

E-TEXT

ЛІТЕРАТУРА

(українська та зарубіжна)

Інтегрований курс

**Електронна хрестоматія
7 клас**

Ольга Ніколенко, Тетяна Качак,
Наталія Рудніцька, Вікторія Туряниця,
Дмитро Лебедь

E-TEXT

ЛІТЕРАТУРА (українська та зарубіжна)

Інтегрований курс

7 клас

ЕЛЕКТРОННА ХРЕСТОМАТІЯ
СУЧАСНОЇ ЛІТЕРАТУРИ
Літературний міст у сьогодення

Київ
ВЦ «Академія»
2024

Література (українська та зарубіжна) : електронна хрестоматія сучасної літератури для 7 кл. закл. заг. серед. освіти («Літературний міст у сьогодення») / Ніколенко О. М., Качак Т.Б., Рудніцька Н. П., Туряниця В.Г., Лебедь Д. О. – Київ : ВЦ «Академія», 2024. – 334 с.

Хрестоматію укладено відповідно до модельної навчальної програми «Червона рута» з інтегрованого курсу «Література (українська та зарубіжна)» для 7–9 класів (2023 р., авт. Ніколенко О. М., Мацевко-Бекерська Л. В., Качак Т.Б., Богосвятська А.М., Рудніцька Н.П., Туряниця В.Г.). У виданні представлені сучасні твори українських і зарубіжних письменників та письменниць – варіативні компоненти модельної програми («Літературний міст у сьогодення»), що передбачені для вибору учнів і вчителів. Програмні твори подано цілісно, скорочено або в уривках. До художніх текстів запропоновано коментарі, інтерактивні питання й завдання для формування ключових компетентностей та підвищення інтересу до читання сучасної літератури.

Для учнів та вчителів закладів загальної середньої освіти.

ЗМІСТ

Марія Морозенко	
Іван Сірко – великий характерник.	5
Я закохалася.	24
Діана-Вінн Джонс	
Мандрівний Замок Хаула.	43
Філіп Пулман	
Північне сяйво.	59
Олександр Гаврош	
Неймовірні пригоди Івана Сили, найдужчої людини світу.	69
Андрій Кокотюха	
Потаємні двері.	82
Джон Бойн	
Хлопчик у смугастій піжамі.	108
Ніна Бічуя	
Шпага Славка Беркути.	137
Мія Марченко	
Місто Тіней.	162
Валентин Бердт	
Мій друг Юрко Циркуль.	174
Андрій Маслюх	
Трамвай №N.	195
Дзвінка Матіяш	
Марта з вулиці Святого Миколая.	207
Марина Павленко	
Русалонька із 7-В.	228
Корнелія Функе	
Чорнильне серце.	244
Ліна Костенко	
Чайка на крижині.	261
Крила.	264
Галина Малик	
Злочинці з паралельного світу.	266
Наталія Дев'ятко	
Легенда про юну весну.	286
Ніл-Річард Гейман	
Кораліна.	297
Клаус Гагеруп	
Золота вежа.	315
Аудгільд Сульберг	
Хто проти суперкрутих?	329

МАРІЯ МОРОЗЕНКО

1969 – 2023

Загуділо Запорожжя, як те Чорне море,
Понеслися козаченьки облавою в поле ...
То ж не вітер в полі грає, не орел витає –
Ото ж Сірко з товариством по степу літає...
Українська народна пісня

Марія Морозенко (справжнє прізвище – Мороз) народилася 15 березня 1969 року на Рівненщині. Про своє дитинство згадувала: «Я була дев'ятою дитиною з дванадцятьох дітей. Так сталося, що трагічно загинув батько. І всі діти одного дня враз подорослішали. Переживши трагедію, замкнулася, почала нишком виписувати свої невтішні дитячі думки». Її поетична, а згодом й прозова творчість шліфувалася на літературних студіях. Любов до читання, збирання власної бібліотеки, а згодом філологічна освіта у Черкаському національному університеті імені Богдана Хмельницького назавжди пов'язали Марію Морозенко з літературою.

У її творчому доробку – вірші й колискові для дітей, казки, анімалістичні оповідання, історичні поеми, історико-пригодницькі й шкільні повісті, поезія для дорослих, драматичні твори.

Історією й національними героями Марія Морозенко зацікавилася завдяки своїй матері: «Від мами, а вона гарно співала в церковному хорі, я почула співані балади. І в них історія мого народу. І часом думала й сама написати щось історичне». І написала історичні твори «Княгиня Ольга» (2005), «Князь Святослав» (2007), повісті «Іван Сірко – великий характерник» (2009), «Іван Сірко – славетний кошовий» (2013). Марія Морозенко зауважила: «На творчість мене надихають зокнайперше люди – наші прекрасні героїчні українці, яких пізнаю все більше, тішачись тим, якою потужною є українська нація». А що надихає вас нині?

Іван Сірко – великий характерник (2009)

Твір як квітка

У повісті «Іван Сірко – великий характерник» йдеться про народження й становлення Івана Половця, який у майбутньому став славним козаком і здійснив багато подвигів. Сільська громада вважала Івана ще з його дитинства «нечистою силою», бо він народився із зубами. Діти уникали його або насміхалися над ним, але хлопчик мужньо терпів образи і не втрачав сили духу. Він мріяв про звияжне життя... Якось на лісовій галявині голос волхвиці закликав його зірвати квітку папороті. Ця квітка «проросла» в його серці як нова сила. Волхвиця подарувала хлопчикові мале вовчєня й направила на іншу путь. З того часу Іван став іншим, а потім попросився на Запорозьку Січ.

У стараннях стати справжнім козаком гартував тіло й дух, здобував навички воїна і силу. Під час одного із завдань він убив вовка Сірка, прийнявши його за ворога, і від того тяжко переживав. Тільки завдяки волхвиці й козакам-характерникам Іван одужав. Утретє він народився, коли в пустелі після кількох тижнів голоду і спраги, перебуваючи між життям і смертю, керований внутрішнім голосом і маревом з образом вовка Сірка, знайшов цілюще коріння. Відтоді став Іваном Сірком – великим характерником. Повість закінчується описом весілля Івана і молодої волхвиці Софії. На щасливе життя їх благословила волхвиця Рода.

«Іван Сірко – славетний кошовий» – продовження історії змузіння та духовного зростання великого характерника Івана Сірка, якому судилося «дорости чину славетного козацького отамана та здобути на віки вічні усенародну шану і любов». У повісті емоційно розкрито його роль для козацтва, України.

В основу творів Марії Морозенко покладено описи Івана Сірка істориками, літературні портрети отамана. Авторка зауважує: «Він не є точно виписаний історичний портрет конкретної людини. Мені хотілося показати Івана Сірка передусім як цілісну особистість, яка, пройшовши важкі життєві випробування, не стала слабкою, а набула якості лідера. Зокрема й показати ті риси, які вплинули на його зростання, сформували Івана Сірка як заступника людей, непереможного воїна, котрого боялися вороги і за ким слідували рішуче побратими». Саме у здатності консолідувати групу людей – дружину чи військо – суспільство, як і державу, письменниця бачить у цих людях урок для всіх нас: «Сильні ми всі, коли гуртуємося. Розрізнення сил приносить поразку».

*Невідомий художник. Козак
Мамай. Сер. XIX ст.*

Дерево термінів

Козаки-характерники – так запорожці називали людей, які мали надприродні здібності, володіли таємними знаннями й магічними силами. В українському фольклорі та народних віруваннях козаків-характерників зображують як невразливих воїнів, здатних ловити кулі на льоту, перетворюватися на тварин, переноситися з одного місця в інше, керувати силами природи, зачакловувати зброю тощо.

Козак-характерник (або ж химородник, галдовник, заморочник) згідно з народними легендами, умів лікувати поранених козаків, а також знав секрети фізичної та психологічної підготовки козаків. Найвідомішим характерником вважають козака Мамая.

Волхви – мудреці, знахарі, носії релігійних знань, які мали вплив на сили природи, вміли пророкувати майбутнє й лікувати людей та тварин.

Літературна мандрівка

Хто такий Іван Сірко?

Іван Сірко – український полководець, легендарний кошовий отаман Запорозької Січі й усього Війська Запорозького Низового (з 1659 р. до серпня 1680 р.). Він ходив походами на Османську імперію та Крим, керував козаками в часи Тридцятирічної війни (1618-1648 рр.), вражав сучасників винахідливою стратегією й тактикою і здобув перемоги у багатьох битвах. Його подвиги оспівували в піснях, а про особливі здібності козака-характерника розповідали в казках і легендах. Став національним героєм, який захищав Україну і боровся за волю рідного народу проти татар, турків, поляків. У 1654 р. виступав проти підписання Переяславської угоди і **відмовився принести присягу московському цареві.**

Андрій Павлов. Козак-характерник. 2022 р.

Іван Сірко – великий характерник (2009)

Повість
(Уривки)

НАРОДЖЕНИЙ ВДРУГЕ

Барви емоцій

1. Чи маєте ви улюблених національних героїв? Хто вони? На які вчинки вас надихають?

2. Пригадайте міф про цвіт папороті. Які чарівні властивості (за міфом) має ця квітка? Що символізує цвіт папороті у творі?

На крилах читання

(...) Заворожено хлопець дивився на неймовірної краси квітку, що розгортала перед ним розкішні пелюстки.

– Не стій на місці, дурнику, – гримнув з височини голос. – Цвіт папороті квітне мить. Швидко розріж мізинець, сховай квітку в свій палець.

«Нащо я маю робити це?!» – хлопець думав одне, а робив усе те, що велів йому голос. Срібне лезо ножа торкнулося пальця. Краплі крові впали на розкішний цвіт папороті. Квітка стріпнула пелюстками, поволі складаючи їх до купи.

– Обтинай ножем голівку квітки і прикладай до мізинця.

Як тільки він це зробив, розкішний бутон, прикладений до рани, взявся вrostати в руку. Але хлопцю від цього не було боляче. Гаряча і млосна хвиля огортала тіло – з ніг до голови. Так, наче хтось, розгойдавши його на орелі, палахнув у груди жаром. Це все, що він почував цієї миті. Квітка папороті зменшувалася на очах і нарешті зникла. Іванко вражено подивився на свою руку – жодного знаку про те, що сталося! Кров зникла, наче й не було її досі на руках. На пальці не виднілося навіть маленької відмітини шраму.

– Де ділася квітка?

– Проросла в твоєму серці.

– Нащо?!

– Той, хто купальської ночі дістане цвіт папороті, матиме силу велику.

– Яку іще силу?

Голос не відповів йому.

– Яку силу?

І раптом позаду себе Іванко почув небезпеку. Дивним було й те, що навіть не обертаючись, він знав, хто стоїть за кілька кроків від нього, готуючись до нападу. Великий вовк стояв за його спиною.

Цієї хвилини Іванко почувався якось дивно. Іншого дня він напевно що злякався б. Чи не помер би зі страху? А тепер, відчувачи наближення ошкіреного хижака, хлопець не мав ані краплі страху. Натомість у ньому пробудилося бажання боротьби. Він був готовий змагатися зі звіром!

Подих вовка було чути все виразніше. Ось він уже й поряд, на відстані руки. Хлопець різко повернувся і виставивши вперед лезо ножа, кинувся першим. Звір, здається, цього зовсім не чекав...

Іван Половець поборов вовка.

(...) Поборов найстрашніший свій страх, яким зазвичай батьки залякували його, коли він у чомусь не слухався їх. Власноруч переміг нездоланне.

Позаду почувся приглушений сміх. Хлопець рвучко повернувся. Яскравий сніп місячного саява огортав дивну людську істоту, яка стояла перед ним, тримаючи в руках маленьке вовчєня, що жалібно скімлило в руках. Розпатлана старезна баба, з горбом за плечима, із ціпком, на який спиралися розчепірені пальці рук, вдоволено прошамкотіла:

– Відтепер, Іваночку, ти не втікатимеш від своїх кривдників ніколи. Івана Половця, народженого вдруге, гірше за вовка боятимуться всі вороги. Тримай, це тобі винагорода. Вовчєня – твоє. (...)

Віктор Раковський. Самчиківський розпис. 2020 р.

ЗАПОРОЗЬКІ ПОСЛАНЦІ

Барви емоцій

1. За що воювали запорожці? Якими були їх ідеали?
2. Чому юний Іванко прагнув потрапити на Січ?

На хвилях читання

У березні 1624 року славне запорозьке козацтво, з гетьманом Дорошенком на чолі, здійснило морський похід на Кафу. Щойно збудована флотилія з вісімдесяти чайок спустилась на води Чорного моря і рушила до берегів Босфору.

Добре пошарпавши обидва береги, захопивши при цьому чимало зброї й довівши до переляку Царгород, запорожці без втрат повернулися додому.

Головним завданням походу було скріплення стосунків із кримським ханом Шагін-Гереем у боротьбі проти турків. Самі ж козаки давали польським комісарам зовсім заплутані пояснення – мовляв, до Криму занесла їх хвиля, коли вони прибилися до донських козаків, щоб разом із ними в морі погуляти. Потрапивши в біду, мусили найнятися у військо Шагін-Герєя, який за гарний кошт закликав їх на службу. По війні відправив хан додому їх із честю, нагородивши щедро за вірну службу. Разом із козацтвом повернулися на Запорожжя й сімсот бранців, які перебували в Криму.

*О. Бадьо. Скульптура
козака-характерника.*

Відразу ж після походу, погожого квітневого дня в Мерефу прибули козацькі гінці. Ватагу із Січі очолював молодий козак Іван Дуб. Громада, як і повелося в поселенців віддавна, достойно зустріла козацьких посланців. Чого тільки не принесено до столу – солонину, мед, молоко, яйця, свіжоспечені житні коржі та все, що треба для щирої розмови. Обід для побратимів-козаків влаштовано в садку козака Михайла Діброви. Вельми тішився він цим пошануванням.

До столу закликано всіх мереф'ян. І прийшли мало не всі. Окрім, звичайно, дітвори та ще доглядальниць, яких на те й залишено, щоб, бува, якого лиха діти не накоїли.

Усі інші були тут. Авжеж, усім було цікаво, з якими вістями прибули козацькі посланці. Обід затягнувся до вечора. Коли було з'їдено й випито чимало, зав'язалася жвава розмова.

– Приїхали закликати вас на війну, – без всякого якогось там вступу, просто встав і сказав Іван Дуб.

– Ой леле! – не втрималася якась молодиця.

– Тихо мені, – трусонув в повітрі кулаком Михайло Діброва. – Дайте козакам слово сказати.

І тоді молодий козак продовжив. Він почав говорити те, що мав би сказати на початку. Але вийшло вже так, як воно вийшло. Тому й мовлено слідом:

– Віру поганську турецьку ще Байда прокляв. За це вони нашого славного отамана на залізний гак над морем почепили. І скількох ще після нього четвертовано, розтерзано, посаджено клятими бусурманами на палі. Мусимо відплатити за всіх їх, бо інакше ганьба нам і неслава.

– Гарно говорить, – струснув сивою чуприною Михайло Діброва.

– Початок цьому вже покладено. Влітку наш батько, гетьман Дорошенко, похід на Стамбул готує. Поміч у цій справі вже є. Кримський хан взявся підтримати нас. Закликаємо славне парубоцтво, здатне зброєю в руках тримати, йти на Січ, самим добувати собі права й волю, відстоювати рідну віру. Тепер або ж ніколи! Поженемо ж, браття, бусурманів геть із землі, щоб і не смерділо ними на всіх просторах і усюдах українських.

– Славний козак! – не стримався й собі Дмитро Половець.

– Хто може чим Січ підтримати, мусить це зробити зараз, бо ж знаєте й чули – чайки тепер будуємо, зміцнюємо наші сили.

Молодь Мерефи аж загорілася. Це й не дивно. В той час навіть кожному малолітку кортіло хоч раз побувати на Січі, бодай день прожити серед запорожців.

– Кого найдужче потребуєте? – обізвався сміливець із гурту молодечького.

– Усіх по можливості – комусь є робота рихтувати човни, відливати кулі, іншим – шити одяг і чоботи, чи навіть пекти й варити харчі на до-рогу.

– От тобі й маєш! – не стримав розчарування Тарас Чорнопліт. – До бабських справ братися? Ха-а, теж мені чоловіче діло!

– А ти зможеш побороти ворога на голодний живіт? – різко обізвав його Іван Дуб.

Гоноровий юнак замовк. А козацький ватаг блиснув білозубою усмішкою:

– Мусимо, побратими, братися до всіх справ. Козак на те і козак, щоб сто і ще одну справу знати.

З-за столу підвівся Михайло Діброва:

– Що ж, вислухали ми тебе, козаче, тепер послухайте – і ти, й інші козаки, та й вся громадо, що думаю я, старий, як світ, чоловік Михайло Діброва. А думаю я ось що. Чули ми про те, що погуляли гарно запорожці на вулицях Царгорода. Злякалися бусурмани, принишкли. Чи ж надовго? Вірно розсудив славний гетьман Дорошенко – доки наші вороги по запічках, як таргани, поховалися, доки їхніми душами клятими страх порядкує, час відвідати їх удруге. Знищити начисто! Мусять на Січ піти ті, що можуть. Пішов би і я, – зітхнув на свої слова старий козак, – так мало вже з мене якогось толку. Хіба що кашоваром?

Всі засміялися за столом.

– А я думаю ось що, – Дмитро Половець не втримався й собі. – Чи не час вже нам, браття, гуртуватися та й разом вдарити не тільки на турків, а й шляхтичів клятих під корінь підтяти. Бо ж гнані ми з місць родовідних нагайками їхніми лютими. Всі як один.

Іван Дуб кивнув головою на ці його слова:

– Ось що скажу вам, люди. Запорожці пам'ятають підступно вбитого шляхтою Косинського, четвертованого у Варшаві Северина Наливайка, всіх наших побратимів, загинувших у битвах. Щойно розгромимо турків, з допомогою хана підемо й на шляхтичів. Так буде!

– А чи ж правда те, що чулося тут? Кажуть, що отаман-Дорошенко зичливий до шляхти.

Гнівно зблиснули очима на ці слова козацькі посланці. Не втримав сердитого викрику Іван Дуб:

– Все це не більше, як домисли. Нині – зичливий, бо мусить подбати, щоб двох ворогів нараз не мати на шляху. Щойно справиться з одним – підемо гуртом на іншого. За зайцями двома погнатися – жодного не піймати. А не схоче піти на шляхту, іншого гетьмана настановимо. Буде так, як козацька громада вирішить.

– Добрий козак. Ох і добрий! – підкрутив сивий вус Михайло Діброва.

– То що, приєднуєтесь до нашого коша на славу справу, побратими?

Не встиг ніхто й слова сказати на це, як вискочив із-за вишні сірий звір і жалібно завив.

– Це ж вовк! Хапайте сіроманця! – кинувся з-за столу Іван Дуб. І доки хтось оговтався за столом, вхопивши наляканого звіра за шию, взявся за шаблю.

- Не треба! – почувся голосний викрик. Під ноги козаку впав хлопець.
– Відпустіть мого Сірого, чуєте?

Молодий козак аж стрепенувся, розгубившись від несподіванки. І тут голосно засміявся Михайло Діброва:

– Я так і думав, що це не дикий звір, а годованець Іванів.

Дмитро Половець невдоволено став біля сина:

– А ти чого тут?!

– Я... – під поглядом стількох дорослих очей хлопець розгубився.

– Кажи, синку, якщо маєш, що казати, – підтримав похресника Михайло Діброва.

Підбадьорений його словами малоліток зиркнув сяючими очима на козацького ватагу:

– Я хочу... на Січ.

Кадр із документального фільму «Україна: забута історія. Сірко: на стражі віри» (Україна, 2012 р.).

Голосний регіт покрив його слова. Геть роздразнений цим сміхом, Дмитро Половець дав синові міцного потиличника:

– Ану, марш додому! Теж мені козак знайшовся. Забирай свого посіпаку і геть звідси. Сказано, щоб за мить не бачили тебе мої очі!

Спантеличений Іван Дуб, віддавши хлопцю вовка, поволі опустив шаблю.

– Треба було рубанути, – Тарас Чорнопліт їдко відізвався від гурту.

Михайло Діброва гостро стрільнув очима на хлопця. На його погляд юнак відступив назад, ховаючись за спинами парубоцтва.

* * *

До сходу сонця, коли ледь засіріло, січові посланці вирушили у дорогу. Попереду чекали на них загублені поміж горбів інші козацькі поселення й хутори.

Щойно молоді козаки виїхали із Мерефи, сталася з ними несподівана пригода. На околиці, біля старого цвинтаря, коні раптово схарапудились.

– Щось тут воно не те, хлопці, – насторожився Іван Дуб. – Дивіться у всі очі, чи ж не турки де причаїлися?

З-за похиленого хреста вийшла невеличка постать.

– Що се за проява? – захрестився молодий козарлюга.

– Егей, хто ти такий?! – вигукнув Іван Дуб.

– Це я, – продзвенів у темряві тонкий голос і перед козацтвом з'явився хлопчак.

– Чого тобі треба? – невдоволено нахилилися над ним козаки. Іван Дуб упізнав хлопця першим. Від несподіванки аж присвиснув. – Хлопці, та це ж син Половця, той, що був учора з вовком!

– Візьміть нас... у козаки, – несміливо промовив хлопець.

– Ого-го! – покотився дзвінко молодечий сміх. – А не зарано?

– Не зарано.

– Та й кого це, вас? – роззирнувся Іван Дуб довкола.

– Мене, Івана Половця, і Сірого.

– І Сірого?.. Де ж він?!

Аж тут почулося жалібне завивання. Хлопець кинувся до віддаленої хрестовини.

«От харцизяка, – всміхнувся Іван Дуб, злізаючи з коня, – припнув, як бичка, свого звіра, аби тільки нас умовити на своє». За ним спішилися й двоє інших козаків.

Тримаючи за мотузку вовка, хлопець підійшов ближче:

– Я мусив прив'язати Сірого, бо ж ви могли шаблею...

Козаки аж затіпалися від сміху. Іван Дуб нахилився над звіром:

– А який з нього толк на Січі?

– Він вміє багато! Я навчив його!

– А ну ж бо, покажи! – видно було, що козаків зацікавив затятий хлопчисько.

– Ось, погляньте: Сірий, проси! – ставши на задні лапки, вовк жалібно завив. – Ляж, Сірий! – звір вклався посеред дороги. – Тихо мені! – напорошивши вуха, вовк притисся до ніг свого господаря. – Бачите?

– Диви який, дещо таки вміє, – дивувалися козаки.

– Гм, мало що вміє, – Іван Дуб узяв за повід коня, який видно що лякався звіра. – Ці вовчі викрутаси на Січі не пригодяться. Та й твої, малий, теж.

– Я пригджуся, тільки візьміть!

– А ти на що нам?

– Я буду бусурманів бити, за Байду відплачу їм!

– Це гарно! – втішилися козаки. – Але ось підрости ще трохи, тоді вже приходить. Поки ще ти замалий для цих справ.

– Я не малий! – Іванко вхопив коня за вуздечку.

– А батьки знають, куди ти подався? – з надією вхопився Іван Дуб за те, на що знав наперед відповідь. Хлопець опустил голову. Мовчав. – Бач, який козарлюга! Подався в світ за очі, батькам і слова не сказавши на прощання. Е ні, хлопче, так не можна. Йди додому і скажи батькові, а тоді вже...

Іван аж сіпнувся:

– Я не вернуся! Мене не пустять!

– Ні-ні, так не можна. Йди додому, а нам час їхати. І так біля тебе досить часу змарнували. Хлопці, їдьмо!

Почувши це, Іван метнувся прямісінько під копита коня:

– Візьміть мене з собою!..

– Ах ти, чортів сину! – притримавши коня за вуздечку, сердито гримнув Іван Дуб. – Скалічитися хочеш?

– Я хочу з вами...

Козацтво втомилося змагатися з хлопцем. Мовчки презирнулися між собою і, здається, зрозуміли в одну мить один одного:

– Ось що, козарлюго. Ми їдемо ниньки по справах. А ти мусиш знати – козаком стати не кожний може. Якщо вже ти не хочеш вертатися додому, так тому і бути. Дістатися на Січ маєш сам. Без нас і без чиеїсь там допомоги. Але ж знай, малий, – притишив застережно голос Іван Дуб, – дістатися на Січ непросто. Мусиш дев'ять порогів, де вирує страшна вода і стугонить важке каміння, здолати. Пройти, проплисти, пролетіти. Як уже зумієш. Затям наперед, уміють долати пороги одиниці. Тисячі пориваються туди, а потрапляють тільки вибрані відчайдухи. На інших чекає в дорозі смерть або й турецька неволя. Ось так. То що, хлопче, може, передумаєш?

Іван непевно схитнув головою. Козацтво прийняло це за вагання.

– Отож бо, подумай гарно, а вже тоді... Якщо втрапиш, питай Івана Дуба. Чуєш, якщо втрапиш, – додав молодий ватаг зі сміхом, і козацькі коні галопом понеслися вдаль.

* * *

Якби Іван Дуб гаразд знав хлопця, якого він надумав залякати небезпеками біля порогів, то, мабуть, додав би до своєї розповіді ще чимало всіляких страхів. Хоча й всім тим навряд чи би настрашив малолітнього відчайдуха...

* * *

Відколи Іван Половець знайшов у лісі квітку папороті, щось незбагненне коїлося з ним. Хлопець усе не міг всидіти на місці. Нудячись у Мерефі, поривався з рідного дому. Батькам додавав він цим чимало клопоту. Іноді знаходили його за селом, біля пастухів, в інший час – на сусідньому хуторі, а було й таке, що виловлювали з мандрів на далекі села. За це його не раз було добре бито вербовими різками, а сірого друга, якого незмінно хлопець брав із собою, посаджено на ланцюг.

Однак і після всього цього хлопець не давав батькам обіцянок більше не пориватися в мандри. Він не міг не робити того, що було сильнішим за нього. Те, що прокидалося день за днем в його серці, було незнане й чуже. Управляти ним він не міг. Почувався так, наче іще хтось, значно сильніший, поселився в ньому, і доки він не дізнається, хто це, доти й не знатиме спокою. Найстрашнішим було те, що пізнати «чужинця в собі» сам він не міг. Почував, що йому потрібна допомога. Але де її шукати, теж не знав.

І доки він мучився цим, боячись хоча б комусь відкрити страшну свою правду, невідома сила день за днем все сильніше тягла його за собою. І він блукав, як потороча, слідуючи за поривом, не знаючи, чого й куди. Його дивакуватість відштовхувала людей. Не дивно, що мереф'яни не раз перешіптувалися, мовляв, у цьому хлопцеві поселився нечистий.

Іван Половець почувався в Мерефі незатишно. Він був тут чужим. Єдиною близькою людиною з-поміж усіх людей, окрім батьків, був хіба що його хресний, Михайло Діброва. Від нього малий перейняв чимало – навчився плести із лози всілякі ужиткові дрібниці, скакати на коні, розкладати ватру. Цей чоловік мав на нього великий вплив. Він часто втішав хлопця оповідками про славне минуле, вигартуване блиском козацьких шабель, мимоволі засіваючи в душі свого малого похресника бажання якнайшвидше вирости і податися до молодецького козацького гурту. З ним одним хлопець почувався затишно. А поміж своїх однолітків та іншої дітвори не знаходив собі місця. Батьки це бачили гаразд, не раз просили сина жити по-людськи, як всі інші діти. Малоліток уважно слухав батьківські настанови про те, що треба більше поратися в дворі, менше тинятися узліссям та околицями, бути привітним до людей.

Слухняно робив це повсякчас. Спритний у роботі, допомагав у господарстві, хилився добрим словом до людей. Але люди самі цуралися його. Бувало й таке, що обзивали «малим перевертнем». П'яничка-дяк, який не знати чому мав на хлопчака чи не найбільшу неприховану злість, «нагородив» малого цим прізвиськом. Він же пустив чутку, що хлопець має лютий погляд, мовляв, щойно позирнув на їхню молоду корову Лиску, вона й перестала давати смачне солодке молоко, яким потішала всю дякову родину досі, а дає лишень кислий перебрід.

Що частіше мовиться, у те більше віриться. Люди відверталися від хлопця, боялися його погляду та забороняли своїм дітям вступати в ігри з малим бісеням. Коли він йшов вулицями села, а за ним невідступно слідував Сірій, ворота дворів зачинялися тугіше. Матері ховали немовлят з-перед його гострих очей, щоб він їх, бува, не зурочив.

Батьки Іванові все це чули і усе бачили гаразд. Але зарадити цьому не могли. Намарно Дмитро Половець погрожував дякові розправою, а затим Марія потайки подалася до дячихи з торбинкою яєць та шматком солонини, з проханням залишити їхнього сина в спокої. Дяк та дячиха хапливо прийняли все принесене, завірили заплакану матір, що від них і слово погане не пішло та й не піде за поріг про її дитину. Та щойно свіжі яйця були випиті, а солонина з'їдена, розмови про «малого перевертня» поширилися між людьми знову. Коли ж, ображений такою несправедливістю, хлопець надумав розпитати про все немислиме, що коїлося з ним у сивокосої баби, чомусь не знайшов до неї дороги. Вибравшись до лісу, блукав мало не півдня, намагаючись втрапити на ту стежину, якою чарівної ночі вивела його стара ворожбитка. Ліс не допускав його до неї.

Купальської ночі Іван знову подався до лісу. Та цього разу йому зовсім не поталанило. Єдине, на що він натрапив, це була велика купа золи посеред хащаків та кілька обвуглених дерев біля неї. Чарівна галявина, де відбулося з ним те, чого він ніяк не міг забути, і що принесло йому такі невимовні душевні муки, зникла, так, наче її й зовсім не було. Таємничий цвіт папороті, квітка щастя, яка негадано проросла в палкому серці, зроби́ла його нещасним.

На світанку, коли всі в дворі ще спали, хлопець повернувся додому. Сів біля порогу, обійняв Сірого й заплакав. Його вірний вовк, лизнувши заплакані руки свого малого господаря, жалібно завив.

* * *

Полегкість прийшла несподівано. Коли Іван почув про те, що в Мерефу прибули козацькі посланці, щось затремтіло в грудях, так, наче серце покотилося пріч, із ніг до голови заливаючи тіло гарячим спалахом. Перед очима вочевидь постали хвилини спілкування із хресним, дитяча уява малювала картини козацької звитяги. В одну мить Іван з роду Половців збагнув, що мусить податися слідом за тими, хто розбудив у ньому ці полум'яні почуття. (...)

* * *

*Віктор Семерньов.
Українські козаки. 2001 р.*

ХОРТИЦЯ

Барви емоцій

*1. Якого товариства
прагнув Іван Половець?*

На хвилях читання

Хортиця – величний

острів на Дніпрі, місце слави і звитяги козацької, надійне забороло українських земель від татар. Високі скелі, густі плавні, щедра трава і очерети, посновані річками, лиманами та озерами – усе це стало з часом стійким природнім оберегом України. Турецькі галери нерідко потрапляли в пастку лабіринтів річок, зашпортавшись у плавнях. Укріплена міцним валом, зі встановленими на вежах гарматами, Хортиця не мала рівних у стійкості з-поміж інших січових фортифікацій. Звідси вирушали в морські походи бистрокрилі козацькі чайки, тут гуртувалися повстанці Тараса Трясила й Івана Сулими. Козацтво, яке вимуштровувалося на козацькому острові, сповідуючи єдину мету – захист рідних земель, – сповідувало прості умови життя: курені вони сплітали із лози, вкривалися від дощу кінськими шкірами.

На Хортиці не було слабаків, а тим паче дівтаків. Але саме такого товариства прагнув малий Іван Половець. А вже чого він прагнув, того мав добитися, хоч би там що.

* * *

*Заповідник Хортиця.
Сучасне фото.*

Чимало сіл і хуторів стало на шляху козацьких посланців. Справилися вони із своїм завданням як слід та й повернулись на Січ. У мандрах були мало не місяць.

Перше, що уздріли за валами, це те, що насипалося козацтва тут,

як маку. Поміж доволі знаними козаками, які мали за плечима не один славний похід та битву, виднілися й новачки, ті, що прибули сюди на їхній заклик. Звідусіль чулися веселі жарти, подекуди зривався сміх. Найбільше козацтва згуртувалося посеред майдану біля мурованої Покровської церкви. Ставши колом, козаки потішалися тим, що захочували когось вигуками:

- Ану ж бо, нехай стане дибки, як коняка!
- А чи ж потягне за горлянку бусурмана, якщо його натравити?
- А до чого ще здатний цей сірий харциз?

«Що ж там таке коїться?» Розштовхавши цікавих, посунувши декого вбік, Іван Дуб вийшов наперед і мало не остовпів. Перед ним стояв малоліток із Мерефи! Це біля нього так згуртувалося козацтво. Та й не так біля нього, як біля сірого вовка, який сидів перед хлопчаком і на його накази виробляв всілякі викрутаси. Це неймовірно втішало вдячних глядачів:

- Ти диви, яка розумна тварюка!
- Скільки живу на світі, не чув і не бачив такого.
- А зуби у цього вовка, далєбі, такі, як у нашого Ковша – різці-різцями, – голосний регіт покрив ці слова.

Іван Дуб став перед хлопцем:

- Де ти взявся тут?!

Малоліток стрепенувся, лице його просіяло, так, наче він побачив найближчого родича перед собою. Поклавши долоню на голову сірого вовка, гордо промовив:

- Ми прийшли і ждемо.
- Кого?
- Вас, – очі хлопчиська аж тріпотіли радістю і вдовolenням.

Козацтво принишкло. Дехто, знаючи гаразд, чим зрештою обернеться все це, посміхався у вуса. Хтось відійшов убік, побачивши, що забаву із

сіроманцем скінчено. Найбільш цікаві залишилися. На них позирнув Іван Дуб, знітивши плечима:

– А з якої такої радості, я тобі родич чи що?

– Ми ж домовились! – спантеличений хлопчик дивився на нього великими очима. Його, здається, вразили до болю ті слова. Усмішка поволі сповзла із губ, залишивши на кінчиках борозенку гіркої розгубленості.

І тоді молодий козак пригадав свою обіцянку. А пригадавши, почухав рукою потилицю:

– Але ж тебе, мабуть, сюди хтось привіз, чи як?

– Ми прийшли самі! – хлопець вигукнув ці слова впевнено, але в погляді його пильний козак спостеріг настороженість. «Так іноді обачно веде себе звір», – мимоволі подумав Іван Дуб і здригнувся, провівши очима по вовчиську, що досить сумирно лежав біля ніг свого малого господаря.

– Як же ти добирався, хлопче?!

– Вночі йшов яругами та лісами, щоб ніхто не запримітив. Удень відсипався у гущавині.

– Гм, – недовіріливо схитнув головою на ці слова. – І тобі не було страшно?

– Нє, я ж був не сам, а з Сірим.

– А як же тоді подолав пороги? Хтось допоміг тобі?

Хлопець скинув гнівно брови:

– Кажу ж, що я сам. Хто б мав мені допомагати?

Аж присвиснув від подиву Іван Дуб:

– Ой, хлопче, щось воно тут не так. Човна у тебе немає, помічника у цій справі, кажеш сам, що не було. Не вірю, їй Богу, що не вірю.

– Та що це ви за невіра?! – не стримав розпачливого вигуку малий відчайдух. – Кажу ж вам, що сам справився, значить, так воно і є. Я не звик брехні розводити.

Гнівно звузив брови на раптовий спалах гніву хлопчика Іван Дуб:

– А ну ж бо, розкажи нам, як ти сюди добрався без човна. Тільки ж по правді кажи, а не розводь вигадки.

Козаки презирнулися між собою. В їхніх очах миготіли веселі іскринки сміху. Козацтво потішав цей хлопчисько, який сміливо відстоював своє. Хай, може, трохи й прибріхував. Але ж дитина, що не кажи, геройська. Малий Іван Половець запримітив веселі погляди козаків. Він сприйняв це як насміх над собою. Спаленів ще дужче:

– Мені не треба човна, бо я мав пліт. Сам сплів його із вербового гілля, яке збирав оберемками, підтинаючи срібним ножом. Затим тягав усе це до лісу, де мотузкою зв'язував поміж собою міцні гілки. Я знаю, як це робити. Мене хресний навчив. Ось так. А потім ми з Сірим поволі перебиралися плотом. Я обдивлявся всі місця пильно, щоб, бува, у воду не впасти. Біля п'ятого порогу заледве не втопився, але зі мною був мій вовчисько, – хлопчак гордовито позирнув на вовка, який, вклавшись на

лапи, прислухався до голосу свого господаря. – Сірий порятував мене, вхопивши зубами за сорочку. Тільки й того, що ось поранився, обдерся, – і з тим задер сорочину, гордо оголивши перед усіма живіт, посмугований ранами.

Козаки по-новому подивилися на цього хлопчачка. В їхніх очах світилася повага. А малий сміливець, опустивши поділ сорочечки, гордовито провів рукою по шерстці свого вірного друга:

– Сірий – справжній молодець. Він у мене нічого не боїться.

– Та й ти, бачиться, теж не боязкий, – весело запевнив хтось із гурту.

Козаки підбадьорливо засміялися.

Хтось зронив у голос:

– Бравий хлопчак. Чом такого не взяти до коша?

Малий вдоволено зашморгав носом на ці слова підтримки.

– Взяти то воно не штука, – роздумував Іван Дуб, – але ж...

Хлопчак не став чекати дальших слів. Він, наче хтось ужалив його щедрим пучком кропиви, підскочив на місці:

– Ви ж обіцяли! Як же тепер так?

І тоді втомлений з дороги молодий козак, озирнувшись на принишкле козацтво, головне, що не маючи чим заперечити словам цього впертого хлопчачка, махнув рукою:

– Та, раз така охота в хлопця, хай буде. – І, повернувшись на малолітка, застеріг: – Але дивись мені, як тільки хоч щось там почую або ж побачу – жаль ачи сльозу, першим чуба наскубу і відправляю під три чорти. Чув мені?

Іван Половець зачервонівся так, наче лице його хтось густо покрив буряковим соком:

– Та я що, малий сцикун, щоб плакати?!

Козацтво гучно зареготалося – голосний сміх градом сипонув на майдан. (...)

* * *

Михайло Дорошенко сказав Івану Дубові, що за козацьким законом Іван Половець має три роки чурою походити і можна його віддати в науку до Макогона, щоб навчився добре орудувати шаблею. Але Іван Дуб переконаний, що хлопчак володіє іншою гострою зброєю і його боялися люди.

*Орест Скоп.
Козак Мамай. 2022 р.*

ПЕРЕВОЗЬКІ ХУТОРИ

Барви емоцій

1. Чого навчав Івана Половця Іван Дуб? Чи слухними були поради старшого козака?

На хвилях читання

– Боялися, кажеш? – замислився гетьман. – Вгледів і я щось таке поміж ним і тими, що з Мерефи прибули. Сторониться він їх, а вони його. Я думав, що все це через вовка.

– Ну, звісно, що й через звіра також. Сірий – його оборонець. Змалку він біля нього. З ним і прибився сюди. Це теж неспроста. Чи не із роду він Мамая, Байди, Підкови та інших?

– Ну, про це ще рано говорити. Час покаже. Хоча саме такі нам ой як треба зараз!

– Авжеж, що так, – радо вхопився за ці слова Іван Дуб, – усього ж маємо п'ятох, але підтоптаних, не рахуючи ту, що на Перевозьких хуторах, яка сім літ тому сюди прибилася.

– Мовчи, про Роду ні слова! – різко зупинив Дорошенко. – Вона одна багатьох вартує. Знай, волхвиня недавню перемогу напроорокувала, до неї я ходив вночі перед виступом. Пригадай собі, коли ми добре пошарпали Стамбул та й спорядилися додому, султан кинувся нам навздогін. Це й передбачала Рода, вона ж і дала раду, як вести себе з військом бусурманським. За її словом було виставлено чайки супроти турецьких галер. І султан злякався розпочати битву, з тим і забрався.

– Я цього не знав, – здивувався почутому Іван Дуб.

– Тож знай і мовчи. Мусиш знати і те, що саме Рода зцілила писаря Пашковського, який вже на той світ від ран побирався. За три дні на ноги підняла. Та так, що й забув козак думати про скору смерть. Он як воно.

– То, може, до неї в науку віддати і цього?

– Якщо хлопець вдатний, то чом не спробувати. Тут з нього замало поки що справи. Відвести на Перевозькі хутори, а з ним двох із пластунського куреня – Вітрогона та Пугача. Нехай подивляться, що та як. Якщо виявиться їхнім, то вони зразу ж це пізнають. А коли так, Рода навчить, як на всілякому чар-зіллі знатися, а наші характерники покажуть премудрості козацького чину – кулі на льоту ловити, ворогів присипляти, ману напускати. Зуміє все це пізнати – великим характерником стане. А коли ж виявиться не їхнім – чужого не приймуть.

– І що ж тоді з ним робитимемо?

– Відправимо, куди там час покаже і наші справи.

– А що робитимемо з вовком?

– Хай він забирає його із собою на хутори.

– Звісно, нащо звіряку на Січі тримати. Козаки вночі жахатимуться страшного виття.

– Гм, козакам нічого харапудитися вовків. Коли є страх, немає сили.

– Вірно, батьку-отамане.

* * *

Після довгої розмови з Гетьманом мав Іван Дуб коротку розмову з Іваном Половцем. Та й скоріше, що це була не так розмова, як його настани нові малому.

– Для того, щоб досягти великої слави, хлопче, мусиш пройти усі випробування. Їх є чимало. Але коли ти вже пройшов пороги, то ці завдання не лякатимуть тебе, справишся з ними заввиগ্রашки, – сміявся молодий козак з нього чи знову звів душу, пильно зазираючи в глибину очей? – Зараз тобі буде зав'язано очі – на слух маєш відчутти, якими місцинами провадитимуть тебе проважаті. Мусиш прислухатися пильно за переднім подорожнім, а той, що їхатиме слідом на коні, вартуватиме, щоб ти, бува, в халепу не втрапив, оступившись. Ось тобі моя порада: як їтимеш, надійся лишень на слух і нюх.

– Як Сірий?

Іван Дуб посміхнувся:

– Вовка твого буде відвезено на місце окремо. Ти маєш дістатися сам, слідуючи наказам наших пластунів.

– Я зумію.

Поклав руку на його плече:

– Сподіваюся, що так воно і буде. Пам'ятай собі, хлопче, що і я віднині відповідаю за твої кроки по цій землі. Якщо не зумієш – зразу ж відмовся. Чуєш мені?

– Я зумію, – вдруте завірів Іванко.

– Що ж, тоді ступай з Богом, – Іван Дуб дав знак двом поважним козакам.

* * *

Із зав'язаними очима Іван Половець вийшов на шлях. Глибоко вдихнув повітря. Легко і вільно. Так він почувався нині. Таємничість вабила його. Відчував: те потаємне, до чого він ішов від тієї самої миті, коли зірвав далекої купальської ночі квітку папороті, наблизилося до нього тепер. Хай і не цілком, але зупинилося неподалік, чекаючи зустрічі з ним.

Блукання було несказанно довгим. Скільки часу вони йшли – важко й сказати. Яким шляхом простували – відчував згодом легко, вростаючи в небачене, лишень чуте. Кілька разів схибив напочатку, але знову, спрямований на шлях своїми проважати, крок за кроком усе впевненіше вирізняв поступ того, хто йшов попереду. Він чув, коли той простував рівним шляхом, і коли ставав на маленьку галузку чи босими ногами торкався зі сплеском води. За ним він слідував невідступно.

Той, що був позаду, вів за собою кількох коней. Це він розрізняв теж чітко, чуючи стукіт копит та дзенькіт вуздечок.

Коли зупинилися на короткий перепочинок, один із проважатих запитав:

– А що, хлопче, можеш сказати, що і як ми пройшли?

Іван, у тугій пов'язці на очах, через яку не пробивалося ані крапельки світла, спробував оповісти відчуте:

– Спочатку ми пройшли чисте поле – трава торкалася ніг і вітер чувся виразно, ніщо не заважало йому бриніти чисто. Потім ми спустилися в долину – за кілька кроків кумкала жаба і я мало що не втрапив у болото. А от щойно ми завернули до лісу і ось стоїмо під деревом. Те, що навкрути ліс, – це виказує шелест дерев. Їх тут багато. Кожне дерево має свій голос. А ми стоїмо під осикою. Недаремно деревом-переляком називають її люди – он як тремтить осичина.

Промовляючи ці слова, Іван Половець не міг бачити, як вдоволено Perezирнулися між собою його сивочолі провожаті, згідно киваючи на таку спостережливість.

І таке іноді буває, хоча й рідко, але подумали вони водночас: «З цього хлопця буде таки толк».

Потреби у зав'язуванні очей вже не було. Білу полотнину зняли.

Далі всі гуртом добиралися кіньми.

* * *

Щойно переступили поріг огорненої сутінками хати, тьмянний блиск каганця, що стояв на печі, торкнувся очей.

Козаки гукнули:

– А де ви тут, бабо, виходьте, он якого козарлюгу в науку маємо.

Із цим, залишивши його на порозі, вийшли у сні. Він озирнувся:

– Агов, є тут хто-небудь?

У відповідь почулося:

– Ну от, нарешті дочекалася. (...)

Суцвіття культур

Образ Івана Сірка в живописі

Образ козака Івана Сірка приваблює митців різних часів та епох. У своїх творах вони відтворюють його харизматичність, мужність, нескореність, волелюбність й відданість боротьбі за свій народ та національні інтереси. Художниця Наталія Павлусенко створила портрет Івана Сірка в жанрі історичної реконструкції. Уперше він був представлений у Музеї гетьманства в Києві на виставці «Герої козацької України» (2018). Як зізнається художниця, «портрет отамана **Івана Сірка** відтворила на основі дослідження **Галини Лебединської**. Щоби природно виписати поставу героя – запросила позувати акторів театру імені Івана Франка».

Наталія Павлусенко. Іван Сірко. 2018 р.

АКТИВНОСТІ

Комунікація

1. Хто такі козаки-характерники? Чи зустрічали ви їхні образи в художніх творах (літератури, кіно та ін.)?
2. Які джерела використала Марія Морозенко для створення повісті про Івана Сірка?
3. Про який період з життя Івана Сірка йдеться у творі?
4. Які чинники вплинули на формування характеру героя?
5. Хто із запорожців був для нього прикладом для наслідування?
6. Як ви гадаєте, у повісті переважає історична правда чи художній вимисел?
7. Яких персонажів можна вважати реальними, а яких – вигаданими?

Аналіз та інтерпретація

8. Відтворіть розвиток сюжету повісті за заздалегідь підготовленим планом. Які епізоди ви вважаєте ключовими? Поясніть.
9. Твір Марії Морозенко відносять до жанру історико-пригодницької біографічної повісті. Доведіть чи спростуйте це твердження.
10. Охарактеризуйте образ Івана з допомогою цитат. Що свідчить про те, що він був особливою дитиною, юним характерником?

Творче самовираження

11. Розкажіть про традиції святкування Івана Купала у вашому краї й легенди, пов'язані з цим святом. Чи вірите в чарівну силу квітки папороті? Намалуйте і опишіть її. Яку роль вона відіграла в долі Івана Сірка?
12. Підготуйте пост для соцмереж про твір Марії Морозенко «Іван Сірко – великий характерник».

Цифрові навички

13. З допомогою інтернету знайдіть і подивіться документальний фільм «Україна: забута історія. Сірко: на стражі віри». Що нового ви дізналися про характерника?

Дослідження і проєкти

14. *Робота в групах.* Створіть мультимедійну презентацію на підставі цікавих фактів про Івана Сірка, використовуючи твір Марії Морозенко, історичні, фольклорні та інтернет-джерела.

Життєві ситуації

15. Як малий Іванко ставився до вовчєняти, подарованого йому волхвицею? В чому виявляються його любов і піклування? Чи знаєте ви подібні приклади ставлення до тварин?
16. Яку роль відіграли козаки в історії України та світу? Які якості та ідеали козаків актуальні для нашого часу?

Я закохалася
Повість
(уривки)

Барви емоцій

1. Чи доводилося вам переживати таємне кохання? Чи вели щоденник?

2. Як ви вважаєте, чи варто соромитися перших спроб пера: перших віршів, щоденникових записів?

Твір як квітка

Повість Марії Морозенко «Я закохалася» – життєва й добра історія про сучасних школярів у різних обставинах, дружбу й уміння обирати правильні ціннісні орієнтири. Для твору характерні жанрово-тематичні ознаки шкільної прози. Авторка, висвітлюючи конкретні життєві ситуації, показує, як формуються характери юних героїв, учнів однієї київської гімназії, як вони дорослішають, переживають перші захоплення і почуття, набувають досвіду і засвоюють уроки життя. Події, які зображено, відбуваються під час канікул та навчального року.

Вірка, головна героїня та оповідачка, живе у люблячій родині. Вона добре ладнає з татом і сумує за мамою, яка змушена ненадовго поїхати доглядати за жінкою, яка її виховувала. Вірка закохується у Владу, новенького учня їхнього класу, нехтуючи при цьому прихильністю давнього друга Васьки. Досвід вибору між емоціями та рацією, між справжністю та фальшю дається не так легко. Вона зраджує найкращу подружку і друга, відчуває докори сумління за це, хоче виправити усі зроблені помилки. Оповідачка приваблює тим, що є сама собою, з правильними і неправильними, думками, почуттями, вчинками.

Драматизм твору підсилює епізод, в якому доброго і товариського, щирого хлопця звинувачують у крадіжці мобільного телефона учительки. Васька, який рятує кролика Чорновуха, собаку Друзяку, жаліє усіх тварин, чуйний, чесний і справедливий, наполегливий і працьовитий, не міг довести свою невинність і не міг змиритися з тим, що його називають злодієм. Його дитинство складне: Мати померла, а батько часом п'є і б'є його.

Напруга в шкільному колективі зростає. Навіть Вірка, подруга з дитинства, не повірила в його невинність. І замість того, щоб його підтримати, зробила боляче – віддала подаровану ним електронну книгу. Саме такого розвитку подій серед однокласників добивався Влад, адже це він підлаштував усю цю історію з викраденням телефону. Його егоїстична, зверхня поведінка не може мати ніякого виправдання. Його співницею стає однокласниця Лізка.

Марія Морозенко змальовує образ доброї і справедливої учительки, яка понад усе цінує чесність і щиро любить своїх учнів. У неї непрості стосунки з власною матір'ю, але це не завадило їй не озлобитися і бути доброю до інших. Саме їй вдається переконати батька Василька в тому, що його син – талановитий і особливий хлопчик, який потребує уваги, тепла й любові.

Авторка натякає на розвиток їх стосунків, а новина про їх одруження тільки посилює пафос щасливого фіналу. А він саме такий: Вірка знову зі своїми батьками і друзями. Поруч і Васька, який не зрадив своїх почуттів до неї: «— Я хочу, щоб ти знала, — блідий Вася нахилився ближче. — Якщо тобі подобається людина, ти пробачиш їй багато чого, майже все, просто тому, що вона тобі подобається».

Я закохалася (Уривки)

Барви емоцій

1. Як бабуся історія вплинула на дівчинку?

2. Чому Віра обирає Влада? Чи дійсно хлопець володів тими достоїнствами, якими його наділила Віра?

На крилах читання

Вірка навчається у Київській гімназії, дружить з Миросею і Ваською. З хлопцем також проводить час на літніх канікулах, адже їхні бабусі живуть в одному селі. Мама Вірки змушена поїхати в Австралію, щоб доглядати за Мамцею, жінкою, яка виховала її. Віра сумує за нею, але з татом їй теж добре. Саме йому звіряє свої таємниці й розповідає про шкільне життя.

У Віру закоханий Василько. А вона закохується у Влада, новенького у їхньому класі. Між хлопцями часто виникають різні суперечки. Навіть Мирося, яка не сприймала Ваську, стає на його захист, а Влада називає «наглючим мажором».

(...)

У мене все валиться з рук. Мабуть, це у всіх закоханих так. І хочеться більше часу бути наодинці. Я всю неділю провела у своїй кімнаті. І думала про нього. Про Влада, звісно. Коли б мама була вдома, може, й порадила б, як поводитися з ним. Можна про це поговорити з Миросею. Але ж ні, тільки не про новенького. Вона його чомусь на дух не переносить. А більше про це говорити немає з ким...

— Як ти, Віро? — у дверях кімнати стояв тато. — Тричі постукав, а ти мовчиш. Може, щось сталося? Чого ти просиділа весь день у кімнаті, не вийшла й погуляти?

— Не хочу.

— Зрозуміло. Коли що — я на кухні. Готую яєчню з помідорами.

— Я не буду.

— З тобою все гаразд? Ти не захворіла?

— Ні, все добре. Не хвилюйся. Просто не хочу їсти.

Тато зітхнув і, видно, ще щось хоче сказати, але не наважується.

— Кажі вже, — відкладаю вбік книжку.

— Віро, ти вже доросла, — сівши поруч, говорить Поважним тоном. — Звичайно, я не знаю всіх тих дівчачих тонкощів. У нас, у хлопців і чоловіків, усе по-інакшому...

Я усміхаюся. Тато наче якийсь розгублений.

– Зараз мушу говорити й за маму. Можливо, мама перебільшує... Але я бачу й сам – тебе щось хвилює, Віро.

І нащо батьки все ускладнюють? Ой, щось мені не подобається ця розмова. Так, я розумію, що тато, наслухавшись маму, намагається зараз говорити зі мною так само повчально, як і вона. Але ж тато є тато, і мамин учительський тон, як і мамині слова йому зовсім не підходять.

– Тату, не говори за маму, а скажи, будь ласка, за себе. Що зі мною не так? Тато зніяковів:

– З мамою ти б поговорила краще, але й зі мною можеш бути відвертою. Мені теж було колись стільки, як тобі, і я так само дуже переживав за все, що було для мене важливим...

– І до чого ви з мамою ведете?

– У мами запитавш сама, а я ось про що... Пригадуєш, тебе з дитинства називали татом донею. Знала б, як я пишався цим! Ти любила бути зі мною, і нам було цікаво й легко. Мені дуже хочеться, щоб ти й надалі бачила в мені не тільки тата, а й свого найближчого... коли вже не друга, то хоча б радника. Розумієш?

Мій любий тато! Я ж і тепер татусева доня, хоч і подорослішала. Якось дивна хвиля накрила мене, і в мене просто вирвалося:

– Тату, я закохалася.

Здається, мій татусь сподівався почути що завгодно, тільки не це. Якби, наприклад, я повідомила йому, що на Землю, та чого там на Землю, на самісінькі Осокорки прибули інопланетяни, він, мабуть, так би не здивувався.

– Це... правда? Серйозно? – ніяково підбирав слова тато. – Вибач... Ні, я зовсім не дивуюся тому, що ти сказала... Але я дивуюся собі... Називав тебе дорослою... просто говорив так. І тільки тепер розумію, що ти й справді подорослішала.

* * *

У мій день народження мене розбудила мама:

Хотіла привітати тебе першою. Вибач мені, що ми зараз не разом. Цього року твій день народження не такий, як завжди, – сумно промовила. – Я далеко, але якби ти знала, моя хороша, як хочу тебе обняти і поцілувати. Люблю тебе понад усе. Головне – будь здоровою, допомагай татові й гарно вчися. Люблю...

Після розмови з мамою мені захотілося плакати. Аж тут на порозі кімнати з'явилися тато з букетом троянд і бабуся Віра.

– Бабуся приїхала! – радісно вигукнула я.

– На твій день народження, – усміхнулася бабуся. – Та не просто так приїхала, а привезла улюбленій онуці піріжечки до свята та особливий подарунок – вишиту сорочку. Дивись, яку красу передаю тобі в спадок, – промовила поважно, розгортаючи переді мною чудову-пречудову маками розшити вишиванку.

– Ой, яка красива!

– Цю сорочку вишила я сама, коли мені було шістнадцять років, – зізналася бабуся. – А дивись-но, вона й теперечки як нова. Зараз такого полотна для вишивання не знайдеш. Та й заплочі добротної ще пошукати треба. Зберегла для тебе, дитинко моя. Влітку хотіла ще передати, але приберегла до цього дня. От із подарунком приїхала. Якраз вишиванка тобі впору.

– Я теж маю тобі подарунок. Сподіваюся, сподобається, – усміхнувся тато і протягнув мені золотистий футлярчик.

– Що це?

– Відкрий і поглянь, – тато таємниче перезирнувся з бабусею.

У футлярчику лежав красивий золотий ланцюжок.

– Це мені?!

– Звісно, тобі. А кому ж іще?

– Ой, таточку, дякую! Це найкращий подарунок, про який я могла тільки мріяти. А можна я одягну в гімназію?

– І вишиванку одягни, – попросила бабуся.

Я завагалася: одягнути мережану блузку під сарафан чи вишиванку. У нас тільки на особливі свята дівчата їх одягають.

– Я вишивала її так старанно, – розчулено каже бабуся, – хотіла вразити всіх дівчат на вулиці, а полюбила серед парубків – Андрієві, твоєму дідусю. Ото й ти матимеш щастя в ній.

Після бабусиних слів усі вагання розвіялись. На свій день народження я одягнула бабусину вишиванку.

День народження щедрий на сюрпризи. Однокласники зустріли мене як ніколи:

– Вітаємо з днем народження! – скандують усі й підходять з подарунками. Мирося вручила чудовий дівчачий записник і люстерко, Алла – англійський розмовник, Стьопа і Тьопа – барвисту скакалку, Світланка – брелок-глобус. Отримую подарунки й від інших однокласників – блокнотики, ручки, олівці. Пригощаю всіх цукерками і бабусиними пиріжками.

– Тобі дуже пасує вишиванка, Віро, – несподівано Ліза теж підійшла з пакуночком. – І пиріжки твоя бабуся смачні спекла. А я хочу тобі подарувати найважливіше для дівчини – світлий лак для манікюру і блиск для губ.

– Дякую, – ніяковію від її уваги.

– Нема за що, – каже Ліза і додає: – Я теж у понеділок принесу цукерки і печиво. У мене завтра день народження, – вголос нагадує всім.

Добре, що хоч не сьогодні, – стиха шепоче Мирося. – В один день народитися з такою вискочкою – хто б хотів.

«А Влад... Чому він мене не привітав?» – ця думка не дає мені спокою. І раптом чую:

– Віро, можна тебе на хвилинку? Я хочу сказати тобі щось сам на сам.

Усі зацікавлено дивляться на нас. Лізка навіть хмикнула багато-значно. Але це для мене не важливо. А от Мирося! Ну чому вона дивиться так, ніби я завинила перед нею? Я глянула на Влада і зрозуміла, що йому байдуже, спостерігають за нами чи ні.

– Я не зважаю на інших, – зізнався. – Дитячий садок усе це. А ми вже дорослі, правда? Ну от, я хочу привітати тебе.

– Що це? – схвильовано відкрила барвистий пакунок. – Це мені?!

Як тут не здивуватися, коли мені дарують нетбук. Здуріти можна! Таких подарунків я ще зроду не отримувала.

– Дякую, але вибач – взяти такий дорогий подарунок не можу.

– Чому? – здивувався Влад. – Подумаєш – нетбук. Це ж дрібниця.

– Нічого собі дрібниця! Я не можу взяти такий дорогий подарунок. Мені не дозволять батьки.

Батьки?! А до чого тут батьки? Я нетбук дарую тобі, а не їм. Поясни батькам – у кожного свої можливості. Мені подарувати нетбук – те саме, що їм, наприклад, купити тобі зошит або...

Мене різонули слова Влада про моїх батьків. Звідки йому знати про наші можливості? Але навіть якщо й так, все одно мої батьки – кращі з кращих, і нічого ображати їх.

– Хочеш, я подарую тобі нетбук з умовою, – з усміхом запропонував Влад.

– З якою умовою?

– Давай зустрічатися.

Я так зніяковіла, ніби Влад пропонував щось образливе. Та хіба це не те, про що я так мріяла?

– Я ж подобаюсь тобі? – дивно усміхаючись, сказав він.

Ну навіщо такі розмови? Та ще й у коридорі, де стільки цікавих очей і вух.

– Це дуже дорогий подарунок, я не можу його взяти. Вибач.

Влад хотів щось сказати ще, але нашу розмову перервав дзвінок на урок.

– Що він говорив тобі? Що подарував? – пошепки запитує на уроці Мирося, але я не хочу нічого розповідати.

– Нічого, – кажу, розуміючи, що це не заспокоїть подружку. Так і є.

– Зовсім-зовсім нічого? Але ж він мав пакунок для тебе? Ти не взяла? Чому? – допитується Мирося.

А я, щоб спекатись незручної розмови, питаю:

– А ти часом не знаєш, чому Васьки немає на уроках?

Мирося з подивом озирається:

– А я й не помітила.

Знаєте, чому я згадала Ваську? Не подумайте, що через день народження. Хоча книжку «Тореадори з Васюківки» він подарував мені минулого року саме на день народження. А цього року навіть не привітав. Мабуть, спеціально в гімназію не прийшов. І навіть не зателефонував... Якось дивно.

Влад образився на мене. Це я зрозуміла на великій перерві. Коли ми зустрілися в коридорі, він відвернувся від мене. Зате весь час перешіптувався з Лізкою. А та радіє і чомусь кидає багатозначні погляди на мене.

– Терпіти її не можу, цю вискочку і підлизу, – розумію, що Мирося говорить це, щоб підтримати мене. Але ж і я так думаю.

– Ходімо в їдальню, – кличе Мирося, але їсти мені зовсім не хочеться. Сиджу на перерві в класі, гортаю підручник, хоча думки далеко-далеко. Лізка і Вітько, підсівши до Влада, про щось перемовляються. Мені якось незручно, збираюся вийти. Але Лізка несподівано просить:

– Віро, зачекай, нам треба поговорити, – і киває на Вітька.

Ага, значить «нам» – це їм обом зі мною.

– Приходь сьогодні до мене на вечірку, – дивує несподіваним запрошенням Лізка. – Давай відсвяткуємо увечері твій і мій дні народження.

– Але ж твій день народження завтра!

– Ну й що? А ми почнемо святкувати сьогодні. Завтра субота, тато з мамою запросили гостей, підемо в ресторан. А я хочу своє свято! Батьки до десятої вечора на роботі. Твоя мама зараз далеко. Хто приготує святковий стіл? А в мене вже все готово – є смачні тістечка, цукерки. Приєднуєшся?

– Ні, я не можу.

– Її так пізно тато не пускає гуляти, – сміючись, втрутився Вітько.

– Тато мій, коли хочеш знати, увечері відвозить додому бабусю, – відризала у відповідь. – Вернеться пізно.

– То чого ж ти? – здивувався награно Вітько. – Тато й мама з дому, клич у гості, з нами веселіше.

Ліза невдоволено зупинила його:

– Помічник з тебе ніякий. Іди вже краще обідати.

– Точно! – спохватившись, ляснув себе по лобі Вітько. – Через вас ще без обіду залишусь.

– Та йди вже! – засміялася Лізка. – Тільки нікому ні слова про наші справи, чув?

– Та чув уже, чув.

Тільки-но Вітько вийшов за двері, Ліза знову взялася вмовляти мене:

– Ми ж так близько живемо. Приходь! У мене будуть Алла, Вітько – куди вже без нього, Світланка, Стьопа, Тьопа і Влад.

– А Мирося?

– А до чого тут вона?

– Мирося – моя найкраща подружка.

– Ну то й що? Вона весь час дістає мене. Коли й сьогодні буде з нами, точно все свято зіпсує! Краще, щоб вона не знала нічого. Інша справа – ти. Без тебе «декому» буде сумно.

Я зрозуміла, про кого з усмішкою натякнула Ліза. Там буде Влад, мені можна піти до Лізи, щоб помиритися з ним. А от Мирося... Вона може образитися.

Я розхвилювалася. Так, ніби вже зрадила подружку. Але хіба це я за-
прошую однокласників на вечірку? Хто заважає Миросі дружити з ін-
шими? Мене запросила Ліза, а я... я тут зовсім ні при чому.

– Чого мовчиш? Прийдеш? – не відступає Ліза.

– Ну, хіба ненадовго, – невпевнено погодилася я.

– Звісно, ненадовго. До ночі батьки не дозволять нам гуляти. Але Ми-
росі справді не треба нічого казати.

Коли ми йшли після уроків додому, Мирося відчула, що зі мною щось
не так.

– У тебе все добре? – допитується стурбовано.

– Так. Усе гаразд, от тільки... голова розболілася, – кажу неправду і
від цього почуваюся ще гірше.

– Давай зйдемо в аптеку, це поряд, – змахує рукою Мирося в бік ап-
течного кіоску і... з подивом вигукнуло: – Оце так сюрприз! Наш прогуль-
ник!

Розхристаний Васька швидко проходить повз аптеку.

– Треба дізнатися, чого він не був на уроках, – шепоче чомусь Мирося.

– Навіщо? Це його справа, а не наша.

Насправді я ображена на Ваську. Всі однокласники привітали мене,
а він навіть не подзвонив.

Але Мирося не вгаває:

– Цікаво, куди він подався? Давай за ним простежимо.

– Навіщо?!

– А ти не помітила, що Васька останнім часом якийсь дивний – то
спізнюється на уроки, а то взагалі прогулює заняття. Може, ми з тобою
дізнаємось Васьчину таємницю, простеживши за ним?

– Не хочу я стежити за ним.

– Ну, заради мене, будь ласочка. Це ж цікаво.

– Гаразд, пішли, – я таки піддалася на вмовляння подружки, почу-
ваючи перед нею провину за майбутній вечір у Лізки. Але ж і попередила:
– Якщо Васька сяде в автобус, їхати за ним я не збираюся.

Тільки Васька повернув за ріг будинку, відразу ж задзвонив мій мо-
більний. Я зупинилася. Це телефонував... він – Васька.

– Вітаю з днем народження! – вигукнув радісно, не дочекавшись мого
«Алло». – Вибач, не міг зателефонувати раніше, півдня готував для тебе
сюрприз.

– Який ще сюрприз? Не треба мені ніяких сюрпризів.

– Йди до яхт-клубу, я там чекаю, – і відразу ж вимкнув телефон.

– Цікаво, і що він таке придумав? – Миросю, видно, бере нетерп-
лячка. Це знак, що її вже не зупинити.

– Та що він там придумав?! Знову якусь дурницю. Ніколи ще Васьчині
сюрпризи добром не закінчувались.

– Це точно, – усміхається Мирося. – Тому треба нам іти туди разом,
– уже звично приймає рішення і за мене, і за себе.

Та й добре. Мені не хочеться самій прогулюватись біля опустілого веселих яхт-клубу. І навіть разом не хочеться йти за Васьчиним сюрпризом. Миросю мої вагання помітила.

– Треба йти, а то Васька утне такий «сюрприз», що пожалкуємо. Він же навіжений.

А он і Васька чекає біля входу в яхт-клуб. Побачивши зі мною Миросю, невдоволено зиркає на неї. Але ж і вона – ще та колючка.

– Ти чого не був на уроках? – з ходу нападає на нього. Це її «здача» на Васьчин погляд спідлоба. – Чому прогуляв?

– А ти чого тут? – питанням на питання відповідає Васька. – Хіба я кликав тебе? Йди собі куди йшла.

– Я йшла сюди.

– Чого, питається? Прийшла ось, весь сюрприз зіпсувала.

– Який ще сюрприз? Де він? Покажи!

– Тебе він не стосується! Не сунь свого носа в чужі справи.

– Чужі?! А те, що Віра – моя подружка, тобі це ні про що не говорить?

Ну от, почалося. Я ж знала, що вони за звичкою сваритимуться. Перепалка ніяк не вщухала. І тут я не стрималася:

– Досить! Дістали мене! Я йду звідси, а ви залишайтеся і сваріться скільки завгодно.

– Ех ти, – ображено зітхнув Васька. – Прийшла з цією, – кивнув на Миросю, – все зіпсувала, а тепер іще йдеш... А я так старався для тебе... – і стрімголов побіг униз, до Дніпра.

– Психонутий, – пробурмотіла розгублена Мирося і кивнула мені головою: – Ну що, підемо звідси? Нічого доброго, Віро, від цього дикуна не дочекаєшся...

Аж раптом від човнів почулося голосне бахкання і крик. «Васька!» – вигукнули ми в один голос і кинулися до річки. Васька стояв у задимленому колі, посеред розкиданих цурпалків старого човна, з розкуйовдженою чуприною та переляканими очима.

– Не вдався феєрверк! – зітхнув невтішно. – Це мав бути тобі сюрприз, Віро, на день народження.

Я навіть не знала, що казати. Чи то з подиву, чи від хвилювання втратила на якусь мить дар мови. А Миросю, оговтавшись, зайшла голосним сміхом:

– Ех ти, піротехнік. Добре, хоч не скалічився. Слухай, ти що, не можеш бути таким, як усі? – заледве стримуючи сміх, цікавиться Миросю.

– А навіщо бути таким, як усі? – цілком серйозно перепитує Васька. – Хіба погано бути самим собою? – кидає з викликом і похнюплено йде геть.

– Дурник, – розгублено каже Мирося вслід, а мені важко зрозуміти, жаліє вона Ваську чи картає його.

У Лізки нуднувато, і не одна я, мабуть, відчуваю тут не у своїй тарілці. Лізка, зрозумівши це, увімкнула музику:

– Давайте танцювати! Чого ми всі сидимо як підстаркуваті.

– Ай шправді, ми ж не штарі люди, – прошамкотів Вітько і, галантно вклонившись, запросив мене до танцю.

– Вибач, але я не танцюватиму... поки що.

Вийшла на кухню і визираю у вікно. На вулиці почався дощ. Дрібненькі краплі розсипались сріблястою кульбабкою по склу.

– Не хвилюйся, він прийде, – стиха шепоче Лізка, увійшовши на кухню слідом за мною.

– Я нікого не чекаю! Мені просто... холодно. Я хотіла заварити чай, якщо можна.

– Можна, чого ж ні, я вже увімкнула чайник, а ось заварка і цукор.

Настрою ніякого... І з подружкою вчинила недобре, і Влад не прийшов...

Зателефонувала Мирося. О, знову доведеться щось вигадувати...

– Ти де? – допитувалася вона.

– Поїхала на Хрещатик... на Головпоштамт... Треба терміново надіслати мамі копії деяких документів... а він працює допізна, – морозила якісь дурниці й червоніла від сорому. Добре, що подружка мене не бачила.

– А-а-а, зрозуміло, – виручила мене сама Мирося. – А я думала, ми увечері заваримо смачний чай і їстимемо тістечка, які я купила для нас. Твої улюблені, лимонні... Увімкнемо музику, танцюватимемо як навіжені або дивитимемось «lovestory». Але побуцалася у твої зачинені двері, і все... Коли будеш удома, набери мене.

Після розмови з Миросею мені розхотілося пити чай у Лізи. І я вже думала мчати додому чи до подружки, але у двері подзвонили. Це був Влад.

У моїй улюбленій книжці про Джейн Ейр закохані відчують одне одного на відстані. Не вірила, що таке може бути в житті. Але коли я почула дзвінок у двері, знала, що прийшов Влад. І це був справді він. Разом з Лізою чомусь відразу зайшов на кухню.

– О, як тут тепло. Бр-р-р, а я так змерз, коли йшов від метро. Зараз зігріюсь чаєм – і тоді до всіх, – усміхнувся мені. Я зніяковіла.

– Чайник тільки-но закипів, – запобігливо заторохкотіла Ліза. – Віро, ти знаєш, де чай, кава, приготуй Владу, будь ласка, а я – до гостей. Але довго не затримуйтесь.

– Що ти будеш? – кивнула я на чай і каву.

– Мені все одно. Але ні, розчинну каву не питиму. То ж отрута, а не кава.

– Тоді, може, чай з лимоном?

– Радий, що ти прийшла, – усміхнувся Влад. – Мені треба дещо сказати тобі, – підійшов ближче.

Я розгубилася. Невже це відбувається зі мною? Невже той, хто подобається мені, зараз скаже ті особливі слова? Невже він зізнається, що любить мене?

Але Влад говорив інше:

– Лізка, мабуть, образилася. Я прийшов, запитав, чи ти тут. Боявся, що сьогодні не побачимось. Шкода, що ти не взяла подарунок від мене. Але з цим проїхали... Хочу, щоб ти знала – я прийшов сюди заради тебе. Ну, тобто не прийшов, а приїхав. Уяви собі, прокатався на метро, вперше за три роки. Це – справжній екстрим. Треба спробувати якось ще раз. Може, покатаємось разом?

Я ненавиджу себе за неспіливість. Ну чому вона проявляється саме зараз, коли я з Владом?! Ну як її позбутися?

– Знаєш, що я згадав? – продовжував він. – Коли я вперше прийшов у ваш клас, ти стояла біля дошки. Я глянув на тебе, ти чомусь злякалася, як першокласниця. І зараз ніби боїшся мене.

– Ні, я не боюся.

Він засміявся:

– Значить – я подобаюся тобі.

У такі хвилини, коли ти готова сказати найголовніше, завжди хтось стає на заваді. Цього разу – Лізка.

– А так нечесно! – заглянула у привідчинені двері. —Чого ви так довго? Зараз буде гра у фантики.

Влад невдоволено огризнувся:

– Лізко, йди звідси, ти нам заважаєш. Бачиш, у нас серйозна розмова.

Присоромлена Ліза поспіхом пішла. Хоча я й недолюблювала Лізку, але зараз мені стало шкода її. Незручно якось почувалася цієї миті.

– Я краще піду, – не хотіла більше тут залишатися. – Мені... треба додому.

– Тоді я піду з тобою, – впевнено промовив Влад.

Ну хіба я могла заборонити йому проводити мене, коли хотіла цього сама?

Дощу вже не було. Ми йшли поряд, Влад спробував обняти мене. Я відсторонилася.

– Ти дуже дивна дівчина, – він засміявся. – Знаєш, раніше я думав, що таких сором'язливих дівчат уже й не існує на світі. Невже ти ніколи не мала близьких стосунків із хлопцем?

– Я... ще ні з ким не зустрічалася.

Він голосно розсміявся:

– Ти як мала дитина. Я запитував не про це.

Я, звичайно, зрозуміла, про що він допитувався. Напевне, тому мені так ніяково.

– Чого ти соромишся? Це життя, дитинко, звичайні речі. Без цього не було б ні тебе, ні мене на світі. Соромитися природного нерозумно.

(...)

А потім у двір, де сиділи Віра і Влад, підійшов Васька зі своїм собакою Друзякою:

– Коли вже ти, Віро, зібралася курити, спочатку прочитай про нікотин.

– Нащо всяку дурню читати? А пити що, можна? – запитав з насміхом Влад.

Васька не зрозумів, до чого той вів.

– Ясно, що ні.

– Гм, цікаво це чути від людини, у якої батько-алкоголік.

– Ах ти гад! – гнівно викрикнув Васька і кинувся на Влада з кулаками. Спалахнула бійка. Я хотіла розборонити хлопців, але не вдавалося. На щастя, мені допоміг... Друзяка. Загарчавши, він ухопив Влада за рукав. Той перелякано завищав:

– Забери свого скаженого пса, він прокусив мені руку!

– Забери Друзяку! – крикнула я.

– Ату! – на Васьчин наказ Друзяка відступився. Але Васька не вгавав:

– Ти брешеш! Друзяка не вкусив тебе.

– Ага, не вкусив, прокусив руку до кістки.

– Може, викликати лікаря? – запропонувала схвильовано я.

– Він бреше, Віро. Чому ти йому віриш? – образився Васька.

– Твій пес прокусив людині руку, а ти хоч би що! Хоча б вибачився!

– Перед ким? Перед ним? Іще чого...

– Тоді йди звідси.

Васька ображено махнув рукою і пішов. Слідом за ним подався й Друзяка. Невесело було мені цієї миті. От тобі й перше побачення. Все не так, як у нормальних людей. Замість першого поцілунку, як описано в дівчачих книжках, – бійка.

А на Влада чомусь напав сміх.

– Чого ти смієшся?

– Здорово я зіграв, скажи?

– Що?!

– А ти повірила? Ха-ха-ха!

Спочатку я подумала, що Влад пожартував. Але він говорив правду!

– Я просто хотів, щоб Васька пішов від нас. Твої друзі липучі, як клей. Цей і Мироська-вискочка. А блохастий пес, звісно, ні при чому. Якби він тільки спробував мене вкусити, я б йому ногами зуби повибивав, – додав зі злістю в голосі.

Ні слова не сказавши у відповідь, я швидко пішла додому.

– Ну й дурепа! – кинув мені в спину Влад. – Ти ще пожалкуєш!

Таке зі мною вперше – хочеться виплакатися, але не плачеться. Телефоную Миросю, а я не можу говорити з нею. Мене мучить почуття провини. І перед подружкою, і перед Ваською. Коли він сказав, що Влад збрехав, я йому не повірила. Але як Влад міг так легко сказати неправду? Може, обманював і про все інше?

Дивне відчуття – ще кілька годин тому я тішилася, що залишаюсь допізна сама вдома і мені не треба відчитуватись перед татом, куди йду і що робитиму ввечері, а тепер так хотіла, щоб тато був удома.

Щойно подумала про нього, як він зателефонував.

– Як ти?

– У мене все добре, лягаю вже спати.

Але від тата, який знає мене як ніхто інший, не так легко «сховатися».

– Точно? А по голосу не скажеш, що все добре. Щось мені твій настрій не подобається. Нічого, скоро буду. Вже виїжджаю.

Після короткої розмови з татом я й справді зібралася спати, хоча відчувала, що скоро не засну. День видався дуже непростий! Є через що нервувати. Рахуванням слоненят, кошенят, песиків чи й навіть пінгвіненят точно не обійтись.

Раптом настирливо задзвонили у двері, я злякалась так, що аж мороз пробіг по спині. Хто це так пізно? А що коли, як у тому кіно, грабіжники дізналися, що я сама вдома, і хочуть нас пограбувати? А може, тато приїхав? Але щось заскоро. Та й чого він дзвонив би? У тата є ключі. А може... може, це Влад прийшов, щоб вибачитися?

Підійшовши навшипиньках до дверей, почула в коридорі голосний гавкіт. Ага! Можна відчиняти, свої.

– Ти б ще вночі подзвонив у двері, – дорікнула. – Чого прийшов?

Васька переминався з ноги на ногу. Зібравшись із духом, нарешті випалив:

– Хочу привітати тебе з днем народження.

– Що?! Ти ж уже «привітав».

– То був невдалий подарунок.

Ти диви, щось за пазухою приволік. Щось чи когось? Он якесь живе створіння заметушилося під светром, по-карабкалося вгору і... ось чорненькі вушка!

– Чорновух?!

– Хочу подарувати його тобі, – усміхнувся Васька. – У мене ж є ще Друзяка. А вони щось не дружать. А в тебе Чорновуху буде добре. На ось, тримай. Ти не думай, я провідуватиму його, – винувано виправдовується. – І моркву йому носитиму.

– Морква тут ні до чого, – кажу з докором. – Не можна зраджувати друзів, Васька, навіть якщо це собачки, кролики або інші приручені звірятка. Вони довіряють нам.

– Я не зрадник, – спантеличений Васька перевів погляд із Чорновуха на Друзяку, ніби вибачався перед обома. А потім, зітхнувши якось полегшено, пішов сходами вниз, поглажуючи Чорновуха. Друзяка, вдоволено виляючи хвостом, подався за господарем. Цієї миті я зрозуміла: Васька ніякий не зрадник. Просто він хотів подарувати мені щось особливе. А ще, мабуть, хотів помиритися. А може, пересвідчитися, що я вдома? А може, він не думав ні про перше, ні про друге, ні про третє, і все це просто мої фантазії, які потроху заколисують мене?

* * *

Одинадцяте жовтня – день ганьби нашого класу. А почалося все перед початком п'ятого уроку. У клас вбігла всезнайка Зоя Сорока і вигукнула:

Народ, у нас зміна в розкладі – замість останнього уроку літератури буде класна година.

– У-у-у, – невдоволено загули всі. – Як це? Чого?

– Слухайте сюди. Здається, у нас надзвичайна ситуація. Зараз у клас прийде Скеля разом з класною, усе пояснять. Раз прийдуть удвох, значить, щось серйозне. Це все, що я знаю, поки що... – додала невпевнено.

– Теж мені всезнайка! – хмикнув Вітько.

І тут до класу ввійшли Марина Сергіївна і директриса. Повисла насторожена тиша.

– Доброго дня, діти. Сідайте, – якимсь незвичним холодним тоном звернулася до нас класна: – Ніколи не думала, що говоритиму з вами про таке. Але сталося те, в що повірити не можу й досі... Хтось учора невдало пожартував. На моєму столі лежав журнал, записник і ще щось... Той, хто пожартував, має знати, що жарт не вдався. Той, хто взяв...

Скеля різко виправила класну:

– Марино Сергіївно, ви хотіли сказати «вкрав»?!

Ми всі сиділи просто ошелешені. Що відбувається? Про що говорить директриса? Як це «вкрав»? Злодій у нашому класі? Повірити неможливо. Але чому Марина Сергіївна не заперечує?

– Може, хтось захотів пожартувати... Але це невдалий жарт... Треба повернути...

Слова Скелі розвіяли всі сумніви:

– Сьогодні по обіді мені зателефонував якийсь хлопець і сказав, що це зробив учень вашого класу. Розумієте, незнайомі люди телефонують мені з номерів, що не висвічуються, і повідомляють ось таке! Який жах!

Я не знала, що почували цієї миті мої однокласники, але мені чомусь було дуже соромно. Хотілося голосно закричати: «Я тут ні до чого, чуєте!».

А Скеля продовжувала з тяжким притиском:

– Учора Марина Сергіївна залишила у класі свій мобільний телефон. От він і пропав, а тепер уже й не приймає дзвінків, мабуть, злодій вийняв сім-картку. Це зробив... хтось із вас. А Марина Сергіївна хотіла замовчати факт крадіжки. Той, хто вкрав телефон, мусить зізнатися. Чуєте, зараз і негайно!

Усі припишкли і сиділи за партами з опущеними очима. І тільки Влад, спершись на руку, чомусь дивно посміхався. Він один не червонів від сорому.

– Гордійчук і Товкач, встаньте! – прикрикнула Скеля. – Ви вчора чергували у класі, то, може, щось знаєте більше за інших, га?

Усі насторожено подивилися на хлопців.

– Нічого ми не знаємо, – виправдовується за обох Васька. – Не знаю, хто б міг таке вчудити.

– А ти що скажеш? – запитує підозріло Скеля в Івана. Той перелякано дивиться на директрису і ледь чутно каже:

– Ми тут ні при чому. Коли йшли додому, речі класної... Марини Сергіївни... лежали на столі.

– Сідайте, хлопці. Ви не могли цього зробити, – сказала класна.

– Але ж хтось украв цей клятий телефон! – спересердя вигукнула Скеля.

– І я б сказала більше. Ця крадіжка – приниження, коли хочете, навіть зневага до вас!

Як мені жаль класну. Хочеться голосно заперечити Скелі.

– Це неправда! Ми поважаємо Марину Сергіївну! – вигукнув Васька із запалом.

– Чого вискакуєш як Пилип з конопель, – кинула з докором Тамара Іванівна. – Сядь на місце. Довго чекати я не збираюся. Прошу по-доброму востаннє – зізнайтеся.

Але всі мовчали...

– Що ж, не хочете по-доброму, буде так, як заслуговуєте, – з явним вдовolenням сказала Скеля. – Терпець мій увірвався. Марино Сергіївно, пишіть заяву дільничному.

– Я не писатиму заяви на своїх учнів, – запротестувала класна.

– Яких таких учнів? – зірвалася на крик директриса. – Про всіх учнів не йдеться, голубонько.

– Але ж той, хто взяв... – Марина Сергіївна на мить завагалася.

– Чого ж ви замовкли, колего? – глузливо посміхнулася Скеля. – Називайте речі своїми іменами.

Усі хотіли знати правду. І правда відкрилася сама. Тільки ж ніхто не очікував почути таке. До класу несподівано зайшов незнайомий хлопець приблизно нашого віку.

– А ти що за один?! – гримнула на нього роздратовано Скеля. – Чого тобі треба?

– Мені потрібен... він, – хлопець вказав на Ваську. – Я на хвилинку, – і, підійшовши до Васьчиної парти, поклав перед ним телефон класної: – Забирай свій «злам» і віддай мої 300 гривень.

Зблідлий Васька підвівся з-за парти:

– Що це?!

– Телефон, який ти продав мені вчора. А ось і сім-карта до нього. Гроші перерахуєш на картку, як і домовлялися. Вибач, ти ж сам казав: «Коли що, гроші поверну». Постарайся скинути до вечора. Ну все, я побіг.

Ми нічого не розуміли. А коли Васька сіпнувся навздогін незнайомцю, директриса різко його зупинила. А Владу, який сидить за першою від дверей партою, звеліла:

– Пшик, ану, біжи і швидко поверни того хлопця! Влад стрімголов кинувся за двері.

– Це ж ваш телефон? – більше ніж стверджуючи, запитала Скеля в класної.

Учителька мовчала. Безпорадно, ніби мала дитина, дивилась на Ваську, на всіх нас, немов запитувала поглядом: «Як же це? За що ви зі мною так, діти? Я ж так люблю вас усіх. Як ти міг?».

– Це зробив не я, – тремтячим від хвилювання голосом виправдовувався Васька. – Ми пішли разом додому, скажи, – кивнув тихоні Івану. Але той знизав плечима, ще глибше увібрав голову в плечі:

– Я... не знаю... Коли ми йшли додому, не бачив, чи точно телефон класної був на столі. Не звернув уваги.

– Він так і лежав! – вигукнув ображено Васька.

Але Скеля вже не слухала його:

– Ти просто нікчемний злодій! Та ще й боягуз, – презирливо дивилася на Ваську. Ніколи б не хотіла, аби на мене дивились так.

На порозі з'явився захеканий Влад:

– Той хлопець утік! Охоронець сказав, що він показав учнівський, попросився в наш клас, бо йому треба було передати щось важливе Васьці. Це його знайомий...

От тобі й маєш! І тільки здивований Васька великими очима дивився на Влада і, запинаючись, допитувався:

– Що?! Що це ти... мелеш?

Я намагалася пригадати хоча б що-небудь про того хлопця. Я б мала його хоч раз бачити, бо Ваську знаю давно. Але ні, не пригадувала. Може, хлопець набрехав? Може, ніякий він не знайомий Васьчин? Але нащо все це йому? Навіщо вигадувати таку дурню? І де він міг узяти телефон класної? Хто йому передав його? Чого замовк Васька? Він мусить щось сказати, щоб виправдатися. Чому він мовчить?!

– Що ж, мовчання – німий доказ, – з кривою посмішкою на губах промовила Скеля.

– Я його не знаю! – незграбно спробував виправдатися Васька. – У мене таких знайомих нема.

Але хто йому вже вірить? Ніхто.

– Сподіваюся від класу, – Скеля дивиться на нас із викликом, – справедливої оцінки скоєного. А за десять хвилин чекаю вас обох, – кивнула на Марину Сергіївну і Ваську, – у своєму кабінеті. Викличемо батьків... тобто батька... приймемо серйозне рішення... – із цими словами директриса, грюкнувши дверима, вийшла з класу.

– Усі вільні, крім Васі Гордійчука, – відчуженим голосом промовила класна.

Але ми не могли зрушити з місць. Не могли просто встати і піти з класу. Нам важко було повірити, що Васька, якого ми знаємо стільки років, зміг так підло вчинити.

– Васька – злодій! – вигукнув Влад. У класі здійснювся галас, і, здавалося, це слово повторив кожен.

Учителька розгубилася. Переводячи погляд з учня на учня, зупинилася очима на мені. Ні, я не звинувачувала Ваську, стримувалася як

могла, хоча в думках картала його: «Як ти міг? Невже став крадієм через мій день народження? Вкрав телефон учительки і продав, щоб купити мені електронну книжку...

Електронна книжка обпікала руки. Хвилюючись, підійшла до Васьчиної парти, поклала поряд із телефоном класної його подарунок. Увесь клас дивився на нас. А блідий як крейда Васька глянув мені прямо у вічі і схвилювано запитав:

– І ти... ти теж думаєш, що це я?!

Але я більше не вірила Васьці. Я йому не вірила.

– Злодій, – дорікнула зневажливо.

Васька сіпнувся, як від удару, стрімголов вибіг з класу.

– Він утече! – Влад схопився з-за парти, і тієї ж миті класна голосно крикнула:

– Сядь, Пшик! Негайно сядь на своє місце!

Уперше класна підвищила голос на свого учня, раніше вона ніколи цього не робила. Та от двері класу знову відчинилися. «Васька? Він повернувся, щоб виправдатися?» Ні, у дверях стояла Скеля.

– А де Гордійчук? – з подивом запитала.

– Васька втік! – вихопився Влад, не приховуючи розчарування. – Я хотів його затримати, але Марина Сергіївна не дозволила.

Класна несподівано спокійно промовила:

– Провина хлопця ще не доведена, не варто кидатися словами. Так, це мій телефон, але поява в класі незнайомця з ним у руках зовсім не привід звинувачувати в крадіжці мого учня. Коли б він, з'явившись із краденим телефоном, був чесним у своєму звинуваченні, не втік би.

– Схаменіться! – розлютувалася ще дужче директриса. – Слідом за ним утік ваш учень, і цим усе сказано. Не виправдався, а втік. Він – злодій!

Коли Скеля грюкнула дверима, Марина Сергіївна здригнулася, як дівчинка, що провинилася. Або ж ні, скоріше всього, класна видалася мені ображеною і розгубленою дівчинкою, яку зрадили найближчі. Ті, від кого вона цього не сподівалася.

Я вийшла на вулицю. Відчуваю, як осіннє сонце опускає на мене згори тоненькі промінці й лагідно торкається лиця. А мені все одно незатишно, холодно. Ні, це не тільки через Ваську, а й через те, що бачу. Біля машини, що приїхала за Владом, стоїть гурт однокласників. У центрі Влад, а поряд – Лізка й Вітько. Вони щось жваво обговорюють, не помічаючи мене. І тут почула таке, що просто остовпіла.

– А я думаю, що наш «Ромео» Васька вкрав мобільний учілки, щоб продати його і купити свій «Джультеті» подарунок – електронну книжку. Віра точно все знала. Мусила знати.

– Що ти сказав? – широко відкритими очима, ніби вперше бачу, дивлюся на Влада.

– Я пожартував, – зізнано пролопотів він. – Ти що, жартів не розумієш?

Ні, таких жартів я точно не розумію. І таких людей, які обмовляють інших, не розумію.

– Ти... ти оступачив друзів, – я й не помітила, що в запалі вжила «бабусине слово».

– Що... що я зробив? – розгубився Влад. – Поясни, я не розумію.

– Іди краще погортай словник, замість того щоб обмовляти за спинами інших.

– Ти!.. Ти... – Влад, здається, не знаходив потрібних слів. Видно, я його зачепила за живе. Глибоко вдихнувши повітря, він кинув з викликом: – Хочеш принизити мене? Та хто ти така? Корчить із себе принцесу! – звузивши від злості очі, зневажливо процідив крізь зуби: – Коли хочеш знати, таких, як ти, – мільйони. А я їй ще догоджаю, стараюся сподобатися. Лізку ігнорую, хоч вона сама на шию вішається. І навіть принижується, бігаючи хвостиком за мною. Згодна на все. Скажи? – обернувся до Лізки.

Я була шокована. Що він говорить? Навіщо? Нехай навіть його правда, але нащо так ображати дівчину? Вона, може, закохалася в нього, а він...

Приголомшений почутим Вітько ніяково переминається з ноги на ногу:

– А до чого тут Лізка? Нащо ти ляпаєш язиком про неї? – накинувся на Влада.

І тут раптом роздратована й ображена Лізка дала дзвінкого ляпаса Владу і, схлипуючи, побігла від нас.

Притиснувши долоню до запаленілої щоки, він зі злістю пролопотів їй услід:

– Ідіотка! Стерво! – але в очах його відбився страх. Охоронець-водій вискочив з авто.

– Владе, сідайте в машину, – відчинивши дверцята, промовив запобігливо, і я голосно засміялася. Не могла стриматися. Ти бач, до нього на «ви», з повагою, а він такий боягуз! Злякався ляпаса. Теж мені «герой»!

– Дурепа! – вигукнув розлючений Влад. – Ти заплатиш за все...

Влад погрожував мені, але я зовсім не боялася. Цієї миті мені просто неприємно було бути з ним поряд. І я повернулася в гімназію. Чому? Ні, не тому, що боялася Влада. Мусила ще поговорити з класною. Просто саме тепер я точно зрозуміла, що Ваську підставили. Він не міг цього зробити, ніколи б не зміг. Я пригадала найважливіше...

– Марино Сергіївно, Васька не винний... Він не міг... украсти...

– Але ж ти назвала його злодієм. Хіба ні? – здивувалася класна.

– Я не мала цього робити! Але так часом важко знати напевно, що у Васьки в голові. Ні! Чужого він би не взяв! Розумієте, Васька щедрий і любить робити подарунки. Он і мені минулого року подарував книжку «Тореадори з Васюківки», а цього року – електронну. Ось його подарунок – кивнула на Васьчину парту. А був іще невдалий феєрверк і домашній

кролик... Так, Васька трохи бешкетний, іноді він може встругнути якусь дурницю, але красти... нізащо. Не міг... Він слово дав... мамі.

– Мамі?! Але ж хіба його мама... – я розумію, що вчителька намагається замінити слово «померла» іншим.

– Коли Васьчиної мами вже не було, він сказав якось: «Я ніколи не візьму чужого! Мама казала, що це найгірше, що може бути в житті. Зрада, брехня і злочинство». Він не міг цього зробити, Марино Сергійово.

– Злочинство... Гм, і слово ж таке... Злочинство... – повторила стиха класна: – Щось тут не так, Віро. Щось не так... Скажи, ти знаєш того хлопця, що приніс телефон?

– Ні. Я його ніколи не бачила.

– Отож і дивно. Коли б ще хтось із нашої гімназії, а то... – ділилася вголос своїми сумнівами класна. – Та ще й він так швидко втік. Думаю, це гарно зрежисована вистава. От тільки хто цей режисер, Віро? Це ж хтось із наших. Але хто?

Суцвіття культур

Мотив підліткового кохання, романтики й школи знаходить яскраве вираження у всіх видах мистецтва. Не залишається ця тема й поза увагою мультиплікаторів, які працюють у жанрі аніме. Цікавим прикладом є японський анімаційний міні-серіал «Шкільна любов» режисера Гіраку Канеку, який вийшов на екрани у 2017 році. 12 серій озвучених українською можна переглянути.

Літературна прогулянка

За мотивами повісті студенти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника під керівництвом доц. Галини Волощук та учні Івано-Франківського ліцею № 6 ім. Івана Ревчука під керівництвом бібліотекаря Наталії Стасюк, фіналісти гри-презентації «Літературна кавалерка» (авторський проєкт проф.Тетяни Качак) зняли буктрейлери.

Дерево термінів

Шкільна проза – прозові твори, в яких йдеться про життя школярів, пригоди й ситуації, які відбуваються у школі; розгортаються проблеми стосунків однокласників, вчителів, функціонування шкільного колективу. Сучасну українську шкільну прозу формують повісті Марії Морозенко «Я закохалася», Валентина Бердта «Мій друг Юрко Циркуль», Василя Теремка «16 весна», Олени Рижко «Дівчина з міста», Оксани Думанської «Школярка з передмістя», Ніни Бічужі «Шпага Славка Беркути», Сергія Гридіна «Не такий» та інші.

АКТИВНОСТІ

Комунікація

1. Про що йдеться у повісті?
2. Які емоції переживає Вірка?
3. Чи є її стосунки з батьками довірливими?
4. Як Вірка ставиться до однокласників? Як ставляться до неї?

Аналіз та інтерпретація

5. Складіть план розвитку подій повісті. Перекажіть епізод, який найбільше вразив.

6. Повість «Я закохалася» – зразок шкільної прози. Обґрунтуйте або спростуйте це твердження, назвавши жанрово-тематичні ознаки твору.

7. Проведіть вибіркове читання і визначте епізоди, в яких описано Ваську. Як характеризує його Віра, Мирося, Влад, учителька?

8. Охарактеризуйте вчинки й поведінку Віри, обґрунтувавши свою позицію, керуючись схемою:

Я вважаю, що.... (позиція), тому що.... (обґрунтування). Наприклад, (наводимо два-три конкретні приклади).

Таким чином,... (висновки)

Творче самовираження

9. Напишіть відгук на прочитану повість

Цифрові навички

10. Знайдіть в інтернеті рецензії та відгуки на повість Марії Морозенко «Я закохалася». Випишіть найцікавіші міркування про твір.

Дослідження і проекти

11. Попрацюйте у групах і підготуйте рекомендаційний плакат «Шкільна проза українських і зарубіжних письменників».

Життєві ситуації

12. Як би ви вчинили, якби опинилися в такій ситуації, як Віра?

13. У повісті директриса дає пораду Вірі: «Коли в тебе є справжні достойні друзі, не розмінюйся на мізер». Як ви думаєте, що вона мала на увазі? Хто є справжнім другом для Віри? Обговоріть це у групах.

ДІАНА-ВІНН ДЖОНС

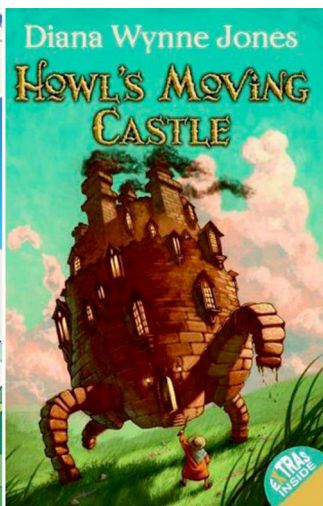
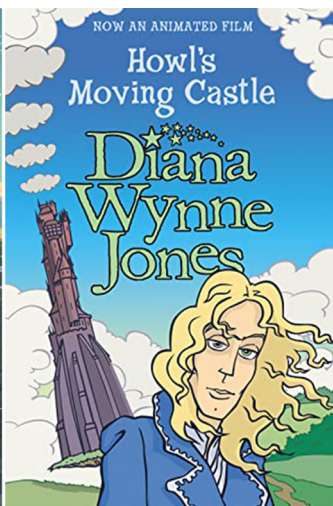
1934 – 2011

Якщо ти народився, щоб зріти дива,
Де невидимий світ – лиш для тебе ява...

Джон Донн

Діана Вінн Джонс народилася 16 серпня 1934 р. в м. Лондоні в сім'ї учителів. Вона була найстаршою серед трьох сестер. Батьки багато працювали, тож Діана й дві її молодші сестри клопоталися господарством. Найкращим відпочинком для Діани було читання, однак у родині не вистачало грошей на книжки. Тож дванадцятирічною вона написала повість для сестер і переконливо ствердила: «Я буду письменницею!» Після закінчення школи 1953 р. дівчина вступила до коледжу Святої Анни Оксфордського університету. Їй пощастило слухати лекції відомих письменників-фантастів – Дж. Р. Р. Толкіна та К. С. Льюїса. 1973 року вийшла друком її перша книжка. Пригодницькі твори Діани Вінн Джонс нині читає увесь світ. Навіть у далекій Японії про один із її найяскравіших образів – *Мандрівний Замок Хаула* – знає

кожна дитина завдяки майстерній екранізації однойменного твору в стилі *аніме*. Сучасний світ, стрімкий, розмаїтий і високотехнологічний, як і раніше, потребує казок. Адже саме в добрих чарівних казках людство пізнає себе, учиться розрізняти добро і зло й шукає духовну мету.

Твір як квітка

Вісімнадцятирічна Софі, сирота, донька капелюшника, зустрічається з відомим чарівником Хаулом, який рятує дівчину від двох солдатів. Ця подія привертає увагу Відьми Пустирись, котра накладає на Софі закляття. Дівчина перетворюється на 90-літню бабусю, котра нікому не може про це розповісти. Софі покидає рідний дім, вирушає на пошуки Відьми, щоби зняти закляття. Згодом вона опиняється в замку Хаула. У Софі з'являються нові друзі, передусім Кальцифер, демон вогню. Вхідні двері замку є чарівним порталом, що переносить персонажів у різні місця. Софі довідується про життя Хаула та мешканців замку, стає учасницею дивовижних пригод, виявляється відданою та хороброю, часто ризикує, аби допомогти Хаулові та багатьом іншим людям. Зрештою прокляття, накладене на Софі, розвіялося. Дівчина та чарівник перегортають нову сторінку своєї, вже спільної, історії.

Кадри із фільму «Мандрівний замок», режисер Мізаякі Хаяо. 2004 р.

У медіапросторі

2004 року режисер Мізаякі Хаяо створив повнометражний анімаційний фільм «Мандрівний замок», або «Замок-мандрівник». З допомогою Інтернету подивіться цей фільм. Порівняйте з книжкою. Висловіть враження. Чи відома вам думка Діани Вінн Джонс про цей фільм, номінований на премію «Оскар»?

Барви емоцій

1. Звідки на відома істрія про трьох сестер і мачуху?

2. Яка небезпека очікувала на дівчат?

На крилах читання

**Розділ перший,
у якому Софі розмовляє з капелюшками**

У країні Інгарії, де такі речі, як семимильні чоботи і шапки-невидимки, існують насправді, народитися найстаршим із трьох дітей – неабияке безталання. Усім відомо, що коли ви, всі троє, вирушите на пошуки щастя, саме тебе першого спіткає невдача, та ще й найдошкульніша. (...)

Софі Хаттер, найстарша з трьох сестер у досить заможній родині власників крамнички дамських капелюшків у містечку Маркет-Чіппінг. Після смерті дружини батько одружився вдруге, у двох сестричок з'явилася незвично добра і дбайлива мачуха та народилася ще одна сестричка. Софі була старанною, багато читала, старанно доглядала сестричок, зокрема, готувала Марту до пошуків щасливої долі. Сестри часом сперечалися про своє майбутнє, а інколи Софі доводилося силою розборонювати Летті й Марту.

(...) Приблизно тоді ж усі знову заговорили про Відьму Пустирищ. Подейкували, нібито Відьма погрожувала вбити дочку короля, і нібито король наказав своєму лейб-магу, чарівникові Саліману, вирушити на Пустирища, аби впоратися з Відьмою. І скидалося на те, що чарівник Саліман не тільки не впорався з Відьмою, а й сам був нею вбитий.

Тому коли через кілька місяців після цього на пагорбах над Маркет-Чіппінгом з'явився високий чорнезний замок, із чотирьох високих шпилястих веж якого вилітали хмари чорного диму, всі були цілком переконані, що це Відьма знову вибралася з Пустирищ і збирається тримати в остраху всю округу, як то вона вже була зробила п'ятдесят років тому. Люди і справді дуже налякалися. Ніхто не виходив на вулицю сам-один, а надто поночі.

А що було ще страшнішим, то це те, що замок не стояв на місці. Іноді він давав про себе знати довгою смутою чорного диму понад заростями вересу на північному заході, іноді височів над скелями на сході, а іноді спускався з пагорбів і зупинявся серед вересу просто за останньою фермою з північного боку. Часом навіть можна було побачити, як він рухається, випускаючи з веж брудно-чорні клуби диму. Якийсь час усі були

впевнені, що замок ось-ось таки спуститься у долину, і мер не раз говорив, що варто було би послати до короля за підмогою.

Але замок і далі блукав поміж пагорбами, і якимось-то з'ясувалося, що він належить ніякій не Відьмі Пустирищ, а чарівникові Хаулу.

Ну, а Хаул був досить-таки недобрим чарівником. Хоча наразі ніщо не свідчило про те, щоби він хотів покинути пагорби, всі знали, що він для розваги викрадає молодих дівчат і висмоктує з них душі. А дехто казав, ніби він пожирає їхні серця. Він був украй бездушним і безсердечним чарівником, і та дівчина, яка дозволила б йому захопити себе зненацька, опинилася б у страшний небезпеці. Софі, Летті та Марті, як і всім іншим дівчатам у Маркет-Чіппінгу, було наказано нікуди не ходити поодинокі, і це їх украй дратувало. Вони дивувалися, до чого б це чарівникові Хаулу мали придатися викрадені ним душі. (...)

Незабаром Софі, Летті й Марта зазнали клопоту. Батько несподівано помер, а рахунки за навчання старшої доньки призвели до боргів крамнички. Фанні вимушено розлучила сестер: Летті стала ученицею в кондитерській, Марта вирушила навчатися на відьму, Софі ж продовжила працювати в капелюшній крамничці. Старша сестра погодилася із рішенням мачухи, котра піклувалася про майбутнє всіх дівчат, але після від'їзду молодших відчула себе самотньою.

(...) З кожним тижнем Софі розмовляла з капелюшками дедалі частіше й частіше. Більше їй ні з ким було порозмовляти. Фанні більшу частину дня бігала десь у місті, залагоджуючи справи або намагаючись залучити покупців, а Бессі була зайнята у магазині, обслуговуючи клієнтів і ділячись із ними своїми весільними планами. У Софі з'явилася звичка надягати кожен тільки-но закінчений капелюшок на болванку, так що це виглядало майже як голова без тіла, а потім для розваги розповідати капелюшку, яке тіло буде колись під ним. Софі трохи лестила капелюшкам, адже покупцям теж доводиться лестити. (...)

Софі розмовляла з кожним капелюшком, кожен мав своє ім'я. У крамничці вона почувалася затишно і впевнено. Проте щоразу, виходячи за поріг у своїй сірій сукенці, загорнена у сіру шаль, ставала пригніченою та розгубленою, почувалася старою та згорбленою. Софі боялася замку чарівника Хаула; на Ринковій площі, де гриміло Травневе свято, вона переживала гострий страх. Так, її налякав молодик, коли назвав «сірою мишкою» – і вона чимдуж утекла від нього та його пропозиції її провести до сестри. Молодші перевтілюлися: Летті стала Мартою, а Марта – Летті. Так вони виказали своє невдоволення діями Фанні. Наступного дня Софі працювала в майстерні. Раптом...

(...) Знадвору долинули скрип коліс та цокіт кінських копит, і в крамниці стало темно: вікно заступила карета. Задзвенів дзвоник, і в двері

впливла напрочуд огрядна пані – Софі таких ніколи й не бачила. З плечей клієнтки спадала соболина накидка, а туго обтисле чорне плаття так і виблискувало діамантами. Погляд Софі передусім прикував кристалий капелюх дами – він був оздоблений справжніми страусовими перами, пофарбованими так штудерно, що вони відтінювали рожеві, зелені й блакитні відблиски діамантів, але при цьому залишалися чорними. Отож це був дуже дорогий капелюх. Обличчя дами було продумано прекрасним. Горіховий відтінок волосся дуже молодив її, тільки от... Софі перевела погляд на молодого чоловіка, який увійшов у крамницю слідом за дамою, – і побачила рудуватого юнака, вбраного вкрай елегантно, але блідого і явно страшенно стривоженого. Він глянув на Софі з благанням і жахом. Юнак був набагато молодший від дами. Софі аж оторопіла.

– Панна Хаттер? – запитала дама голосом мелодійним, проте владним.

– Так, – відповіла Софі. Вигляд у юнака став іще стривоженіший. Імовірно, дама була його матір'ю.

– Я чула, ви продаєте просто божественні капелюшки, – проспівала дама. – Покажіть.

Софі ще недостатньо опанувала себе, щоби наважитися на відповідь.

Вона вийшла назустріч клієнтці й стала демонструвати капелюшки. Жоден із них, звичайно, не відповідав розкішному вигляду дами, до того ж молодий чоловік не зводив із Софі погляду, і їй було страшенно ніяково. Чим швидше дама переконається, що тут для неї нічого немає, тим швидше ця пара звідси нарешті піде. Скориставшись порадою Фанні, Софі почала із найневдаліших капелюшків. Дама відразу ж почала відкидати їх один за одним.

– Просто чарівно, – фиркнула дама на адресу рожевого чепчика.

– Травнева троянда, – обізвала вона ядучо-зелену соломку.

А про вуаль із блискітками заявила:

– Загадковий вигляд. Як банально. А що ви ще можете запропонувати?

Софі подала їй шикарний чорно-білий капелюшок – єдиний, котрий міг бодай трішки зацікавити таку розкішну даму.

Дама презирливо оглянула капелюшок.

– Такий убір не личитиме геть нікому. Ви даремно забираєте в мене час, панно Хаттер.

– Я роблю це тільки тому, що ви прийшли до мене в крамницю і попросили показати капелюшки, – заперечила Софі. – Бачите, пані, це маленька крамниця в маленькому містечку. Навіщо вам було взагалі... – тут молодий чоловік, що стояв за спиною дами, зойкнув і замахав руками, немовби намагаючись перестерегти Софі, – ...здавати собі клопоту і заходити сюди? – закінчила Софі, і їй стало цікаво, що ж тепер буде.

– Я завжди здаю собі клопоту, щоби покарати тих, хто непоштиво поводить з Відьмою Пустирищ, – жорстко, з металом у голосі, прого-

ворила дама. – Мені чимало доводилося чути про вас, панно Хаттер, і мені не до вподоби ні конкуренція, ні ваші настрої. Я прийшла, щоби зупинити вас. Ось вам! – і вона простягнула руку та махнула нею перед лицем Софі.

– Ви хочете сказати, що ви і є Відьма Пустирищ? – здригнулася Софі. Від жаху і здивування в неї щось сталося з голосом.

– Так, – відповіла дама. – І нехай це навчить вас не лізти в мої справи.

– А хіба я в них лізла? Це якась помилка! – прокректала Софі. Тепер молодий чоловік дивився на неї з непідробним жахом, але вона не розуміла, чому це так.

– Ніяка це не помилка, панно Хаттер, – сказала Відьма. – Ходімо, Гастон! – вона повернулася і попливла до виходу.

Поки юнак запобігливо відкривав перед Відьмою двері, та знову обернулася до Софі.

– До речі, ви не зможете нікому розповісти про те, що вас зачарували, – додала вона.

Двері за нею бамкнули, немов похоронний дзвін. (...)

Після візиту Відьми Софі з'ясувала, що перетворилася на сухорляву стару, чия голова була обрамлена сивими пасмами. Дівчина не зажурилася, адже давно почувалася відповідно до такого відображення у дзеркалі. Софі вирішила покинути місто. Блукаючи Пустищем, дівчина надумала відвідати замок чарівника Хаула, принагідно довідатися, для чого йому душі молодих дівчат (адже всім було відомо, що Хаул викрадає їх). В замку її зустрів юнак, який повідомив, що господаря немає. Проте втомлена Софі зайшла до кімнати.

Розділ третій, у якому Софі потрапляє в Мандрівний Замок й укладає одну угоду

Софі зручно встиглася коло комина і роздивлялася довкола. Завела розмову із полум'ям, що промовляло до неї багряно-синім ротом і виявилось Вогненним демоном зі своєю власною історією угоди з чарівником – до того ж відразу розгледіло закляття, накладене на Софі. Аби зняти його, було потрібно часу «трохи, або трохи більше, ніж трохи». Демон пообіцяв Софі знати накладене закляття, якщо вона зуміє розірвати угоду, що зв'яже його самого. Софі прочитала багато книг, знала про небезпеки угод із демонами, тому завагалася, однак зрештою погодилася. (...) Софі залишилася в Мандрівному Замку Хаула. Розгадування таємниць чарівника вона почала з прибирання, бо той, що наводить жах на мешканців Інгарії, виявився брудним і захаращеним. Софі швидко знайшла мову з вогненним демоном Кальцифером, Черепом, Майклом. А загадковий Хаул виявився справжнім красенем.

(...) – А, Хауле, привіт, – безпорадно вимовив Майкл.

При цих словах Софі обернулася – можливо, аж занадто поспішно – і стала розглядати господаря Мандрівного Замку. Високий зеленоокий юнак у напрочуд розкішному блакитному зі срібним шиттям костюмі за-вмер. Він навіть не встиг поставити у куток гітару.

Тим часом Софі порядкувала коло вогню і доволі-таки спокійно роз-глядала Хаула. (...)

Софі познайомилася із чарівником, чий замок наводив жах на меш-канців її містечка, та з його оточенням. Сама вона назвалася новою прибиральницею чарівника, котра зуміє навести лад у його замку, однак навряд чи зуміє виправити його зіпсовану душу. Софі шукала місця, куди Хаул ховає дівочі серця. Але окрім декількох кімнат нічого не знайшла. Найбільшою таємницею Замка Хаула були двері, над якими була вставлена в одвірок квадратна дерев'яна клямка, на кожній із чотирьох сторін якої стояла позначка фарбою – зелена, синя, чер-вона і чорна. Якщо червона мітка веде в Кінгсбері, а синя – у Портха-вен, то куди веде чорна – так і лишилося для Софі таємницею, навіть після відвідин Уелсу. Причиною подорожі за чорні двері стало закли-нання Майкла.

Розділ дев'ятий,

у якому в Майкла виникають клопоти з заклинанням

Софі познайомилася із заклинаннями Майкла. Діючи за ними закли-нанням, вони спробували спіймати падаючу зірку, але цього зробити їм не вдалося.

– Ну, добре, – сказав Хаул. – Софі однаково пробереться сюди, як тільки я спущу її з очей, а щодо Майкла це було б нечесно. Ану, ходіть зі мною. Обоє. Так я принаймні матиму вас на оці.

Він відкрив двері в ніщо і ввійшов туди. Майкл кинувся за ним – так поспішно, що спіткнувся об табуретку. Софі теж підхопилася – так швидко, що пакунки зсипалися з її колін на підлогу перед вогнищем. (...)

Розділ дванадцятий,

у якому Софі стає старенькою матінкою Хаула

Хаул умовив Софі відвідати короля й очорнити його для того, щоб не шукати зниклого принца і королівського чарівника. Софі погодилася, розуміючи, що стала учасницею спланованої гри Хаула проти Відьми Пустирищ.

(...) – Ваша Величносте, пані Пендрагон прибула на аудієнцію!

І тут Софі побачила короля. Він сидів не на троні, а на досить-таки

звичайному кріслі, тільки ледь-ледь оздобленому сусальним золотом, майже посередині великої кімнати, й одягнений був куди скромніше, ніж його лакеї. Король був зовсім один, ніби якась зовсім звичайна людина. Щоправда, сидів він по-королівському, виставивши вперед одну ногу, і був на свій лад досить вродливим – принаймні як на повнуватого чоловіка з неуважним поглядом, – але Софі він здався досить молодим і трішечки занадто гордим тим, що він король. Як на її смак, із таким обличчям треба було б бути менш самовпевненим.

– Отже, яка особлива причина привела до мене матінку чарівника Хаула? – запитав король.

І тут Софі раптом заціпеніла від усвідомлення, що стоїть перед королем. У якомусь запамороченні їй подумалося, що ось цей чоловік, котрий сидить перед нею, і та величезна і неймовірно важлива штука, котру називають королівською владою, – це насправді дві різні речі, які лише за дивним збігом обставин опинилися в одному кріслі. Крім того, вона виявила, що раптом забула всі ті делікатні, обережні й стримані міркування, які Хаул звелів їй викласти королю, – усі до останнього слівця. Але щось таки треба було сказати.

Софі спочатку розгублено, а далі упевненіше вела бесіду з королем. Вона намагалася виконати настанови Хаула та всіляко очорнити його в очах короля. Так, старанно переконувала, що Хаул – вислизач і не хоче шукати брата короля, Джастіна, а також підбирала найгірші характеристики для чарівника.

– Дякую, пані Пендрагон, – сказав король. – Ваша відвертість зняла з моєї душі важкий тягар. Чарівник надто легко погодився вирушити на пошуки мого брата, тож я вже було вирішив, що помилився і звернувся не до того, до кого мав би звернутися. Я боявся, що він може виявитися або з тих, хто не може встояти перед можливістю похизуватися, або з тих, хто готовий на все заради грошей. Але ви переконали мене, що Хаул – саме той, хто мені потрібен.

– Прокляття! – вигукнула Софі. – Він же послав мене сюди пояснити, що все зовсім навпаки!

(...) – Річ у тому, що мій брат Джастін – блискучий полководець, а оскільки Верхня Норландія і Чужокрайнія ось-ось оголосять нам війну, мені без нього не обійтися. Розумієте, Відьма ж і мені погрожувала. А оскільки всі джерела однастайні в тому, що Джастін вирушив саме на Пустирисьця, я впевнений: Відьмі йшлося про те, щоб залишити мене без Джастіна саме тоді, коли він мені найбільше потрібний. Гадаю, чарівника Салімана вона захопила суто як приманку для Джастіна. Отже, якщо я хочу повернути брата, мені потрібний дуже розумний і не надто перебірливий у засобах маг. (...) Пані Пендрагон, передайте чарівнику Хаулу, що я призначаю його придворним магом, починаючи з цієї ж таки хвилини, і даю йому наш перший королівський наказ – розшукати принца Джастіна, живого чи мертвого, до кінця року. Можете йти. (...)

Розділ шістнадцятий, у якому багато всілякого чаклунства

Софі, Майкл і Кальцифер разом з мешканцями спостерігали за величезною чорною хмарою понад коминами. Розпавшись надвое, вона стала місцем поєдинку Хаула та відьми.

(...) Софі уважніше придивилася до цих двох хмар. На лівій на колінах стояв Хаул – набагато більший і ближче, аніж сподівалася побачити Софі. Чарівник, як і раніше, був у чорному. Що характерно, він позиркував через плече на нестямних русалок. З його погляду зовсім не було видно, щоб він пам'ятав, що вони були частиною прокляття.

– Не забувайте про Відьму! – заволав кінь позаду Софі.

І цієї миті з'явилася Відьма. Вона стояла на правій хмарі, овіяна вогненним плащем, а могутні пориви вітру куйовдили її розкішні руді кучері. Відьма підняла руки, щоби прикликати ще більше магії. Та щойно Хаул повернувся і подивився на неї, її руки відразу ж повільно опустилися. Хмара, на якій стояв Хаул, спалахнула фонтаном рожевого полум'я. Гарячий вітер промчав над гаванню, з-під кам'яних плит пірса пішла пара.

Хаул зробив приємне для Софі – купив квіткову крамницю, у якій із задоволенням працювали всі мешканці замку: Софі, Майкл, Хаул і приблудний пес-людина.

Розділ вісімнадцятий, у якому знову з'являються Опудало і міс Ангоріан

(...) Тим часом Софі з Майклом одягалися в щось краще і відкривали крамницю. На гарному вбранні наполягав Хаул. Він вважав, що це привабить покупців. Софі у відповідь наполягла на тому, щоби і в неї, і в Майкла були фартухи. У перші дні після відкриття мешканці Маркет-Чіппінга просто розглядали вітрину, але всередину не заходили. Але тепер крамничка стала дуже популярною. Люди, яких Софі знала все своє життя, стали приходити і закуповувати квіти цілими оберемками. Ніхто не впізнавав Софі, і їй від цього ставало якось надзвичайно дивно. (...)

Нарешті до Софі прийшли усі її рідні – мачуха й сестри. Чари перетілення майже зникли, Летті з Мартою знову стали самі собою. Виявилось, що Майкл закохався в Марту, а Персіваль – у Летті. Серед свята з'явилася й міс Ангоріан, чим, як завжди, засмутила Софі, яка була впевнена в коханні Хаула до розумної й красивої вчительки. Але коли та раптово зникла, Софі відкинула усі ревності й почала діяти рішуче.

Барви емоцій

1. Які чарівні предмети можемо побачити у творі?
2. Яка роль Відьми Пустирись у творенні сюжету?

На крилах читання

Розділ двадцять перший,

у якому при свідках укладається певний договір

(...) У квітковій крамниці Софі схопила з вітрини семимильні чоботи і вивалила гібіскуси й троянди просто на підлогу. Звісно ж, разом із водою. Вона відімкнула двері крамниці і витягла мокрі чоботи на запруджений людьми тротуар.

Софі рушила на Пустирище, до Відьминої фортеці. Опинившись все-редині химерної будівлі, вона нарешті побачила Відьму в білій сукні. Наполегливо почала вимагати повернути міс Ангоріан.

(...) – Ви її знайдете, – відповіла Відьма. – Але почекаємо, поки приїде Хаул.

– Він не прийде, – заперечила Софі. – У нього вистачить розуму не прийти. І ваше прокляття так і не спрацювало.

– Ще спрацює, – злегка посміхнулася Відьма. – Ви ж піддалися нашій омані і прийшли сюди. Доведеться Хаулу хоч раз вчинити по-чесному. – Вона знову змахнула рукою, цього разу в бік темного полум'я, і з-поміж двох колон викотилося щось на кшталт трону і зупинилося перед Відьмою. У ньому сидів чоловік у зеленому мундирі та в блискучих високих чоботях. Софі спочатку вирішила, що він спить, звисивши голову набік, так що її не видно. Але Відьма знову змахнула рукою. Чоловік випростався. Голови в нього не було зовсім. Софі зрозуміла, що дивиться на те, що лишилося від принца Джастіна.

(...) – Я позбулася обох голів ще місяць тому, – сказала Відьма. – Череп чарівника Салімана я продала разом із його гітарою. Голова принца Джастіна валандається десь разом з іншими непотрібними частинами. Це тіло – досконале поєднання принца Джастіна і чарівника Салімана. Воно чекає лише на голову Хаула, щоби перетворитися на довершену людську істоту. Коли в нас буде голова Хаула, Інгарія отримає нового короля, а я стану його королевою і буду правити. (...)

Софі побачила, як у пролам устрибнула ще одна постать. Цього разу постать мала чорні розвіяні рукави. Це був Хаул. Софі чітко бачила його силует: чарівник стояв, склавши руки на грудях, і спостерігав за битвою. Якусь мить здавалося, що він збирається дозволити Відьмі й Опудалу самим з'ясувати стосунки. Але тут зметнулися довгі рукави – Хаул здійняв руки. Перекриваючи крики й удари, Хаул прокричав одне довге незрозуміле слово – і пролунав протяжний гуркіт грому. Опудало і Відьма здригнулися. Між колонами коминів зазвучали громові розкати, відбиваючись луною, і кожне відлуння забирало із собою часточку магічної хмари. Вона зникала в шурхотах і відлітала в темних вихорах. А коли від хмари залишився лише найтонший білий серпанок, висока фігура з кіскою захиталася. Здавалося, що Відьма розчиняється у тумані, вона ставала дедалі білішою і тоншою. Врешті-решт серпанок розсіявся, і тоді Відьма з легким стукотом обсипалася на підлогу. Коли стихла безліч

слабких відлунь, Хаул з Опудалом замислено дивилися один на одного поверх купи кісток.

(...) – Ні, друже, – сказав Хаул Опудалу, яке стрибнуло прямо в купу кісток і стало порпатися в них ногою. – Ні, її серця ти тут не знайдеш. Воно – в її вогненного демона. Думаю, він уже давно її подолав. Як же це все-таки сумно.

Софі тим часом зняла шаль і акуратно закутала нею безголові плечі принца Джастіна.

Опудало розповіло про доручення чарівника Салімана.

– Отже, коли принц Джастін замовляв чари пошуку, вони вказували на тебе, – сказала Софі. – Але чому?

– На мене або на череп, – озвалось Опудало. – Між нами кажучи, ми найкращі його частини.

– А Персіваль зроблений з чарівника Салімана і принца Джастіна? – уточнила Софі – і подумала, що Летті це навряд чи втішить.

Опудало знову кивнуло зморшкуватою головою-ріпою.

– Обидві частини сказали мені, що Відьма вже розлучилася зі своїм вогненным демоном і що саму Відьму мені вдасться перемогти, – сказало воно. – Дякую вам за те, що ви дозволили мені скакати вдсятеро швидше.

(...) – Ви що, не розумієте? – сказав Хаул, тягнучи її до проламу. – Міс Ангоріан – це і є вогненний демон! Якщо він проникне в Мандрівний Замок, Кальцифер його впіймає – і я теж!

– Я так і знала, що все зіпсує! – зойкнула Софі, сховавши обличчя в руках. – Він був у нас уже двічі. Але вона... він пішов!

– О небо! – завив Хаул. – Він чого-небудь торкався?

– Гітари, – згадала Софі.

– Тоді він ще там, – сказав Хаул. – Ходімо!

(...) – У мене всі місця вразливі! – крикнув Хаул. – Я розраховував, що Саліман живий! А коли вийшло так, що від нього залишився лише Персіваль, я так злякався, що пішов і напився! І тут з'являється ви – і починаєте грати на руку Відьмі!

– Я найстарша! – верещала Софі. – Я невдаха!

– Дурниця! – крикнув Хаул. – Ви просто весь час про це думаете! (...)

Вони влетіли на туманний берег і сповільнили біг. Куці обабіч стежки пружинили і ляскали їх гілками, викидаючи у вихор за їхніми спинами зелені листки, пелюстки і пташок. Стежкою між живоплотами назустріч Хаулові і Софі повільно плив Мандрівний Замок, а дим з його веж зносив вітром. Хаул ледве встиг сповільнити біг – якраз настільки, щоби різко відчинити двері і ввалитися всередину, тягнучи за собою Софі...

Хаул відпустив Софі і кинувся до гітари.

Не встиг він її торкнутися, як вона вибухнула, протяжно і мелодійно бренькнувши. Кінці струн ляснули у повітрі. На Хаула посипався дощ дрозок. Йому довелося сахнутися, прикривши обличчя роздертим рукавом.

І тут біля вогнища раптом виникла міс Ангоріан. Вона стояла і посміхалася. Хаул мав рацію. Весь цей час вона була в гітарі, очікуючи слушного моменту.

– Твоя Відьма загинула, – сказав їй Хаул.

– Ах, яке горе! – безтурботно відповіла міс Ангоріан. – Тепер я зможу зробити собі іншу людину, кращу. Прокляття збулося. Тепер я можу прибрати до рук твоє серце.

Вона нагнулася і висмикнула Кальцифера з вогнища. Кальцифер з переляканим виглядом сіпався над її затиснутим кулаком.

– Не рухатися, – попередила вона.

Ніхто не наважувався навіть ворухнутися. Найсумирніше з усіх стояв Хаул.

– Допоможіть, – слабким голосом пискнув Кальцифер.

– Тобі ніхто не допоможе, – сказала міс Ангоріан. – А от ти допоможеш мені заволодіти моєю новою людиною. Дивися-но. Мені досить лише трішки міцніше натиснути... – і вона так стисла кулак із Кальцифером, що кісточки стали блідо-жовті.

Хаул і Кальцифер разом скрикнули. Кальцифер забився в агонії. Лице Хаула посиніло, він непритомний звалився на підлогу, немов зрубане дерево, і став зовсім такий, як Персіваль.

Софі здалося, що він не дихає.

Міс Ангоріан була приголомшена. Вона вирячилася на Хаула.

– Прикидається, – припустила вона.

– Ні! – верескнув Кальцифер, скорчившись у тремтячу спіраль. – У нього насправді дуже м'яке серце! Відпусти!

Софі повільно й обережно підняла ціпок. Цього разу вона встигла обміркувати свої дії.

– Ціпок, – стиха мовила вона. – Бий міс Ангоріан, але більше нікого не зачепи.

І вона змахнула ціпком і з усієї сили хряснула ним по кулаку міс Ангоріан.

Міс Ангоріан пронизливо зашипіла, наче сире поліно в багатті, й випустила Кальцифера. Бідолоха Кальцифер безпомічно покотився по підлозі, розсипаючи навсбіч на плитку язика полум'я і хрипко ревучи від жаху. Міс Ангоріан підняла ногу, щоб затоптати його. Софі довелося відпустити ціпок і нагнутися рятувати Кальцифера. І тут, на її превеликий подив, ціпок знову вдарив міс Ангоріан, а тоді – знову і знову. «Авжеж!» – подумала Софі. Вона ж сама своїми словами вдихнула в цей ціпок життя. Їй про це сказала пані Пентстеммон.

Міс Ангоріан сичала і хиталася. Софі випросталася з Кальцифером у руках і побачила, що ціпок щосили молотить міс Ангоріан і аж димиться від її жару. Кальцифер, навпаки, дещо похолов. Від страху він став молочно-блакитний. Софі відчула, як у її пальцях слабенько б'ється темна грудка Хаулового серця. «То серце Хаула – у мене в руках! – збагнула

вона. – Він віддав його Кальциферові за умовами угоди, щоби Кальцифер міг лишитися жити. Мабуть, йому справді стало шкода Кальцифера, але однаково – що за дурість!»

Тут з дверей, що вели від сходів, вибігли Фанні і пані Ферфакс з мітлами напереваги. Побачивши їх, міс Ангоріан, мабуть, зрозуміла, що програла. Вона кинулася до дверей, а ціпок Софі літав над нею і лупцював, лупцював...

– Затримайте її! – закричала Софі. – Не випускайте її звідси! Перекрийте всі двері!

Усі кинулися виконувати накази. Пані Ферфакс перегородила двері до комори, грізно піднявши мітлу. Фанні стала на сходах. Легті стрибнула до дверей у двір, а Марта кинулася до дверей, що вели до ванної. Майкл кинувся до дверей Мандрівного Замку. Але тут з ліжка зіскочив Персіваль – і теж помчав до дверей. Він страшенно зблід і спав з на лиця, очі в нього були заплющені, але біг він навіть швидше за Майкла. Персіваль першим підбіг до дверей – і відчинив їх.

Оскільки Кальцифер зробився зовсім безпомічний, Мандрівний Замок зупинився. Міс Ангоріан побачила застигли в імлі куші і метнулася до дверей з нелюдською швидкістю. Але не встигла вона добратися до порога, як у дверях з'явилося Опудало, що несло на плечах безголового принца Джастіна, ще й досі закутаного в мереживну шаль Софі. Опудало розкинуло дерев'яні руки впоперек дверей, перегородивши шлях. Міс Ангоріан сахнулася від нього.

Ціпок, який лупцював її, загорівся. Його металевий наконечник розжарився. Софі зрозуміла, що ціпкові залишилося ще зовсім не довго. На щастя, міс Ангоріан ціпок докучив настільки, що вона схопила Майкла і заслонила ним. Ціпкові було наказано не бити Майкла. Він зависнув у повітрі і спалахнув. Марта підбігла і спробувала відтягнути Майкла. Ціпкові довелося уникати і її. Софі, як завжди, все зробила неправильно. Довше зволікати було не можна.

– Кальцифере, – сказала Софі, – мені доведеться розірвати твою угоду. Ти від цього помреш, так?

– Якби його розірвав хтось інший, то я помер би, – хрипко відповів Кальцифер. – Ось чому я попросив про цю послугу саме тебе. Ти вмєєш вселяти життя словами. Поглянь-но, що ти зробила з Опудалом і черепом.

– Тоді живи ще тисячу років! – вигукнула Софі, й водночас із усієї сили побажала, щоби так і сталося, на випадок, якщо слів виявиться не досить. Це її сильно непокоїло.

Вона взяла Кальцифера й обережно зняла його з темної грудки, наче висохлу бруньку зі стебла.

Кальцифер вивернувся з її пальців і блакитною сльозинкою злетів над її плечем.

– Як мені легко! – здивувався він. Тут його осінило, що сталося. – Я вільний! – гукнув Кальцифер, вихором метнувся в комин і зник.

– Я вільний! – почувла Софі згори стихаючий голос Кальцифера, який вилетів з комина над капелюшною крамницею.

Софі повернулася до Хаула з ледь живою чорною грудкою в руках. Хоч вона і поспішала, проте почувала себе непевно. Усе треба було зробити як слід, а звідки вона могла знати, як саме треба?

– Ну добре, почали, – вимовила вона. Ставши на коліна біля Хаула, вона обережно поклала чорну грудку йому на груди, зліва, там, де вона сама відчувала біль, коли її непокоїло серце, і легенько підштовхнула.

– Лізь усередину, – звеліла вона. – Лізь усередину і працюй!

Вона тиснула і тиснула. Серце почало занурюватися в груди – і битися, все сильніше і сильніше. Софі намагалася не звертати уваги на полум'я і човгання ногами біля дверей і далі міцно невпинно тиснула. Їй заважало волосся. Воно падало їй на очі рівними рудуватими пасмами, але Софі намагалася і на це не звертати уваги. Вона тиснула.

Серце ввійшло в груди Хаула. Як тільки воно повністю зникло, чарівник здригнувся всім тілом. Він голосно застогнав і перекотився обличчям униз.

– О небо! – глухо поскаржився він. – Яке похмілля!

– Ні, ти просто вдарився головою об підлогу, – відповіла Софі.

Хаул насилу встав навкарачки.

– Мушу бігти, – повідомив він. – Треба рятувати цю дурепу Софі.

– Я тут! – вигукнула Софі, сіпаючи його за плече. – Але й міс Ангоріан теж тут! Вставай, зроби з нею що-небудь! Швидко!

Ціпок був уже майже весь охоплений полум'ям. Мартине волосся опалювалося. А міс Ангоріан саме сяйнула думка, що Опудало також можна підпалити. Вона ухилялася від ціпка з таким розрахунком, щоб наблизити його до порога.

«Як завжди, майнуло Софі в голові, – я не продумала всього до кінця!»

Хаулу вистачило одного погляду. Він поспішно піднявся, витягнув руку і вимовив фразу, слова якої потонули в гуркоті грому. Зі стелі опалилася штукатурка. Усе задрижало. Але ціпок зник, а Хаул ступнув назад, тримаючи в руці щось невелике, чорне і тверде. Це міг бути шматок золи, щоправда, точнісінько такої форми, як те, що Софі тільки що вклала Хаулові в груди. Міс Ангоріан засичала, немов залите водою багаття, і благоголюючи простягнула руки.

– Боюся, що ні, – промовив Хаул. – Ти мала достатньо багато часу. Я бачу, ти збиралася роздобути собі нове серце. Хотіла забрати моє, а Кальцифер нехай би помер, так?

Він поклав чорний предмет між долонями і стиснув їх. Старе серце Відьми розсипалося – ніби чорний пісок, і стало як сажка, як ніщо. І поки воно розсипалося, міс Ангоріан розпливалася. За мить біля дверей уже нікого не було.

Але сталося не тільки це. Тієї миті, коли зникла міс Ангоріан, не стало

й Опудала. Якби Софі загоїла глянути, вона побачила би двох високих чоловіків, які стояли на порозі й усміхалися один одному. В одного було грубувате обличчя і руде волосся. Інший, у зеленому мундирі, мав лагідні риси, а на його плечі була накинута жіноча мереживна шаль.

Але Хаул вже повернувся до Софі.

– Сірий тобі не личить, – зауважив Хаул. – Я це відразу подумав, ще коли побачив тебе вперше.

– Кальцифер полетів, – сказала Софі. – Мені довелося розірвати вашу угоду.

Хаул, здавалося, засмутився, проте сказав:

– Ми обоє цього хотіли. Жоден із нас не бажав закінчити так, як Відьма і міс Ангоріан. А колір твого волосся – його називають рудим?

– Червоне золото, – відповіла Софі.

Наскільки вона бачила, Хаул не надто змінився, повернувши собі серце, тільки-от, мабуть, очі стали більш насиченого кольору – більше схожі на живі очі і менше – на скляні кульки.

– І він натуральний, – додала вона. – Не те що в декого.

– Ніколи не розумів, чому люди так ганяються за тією натуральністю, – сказав Хаул, і Софі зрозуміла, що він ніскільки не змінився.(...)

Софі та Хаул трималися за руки й усміхалися й усміхалися, не в змозі зупинитися.

– Агов! Я ж до вас звертаюся! – крикнув Майкл. – Кальцифер повернувся!

Ці слова нарешті привернули увагу і Хаула, і Софі. Вони подивилися у вогнище, де серед полін і справді зблискувало знайоме блакитне обличчя.

– Ти не мусив цього робити, – сказав Хаул.

– А чому б і ні, раз я коли завгодно можу взяти і піти, – відповів Кальцифер. – До того ж у Маркет-Чіппінгу дощ.

(Переклад Андрія Порутка)

АКТИВНОСТІ

Комунікація

1. Охарактеризуйте особливості чарівного світу в романі Д. В. Джонс «Мандрівний Замок Хаула».
2. Які проблеми порушуються у творі? Чи суголосні вони проблемам сучасного світу? Поясніть.

Аналіз та інтерпретація

3. Чому, на вашу думку, саме Софі (найстаршій доньці в сім'ї) випали непрості випробування? Що допомогло дівчині їх витримати і вийти переможницею?
4. Доведіть, що твір належить до жанру фентезі.

Творче самовираження

5. Спробуйте наочно зобразити шлях героїв для досягнення мети кожного із них (у вигляді схеми, коміксу, малюнків – за вибором).

Цифрові навички

6. За допомогою інтернету знайдіть і перегляньте повнометражний анімаційний фільм, створений режисером Міязакі Хаяо та студією Ghibli у 2004 році «Мандрівний замок». Створіть табличку, виділивши три колонки

«Мандрівний замок Хаула» (роман-фентезі)

Спільне

«Мандрівний замок» (анімаційний фільм)

Дослідження і проекти

7. Які зміни відбулися в образі Софі упродовж сюжету? Що, на вашу думку, спричинило ці зміни?
8. Кальцифер сказав, що Софі, вміє «вселяти життя словами». Поясніть цей вислів, звертаючись до тексту твору.
9. Чим цікавий та привабливий образ чарівника Хаула?
10. Уельс, за дверима Замку з чорною позначкою: поясніть символіку цього світу.

Життєві ситуації

11. У світовій літературі є чимало сюжетів про те, як один герой готовий «віддати своє серце» для порятунку іншого. Пригадайте твори, у яких описані такі історії.
12. Чи ставалися у вашому житті такі події, що потребували рішучих дій для допомоги іншим? Розкажіть про ваші вчинки (або вчинки інших людей) у подібній ситуації.

ФІЛІП ПУЛМАН

Нар. 1946 р.

Коли слова на папері зустрічаються з думками в голові читача,
тоді історія набуває свого справжнього значення.

Філіп Пулман

Філіп Пулман (англ. *Philip Pullman*) народився в м. Норвічі на сході Великої Британії. Його батько був пілотом Повітряних сил, тому родина багато подорожувала, і частину свого дитинства маленький Філіп провів у Зімбабве та в Австралії. Згодом письменник вступив до Оксфордського Ексетер-коледжу, де вивчав англійську мову і літературу, а по завершенню навчання працював учителем. На уроках він любив розповідати своїм учням казки, допомагав їм ставити п'єси, а у вільний час придумував власні фантастичні історії. У 1986-1996 рр. Ф. Пулман викладав у Вестмінстер-коледжі. Саме в цей період він розпочав роботу над трилогією «Темні матерії» (англ.

“His Dark Materials”). Історія про пригоди хороброї дівчинки Ліри захопила серця читачів у всьому світі. Перша книжка трилогії «Північне сяйво» вийшла друком 1995 р., а незабаром побачили світ її продовження – «Магічний ніж» (1997) та «Янтарне скло» (2000). Ці твори були перекладені багатьма мовами світу і здобули чимало престижних нагород: Медаль Карнегі (1995), Уїтбредівська премія (2001), Меморіальна премія імені Астрід Ліндгрєн (2005) та ін.

Твір як квітка

Головна героїня твору Ф. Пулмана – дівчинка на ім'я Ліра Белаква, наділена незвичайними здібностями. На її долю випало складне випробування – урятувати дітей, які несподівано почали зникати в її рідному містечку. Ходили чутки, нібито це роблять Ковтачі – таємничі зловмисники, які заманюють дітей у пастку, а потім відправляють їх на Північ для небезпечних експериментів... Разом із друзями – гіптянами, які живуть на довгих човнах, Ліра вирушає у мандрівку, щоб з'ясувати, в чому річ. По дорозі до них приєднується Йорек Бирнісон – бойовий ведмідь

або *панцерборн*, якому Ліра допомогла віднайти втрачену броню. А відповіді на найважливіші питання дівчинка знаходить за допомогою *алетіометра* – це чарівний пристрій, який показує правду. Не кожному під силу навчитися читати його загадкові позначки, але для Ліри це так само легко, як дихати.

У світі «*Північного сяйва*» кожна людина має свого *деймона*. Це сутність людини, утілена в тваринну подобу, зазвичай протилежної, ніж хазяїн, статі. Остаточного вигляду деймони набувають, коли людина дорослішає. Лірі ж лише дванадцять, тому її деймон Пантелеймон може обертатися котом, птахом, світлячком, горностаєм... Деймон – у фантастичному світі це ніби продовження людини, її найкращий друг і захисник, тому він майже ніколи не розлучається зі своїм господарем. Забрати у людини деймона – означає забрати частку її душі, вважає автор.

А яким міг би бути ваш деймон, ваша прихована сутність?

Північне сяйво

Невідомо з якої причини в Оксфорді почали зникати діти. Говорили, нібито їх заманює вродлива жінка на ім'я місіс Колтер, а потім відправляє на Північ. Але що достеменно відбувається з дітьми, ніхто не знав.

Місіс Колтер дружньо ставилася до Ліри й навіть забрала дівчинку жити до себе із Джордан-коледжа. Та згодом Ліра побачила справжню сутність цієї жінки і вирішила втекти. Коли вона блукала вулицями, її знайшли гіптяни, які відтоді піклувалися про неї.

7. Джон Фаа

Барви емоцій

1. Поміркуйте, чому *алетіометр* потрапив саме до Ліри, а не до іншої дитини.

На крилах читання

(...) У залі горіли лігроїнові лампи, обличчя й постаті людей були добре освітлені, але грубі балки вгорі губилися в темряві. Люди тислися, щоб зайняти вільні місця, усі лавки були вже заповнені, діти сиділи на колінах у батьків, деймони згорталися клубочками під ногами або вмошувалися на дерев'яних стінах.

Наприкінці залу височів поміст із вісьмома різьбленими кріслами. Щойно Ліра й Кости притулилися скраю біля стіни (сидячих місць уже не було), як на поміст вийшли восьмеро чоловіків і кожен став біля свого крісла. Залом прокотився гомін, і зразу стих. Семеро на помості сіли.

Восьмий залишився стояти; йому було років сімдесят, він був високий, кремезний, із бичачою шиєю. Одягнутий у просту парусинову куртку й картату сорочку, як і багато інших єгиптян, він нічим не вирізнявся з юрби, але вся його постать випромінювала владність і силу. Ліра впізнала цю силу: дядько Азріель мав її, і Магістр Джордана мав також. Деймон чоловіка був галкою – дуже схожою на ворону Магістра.

– Це Джон Фаа, отаман західних єгиптян, – прошепотів Тоні.

Джон Фаа заговорив низьким повільним голосом.

– Гиптяни! Браття! Ласкаво прошу на Сходини! Ми зібралися тут, щоб вислухати одне одного й ухвалити рішення. Ви знаєте чому. Тут є багато родин, які втратили одну дитину. Деякі – двох. Хтось краде наших дітей. Втім бережани втрачають дітей так само, у нас немає претензій до бережан з цього приводу.

Ходять чутки про дівчинку й винагороду. Ось правда, а все інше – теревені. Дівчинку звати Ліра Белаква, і її розшукує поліція. Призначено винагороду: тисяча соверенів тому, хто віддасть її копам. Вона – дитина бережан – перебуває під нашим захистом і залишиться з нами. Хто купиться на цю тисячу, хай шукає собі інше місце – лиш не на воді й не на сучодолі. Ми її не віддамо.

Ліра відчула що червоніє від кінчиків волосся до п'яток; Пантелеймон зробився брунатним нічним метеликом і принишк. Всі очі в залі звернулися до неї. (...)

Джон Фаа казав далі:

– Від довгих балачок пуття не буде. Якщо хочемо щось змінити, маємо діяти. Ось іще дещо: Ковтачі, ці крадії дітей, везуть своїх бранців у місто на далекій Півночі, в країну темряви. Я не знаю, що вони з ними роблять. Дехто каже, що їх убивають, дехто каже зовсім інше. Ми не знаємо. Але ми знаємо дуже добре, що їм допомагає поліція і священники. Уся влада бережан на їхньому боці. Пам'ятайте про це. Їм відомо, що відбувається, і вони сприяють Ковтачам. Моя пропозиція непроста. Тому я потребую вашої згоди. Я пропоную відправити на Північ загін вояків, щоб урятувати дітей і привезти їх назад. Я пропоную вкласти в цю справу гроші та всю нашу спритність і відвагу. (...)

Ліра вирушила на Північ разом з гиптянами та їхнім лідером – Джоном Фаа, а по дорозі вчилася читати алетіометр. У цьому дівчинці допомагав старий мудрий гиптянин Фардер Корам. Але одного дня на гиптян напали. Ліру викрали і привезли на таємничу станцію, де було багато дітей її віку. Цих дітей досліджували лікарі, щось вимірювали і проводили досліді.

15. Клітки з деймонами

Ліра не вміла довго сумувати, вона була життєрадісною і діяльною дівчинкою, до того ж не мала багатої уяви. Дитина з багатою уявою ніколи не подумала б, що це можлива річ: вирушити в таку далечінь і врятувати свого друга Роджера, а якщо б і подумала, то одразу б знайшла безліч причин, через які усе це було неможливо. Якщо ти завзятий брехун (або брехуха), то це ще не означає, що в тебе багата уява. Добрі брехуни часто-густо взагалі не мають уяви: саме це й дозволяє їм наївно вірити в свої вигадки.

Отож тепер, опинившись у руках Комітету Офірних Волонтерів, Ліра недовго мучила себе думками про гіптян. Вони були добрі вояки, і хоча Пантелеймон і казав, що бачив, як у Джона Фаа влучили, та, може, він помилився. А якщо й не помилився, то, може, Джона Фаа поранили не надто серйозно. Авжеж, їй не пощастило, її викрали самоїди, але гіптяни незабаром визволять її, а якщо їм це вдасться, то Йорека Бирнісона точно ніщо не зупинить – і тоді вони разом полетять на повітряній кулі Лі Скорзбі і врятують лорда Азріеля.

В її думках усе було дуже просто. (...)

Раптом гучно задзеленчав дзвоник; він дзвонив, не вгаваючи. (...)

Вони поквапилися надвір. На майдані перед головною групою будівель юрмилася сотня дітей і дорослих: радісних, роздратованих або просто збитих з пантелику. (...)

Хтось свистів у свисток і розмахував руками, але на нього не звертали уваги. Раптом Ліра побачила Роджера. Той тримав за руку Біллі Косту, і за мить вони втрьох стояли біля юрби дітлахів.

– Ходімо на розвідку, ніхто не помітить, – сказала Ліра. – Вони сто років усіх рахуватимуть, а ми скажемо, що пішли за кимось і загубились.

Дочекавшись моменту, коли більшість дорослих дивилася в інший бік, Ліра зачерпнула жменю снігу, зіпнула снігову кулю й кинула в юрбу. За мить усі діти робили те ж саме, і повітря сповнилося сніговими кулями. Сміх і крики дітлашні заглушили вигуки дорослих, які намагалися їх угамувати, а трійця дітей завернула за ріг будинку і зникла.

Сніг був глибокий, швидко йти вони не могли, але цього й не вимагалось – ніхто не гнався за ними. Ліра та хлопці перелізли через круглий дах одного з тунелів і побачили дивний місячний пейзаж: білі горбки й западини під чорним небом, освітлені відблисками ліхтарів із майдану.

– Що ми шукаємо? – спитав Біллі.

– Не знаю. Просто дивимось, – Ліра йшла до невисокого квадратного будинку, що стояв окремо від інших; на його розі тьмяно горів анбаричний ліхтар.

Гомін з майдану не змовкав, але звучав віддаленіше. Очевидно, діти вперше за багато днів відчули себе на волі, і Ліра сподівалася, що вони користатимуться цією волею якомога довше. Вона обійшла довкола будинку, шукаючи вікно. Дах був приблизно футів на сім від землі, і, на від-

міну від інших будинків, тунель не з'єднував його з основною будівлею Станції.

Вікна вона так і не знайшла, проте знайшла двері. Над ними червоними літерами було написано: ВХІД СУВОРО ЗАБОРОНЕНО.

Ліра простягнула руку, щоб відчинити їх, та Роджер зненацька вигукнув:

– Дивися! Птах! Або...

У цьому «або» чувся сумнів, адже істота, що спускалася з темного неба, була не птахом: це був знайомець Ліри.

– Деймон відьми!

Гусак залопотів великими крилами і приземлився, здійнявши сніговий вихор.

– Вітаю, Ліро, – мовив він. – Я стежив за тобою, хоч ти мене й не бачила. Чекав, поки ти зможеш вийти надвір. Що відбувається?

Дівчинка швидко розповіла. (...)

Обидва хлопчики налякано дивились на деймона-гусака і на те, як Ліра спокійно з ним розмовляла: вони ніколи не бачили, щоб демон був окремо від людини, і майже нічого не знали про відьом. (...) Ліра знову обернулась до дверей.

– Навіщо тобі туди? – спитав деймон-гусак.

– Бо вони там щось роблять. Вони відтинають... – вона притишила голос, – відтинають дітям деймонів. І, можливо, роблять це саме тут. Принаймні, щось тут є, і я хочу подивитись. Але двері замкнені...

– Я можу відімкнути, – сказав гусак, раз чи двічі змахнув крилами, підкинувши сніг до дверей, і Ліра почула, як щось у замку клацнуло. (...)

Ліра потягнула двері на себе, трохи відхилила їх і прослизнула всередину. Деймон-гусак ішов за нею. Пантелеймон стривожився і злякався, але не хотів, щоб демон відьми бачив його страх, тож підлетів до грудей Ліри й заховався в хутрі.

Щойно очі звикли до світла, Ліра зрозуміла, чому він заховався.

На полицях уздовж стін рядами стояли скляні контейнери, а в них сиділи деймони «розділених» дітей: коти, птахи, пацюки та інші звірі, усі розгублені й перелякані, примарні та бліді, наче дим.

Вигук люті вирвався в деймона відьми, а Ліра притиснула до себе Пантелеймона й шепнула: «Не дивись! Не дивись!»

– Де діти цих деймонів? – гусак здригався від гніву. (...)

– Я хочу випустити цих бідолах! – палко мовила Ліра. – Розіб'ю клітки та звільню їх.

Вона роззирнулась, шукаючи підходяще знаряддя, але напихваті нічого не було.

– Зачекай, – сказав деймон-гусак.

Він був демоном відьми, набагато старшим за неї і сильнішим. Вона мала його слухатись.

– Хай ці люди думають, що хтось забув замкнути двері й зачинити клітки, – пояснив гусак. – Якщо вони побачать розбите скло й сліди твоїх чобіт, як гадаєш, чи довго тобі вдасться їх дурити? А ти маєш триматися, поки не прийдуть гіптяни. Зробімо так: візьми жменю снігу і за моєю командою здувай потроху на кожен контейнер.

Ліра вибігла надвір. Роджер і Біллі стояли на варті, а з майдану й досі долинав сміх і вереск – минуло не більше двох хвилин.

Дівчинка обома руками зачерпнула велику жменю легкого, розсипчастого снігу й повернулася назад. Коли вона здувала сніг на контейнери, гусак клацав язиком і засуви на дверцятах відчинялись.

Відчинивши всі клітки, вона підняла переднє скло першого контейнера, і бліда подоба горобця вискочила з нього, але тут же впала на підлогу, бо розучилась літати. Гусак нахилився, ніжно підняв деймона дзобом, і горобець перетворився на мишеня, боязке й розгублене. Пантелеймон скочив униз, щоб його заспокоїти.

Ліра заходилася відчиняти контейнери, і за хвилину всі деймони були на волі. Деякі намагалися щось сказати, юрмилися круг її ніг і хотіли по-смикати за гетри, але це було заборонено. Дівчинка розуміла, чому вони до неї тягнуться: сердешні, вони скучили за теплом людського тіла, так само як Пантелеймону, їм хотілося притулитися до людського серця. (...)

Роджер смикнув Ліру за руку.

– Мерщій! Вже всі майже вишикувались.

Вони приєднались до Біллі, який махав із-за рогу. Діти вже втомилися або дорослим вдалося таки взяти ситуацію під контроль: серед гамору й метушні перед головними дверима тягнулася довга нерівна черга. Ліра й двоє хлопчиків непомітно вийшли з-за рогу й змішалися з натовпом, та перед цим Ліра сказала:

– Перекажіть усім дітям – хай готуються до втечі. Вони мають знати, де їхній верхній одяг, і бути готовими взяти його й побігти, як тільки біде сигнал. Але дорослим ні слова, зрозуміли?

Біллі кивнув.

– А який сигнал? – уточнив Роджер.

– Пожежний дзвінок. Коли прийде час, я його натисну. (...)

Лірі вдалося вивести дітей зі станції і повернути їх до батьків. Однак у неї залишалася ще одна місія – врятувати лорда Азріеля, її батька, який перебував у полоні в королівстві ведмедів. Разом зі своїми друзями – кухарчуком Роджером, бойовим ведмедем Йореком Бирнісоном та аеронавтом Лі Скорнзбі вона полетіла далі на Північ.

Королівством ведмедів правив Йофур Ракнісон, який захопив владу хитрощами й обманом. Він запровадив багато пишних звичаїв для своїх підданих, залякував їх і навіть підступно вигнав з палацу свого супротивника – Йорека Бирнісона. Тому єдиним способом відновити справедливість був двобій між Йореком і Йофуром.

20. На життя і смерть

Барви емоцій

1. Яким був настрій публіки перед двобоєм? Що зауважила Ліра?

На крилах читання

Двобої між ведмедами були явищем звичним і відбувалися за певним ритуалом. Втім, ведмідь рідко вбивав іншого ведмеда, а якщо таке траплялося, то або внаслідок нещасного випадку, або коли один із ведмедів неправильно розумів знаки іншого, як це сталося з Йореком Бирнісоном. Випадки навмисного вбивства, такі, як з Йофуром, що вбив свого батька, траплялися ще рідше.

Проте час від часу виникали обставини, коли єдиним способом розв'язання суперечки був поєдинок на життя і смерть. Для таких двобоїв передбачався окремий церемоніал.

Щойно Йофур оголосив про Йорека Бирнісона і про поєдинок із ним, місце для герців розчистили й розрівняли, а з вогняних шахт прийшли зброярі – перевірити Йофурову броню. Кожну заклепку оглянули, кожну ланку перевірили, кожну пластину гарненько натерли дрібним піском. Таку ж увагу приділили й кігтям. Золотий манікюр зняли, а кожен шестидюймовий пазур відполірували й ідеально нагострили. Ліра спостерігала за цим і не знаходила собі місця, бо Йорек, звісно, не мав такої уваги й догляду: він двадцять чотири години пробіг крижаною пустелею без їжі та відпочинку, ще, може, й забився під час аварії. А вона втягнула його в цей двобій! Після того, як Йофур Ракнісон перевіряв гостроту своїх пазурів на свіжовбитому моржі, нарізаючи його шкіру смугами, як папір, а також силу своїх потужних ударів на моржевому черепі (два удари – і той луснув, наче яйце). Ліра перепросила у Йофура і відійшла вбік поплакати.

Навіть Пантелеймон, який зазвичай її підбадьорював, не мав для неї нічого втішного. Залишалося знову звернутися до алетіометра, і він повідомив: Йорек за годину буде тут. Прилад знову нагадав, щоб Ліра довіряла Йорекові, і (це було важче прочитати), здавалось, навіть дорікнув їй за те, що вона двічі поставила те ж саме запитання.

Тим часом чутка про двобій розлетілася серед ведмедів і простір довкола майданчика став поступово заповнюватись. Можновладці посідали найкращі місця, був також спеціальний сектор для ведмедиць. (...) Дехто з аристократів, вона помітила, носив із собою маленького манекена, схожого на лялькового деймона Йофура, запобігаючи таким чином ласки в короля і наслідуючи загальну моду. (...)

Ліра починала розуміти загальний настрій ведмежого двору. Вельможі не знали, хто вони такі. Йорек Бирнісон був справжнім, цілісним, самодостатнім ведмедем, а вони блукали в тумані невпевненості і дивились то один на одного, то на Йофура Ракнісона. (...)

Ліра пройшла через порожній і чистий майдан, лишаючи сліди на

снігу, і ведмеді розступилися, щоб дати їй дорогу. У проясненні між масивними тілами відкрився обрій – похмурий, сірий. Де Йорек? Нікого нема, але вартова вежа висока, і охоронці бачили те, чого вона не могла розгледіти. Залишалося йти далі.

Він побачив її перший. Почувся тупіт і брязкіт, і у хмарі снігу перед нею став Йорек.

– Йореку, милий! Я зробила жахливу річ! Ти маєш битися з Йофуром Ракнісоном, а ти не готовий – ти втомлений і голодний, і твоя броня...

– Яку жахливу річ?

– Я сказала йому, що ти йдеш сюди, бо дізналася про це від читача символів. А Йофур шалено хоче бути таким самим, як людина, і мати деймона, просто шалено. Тож я обманула його, сказала, що я твій деймон, і хочу тебе зрадити і стати його демоном, але для цього він має перемогти тебе у двобої. Бо інакше, Йореку, дорогий, вони не дозволили б тобі з ним битися, вони хотіли спалити тебе вогнеметами і не пустити сюди...

– Ти обманула Йофура Ракнісона?

– Так. Я переконала його битися з тобою, а не вбивати як злочинця. Переможець стане королем ведмедів. Я була змушена піти на це, бо...

– Белаква? Ні. Ти – Ліра Золоте Слово, – сказав ведмідь. – Битися з ним – це все, чого я хочу. Ходімо, маленький деймоне.

Вона дивилась на Йорека Бирнісона, на його броню, таку тонку й кострубатую, і серце їй ладне було вискочити з грудей від гордощів. (...)

Врешті-решт супротивники зупинилися. Між ними лежав увесь бойовий майданчик, вони мовчки дивилися один на одного.

І враз, з ревом збиваючи сніг, вони одночасно рвонули з місця. Як дві величезні брили, що лежать на сусідніх вершинах і, скинуті землетрусом, котяться гірськими схилами, набираючи швидкості, перестрибуючи через розколини й розбиваючи дерева на скіпки, аж

поки не вріжуться одна в одну й не розлетяться на порох і уламки – так зіткнулися два ведмеді. Гуркіт луною відбився від мурів і розлетівся в непорушному повітрі. Та, на відміну від брил, вони не розсипались на уламки. Вони відлетіли один від одного, і першим підвівся Йорек. Розгорнувшись пружиною, він стрибнув на Йофура; в того броня зігнулась від зіткнення і заважала підвестися. Йорек вдарив у вразливе місце на шії. Шкрябонув біле хутро, зачепив кігтями шолом супротивника і рвонув уперед. (...)

Перемога над Йофуром означала, що Йорек зміг повернути собі законний титул короля ведмедів.

Голос Йорека Бирнісона гримотів над юрбою.

– Ведмеді! Хто ваш король?

І гуркотом штормового прибою пролунало у відповідь:

– Йорек Бирнісон!

Ведмеді знали, що робити далі. Усі значки, пояси й діадеми були вмить зірвані, презирливо втоптані в сніг і забуті. Вони були ведмеді Йо-река, правдиві ведмеді, а не роздвоєні неповноцінні недолюдки. Усі рвонули до палацу й заходилися скидати мармурові брили, розхитувати кам'яні парапети й жбурляти на пірс кам'яні блоки. (...)

Один із ведмедів поклав біля Йорекових лап жмут цупкої зеленої рослини, густо вкритої інеем.

– Кровоспинний мох, – мовив Йорек. – Ліро, приклади його до ран і насип трохи снігу, аби примерзло.

Ведмедям він не дозволив за собою доглядати. До того ж у Ліри були спритні руки і вона дуже хотіла допомогти. Дівчинка схилилась над величезним звіром, прикладала мох, засипала снігом. Незабаром її рукавиці були просякнуті кров'ю, але вона закрила всі рани. (...) Була голодна і знесилена... Тож вирішила нікому не заважати.

Примостилась у тихому кутку майданчика (Пантелеймон, прибравши форму горностая, вкрив їй шию), нагорнула на себе снігу, як це робили ведмеді, і заснула.

(Переклад Миколи Байдюка)

АКТИВНОСТІ

Комунікація

1. Хто і як допомагав Лірі в її мандрах?
2. Як ви вважаєте, чи змогла б дівчинка досягти своєї мети самотужки?
3. Виразно прочитайте опис Джона Фаа. Як ви гадаєте, чому він вирішив захистити Ліру?

Аналіз та інтерпретація

4. Доведіть, що Лірі вдалося подружитися з бойовим ведмедем Йорек-ом Бирнісоном.

Творче самовираження

5. Розкажіть про стосунки між Лірою та її деймоном. Що поведінка Пантелеймона може сказати про його власницю?
6. Придумайте і опишіть власного деймона. Намалюйте її/його (за бажанням).

Цифрові навички

7. За допомогою інтернету перегляньте американсько-британську екранізацію першої частини фантастичної трилогії Філіпа Пулмана «Темні матерії» (англ. His Dark Materials) – «Північне сяйво» (англ. Northern lights). «Золотий компас» (англ. The Golden Compass). На думку критиків, фільм був невдалим. Чи погоджуєтеся ви з цією думкою?

Дослідження і проєкти

8. Порівняйте образи Йорека Бирнісона і Йофура Ракнісона. Кого з них ви вважаєте гідним королем? Обґрунтуйте свою думку.
9. Знайдіть у тексті ім'я, яке Йорек дав дівчинці. Поясніть, чому він назвав її саме так.
10. Які риси характеру виявляє головна героїня твору? Наведіть 2-3 приклади на підтвердження своєї думки.

Життєві ситуації

11. Уявіть, що ви маєте можливість вирушити разом з гіптянами на Північ. Переконайте Джона Фаа взяти вас з собою: розкажіть, чим ви зможете допомогти і які обов'язки будете виконувати.
12. Запропонуйте 2-3 способи, як можна допомогти дітям, котрі втратили впевненість у собі в екстремальних обставинах.
13. Чи були у вашому житті випадки, коли вам необхідно було перебороти власний страх? Поділіться власним досвідом. Як ви почувалися в той момент?

ОЛЕКСАНДР ГАВРОШ

Нар. 1971 р.

О Спорт, ти – зодчий, трудівник.
Формуєш нас, мов сталь гартуєш.
Невтомний майстер-будівник,
Твориш характери й гуртуєш.
П'єр де Кубертен

Барви емоцій

1. Яку роль відіграє спорт у вашому особистому житті?

2. Назвіть видатних спортсменів, лідерів олімпійського руху України та інших країн. Ким із них ви захоплюєтеся? Чому?

Олександр Дюлович Гаврош народився 26 березня 1971 р. в м.Ужгороді. Закінчивши Львівський національний університет імені І.Франка, став професійним журналістом і письменником. У його літературному доробку – книжки різних жанрів: пригодницькі романи, казки, детективи, п'єси тощо. Має понад 2000 публікацій у пресі й понад 20 художніх творів. Найвідоміші його книжки для дітей – «Неймовірні пригоди Івана Сили, найдужчої людини світу» (2007), «Пригоди тричі славного розбійника Пинті» (2008), «Дідо-Всесвідо» (2013), «Розбійник Пинтя у заклітому місці» (2016), «Іван Сила на острові Щастя» (2017), «Музей пригод» (2018), «Різдвяна історія ослика Хвостика» (2019) та ін. О. Гаврош активно впроваджує в українську літературу теми й образи, пов'язані із Закарпаттям, його батьківщиною. Серед них – образ найсильнішої людини світу Івана Фірцака, якого називали Іваном Силою. Твори О. Гавроша перекладені німецькою, білоруською, словацькою, сербською, польською мовами. Він став лауреатом багатьох національних премій: «Коронація слова» (2012, 2013), «Найкраща книга України» (2013), «Книга-Фест» (2016, 2017, 2018) та ін.

Літературна мандрівка

Іван Фірцак: його час і його сила

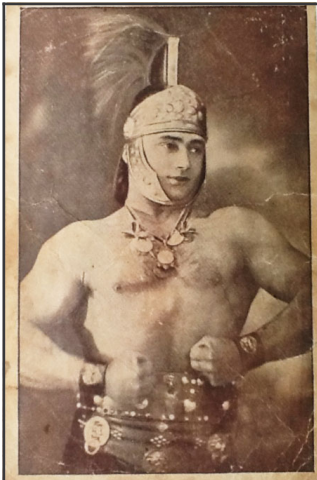
У с. Білки (тоді Австро-Угорщина; нині Іршавський район Закарпатської області) в сім'ї селян народився видатний спортсмен і артист цирку – Іван Федорович Фірцак. За неймовірну силу його називали Кротоном (як античного героя) і Іваном Силою. У двадцять років він подався до м. Праги. На той час Австро-Угорська імперія розпалася, і чехи разом зі словаками 1918 р. створили Чехословацьку республіку на чолі з президентом Томашем Масариком.

Там, у Празі, силу і талант Івана Фірцака помітили, він став брати участь у різних бійцівських змаганнях, а також виступав на арені празького

«Герцферт-цирку». Президент Томаш Масарик високо відзначив здобутки Івана Фірцака. Ондржей Нейман став тренером юного силача. 1922 р. на чемпіонаті з важкої атлетики Чехословаччини Іван Фірцак підняв вагу 150 кг і здобув золоту медаль.

Потім став чемпіоном Чехословацької республіки з рукопашного бою, а згодом – найсильнішою людиною світу. Його суперниками були відомі на той час спортсмени: Колар Грдлічка (Чехословаччина), Джон Джебсон (Англія), Токедзо (Японія) та ін. Усіх їх він переміг у чесному поєдинку.

В Америці для реклами компанії «Форд» Іван виконав незвичайний трюк «Людина під колесами авто». Доля Івана Фірцака не була беззмарною. Коли він разом із тренером потрапив в автокатастрофу, поліція звинуватила Івана в загибелі тренера. Після перемоги над Джоном Джебсоном, на Івана напали фанати Джебсона й проломили йому голову, внаслідок чого Іванові було імплантовано спеціальну пластину в кістку черепа. До речі, тоді королева Англії подарувала йому чемпіонський пояс,

Іван Фірцак у манжетах, шоломі й поясі, подарованих королевою Англії.

І. Фірцак із дружиною Руженою і сином Іваном. 1920-ті роки.

манжети й шолом, прикрашений діамантами й рельєфним зображенням левів.

Пізніше Іван розірвав контракт із цирком й через суд виплатив компенсацію власникові – 100 тисяч крон. Повернувшись у рідне село наприкінці 1930-х років, він і його родина зазнали переслідувань з боку радянської влади. НКВС конфіскувало у Фірцака всі нагороди й навіть світліни.

У повоєнні роки його син був засуджений за сфабрикованою справою у приналежності до ОУН на

25 років таборів (із яких відсидів 8). Іван Фірцак став засновником закарпатської циркової школи і школи силових мистецтв.

Неймовірні пригоди Івана Сили, найдужчої людини світу (2007)

Твір як квітка

Правда і художня вигадка. У створенні повісті О. Гаврош спирався на біографічну книжку «Кротон», створену Антоном Копинцем, який знав славетного атлета і особисто від нього записав його життєву історію. Але О. Гаврош по-своєму, цікаво й захопливо, розповів про шлях україн-

ського героя, що може стати прикладом для наслідування. У формі пригодницької повісті письменник переосмислив деякі біографічні факти, дещо домислив, яскраво змалював образи персонажів.

І. Фірцак. 1920-ті роки

Розповідь про Івана Силу починається з його прибуття до великого міста, яке вражає двадцятилітнього парубка із селянської родини багатолюдністю й галасливістю. Йому нелегко було знайти заробіток у столиці, тому брався за будь-яку роботу. Зустріч із Міхою Голим, вокзальним крадієм, призвела до подальших подій, які стали ключовими в житті героя. Перша перемога над Велетом привернула увагу до Івана Сили з боку доктора Брякуса, який раніше тренував Велета, а тепер вирішив зробити із українського парубка нову знаменитість. Тривалі тренування, розвиток не тільки м'язів, а й розумових здібностей Івана Сили стали основою для його подальшої успішної кар'єри. Завдяки доктору Брякусу Іван Сила встановив новий рекорд Республіки, а згодом

став і чемпіоном Республіки, здобувши перемогу над Магдебурою. Але непередбачувана доля втручається в хід подій... Автокатастрофа кардинально змінила життя Івана Сили. Він потрапив до в'язниці через несправедливе обвинувачення в смерті доктора Брякуса. Однак володарка цирку «Бухенбах» мадам Аделія сплатила за силача заставу в 50 тисяч і підписала з ним контракт. Так для Івана Сили розпочалося нове життя...

Випробування сили й духу. Увійшовши до циркового середовища, Іван Сила познайомився з різними людьми, він дізнався про їхні долі, важке життя, сповнене переїздів і постійного ризику, а також мусив навчитися сам виживати в складних умовах. Усі здобутки Івана Сили є результатом виключно його постійного фізичного розвитку. Він забивав залізні цвяхи долонею, а потім зубами ті цвяхи витягував. Умів вигинати із металевої арматури серце. Голіруч розривав залізні ланцюги. Міг утримувати на собі декілька людей. Зубами тягнув вантажівки тощо. Але окрім неймовірної сили, головний герой наділений неабиякими розумовими здібностями. До кожного з циркових номерів він підходить творчо, постійно вигадує щось нове, чого раніше не було. Це допомагає йому набити популярності в різних країнах.

Окрім циркової діяльності, Іван Сила постійно брав участь у бійцівських змаганнях, які принесли йому славу найдужчої людини планети. Найбільш відомими з них стали бої з найсильнішою людиною Німеччини Бієр-Мієром, чемпіоном Британії з боксу Джебсоном, видатним японським борцем Пацакою Макурі. Задля перемоги над ними Іван Сила повинен був виявити не лише фізичну міць, а й увагу, кмітливість, передбачливість, стійкість і мужність. Тож описи змагань Івана Сили з видат-

ними спортсменами його часу дають уявлення про те, яким треба бути, щоб здобувати перемоги не лише в бою, а й у житті.

Кадр із кінофільму «Іван Сила» (режисер В. Андрієнко, Україна, 2013 р.)

Проблема людяності й кохання. Іван Сила у повісті О. Гавроша наділений виключним фізичним потенціалом. Однак фізична сила в образі головного героя поєднується із його моральним розвитком і глибокою людяністю. Він шанобливо, з великою

вдячністю ставиться до тренера – доктора Брякуса, болісно сприймає звістку про його загибель. Після перемоги над Джебсоном Іван Сила щиро переживає через те, що зруйнував кар'єру британського боксера і той залишився інвалідом. Іван замкнувся в собі і навіть зі своїми колегами став неговірким. А ще герой, котрий виявляє величезну силу під час змагань, не може змиритися з тим, якщо хтось використовує силу з метою залякування, приниження, знущання. Не тільки люди, а й тварини викликають у нього співчуття. Тому він вступився за мавпочку Беню, яку бив її господар Піня...

У серці Івана Сили є місце не тільки мріям про перемоги, а й зворушливому коханню. У повісті О. Гавроша знаходимо не тільки яскраві описи змагань і циркових номерів, а ще й романтичну любовну історію. Танцівниця Мілка пробудила душу Івана Сили, і він сповнюється бажанням захищати дівчину, яка втратила батьків, йти поруч із нею по життю... Звісно, це було нелегко, адже на шляху закоханих було чимало перешкод. Тож чи подолають вони їх? Чи зможуть бути щасливими разом? Чи зможуть розпочати нове життя за межами цирку? Щоб дізнатися про це, варто прочитати книжку до кінця!

Іменний автомобіль «Кротон», подарований І. Фірцаку власниками концерну «Форд» у 1927 р.

Неймовірні пригоди Івана Сили, найдужчої людини світу (Уривки)

Барви емоцій

1. Чому Брякус обрав Івана Силу? Чи мав оцінював він ризики з такої співпраці?

2. Як Іван Сила спричиняв нове життя?

На крилах читання

РОЗДІЛ СЬОМИЙ, У ЯКОМУ ІВАН СИЛА ПОЧИНАЄ НОВЕ ЖИТТЯ

(...) Історія про тренера насторожила Міху. Все виглядало дуже казково, а Голий мало вірив у казки. Хіба що у страшні. Слово “доброта” викликало у нього щирий регіт. Проте Іван Сила думав інакше. Та й, зрештою, що йому було втрачати?

Брякус влаштував його у пристойний гуртожиток, де мешкали студенти. Попри грошову винагороду, яку Сила отримував за тренування, він не полишав праці вантажника – за старою селянською звичкою, яка завжди тримає у скрині окраєць черствого хліба на чорний день. До обіду Іван займався вправами, потім обідав із тренером і рушав на вокзал.

Доктор Брякус намагався розвивати у хлопця не тільки м’язи. Тому багато з ним розмовляв, розповідав про міське життя, пробуджував цікавість до всього.

Тренування були щодня, крім вихідних.

У Брякуса займалися ще двоє хлопців. Але ніхто не демонстрував таких результатів, як верховинець.

Брякус наполегливо вчив його основам силовій гімнастики та різних єдиноборств. Схоже, думки про Івана цілком оволоділи ним, і коли він ненароком довідався, що його учень після занять ходить розвантажувати вагони, то не на жарт розгнівався.

– Що ви собі дозволяєте! – кричав він. – Якладаю у вас свої знання, час та гроші, а ви все це нищите за моєю спиною. Я забороняю вам працювати! Ваша праця – це спорт! Затямте собі! Ви повинні правильно розробляти м’язи, а не тягати бочки з оселедцями. Я піднімаю вам гонорар удвічі, і щоб ніяких вокзалів!

Іван уперше побачив наставника таким сердитим, тому не знав, що робити.

Голий товаришу щиро позаздрив: “Оце так щастить! Нічого не робити, а отримувати грошенята! А я йому часом не підійду?” Він став перед тріснутим дзеркалом у халабуді, в якій жив, і зігнув у ліктях худі руки, демонструючи радше не біцепси, а їхню відсутність.

– Ні, напевно, не підійду, – шморгнув він самокритично... (...)

РОЗДІЛ ДВАНADЦЯТИЙ, У ЯКОМУ ПРО ІВАНА СИЛУ ПОЧИНАЮТЬ ГОВОРИТИ

Зала, в якій проходили змагання, була переповнена. Ще б пак! Чемпіонат республіки – то вам не фіґлі. Вправи виконувалися у кількох видах. Кожен спортсмен робив по три спроби.

Безперечним фаворитом вважався дворазовий чемпіон Магдебурга. До того ж, він представляв силові органи. А силові органи – це майже Республіка. А ображати Республіку... Хотів би я побачити такого сміливця!

У молодості Магдебурга був поліцейським, і чи не в кожному поліцейському управлінні висів його портрет. Навіть у кабінеті капітана Миколайчика Магдебурга був присутній – у вигляді невеличкого настільного календаря. Щоправда, той домалював чемпіонові вуса і ріжки. Але це свідчило не про неповагу, а про любов пана капітана до мистецтва.

Не дивно, що й на чемпіонаті Магдебурга мав найбільшу групу підтримки. Аби уникнути зайвих балачок, поліцейські були переодягнені в цивільних. І за порядком подивляться, і свого підтримають – вважало керівництво.

Зала тривожно мовчала.

Магдебурга робив останню спробу встановити новий рекорд.

Окрім нього, попередню вагу зумів узяти тільки нікому не відомий парубік з гоноровим прізвиськом Сила. Але ж по ньому видно, що це справжній селяк. Чемпіон не може програти ТАКОМУ. Це би була ганьба на всю Республіку.

Магдебурга налаштовував себе на позитивний лад, подумки стаючи першим в історії змагань триразовим переможцем. Він довго натирав руки спеціальним порошком, аби вони не ковзали. Силувано посміхався в об'єктиви фотокамер. Глибоко дихав своїми конячими грудьми, поміж тим кілька разів посилаючи повітряні вітання знайомим дівцям.

“Маг-де-бу-ра! Маг-де-бу-ра!” – почав скандувати зал. Все! Він підійшов до штанги, взявся за неї руками і, набравши повні легені повітря, почав встановлювати рекорд.

Але що це? Піднята над головою чемпіона штанга спочатку хитнулася в один бік, далі – в другий, а за секунду гепнула на землю, ледь не розтрощивши йому ногу. Зала голосно зітхнула: нова вага не взята.

Щоправда, ще одна спроба залишалася в Івана Сили, а тоді судді повинні порадитися, як діяти далі. Ніхто жодних надій на якогось там Івана, та ще й, подумайте, – Си-лу! (оце поганий смак!) – не покладав. Тому чимало глядачів потягнулися на перекур, уже на ходу сперечаючись, яким буде рішення суддів.

Між тим Іван зійшов на поміст, глипнув у залу і проказав найкоротшу молитву, яку знав: “Боже, поможи!” Його група підтримки складалася аж із трьох осіб: Станіслав, Корнелій і, ясна річ, його поважність Міха Голий, котрий заради цього випадку в когось позичив (маємо надію, що все-таки позичив) майже не ношений піджак.

– Дай їм, ведмедю! – крикнув на все горло Міха, чим привернув увагу переодягнених поліцейських, себто півзали.

Іван це розчув. Розвеселілий, з легкою душею взявся за штангу. “А-ах!” – раптом вигукнула зала, а потім зірвалася на ноги. Іван впевнено тримав штангу над головою і посміхався фоторепортерам. Вони без ута-ву клацали камерами, і цьому, здавалося, не буде кінця.

Приголомшена публіка не знала, як реагувати. Кілька секунд панувала мертва тиша. Коли ж він опустив штангу і суддя оголосив, що новим чемпіоном Республіки став Іван Сила, зала вибухнула.

Поки переможець обіймався з тренером, журналісти почали видиратися просто на сцену. Дехто з них уже голосно диктував сенсацію. Інші з мікрофонами обступили нового чемпіона, вимагаючи інтерв'ю. Поліцейські повставали і почали озиратися на керівництво, чекаючи команди. Але наказу не було, бо начальство тільки лаялося, не очікуючи такого повороту.

Магдебур у супроводі кількох старших офіцерів розлючено покидав залу, запевняючи, що ЦЕ – провокація, і він ЦЕ так не залишить. Вболівальники хапалися, хто за голову, а хто – за серце, програвши значні ставки. Одне слово, якщо ви можете уявити на кілька хвилин божевільню, то ви все побачили.

Тільки одна людина у залі сиділа непорушно. Це був Міха Голий. По немитому обличчю він розмащував сльози. Так-так, цей привокзальний волоцюга, пройдисвіт і злодій плакав. Можливо, вже заради цього варто було встановлювати республіканський рекорд? (...)

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТЬ ТРЕТІЙ, У ЯКОМУ ІВАН СИЛА ВИГАДУЄ ПЕРШИЙ НОМЕР

Цілу ніч Іван крутився на ліжку. Він думав про завтрашню розмову, і сон його не брав. Ще раз і ще раз хлопець у деталях пригадував бій з Велетом, рідні гори, домівку і, звичайно, мамині галушки. Раптом йому згадалося, як він носив на собі дітей з їхньої вулиці. Тоді на нього залізала купа малечі, і він нагадував ведмежа, яке обліпили бджоли. А що як винести на манеж усіх артистів цирку? Це ж ідея! Іван ледве дочекався світанку.

Задум був справді незвичним. Мадам Бухенбах зібрала циркачів.

– Панове! – голосно мовила вона. – Зараз ми спробуємо новий номер. Іван Сила буде виносити з-за куліс увесь наш цирк.

– Еге ж, – невдоволено мовив карлик Піня. Він ніколи нікому не вірив. Можливо, тому, що природа над ним поглумилася. А може, якраз навпаки: природа відомстила горбунові за те, що той завжди був незадоволеним.

– Починаємо! – плеснула в долоні мадам Бухенбах.

Першим на верховинця спритно зіпнувся акробат Фандіго. Він сів Іванові на плечі, міцно обхопивши його голову колінами. Чорнява

красуня Рената легко злетіла по хлопцях нагору і тепер стояла на коліні та плечі свого брата. По інший бік Фандіго розташувалась танцівниця Мілена, піднявши граціозно догори руку. Залишались Пандорський та карлик Піня.

– Я ж оголошую номер! – ударив себе по чолі імпресаріо.

Тож Пандорський відпадав. Усі глянули на Піню.

– Я туди не полізу! – показав пальцем карлик на самий вершечок живої композиції. – Навіть не думайте!

Тоді Іван схопив його за комір куртки і посадив собі на долоню. Як не дивно, Піня на ній якраз умістився. Тут звідкись узялася мавпочка і, за звичкою, шугнула на голову карлику і почала його скубти. Всі розреготалися. Особливо затрясся Іван, під чого дівчата нагорі запищали.

– Чудово! – заплескала мадам Бухнебах. – А тепер, мій коханий вед-меду, спробуйте із цією живою купою зробити кілька кроків.

Тримати на собі чотирьох дорослих людей і мавпочку було не те що важко – незвично. Іван остерігався зробити зайвий рух, аби піраміда, основою якої він був, не розсипалася.

– Не бійся, – пролунав згори голос Фаніго. – Ми ж акробати!

Іван сміливіше ступив і пройшовся через увесь манеж. Як не дивно, ніхто не впав.

– Неймовірно! – засяяла мадам Бухнебах. – Іванові Силі – ура!

– Ура! Ура! Ура! – прокричала весело тупа і стала вітати новачка з таким оригінальним номером.

Усім сподобалося, окрім карлика Піні, якому здалося, що його навмисно образили.

– Цього я тобі не забуду! – зло прошипів він, дивлячись своїми вугільними очима на щасливого Івана Силу. (...)

РОЗДІЛ ТРИДЦЯТИЙ,

У ЯКОМУ ІВАН СИЛА ЗБИРАЄТЬСЯ ЗА КОРДОН

Цирк “Бухенбах” виїжджав на гастролі. Та ще й які! По всій Європі! Шапіто розбирали, носили туди-сюди речі, щось вантажили, складали. Всі були у тому радісно-збудженому настрої, коли попереду – довга і захоплююча подорож. (...) Іван допомагав дівчатам пакуватися.

– Хто це? – запитав він, беручи до рук старе фото в рамочці.

– Мої батьки, – посміхнулася Мілка.

– Вони теж циркачі? – Іван розглядав їхні яскраві костюми

– Так, – відповіла танцівниця.

– А чому тоді вони не з нами? – Іван уважно глянув на дівчину. Але та раптом знітилася, прикусила губку і вибігла.

– Ти чого! – насунулася на нього Рената. – Ти що, хіба не знаєш?

Іван зрозумів, що ненароком ляпнув якусь дурницю.

– Мілчині батьки виступали в нашому цирку ще до нас із братом. Вони були відомими повітряними гімнастами. Але трапилося нещастя...

Рената замовкла.

– Що сталося? – стривожився Іван.

– Мама Мілки погано почувалася, але все одно піднялася під купол цирку. Посеред номера їй стало зовсім зле. Тато спробував її врятувати, але й сам зірвався з висоти.

Тепер мовчав Іван.

– Це сталося на очах у Мілки. Вони ж виступали разом, – Рената важко зітхнула. – З того часу Мілка зненавиділа висоту. І навіть наші виступи з братом ніколи не дивиться.

– Я підумав попросити пробачення, – Іван повільно встав і вийшов.

Мілка стояла під деревом із заплющеними очима. Він взяв її за руку.

– Мілко! – тихенько покликав її парубійко.

Дівчина винувато посміхнулася.

– Я не серджуся. Просто знову все пережила.

В її великих блакитних очах зблиснула сльоза.

– Я більше ніколи тебе не ображатиму! – твердо промовив він. – І не дозволю це зробити нікому! От побачиш! (...)

РОЗДІЛ ТРИДЦЯТЬ ШОСТИЙ,

У ЯКОМУ ІВАН СИЛА ВИКОНУЄ БАЖАННЯ КОРОЛЕВИ

Об'їхавши пів-Європи, мадам Бухенбах отримала запрошення на цирковий фестиваль у Британії. Вже давно візиткою її цирку став Іван Сила, який дивував усіх своїми номерами. Коли чутки про нього пішли світом, британці захотіли побачити цього неймовірного силача і на своєму фестивалі.

Найбільший цирк Лондона був наповнений ущерть. Ще б пак! Адже на виставі – сама англійська королева. Вона сиділа в розкішному різьбленому кріслі на окремому підвищенні, час від часу прикладаючи до очей театральний бінокль. Виступали артисти різних цирків і країн, зриваючи оплески.

Та всі чекали на останній вихід – гірського ведмеда Івана Сили.

Іван з легкістю виконував свої номери: “Залізне серце”, витягування цвяхів з дошки, розбивання кувалдами каменюки на грудях, “Зуби мамонта”, “Залізний ніс”. Насамкінець парубійко на шиї зігнув залізничну рейку. Шокована публіка не шкодувала долонь. Та враз овації стихли. Королева поманила Івана до себе.

Вона простягла йому руку, яку циркач невміло поцілував. Її величність розсміялася і сказала щось по-англійськи. Пандорський, який опинився тут же, переклав:

– Королева просить тебе поборотися з уславленим боксером Джебсоном.

Іван знітився.

– Невже такий богатир чогось боїться? – в'їдливо затрясла кучерями її руда величність. – Публіка чекає, – показала вона рукою на глядачів.

– О'кей, – відповів Іван єдиним англійським словом, яке знав.

Коли ведучий оголосив, що зараз відбудеться поєдинок між Джебсоном та Іваном Силою, у цирку почало коїтися щось неймовірне. Потім усі встали і почали співати англійські пісні. Атмосфера нагніталася. (...)

Джебсон був чемпіоном Британії з боксу і кумиром молоді. Англійців неприємно вражало, що Івана Силу почали називати найсильнішою людиною Європи. Тому вони все влаштували так, аби цей парубійко поїхав з Британії осоромленим. Адже всі знали, що Іван Сила – не боксер, а змагатися випадало саме з цього англійського виду боротьби.

Правилам боксу Івана вчив ще доктор Брякус. З того часу він кілька разів тренувався з боксерами. Але в цирку “Бухенбах”, зрозуміло, боксерські рукавиці були ні до чого. Та Іван не дуже хвилювався, покладаючись на народну мудрість: “Як Іван не зможе, то Бог допоможе”. Будь що буде!

Джебсон був дебелим чорношкірим з білосніжною усмішкою.

Його удари, мов град, сипалися на Іванову голову. Сила тільки прикривався кулачиськами.

Та один удар він таки пропустив, від чого розтягнувся на манежі.

– Один, два, три... – почав рахувати суддя під улюлюкання натовпу.

Та Іван звівся на ноги, і поєдинок продовжився.

Коли ж Джебсон боляче вдарив його в печінку, а далі в брову (ой, що зараз буде! зажмуртєся!), Іван вилаявся і гримнув із усієї сили у відповідь. Негр відлетів на кілька метрів і непорушно застиг.

Суддя почав над ним рахувати, але той не ворухнувся.

– Лікаря! – гукнув на все горло арбітр.

Захеканий медик кілька секунд оглядав Джебсона, а далі кудись побіг. Увесь цей час публіка стояла, застигши в німому передчутті. Коли ж неприємного Джебсона на ношах винесли з цирку, всі згадали про Івана Силу.

Що тут почалося!

В Івана полетіли прокльони, лайка і навіть окремі предмети. Суддя грізно підійшов до нього і попросив зняти рукавиці. Правиця, якою було завдано останнього удару, була тріснутою.

– Покажіть руки! – наказав арбітр.

Іван розкрив долоні. В них нічого не було. Суддя здивовано похитав головою, а тоді підняв праву руку парубійка догори. Іван Сила переміг!

Англійська королева покидала цирк розчарованою.

РОЗДІЛ ТРИДЦЯТЬ СЬОМИЙ,

У ЯКОМУ АГЕНТ ФІКСА НАРЕШТІ ПРОЯВЛЯЄ ПРОФЕСІЙНІ ЯКОСТІ

Звістка про те, що Джебсон залишився інвалідом і вже ніколи не вийде на ринг, викликала в Британії бурю. Цирк “Бухенбах” негайно переїхав до Франції, доки не трапилося якогось нещастя. Іван Сила знову присягнувся, що більше не боротиметься на арені.

Після того злочасного поєдинку в Лондоні у нього був кепський настрій. Він шкодував боксера, кар'єра якого так несподівано обірвалася. (...)

– Мсьє Сила? – почувся позаду Івана чоловічий голос.

Парубійко обернувся. Перед ним стояв елегантно вбраний панок у капелюсі.

– Ми ваші палкі прихильники і мали би за честь випити з вами келих гарного французького вина, – приязно усміхався незнайомец.

І хоча Іван не пив, але, щоби розвіяти тугу, вирішив прогулятися. Вони йшли мокрими вуличками Парижа.

– Уже недалеко. Ось сюди, – направляв панок у темний провулок.

Іван був заклопотаний своїми думами, коли з підвороття вискочили четверо чоловіків із залізяками в руках і почали його гамселити.

– За Джебсона! – кричали вони, завдаючи удар за ударом.

Іван перекинув одного з них через ворота, викрутив другому руку, але тут його сильно вдарили ззаду по голові. Кров залила йому очі, він упав на коліна, а далі повалився додолу. (...)

Агент Фікса, який стежив за Іваном Силою уже кілька місяців і витратив на це половину свого статку, не вірив очам. Четверо невідомих били його кривого ворога. Як? Операцію проведено без нього? Хто посмів? (...) Тут Іван Сила впав, і нападники почали його добивати. Фікса безстрашно кинувся в бій.

– Стояти! Таємна поліція! – волав він несамовито. – Іменем Республіки, ви заарештовані.

Бандити зупинилися, не розуміючи незнайомої мови.

– Що робимо, Лисий? – гукнув один із них.

– Дай йому по черепі і змиваємося, – наказав той.

Відважний Фікса не встиг витягнути посвідчення агента 008, як отримав залізним прутком по голові, тихо зойкнув і простягся біля Івана Сили. Нападники тут же накивали п'ятами. На шум у провулку визирнули сусіди, які й викликали поліцію та швидку допомогу.

РОЗДІЛ ТРИДЦЯТЬ ВОСЬМИЙ,

У ЯКОМУ ЛІКАРСЬКА ДОПОМОГА БУВАЄ НЕОДНОЗНАЧНОЮ

Мадам Бухенбах сиділа в кабінеті власника кращої паризької клініки.

– Мадам, – запевняв мсьє Фрасьє. – Ми робимо все, що нам під силу. (...)

Іванові Силі проломили голову, й операція була складна.

Хірурги навіть замінили перебиту кістку на металеву пластину.

Всі чекали, коли він прийде до тями і чи взагалі прийде. (...)

– Мадам, я вас вітаю! – чарівно усміхнувся мсьє Фрасьє. – Схоже, ваш богатир оминув найсерйознішу небезпеку.

– А тепер шампанського, мій мушкетере, – знесилено мовила пані Бухнебах і взяла мсьє попід руку. Той задоволено пригладив клеєного вуса.

Іван Сила досить швидко одужував.

Газети тільки й писали про таємничий напад на найсильнішу людину Європи та її лікування.

Цирк “Бухенбах” оголосив канікули. Але ніхто з циркачів не роз’їхався, аби не залишити Івана на самоті.

Його палата перетворилася в міні-цирк. Мілка з Ренатою його доглядали, Голий розповідав анекдоти, Пандорський з Фандіго забезпечували охорону, мавпочка робила масаж і зачіску.

Мадам Бухенбах не вилізала з кабінету мсьє Фрасьє.

Вона проводила дипломатичні переговори. До речі, той перестав щодня змінювати імідж, залишаючись мушкетером сімнадцятого століття. Він твердив, що нарешті себе відшукав.

З Іванової палати постійно чувся галас і сміх, так що невдоволені сусіди вже робили адміністрації зауваження. Зрештою, циркачі почали давати для хворих виступи, і всі помирилися. Коли Мілка опинялася з Іваном на самоті, вона брала його за руку і віддано дивилася у вічі.

– Бідолашний! – казала вона.

– Мілко! – тільки й міг він промовити, тонучи в її великих синіх очах.

Між ними виникало щось більше, ніж дружба, і це вже помічали всі. (...)

Літературна мандрівка

Кінофільм «Іван Сила» – перша дитяча стрічка Незалежної України

За роки незалежної України до 2013 р. не було знято жодного широкоформатного дитячого фільму. Саме тоді увагу режисера В. Андрієнка привернула повість О. Гавроша «Неймовірні пригоди Івана Сили, найдужчої людини світу». Твір написаний на основі реальних фактів про людину, яка гідна бути прикладом для юнацтва, сучасний і «не без моралі». Чудовий сценарій В. Андрієнка й І. Письменного став вдалим початком. Самі ж зйомки, які тривали три місяці, перетворились на справжнє дійство. Аби наблизити глядача до реалій життя героя, група працювала не тільки в Києві, Чернівцях і Кам’янці-Подільському, а й у рідному селі Івана Фірцака, у його хаті. Завдяки колегам із чеської студії «Баррандов» усі актори у фільмі були одягнені в автентичні історичні костюми початку ХХ ст. Окрім того, під час зйомок було задіяно 20 ретро-автомобілів із Польщі, а всі циркові сцени та силові трюки, які виконували наживо, знімали у справжньому цирку Шапіто (Київ).

І все-таки найбільше зачарування у знімальній групі викликав виконавець головної ролі – український чемпіон із пауерліфтингу Дмитро Халаджі, який не імітував, а прагнув повторити трюки І. Фірцака. Дмитро – не професійний актор, але артист цирку, щоправда, американського, тож практично йому доводилося грати самого себе.

Не менш переконливою була гра й інших акторів фільму, серед яких ціла плеяда зірок вітчизняного телевізійного простору: Василь Вірастюк,

Віктор Андрієнко, Ольга Сумська, Ігор Письменний, В'ячеслав Гіндін, Іванна Сахно, Леонід Шевченко, Єгор Крутоголов, Лесь Задніпровський, Богдан Бенюк, Борис Барський, Олексій Вертинський, Сергій Романюк, Володимир Комаров. Вдалим можна вважати і музичний супровід: саундтрек до фільму виконала популярна група ТНМК. 2014 р. стрічка «Іван Сила» відзначена премією Лесі Українки в номінації «Найкращий фільм для дітей та юнацтва».

АКТИВНОСТІ

Комунікація

1. Визначте реальні та вигадані події у творі О. Гавроша.
2. Назвіть імена реальних і вигаданих персонажів.
3. Перехуйте друзів і ворогів Івана Сили.

Аналіз та інтерпретація

4. Проаналізуйте змагання Івана Сили з різними спортсменами.
5. Які якості героя допомогли йому здобути перемоги?
6. Які люди й обставини вплинули на життєвий шлях Івана Сили?
7. Визначте проблеми, які порушує у творі О. Гаврош.
8. Поясніть, чому плакав Міха Голий у дванадцятому розділі? Як ви розумієте слова: «*Можливо, вже заради цього варто було встановлювати республіканський рекорд?*»

Творче самовираження

9. Уявіть, що Іван Сила живе в наш час. Що б він робив, на вашу думку після 24 лютого 2023 р.? Створіть власне оповідання про нього.

Цифрові навички

10. З допомогою Інтернету прочитайте вірш «*Ода спорту*» П'єра де Кубертена. Поясніть, чому автор дає такі визначення спорту: «*О спорт! Ти – насолода!*», «*Ти – зодчий!*», «*Ти – виклик!*», «*Ти – благородство!*», «*Ти – радість!*», «*Ти – плодотворність!*», «*Ти – прогрес!*», «*Ти – мир!*». Які визначення ви б додали?

11. З допомогою Інтернету знайдіть цікаві факти про Івана Фірцака, українського силача, борця, артиста цирку. Підготуйте презентацію.

Дослідження і проекти

12. *Робота в групах.* Дискусія на тему «Як не зламатися й здобувати перемоги в житті?».

Життєві ситуації

13. Напишіть ще один розділ до книжки О. Гавриша. Уміння вчитися.
14. Створіть програму вашого особистого фізичного й інтелектуального розвитку.

АНДРІЙ КОКОТЮХА
Нар. 1970 р.

Андрій Кокотюха – письменник, журналіст, сценарист. У його творчому доробку понад 90 книжок, зокрема пригодницькі й детективні повісті для дітей та підлітків: «Полювання на золотий кубок» (2008), «Страшні історії» (2008), «Мисливці за привидами» (2008), «Клуб боягузів» (2009), «Колекція гадів» (2009), «Детективи звідусіль» (2022), «Таємниця козацького скарбу» (2013), «Таємниця зміїної голови» (2012), «Таємниця підводного човна» (2013), «Гімназист і Чорна рука» (2016), «Гімназист і Вогняний Змій» (2018), «Гімназист і Біла ворона» (2019), «Потаємні двері» (2023) та ін. Письменник створив низку біографічних оповідань («Андрій Кокотюха про Луї Буссенара, Томаса-Майна Ріда, Миколу Миклухо-Маклая, Рафаеля Сабатіні, Роберта-Льюїса Стівенсона» (2008)).

Андрій Кокотюха народився у 1970 р. у м. Ніжині на Чернігівщині. Закінчив факультет журналістики Київського університету імені Тараса Шевченка.

Рукопис книжки «Потаємні двері» автор завершив у лютому 2023 р., напередодні повномасштабного вторгнення. В анотації до твору зазначив: «Це захоплива й пізнавальна мандрівка в часі, яка доводить: спливають дні, біжать роки, міняються століття, але ворог для українців лишається незмінним. І цього ворога можна й треба перемогати не числом, а вмінням».

Потаємні двері (2023)

Твір як квітка

У пригородницькій повісті «Потаємні двері» А. Кокотюха порушив питання історичного минулого й боротьби українців з ворогами, які намагалися поневолити Україну, вбивали, грабували, знищували українців. Основна тема твору – викриття антигуманної сутності радянщини (ідеології радянського часу), в основі якої було покладено придушення свободи та національної свідомості, формування системи тотального насильства. Радянську владу у творі А. Кокотюхи утілюють офіцер Орлов, його поплічники та зрадники яструбки. Як виявляється, радянська ідеологія живе і в теперішній час у свідомості багатьох людей, приносить в Україну нові руйнування та смерті.

Головний герой школяр Арсен Гірник не знає справжньої історії України. Він виріс на Донбасі, у школі його вчили поважати радянську владу й зневажати її ворогів. Але хлопець разом із батьками мусить тікати з Донбасу до Києва через військові події на сході країни, що розпочалися 2014 р. і зруйнували його життя. Чарівним способом через потаємні двері він потрапляє у 1944-ий рік, опиняється на Волині й проживає фрагмент життя давнього родича, який має таке ім'я та прізвище, як у нього. Підслухана розмова вояків УПА, зрада їх, а потім намагання виправити власну помилку, дають Арсенові розуміння того, хто свій, а хто чужий. Хлопець затоваришував із місцевими дітлахами, разом вони звільнили провідника УПА та його побратимів під час конвоювання до Луцька. Поступово Арсен усвідомив, хто насправді є ворогами для людей, а хто – визволителями. Він більше не хоче вважати названим батьком радянського офіцера, який знущається з його матері й убиває інших. Арсен порівнює дії радянських військових і радянську владу загалом зі злочинами фашизму. Нарешті він зрозумів, яку роль відіграє Зозуля та його хлопці й для чого потрібна їхня боротьба. Фантастична мандрівка в часі й просторі надає сюжету динамічності й інтриги, дозволяє побачити минуле очима сучасного підлітка, переосмислити події минулого й цінності, важливі для сьогодення.

Потаємні двері (2023)

Повість
(Уривки)

Розділ третій

**Куток за шматком завіси. Капітан Орлов. «Ось наш герой!»
Коробочка. Заступник нізвідки**

У минулому часі Арсен виявляється прийомним сином офіцера Орлова, який наглядає за порядком у селі Попельне і чинить розправу над українськими партизанами. Підслухавши розмову воїнів УПА, Арсен розповів про їхнього командира Захара Романюка з позивним Зозуля і його побратимів старшому лейтенанту Медведєву. На повстанців чекає суд Орлова перед усім селом.

Барви емоцій

1. Які емоції та почуття переживав Арсен? Що гнітило його?

2. Як змінилося ставлення людей до Арсена і його ставлення до інших?

На крилах читання

(...) Додому не тягло.

Кепсько було на душі. Хоча похвалили Арсена перед усім селом. Ще й солдати почули й побачили, хто здійснив якщо не подвиг, то героїство. Однак чомусь він не бачив на людських обличчях радості, не почув жодного вдячного слова. Навпаки, коли мама йшла, усі довкола розступалися, утворюючи широкий живий коридор, або відверталися, намагаючись відійти чимдалі. Чи здалося Арсенові, чи котрась жінка плюнула їй навздогін.

Не здалося: побачила плювальниця, що Арсен зачепив її поглядом, підняла підборіддя гордовито. Уперед, мовляв, зроби новий подвиг. Вкажи на мене своєму суровому вітчиму. І знову ж таки, з дивною затримкою, згадав хлопчина, хто вона. Ольга Давидюк, її в селі ще Давидючкою кличуть. Маркова мама, живуть вони утрюх з бабусею, а де її чоловік, за кого воює – хтозна. Мабуть, хіба що місцеві знають.

Ще одна причина не йти додому просто зараз – Орлов наздогнав Оксану, вони подалися разом. З Арсена тим часом досить капітанового товариства. Схоже, нині Орлов з ними ночуватиме. Хлопчина зловив себе на думці, яка досі чомусь не приходила: він уже не пишається Орловим, ба навіть не готовий далі терпіти його присутність, тим більше – називати *батьком* навіть подумки, просто так, задля ввічливості.

Провів поглядом маму з Орловим. Дочекався, поки вони зникнуть за рогом школи. Запхав руки глибше в кишені пальтечка й посунув, куди ноги вели. Попереду вгледів будинок культури, помітив на стіні білий прямокутник. Завернув туди, наблизився. Так і є, від руки чорною фарбою старанно написали назву фільму, який привезуть сьогодні. Дивно, але ця назва нічого Арсенові не промовляла, і він торкнувся пальцями гулі, щоб швидше згадати.

Ну що, собако? – почулося ззаду.

Занурений у себе, Арсен не почув, як і коли до нього підкралися. Рвучко розвернувся. Побачив усіх чотирьох. Марко просто перед ним, Юрко зі Славком – по обидва боки. Вони миттю ущільнили периметр, затискаючи його в «коробочку».

Знав Арсен, як це робиться. У шахтарських містечках вивчати мистецтво вуличних бійок починали, здається, змалечку. Хлопчики бачили, як батьки, старші брати чи сусіди раз по раз молотять когось сам на сам чи стінка на стінку. Потому й самі починали, без того ніяк, слабакам там не місце.

Тож не злякався Арсен, лиш відступив трохи. За спиною – цегляна стіна, глухо, не втечеш. Зате тил прикритий. А дивився хлопчина не на суперників. Погляд до Улянки прикипів, дівчинка за братом стояла.

Вона огризнулася:

– Чого витріщився? – І відразу: – Славку, він на мене витріщається!
 – Просто дивлюся, – гмикнув Арсен. – А що, не можна?
 – Тобі тут нічого не можна, – процідив Славко.
 – Він уже все, що не можна, зробив, – видихнув Марко зі щирим сумом у голосі. – Думаєш, тут твого офіцера хтось боїться?

Не хотілося Арсенові вкотре вимушено пишатися новим татом. Але нічого іншого проти вороже налаштованої четвірки не мав.

– Всі бояться. Знаю. Через те нічого мені не зробите. Пальцем не зачепите.

– Учора зробили, – вирвалося в Славка.

– Ясно. Він нам за вчорашнє помстився, – просичав Юрко. – Образився, бач, як та дівка.

– Стули писок, – мовила Улянка беззлобно, навіть дружньо. – Взяли собі моду всюди дівчат приплітати.

– Він же образився! – не вгавав Юрко.

– Ти б так само образився, – відбила дівчинка.

– О! То ти тепер зайду захищаєш? – коротунові брови сіпнулися догори. – Бузьку, чув? Твоя сестра вже за чужого заступається! Шукає йому виправдання!

– Я нічого не шукаю! – тепер Улянка зробилася серйозною.

Арсена влаштовував раптовий розбрат у ворожому таборі. Хай і короткий, вони й раніше час від часу гарикалися. Проте зараз навіть секунди давали фору й нагоду перевести подих і краще оцінити ситуацію.

– Ні, шукаєш! – Юрко не вгавав. – Думаєш, якби не вчорашня пригода, то москалик би наших хлопців советам не здав?

– Я не москалик! – Арсена дуже ображала ця нова дражнилка.

– Тебе ніхто не питає! – гаркнув Юрко. – Я взагалі до Улянки говорю!

– А яке тобі до моєї сестри діло? – втрутився Славко. – Якого дідька чіпляєшся до неї?

– Хочу знати, чому це вона хоче йому пробачити!

– Не пробачаю я нікому! – тепер дівчинка образилася, аж у її очах блиснули вогники.

Ще трохи, подумав Арсен, і...

– Ану, замовкніть! – раптом озвався дотепер мовчазний Марко Давидюк, і всі справді урвали сварку, дівчинка ще й перепросила швиденько.
 – Для чого чвари? Хто, кому і що хоче довести? Хіба не ясно: таким, як ось цей, – палець націлівся Арсенові в груди, – не треба шукати причин. Він виказав би Зозулю і його побратимів без будь-якого приводу. Такі, як Орлов, кого попало синами не називають. Героями – так само.

– Я врятував вас усіх, – Арсен проти власної волі повторив капітанові слова.

– Від кого, цікаво. Ти хоч розумієш взагалі, кому служиш? Чи вам там, на Сході, подобається, коли вас катують, убивають, голодом морять? Чув, може, про великий голод?

– То неврожай був. Нам у школі казали, – відповідь була впевнена, і далі Арсен пішов у контрнаступ: – А товариша полковника, героя війни, вбивати можна, як отой Клен учинив?

– Той полковник наказав тримати в заручниках сорок людей, – відрубав Марко. – Заручників, виходить, брати не злочин?

– Брехня! Не беруть наші заручників! То німці брали! – видихнув Арсен.

І сам не зрозумів, звідки це взялося, звідки знає.

Вирвалося та й годі.

– Чого тюльку травити? – гмикнув Славко. – Мудро Марко каже. Дарма ми чубимось. Улянко, справді не важить, чому москалик виказав Зозулю та його побратимів. Він зрадив. Зрадить ще раз, і ще – була б нагода.

– Не зрадив він, – виправив Марко. – Зраджують друзі друзів. Чи кохані – коханих. Зайда зі Сходу нам не друг, не брат, не любить він нікого тут і його теж ніхто. Він зробив так, як його навчили поради в їхніх школах.

– Все одно натовчемо боки! – не вгавав Юрко. – І глянемо, чи побіжить плакатися в погони своєму Орлову.

Розправа, яку Арсен намагався забалакати й відтягти, невідворотно наближалася.

– Чекайте! – вигукнув хлопчина.

Й обидві руки вперед виставив.

Нападники зупинилися.

– Будеш проситися? – у Марковому запитанні змішалися подив і розчарування.

– Ага, маму буде кликати, – реготнув Славко.

Гукати на поміч Арсен у глибині душі хотів. Сили нерівні, довго бути героєм йому не дадуть. І знов Улянка завадила. Хай там як вона до нього ставиться, та не дасть він собі зганьбитися при ній.

– Ще чого, – мовив поважно, відкопиривши губу, як старші хлопчачки балакали з чужинцями на їхній вулиці до війни. – Вас троє, ви тут завжди, так? І ваші лісові вояки – теж гуртом на одного?

– Четверо нас, – нагадала Улянка.

– То ти теж битимешся? Я дівчат не займаю.

– Ну все! – Юрко стиснув кулаки. – Зараз ти кожне своє слово будеш ковтати! Зрадник поганий!

– Чекайте! – швидко повторив Арсен. – Кулаки сверблять, кров кипить? Ходіть сам на сам. По черзі, як не боїтеся. Звісно, Уляна не рахується, бо я не воюю з дівчатами.

– А я воюю! – Улянка подалася вперед, але брат стримав:

– Стій! Тебе ще бракувало! Справді хочеш битися?

– Ти, Улянко, дивися, аби все чесно було, – підхопив Марко. Говорив серйозно, як і належить ватажкові. – Ще бракувало тобі кулаками махати.

– Отакі ви, – Улянка напнула губи, але й надто ображеною не виглядала.

– І що тепер? – Марко втупився в Арсена.

Питання звучало на диво мирно. Ніби не про нерівну бійку говорили, а збиралися рибу ловити. Чи в ліс по гриби.

– Гайда за клуб, – Арсен махнув головою в потрібному напрямку. – Зайвих очей не буде.

Нападники відступили, пропускаючи його вперед. Арсен легенько прикусив нижню губу: вдалося. Втягнув ватагу в перемовини, забалакав, і виграв собі трошки часу й простору для маневру. Головне тут – мати шлях для відступу. Так, цегляна стіна прикриває спину. Але крізь стіну не пройдеш...

З тильної сторони будівлі був невеличкий майданчик. Його межу, мов прикордонний стовп, позначав дерев'яний туалет. Далі за ним проглядався город найближчої садиби. Чорніла переорана на зиму земля, всіпана жовтневим багряним листом.

Огорожа – дві тички вздовж, дві тички впоперек.

Арсен став на пряму лінію з парканом, збив на потилицю картуза, закликав:

– Чого тягнути? Хто там перший? Мені до лампочки, а ви довго не теліться. Кожен дістане своє.

Задирався навмисне, почав словесну артпідготовку. Хай супротивник заводиться сильніше, думає менше. Це також потрібні виграшні хвилини в його часову скарбничку. А ще Улянка спокою не давала. Вже міряє Арсена інакшим поглядом, аніж зовсім недавно. Якщо не поважає, то зацікавилася – це точно.

Тоді ти перший, Чапле! – підлив оливи у вогонь.

І тут угадав. Може, супротивники й мали інші плани, та Славко Зародюк у гніві не стримував себе й на інших не зважав. Кинувся на Арсена відразу, без підготовки, засліплений гнівом і бажанням провчити на решті нахабного зайду.

Але ж гнів – поганий товариш.

Арсен Гірник вправно пірнув під занесену для удару Чаплину праву руку. Славко розігнався з низького старту, тож невчасно помітив, що ворога перед ним нема. Надто різко зупинився в русі, відразу втратив рівновагу, заточився.

Впасти просто так Арсен не дав. Спритно виставив праве плече, зупинив нападника. Використав плече важелем – натиснув, розвернувся, штовхнув назад. Бузько відлетів, а Юрко кинувся вперед, аби зупинити другове падіння.

Марко ще міг би зробити це успішно, а Повхові зріст не дозволив: коли Славко налетів на нього, вони гепнулися обоє.

Не хотів Арсен, аби це смішно виглядало. Не думав навіть, що так вийде. Але Улянка не змогла стриматися – спершу порснула, потім – дзвінко зареготала.

Арсен тим часом розвернувся і рвонув зайцем. Мчав великими стрибками просто до чужої огорожі. Гулею на потилиці відчув погоню, і бігли

нападники дуже швидко. Він мав шанс добігти до рятівного паркану раніше, перестрибнути, як планував, а далі запетляти городами. На лихо, нога його ковзнула в ямку. Невеличку, але достатню, аби впасти на повний зріст і проорати носом осінню землю.

За мить трійця вже обступила втікача-невдачу. Тепер забалакати не вдасться, трюк не повторити. Арсенові лишалося хіба зіщулитись і рятувати голову. Перший копняк, не знати чий, дістався в бік...

– Ану, чорти, тихо мені будьте!

Спершу Арсенові здалося – вигук уявний. Але вдруге не вдарили. Нападники навіть розступилися.

Потім чиясь рука згребла його за карк, сіпнула, допомогла стати на ноги.

То совети вас так навчили – купою на одного? Вони то вміють!

Аж тепер Арсен розгледів свого несподіваного рятівника.

Нічого особливого. Крім того, що цього старшого чоловіка – *діда* – хлопчина ніколи раніше не бачив. Можна списати й це на провали в пам'яті після вчорашнього фатального падіння. Проте раніше пам'ять поверталася, хай і з затримкою. І Арсен упізнавав людей, пригадував події. Цього ж разу спроби поворушити підвалини пам'яті вперше за весь час нічого не дали.

Глянув на супротивників. Троє хлопців стояли мовчки й дихали важко. Улянка трималася окремо, тремтіла. Здалося Арсенові – вона якщо й не заступалася за нього, то напевне хотіла завадити подібній розправі.

Та головне: усі четверо мовчали.

– Теж мені, – буркнув старий, далі тримаючи врятованого за комір. – Наставите йому синців, поламаєте кістки. Кому від того легше? Що ваша бійка змінить?

Арсен раптом відчув себе наче вві сні. Бо чомусь завмерло все довкола. Троє хлопців і дівчина немов скам'яніли. А Улянка – ще й з розтуленим у крикові ротом. Довкола мовби бульбашка утворилася, всередині якої він сам, Арсен Гірник, і дивний незнайомець.

– Ходи зі мною, – слова відбилися в Арсенові вуха луною.

Навіть якби не хотів – пішов.

Велике дзеркало. Провідник.

Дещо про потаємні двері

«Я хочу додому!» Робота над помилками

Барви емоцій

1. Які фрази старого здалися Арсенові загадковими? Що, на вашу думку, вони означають?

На крилах читання

Щоб зайти до хати, старий нагнув голову. Не те щоб був зависокий. Радше двері занизькі. Переступивши поріг за ним, Арсен проминув не-

величкі вузьенькі сіни й опинився у тіснуватій хаті, розділеній на дві частини. У більшій посередині стояв великий, міцно збитий важкий стіл. По обидва боки – довгі лави, на столі – великий кухоль зі сірої бляхи, підкопчений з одного боку. У кутку попід стелею – заклечала рушниками ікона. Під стіною – велика скриня на замку. Увесь протилежний бік займала пічка, від неї тягло теплом. Що було в меншій кімнаті, гість не розгледів, хоч дверей між кімнатами чомусь не було.

– Ну, кажи, – почувся голос старого.

Господар стояв ніби трошки збоку, дивився на Арсена з неприхованою цікавістю. Так, наче вперше в житті бачив підлітка. Або – немов хлопець став першою людиною за багато років, яка переступила поріг його хати.

– Що вам казати? – голос чомусь хрипнув. Арсен прокашлявся, повторив: – То що говорити?

Перш ніж вести далі, старий узяв зі столу кухоль, простягнув гостеві.

– Попий. Захекався.

Замість води там виявився теплий вар. Арсен відчув запахи вишні й смородини. Кілька ковтків справді повернули здатність легко говорити.

– Дякую, – повернув порожній кухоль. – І все одно не розумію, чого вам від мене треба.

– Мені? – старий здивовано скинув брови. – Здається, хлопче, допомоги було треба саме тобі. Кажи, за що тебе били.

– Це ще хто кого, – буркнув хлопчина.

– Вони – тебе, Арсене Гірник, – мовив старий спокійно. – Хоч як старайся, та один проти трьох довго не протримається.

– Скажете, троє на одного – це чесно? – вигукнув Арсен обурено і раптом завмер. Глянув на господаря підозріло, прищурився. – Ви мене звідки знаєте? Я вас раніше тут не бачив.

– Ну, тебе тут раніше й не було, – легко пояснив старий. – Та й тебе тут уже кожен знає. Дарма що ти не впізнаєш людей. Нічого, придишся. Без цього ніяк.

– Ви загадками говорите.

– А ти маєш загадки розгадати.

Нехай дивний добродій його врятував, проте це зовсім не означає, що Арсен із вдячності дозволитиме йому отак, на рівному місці, себе замалювати. І якщо старий завів його до хати, щоб почати якусь невідому, а отже підозрілу й навряд чи безпечну гру, то він не дозволить собі вскочити з вогню у полум'я.

– Знаєте, я, мабуть, піду, – хлопчина позадкував до дверей.

– Куди? – запитав старий.

– Ну... як куди... Додому.

– Де твій дім? Де ти живеш?

– Слухайте, – Арсенові вже було забагато подій на сьогодні, а день тільки недавно почався, – слухайте, ви ж знаєте, як мене звати. Знаєте

прізвище. Отже, напевне знаєте, де я живу. Для чого всі ці дивні запитання?

– А ти сам знаєш, де твій дім і де ти живеш?

Нове запитання змусило Арсена вклякнути на місці.

– Ясно, – прошепотів. – Усе ясно. Ви тутешній божевільний. Тому оті, на вулиці, вас злякалися. Тому так швидко відпустили мене.

Кажучи це, хлопчина ступив ще крок назад. Стрельнуло в голову: є ж найкращий спосіб врятуватися. Треба забалакати небезпечного старого й виграти час. Почав швидко, видихав слова:

– Читав я про таких. Наприклад, про принца й жебрака. Там хлопчик, принц, блукав лісом. Натрапив на хатинку діда-самітника. Думав, що той його рятує. А дідок виявився вбивцею. Тільки я нікому про вас не скажу. Чесно-чесно, нікому. – І, сам не знаючи для чого, додав: – Мій вітчим – офіцер, його вся округа боїться. Але я нічого йому не скажу. Я вже піду, добре?

Арсен уже притулився спиною до дверей. Ще трохи, і...

– Куди ти підеш? – скидалося, що старий не слухав його, бо вперто правив своє. – Тим паче, в такому вигляді. Глянь на себе.

Вимовивши це, господар ступив убік.

Виявилось – спиною дзеркало затуляв. І як його досі не вгледів Арсен? Величезне дзеркало, якому зовсім не пасувала ця стара сільська небагата хата. Дзеркало стояло на зігнутих срібних ніжках у формі лев'ячих лап. Рама теж срібна, хоч і не надто пишна. Скло чистеньке й неймовірно прозоре – здавалося, крізь нього можна пройти, немов у чарівних казках.

Арсен мимоволі ступив ближче. Побачив у дзеркалі себе. Тільки одяг на ньому дивний, і зачіска теж.

Хоча – чому дивний. Усі так зараз ходять. Джинси, кросівки, строката куртка на блискавці, кепка-бейсболка трохи на потилицю збита.

– Де я? – закричав Арсен Гірник. – Як я сюди потрапив?! Що тут коїться взагалі?!.

Тим часом довкола нічого не помінялося.

І ніхто, крім Арсена, теж не змінився. Та й не було в старій сільській хаті нікого, крім дивного старого з його дивною, ще більше підозрілою, проте зовсім не лиховісною усмішкою. Він пересунув дзеркало до стіни й розвернув, аби хлопчина більше себе не бачив. Жестом попросив сісти на лавку. Сам обійшов стіл, примостився навпроти, поклав руки перед собою, мов школяр у класі, й почав учительським тоном:

– Нарешті час усе тобі пояснити. Але по очах бачу – вже рвешся перебивати. Не треба, бо ще більше себе заплутаєш. До всього дійдеш крок за кроком, за порядком. Згода?

– Спробую, – кивнув Арсен, і тут же не стримався: – Це якийсь музей? Народного побуту, Пирогів? Нас возили туди на екскурсію.

– Сподобалося?

– Не дуже. Нуднувато.

– То таке, – старий вибив пальцями на поверхні столу легкий дріб. – Освіта, навчання, пізнання – не завжди розвага, друже. Нічого, що я тебе другом назвав? Це я так до всіх звертаюся, Арсене.

– А як мені вас називати?

– Я тут для всіх Провідник.

– Тут – це де? У музеї?

Старий зітхнув.

– От знову за рибу гроші. Гаразд, нехай у музеї. Як ти тут опинився, не згадаєш? У вас шкільна екскурсія і тебе забули? Друже, зараз тобі дуже важливо пригадати, що сталося... скажімо... сьогодні. Хвилин десять тому.

Арсен потер перенісся. Зняв кепку, покрутив у руках, поклав перед собою.

– Я тікав. Мене хотіли бити, – признався нарешті.

– Добрий початок. Хто тебе хотів бити?

– Не знаю їх. Київські якісь.

– Отже, то було в Києві. Ти називаєш інших *київськими*. Тож ти не з Києва. Звідки?

– Це важливо?

– Навіть не уявляєш, друже, як важливо.

– Гаразд. Ми переїхали з Донбасу, місто Донецьк. – Подумав, додав:

– Не переїхали. Втекли.

– Ти тікав. Сім'я твоя теж тікала. Ти – ясно від кого. А родина?

– Війна почалася, – сумно мовив хлопчина.

– Хто з ким воює?

– Щоб бандерівці не захопили наш край, люди почали його боронити. Росія підтримує. Захищає. А по телевізору в Києві кажуть, що це росіяни на нас напали. Вони не можуть напасти. Вони – друзі, братній народ.

Оце Арсен Гірник видав би й спросоння. Говорив – наче урок відповідав. Так вірші читають, завчені напам'ять.

– Добре. Тобто, – виправився Провідник, – погано, коли війна. Але добре, що ти зараз відповідаєш без заминки. Тепер скажи, який зараз рік і місяць.

– Дві тисячі п'ятнадцятий. Лютий місяць. – Подумав, додав: – Сьоме число.

– Ти впевнений?

– Зуб даю! – випалив.

– Нащо мені твій зуб? Свої поки що маю, – на доказ старий вишкірив ряд ідеально білих рівних зубів. Провідник знову постукав пальцями по столу. – Кажеш, тікав, бо бити хотіли. За що?

Я... ми з пацанами помстилися укропам.

Кріп – городня культура. Дуже корисна її пахне добре. Що вам зробили рослини?

Не знаєте, хто такі укропи? Вони бандерівці!

Отакої, – старий усміхнувся у вуса. – А це хто? Та з якої ви планети! – вирвалося в Арсена. – Хіба не знаєте? Вони, коли була війна, прислужували німцям! А німці напали на нашу країну! Коли наші німців перемогли, бандерівці ховалися в лісах і вбивали наших визволителів! А ще – купу мирних людей, які підтримували нашу владу!

Вашу – це яку?

Тут Арсен прикусив губу. Не те щоб чогось боявся. Навпаки, вже освоївся в цьому музеї. Він просто не знав відповіді. Точніше, не був певен, що така відповідь правильна.

Замість того повторив те, у що досі вірив на всі сто:

– Укропи називають себе бандерівцями. Бо продовжують їхню справу. Вони хочуть захопити Донбас і вбити всіх, хто говорить російською. Ані дітей не жалітимуть, ні старих, ні жінок.

– А ви, отже, утекли зі свого дому, який захищають росіяни, у ворожий тил? Щоб партизанити в Києві? Невловими месники? Як помстилися, до речі?

– Машину в одного з них спалили, – зізнався Арсен.

– Палили всі – а гналися за тобою?

– Бо то ж я авто запалив.

– Ти такий сміливий чи тобі найбільше треба?

– Я не боягуз! – заявив хлопчина.

– Не боягуз, а тікав.

Арсен укотре заплутався. Поки думав, що відповісти, Провідник мовив:

– Друже, не суши голови. Ти тут для того, аби знайти відповідь на кожне питання, яке заганяє тебе в глухий кут. Причому, – він підніс пальця і хитнув перед хлопцевим обличчям, – відповідь правильну. Правильні відповіді завжди є, друже. Наприклад, два на два – завжди чотири. Або: життя в людини одне. Чи ось: не треба вірити ворогу, бо ворог завжди дурить, а друг каже правду, навіть якщо та правда може когось образити. Щось хочеш спитати, бачу. Ну?

– Ви сказали: я тут шукатиму якісь відповіді. Тут – це де? У цій хаті? У музеї? – Арсенів голос знову ледь захрипів.

Хтозна-звідки з'явилася в руці старого складена вдвоє газета. Сіруватий папір, на першій сторінці – портрет вусаня у військовому френчі. В школі їх учили, що це полководець Сталін, який переміг фашиста Гітлера.

Проте палець старого тицьнув не на фото, не на назву газети, а на рік і місяць під ним.

– Уголос.

– Тисяча дев'ятсот сорок четвертий, – слухняно прочитав Арсен. – Сьоме жовтня. – Підніс очі на Провідника. – Це музейний експонат?

– Ні, друже. Газета вчорашня. Вважай, свіжа. Зараз за дверима хати

– жовтень сорок четвертого. І ти не в Києві, навіть не на Донбасі. Це Волинь, Західна Україна. Чекай, зараз ще напиться дам.

Хлопцеві потемніло в очах.

Арсен вижлуктив питво махом, ще й облився, жадібно ковтаючи.

Поволі отямився лишень тоді, коли Провідник дав, а точніше тицьнув, йому в руку повний кухоль. Памороки розвіялись, тіпати перестало. Пив повільно, з кожним наступним ковтком розуміючи: це не сон, ніхто його не дурить, з ним не граються. І якщо в цій хаті хтось і збожеволів, то хіба він сам.

– Я... – ковтнув, закашлявся, старий поплескав по спині, попустило, – ... я справді в минулому?

– Повірити складно, згоден. Спершу ніхто не вірить. Але це так, – Провідник повернувся на своє місце, сів. – Вважай, у нас співбесіда. Чи інструктаж. Зі мною говорять, коли проходять перший етап, ознайомчий. Не дуже складно, зрозуміло?

– Спершу ви кажете, що я потрапив у минуле. Потім переймаєтесь, чи розумію слова *співбесіда* та інструктаж. Мені, між іншим, чотирнадцять років... було, – Арсен ураз завагався. – А тут, у минулому, мені скільки?

– Коли ти народився?

– У минулому часі?

– У своєму, друже, – Провідник був на диво терплячий.

– Шостого листопада дві тисячі першого року, – відтарабанив Арсен миттєво.

– Перехід через потаємні двері тут полегшує завдання. Той, хто переходить, має те саме ім'я і той самий вік, який мав у своєму часі. І народився там само, й батьки та родичі лишаються. Хіба вік у них різний.

– То мене тут теж звати Арсен Гірник?

– Чому – теж? Ти і є Арсен Гірник. Народився в Макіївці, на Донбасі. Це поряд з Донецьком, тільки раніше те місто називалося Сталіно. Так само чотирнадцять років тому. Але – тисяча дев'ясот тридцятого. Твою маму тут і там звати Оксана. Все просто: це твоя прабабуся.

– Фігасє просто! – хлопчина ледь не впав зі стільця. – Вона ж померла давно! Стоп-стоп! – Арсен покрутив головою. – Якщо в цьому світі мама – моя бабуся, то я...

– Ти – Арсен Гірник. Старший брат її доньки. Тобто твоєї власної бабусі. Вона ж бо жива, правда?

– Лишилася з дідом.

– У Донецьку?

– У Макіївці, бо дід хворіє. Брат у неї був. Він помер ще до мого народження, не знаю його зовсім. Навіть фотки не бачив.

– Бач, – дорікнув Провідник. – Ти навіть не знаєш, як звали не чужу тобі людину.

– Про нього чомусь не любили згадувати, – Арсен знову стрепенувся. – Чекайте-чекайте! Це ж про мене, – він тицьнув себе пальцем у груди. – Про мене в родині намагалися забути! Чому?

– Ну нарешті! – старий сплеснув руками й розвів їх, мовби хотів обійняти хлопчину. – Задля того й відчиняються потаємні двері! Помовч трошки, друже, і послухай тепер уважно. – Провідник уместився зручніше. – Тобі доведеться вірити всьому, що почуєш. У тебе просто нема іншого вибору. Ти не перший і не останній, кого я зустрічаю між часами.

Провідник передбачив, тож миттю випередив нетерпляче Арсенове питання:

– Ні, це не завжди така сільська хата. Місце щоразу має інший вигляд. Я – теж. Ти бачив старшого чоловіка. Інший може здибати молоду жінку. Не має значення, хто сюди потрапляє: хлопець чи дівчина, чоловік чи жінка, молодий чи в літах. Так само не важить, кого вони побачать. Адже завжди це буду я – ваш Провідник. – Старий перевів подих. – Не мороч себе тим, як облаштований цей світ. Досить знати: потаємні двері відчиняються для того, хто скоїв помилку. Але не для кожного. Він має це зрозуміти і виправити її. І якщо двері дозволили комусь пройти крізь них – така людина має шанс усе зрозуміти й виправити скоєне. Якби ти був безнадійним, хлопче, двері перед тобою не відчинилися б. І зловили б тебе, натовкли пику, потім би здали в поліцію. Тепер маєш завдання, друже – виправити скоєне *тут і тепер*. Бо назад час відмотати не можна. Ти накоїв лиха, бо хотів, як краще. А думав, що чиниш добре, бо тебе надурили. Лишається відділити правду від брехні.

– І врятувати світ? – перепитав Арсен. – Як супергерої в американському кіно?

– Світ, не світ – але чиєсь майбутнє врятуєш. Тільки, друже, тут не кіно. Забудь. Попереджаю: не гратися. У минулому, куди хтось потрапляє, як ти зараз, усе справжнє. Болить, коли б'ють. І загинути можна.

Остання фраза налякала Арсена не на жарт.

Відчув себе маленьким, зовсім беззахисним. Чомусь подумалося: мабуть, щось подібне відчуває курча, щойно вилуплюється з яйця і крутить тоненькою шиєю, дивлячись на поки що незрозумілий, а отже – ворожий світ.

– Додому хочу, – вирвалося несподівано. І відразу зробилося соромно за слабкість, яка зовсім не личить хлопчиськові. Та все одно повторив: – Я хочу додому, дядьку Провідник чи як там до вас треба звертатися...

– Можна й «дядьку», – легко погодився той. – Важливіше, щоб ти признався: віриш мені? Віра – перша умова повернення.

– Та вже ж вірю, – кивнув Арсен.

– Скидок мені тут не роби, – grimнув старий. – Чесно чи щоб я відчепився від тебе?

– Чесне слово! – задля певності хлопець стукнув себе кулаком у груди.

– Все, тепер і я тобі довіряю, – Провідник укотре побарабанив пальцями по столу. – Наступна умова: ти вийдеш звідси й забудеш, що прийшов з минулого. Все буде тут і тепер. Ти будеш Арсен Гірник, хлопець з Донбасу, який живе в минулому столітті й не знає нічого іншого. Твої погляди, твої переконання точно такі самі, як у твоїх однолітків. Не всіх, звісно, проте – дуже великої їх частини. Будь собою, слухай себе. Інакше додому потрапиш не скоро.

– Колись же потраплю? – обережно спитав Арсен.

– День тут – хвилина там, – Провідник кивнув собі за спину. – Ти прожив у минулому неповних двадцять чотири години. Отже, у твоєму часі проминуло менше ніж шістдесят секунд. Та вважай: ти можеш жити тут тижнями, місяцями, навіть роками. Поки не зрозумієш, що, де, коли й кому зробив не так, якої шкоди завдав, доки помилку не виправиш – назад дороги нема. І тут ще один фокус: двері самі відчиняться. Де вони будуть – навіть я не знаю. Просто настане потрібний момент. Ти ж не помітив, як сюди втрапив? – Арсен заперечно похитав головою. – І як назад потрапиш – теж не помітиш.

– Виходить, мені треба жити так, як живеться в сорок четвертому?

– І ніхто не підкаже, як жити, аби виправити помилку. Як і не тицьне носом у саму помилку, – погодився Провідник. – До того як ми зустрілися, ти потрапляв у минуле повільно, поступово. Щоб згадати когось чи щось у світі, в якому опинився, витягнути з пам'яті те, чого не міг знати Арсен Гірник там, по той бік дверей, ти робив певні зусилля. Не аж такі великі, та все ж робив.

– Я не пам'ятаю, – зізнався хлопчина. – Все, що пригадую: забіг у підвал, заховався за якимись дверима, далі впав, головою жახнувся, в очах потемніло. Розвиднілося – і я тут.

– Нічого, все згадаєш. Крім мене й цієї нашої розмови.

– Коли так, то для чого вона потрібна?

– Ти вийдеш назовні з думкою про скоєну помилку. Це чергова умова, остання. Тебе гризтиме зсередини. Тобі болітиме, тебе охопить непозбувна бентега. Ти шукатимеш, де помилився, й не матимеш спокою, аж поки помилку виправиш. Сам, друже. Тобто, – тут же уточнив, – тобі, може, навіть має хтось допомагати. Проте рішення – за тобою. Відповідальність – на тобі. Покажи себе справжнього, хлопче. Не такого, якого з тебе зробили. Рано чи пізно ти зробиш роботу над помилками.

– Чому ви в це вірите?

– Кажу ж: ти не перший і не останній, хто проходить крізь потаємні двері й повертається, – Провідник багатозначно підняв пальця. – У кожному з часів помилки і їхнє виправлення – це провина та її спокута. Людським оком не помітити. Але саме дрібниці мають значення.

Арсен Гірник мусив чимось зайняти руки.

Тож підхопив кепку, покрутив у руках, замислено підкинув кілька разів. Надів на голову, прилаштував міцніше. Накотило чергове незві-

дане: огорнув дивний з огляду на все, що сталося, спокій. Заразом вернулася здатність мислити й мати певні сумніви.

– Я вам вірю, дядьку Провідник, – заговорив твердо, впевнено, як людина, котра знає, що робить. – Я шаную фантастику й згоден, що трапив саме в таку фантастичну історію. Отже, вони бувають. Не з усіма, але трапляються.

– До чого ти ведеш? – поцікавився старий.

– Час від часу читаю різні книжки. Не те щоб дуже любив це діло, бо воно трошки марудне... Навіть дуже марудне. Тільки ж коли сидиш у темному підвалі, серед маминих банок із закрутками, поряд з картоплею, інтернету нема, а з усього світла – тільки лампочка або свічка, лишаються книжки. Аби не здурити.

– Тобі треба було пройти крізь потаємні двері, щоб ця істина відкрилася, – Провідник знов усміхнувся.

– Ой, не повчайте, – відмахнувся Арсен. – Про інше мова. Читав я в тому підвалі, коли над головою гуркотіло, фантастику. І трапилося мені оповіданнячко. Там хлопці потрапили в минуле, і один випадково роздушив метелика. І тим поміняв усе майбутнє. На гірше поміняв.

Є така небезпека, – погодився Провідник.

– Може, від гріха подалі, щоб біди не наробити, мені назад повернутися? – хлопчина хитро зиркнув на старого.

Той відповів не відразу.

– Непогана спроба, – проказав нарешті. – Одне забуваєш: двері не відчиняються перед будь-ким. Двері і та сила, що ними керує, лиха світові в майбутньому не бажають.

– Ого! – стрепенувся Арсен. – Дверима хтось керує? Може, за мною хтось та й стежив, коли вже я зробився таким обраним? Цікаво, хто це? Ви їх бачили?

– Я лише Провідник, – була відповідь. – Нічого більше знати не повинен. Не відаю навіть, яку помилку тобі слід виправити, щоб повернутися. Моє завдання – зустріти тебе, пояснити все й закласти глибоко сюди, – палець старого торкнувся Арсенового лоба, – щоб ти далі з цим жив.

– З чим?

– З помилкою скоєною, – терпляче розжував Провідник. – Розуміти-меш: ти дещо вчинив не так. Як довго до тебе доходитиме – хтозна. І ніхто не просить і не наказує тобі душити метеликів у минулому, в якому опинився, у яке тебе двері запросили. Не треба його змінювати. Твоє завдання, Арсене, – знайти, зрозуміти й виправити помилку, яку твій двоюрідний прадід, теж Арсен Гірник, скоїв і виправив свого часу.

– Та ж він уже все виправив!

– Так не про нього ж мова! Від нього нічого не треба, він свою справу зробив! Ти, Арсен Гірник, його правнук, мусиш це виправити! Для твоєї ж користі! Це допоможе виправити помилки в твоєму власному часі.

Хоча б для того, – знову покивав пальцем, – аби більше ні від кого не тікати. – Долоні старого вперлися в стіл, він підвівся. – Більше тримати тебе не можу. Поки ми тут, по обидва боки потаємних дверей все зупиняється. Але ж і я маю дотримуватися певних правил.

Хлопчину охопила легка паніка.

Ні-ні, зачекайте! – почав проситися. – Ще одне, останнє. Я ж не пам'ятатиму там, – кивнув через плече, – цієї нашої розмови, так?

– Звісно. Житимеш там і тоді. Матимеш пам'ять того Арсена Гірника, який мусить зрозуміти й виправити помилки.

– Але невже не буде жодної підказки! Ну, як же я... тобто... той Арсен, з тими знаннями, які має, з тими поглядами на світ довкола нього, відчує, що почав мудрішати?

– Хай тебе це не турбує, – Провідникова усмішка на диво заспокоїла. – Одну гулю ти вже набив. Вона не дасть набити більше, коли знайдем помилку й почнеш усе виправляти. А тепер, мій друже, справді досить.

Обійшовши стіл, Провідник розвернув дзеркало до Арсена.

– Дивись.

Раз – і знову з'явився в люстрі скуйовджений хлопчина в пальтечку з перешитої шинелі, картузі й кирзових чоботях.

Два – старий підштовхнув його до виходу.

Три – побачив він себе на землі, оточеним трійкою місцевих хлопчаків.

Один проти трьох. Чи троє проти одного. Як хочеш, так і рахуй. Все одно один програє трьом у нерівній битві. (...)

Арсен бачив страту українського бійця з позивним Волга. Його трусило, кидало в жар, захитувало. І коли він лежав за ширмою у кімнаті, то підслухав розмову Орлова і Медведєва. Зрозумів, як і коли будуть конвоєм відправляти Зозулю і його побратимів з конвоєм до Луцька. У нього виник план дій. Арсен пішов до Улянки і Славка і розказав те, що знав. Спочатку діти не довіряли йому, але потім вирішили діяти спільно.

«Часу мало». Таємна нарада. Засідка біля Вовчого яру.

Нерівні сили. Шкільна дошка.

Барви емоцій

1. Що сподобалося Арсенові в новому товаристві?

На крилах читання

(...) Улянка наблизилася, стала впритул до огорожі. Брат став поруч. Тепер їх розділяли дерев'яні штахетини.

– Правду казала вчора Улянка. Ти хто завгодно, навіть зрадник, але не боягуз, – визнав Чапля.

– Про зраду мою якось потім поговоримо. Бачив на майдані те саме, що і ви. И так само, як ви, не міг нічого зробити. Картаю сам себе. А сильніше за себе людину не скартає ніхто. Тільки ж я сам чув, на власні вуха,

розмову Зозулі з його товариством. Їх уже раніше хтось зрадив. Щось мені підказує: засідка й полон були тільки питанням часу.

– Гарно завертає, – Славко штовхнув Улянку ліктем. – Як ті агітатори. Чули ми таких.

– Дай людині слово сказати, – сестра штовхнула його навзаєм.

– Отак будемо через паркан балакати?

– Ми тебе добре чуємо.

Арсен зібрався з думками. Кліпнув, набрав повні груди повітря і промовив на видиху:

– Сьогодні Зозулю та решту повезуть із села.

– Теж мені новина. Повезли ще зранку. Чутка селом полетіла, – гмикнув Чапля.

– То хитрий виверт Орлова. Насправді їх... ваших, – Арсен вичавив це слово, – повезуть іншою дорогою. З меншою охороною.

Близнюки Perezирнулися, мовчки глянули на нього в чотири ока. Сприймавши це як заохочення, Арсен переповів почуте вчора ввечері, намагаючись не плести зайвого й не відволікатися на другорядне. Славко з Улянкою знову глянули одне на одного. Потому Чапля спитав тихо, підозріло:

– А ти не брешеш? І чого ти прийшов до нас?

– Якби знав, куди дійсно треба, туди б і пішов, – відрубав Арсен. – Але ви ж тут усі якось контактуєте з тими, лісовими. Чи старший хтось...

– Тихо, – відмахнулася Улянка. – Коли вже така бесіда зайшла, то в Попельному й справді є люди, котрі могли би передати до лісу твої слова. Біда, що часу мало.

– Обмаль, – додав Славко. – Хитра паскуда той твій Орлов.

– Не мій він, забудьте, – сказав Арсен твердо. – Не був ніколи. І ви в наший з мамою шкурі не були, тож не судить. (...)

До потрібного місця йшли манівцями.

Арсен не уявляв, куди його вели. Тож мовчки рухався перехресними лісовими стежинами, яких би без сторонньої допомоги не знайшов ніколи в житті. Маленька компанія змовників зрізала шлях, і звичний до рівного ступу хлопчина скоро почав задихатися, мов риба на березі. Постійно доводилося то спускатися в лісисту заглибину, то дертися вгору, ще й не шукати зручного підйому – брати круті пагорби. Спершу Арсен намагався запам'ятовувати дорогу, та скоро зрозумів – ну його, марна то справа. Краще зосередитися на своїх провідниках і тримати темп, щоб не зганьбитися.

Але таки не втримався – бухнувся на вкриту жовтогарячим листом землю, коли дісталися нарешті потрібного місця. Але ніхто йому на це кривого слова не сказав. Тепер уже Арсена заразила рішучість товариства, особливо – завзятість і затягість Улянки. Кожен розумів, для чого він тут, і задкувати ніхто не збирався.

Їхній гурт влаштувався на пагорбі, під яким неширока розбита лісова

дорога робила великий гак. На пагорбі можна було сховатися з протилежного боку так, аби засідка лишилася непоміченою. І краще, дієвіше було засісти за пагорбом, пропустити ворога вперед, а потім зненацька копнути. Водночас пагорб затуляв огляд і ззаду, якби хтось їхав на відстані.

Арсенів план на цій місцевості набував цілком реальних обрисів. Хлопчина навіть не уявляв, що так точно вгадав розташування.

Годинника, звісно, жоден зі змовників не мав. Покладалися на Юрка Повха, його спритність і чуття часу. Спершу трошки про щось говорили, та що далі, то менше хотілося теревенити. Сонце стояло в zenіті. Тривали останні теплі дні жовтня. Комарі ще не зникли, тож дзвеніли у вухах в напруженому чеканні.

Раптом з-за пагорба почувся рух, і щойно всі четверо скочили на рівні, як вилетів Юрко на старому, рипучому велосипеді. Гнав запекло, побачивши своїх – утратив пильність, не впорався з поворотом, упав – перелетів через кермо, заорав носом. Миттю скочив на ноги, видихнув хрипко:

– Їдуть! Справді їдуть!

Арсен не стримався – випнув груди колесом. Та на нього не дивилися, обступили гінця. Улянка завбачливо відтягла велосипед у найближчі чагарі.

– Скільки? – коротко спитав Марко.

– Як він і казав, – Юрко кивнув на Арсена. – Одна вантажівка, на півтори тонни. Двоє в кабіні, шофер і офіцер, отой, ну, бачили ж! – Він розвів руками, показуючи високого чоловіка. – У кузові – солдати. Не лічив, вони ж уже сиділи, їхали.

І в цей момент помітив Арсен – помінялося щось у новому товаристві. Ось щойно трималися войовничо, на все готові – аж раптом кожен зиркав на іншого невпевнено. Не треба думати довго, щоб пояснити таку зміну. Вони ж до останнього мали надію: бреше чужий хлопчина, морочить голову, бо зрадник – що з нього взяти. А все ж насправді, і все дуже серйозно. Відступлять перед озброєними вояками – як потому дивитимуться одне одному в очі...

– Я готовий, – промовив Арсен голосно. Виступив наперед, відганяючи від себе геть усі страхи. – У нас усе вийде. А схибимо – моя провина. Все на себе візьму.

– Я тут комусь схиблю, – спробував віджартуватися Марко, але вийшло не дуже, однак якось повернуло ватазі бойовий настрій. – Вважайте, що ми прості бешкетники. Відлуплять пасками по дупах, не більше.

Враз ватага знову напружилася – здалеку загув мотор. Звук швидко й невідворотно наближався.

– Усі на свої місця! – наказав Марко, відтинаючи будь-яку можливість відступити. – До бою!

За мить троє зникли з очей, розчинилися в лісі, злилися з кущами й деревами. Арсен лишився з Улянкою за пагорбом. Узяв її руку, вона не забрала, потримала так трохи. А коли зелений бік вантажівки виринав з-за пагорба й просунувся вперед, вони заволали на два голоси, перекикуючи гул мотора:

– Стійте, стійте! Сюди, сюди!

Скреготнули гальма. Полуторка сіпнулася й завмерла. Автоматники в кузові – шестеро, встиг полічити Арсен, – дружно розвернулися на крик. Двоє навіть наставили зброю, і хлопчина з дівчиною задля натуральності дружно підняли руки догори, не припиняючи при цьому кричати:

– Не стріляйте, не стріляйте! Сюди!

Траснули дверцята кабіни. Звідти вискочив Кирило Медведєв, стискаючи в руці пістолет. Вкритий чорним волосом палець лежав на спусковому гачку. Та щойно роздивився, хто перед ним, засунув зброю в кобуру. Ступив ближче, гаркнув автоматникам:

– Відставити!

Ті опустили найжачені цівки. Велетень нависнув над Арсеном і Улянкою, grimнув:

– Ти чого аж сюди забрів, Сеня? Мама відпустила? Ти ж учора ледь дихав!

– А сьогодні вже все добре, тому й пустила, – випалив Арсен. І відразу, без передиху: – Добре, що я саме вас тут зустрів, дядьку Медведєв!

– Товаришу, – нагадав той. – Теж мені приємна зустріч. Гуляєш з дівкою, бачу? Молоток, так тримати. Чи заблукали? Але ж подружка твоя наче місцева...

– Ми сюди зайшли, щоб наші попеленьянські не бачили, з ким гуляю, – Улянка почала грати свою роль. – Бо як побачать...

– Образить яка падлюка – мені скажи, – задля певності Медведєв тицьнув пальцем собі в широкі груди. – Чи вже образили? Чого репетуєте?

– Ви ж слова вставити не даєте! – знову заговорив Арсен. – Ми тут гуляли разом. І бачили гам, у лісі, чоловіків з автоматами!

Спрацювало – Медведєв завмер, змінився на лиці, знову поклав руку на кобуру.

– Кого ви бачили? Де? – І відразу: – Вони вас бачили?

– Ми заховалися вчасно. Відповзли. І бігом по допомогу. А тут ви дуже вчасно...

Цить! – грубо перервав Медведєв. – Де, питаю? (‘кільки їх?

Он там! – вони дружно показали на стіну лісу по той бік звивистої дороги, відвертаючи увагу від місця, де принишкли їхні товариші. Арсен додав уже сам: – Троє чи четверо. Може,десь і більше ховалося. Не було коли рахувати.

– Та ясно, – Медведєв розвернувся до вантажівки всім корпусом. – Слу-

хай команду! Двоє – тут, четверо – зі мною! Це син капітана Орлова, брехати не буде! Завдяки йому ми вже зловили самі знаєте кого! – Він плеснув Арсена по плечу. – Фартовий ти шкет, Сєня! Другий раз за три дні бандитів нам знаходиш! Так до нового року в лісах нікого не лишиться.

Тим часом четверо автоматників уже зістрибнули з кузова, стали перед офіцером.

– Ми їх зараз прищулимо, – Медведєв підморгнув Арсенові. – Розкажеш потім вітчиму, як я тут керував. Нам з ним ще довго разом служити, хай цінує. А з тобою будемо дружити. Хочеш такого друга?

– Ага, – буркнув хлопчина.

– Не ага, а так точно! – гримнув велетень. – Слухай наказ: сидіть тут з подружкою. Ані ногою звідси. У разі чого лізьте під машину.

Більше не зволікав – обійшов вантажівку і разом з автоматниками зник між дерев. У русі солдати розтяглися ланцюжком, так зручніше прочісувати місцевість.

Ті солдати, що лишилися, втратили до дітей інтерес, розмістилися за бортами кузова в бойових позиціях. Один при цьому стукнув когось поруч із собою прикладом і щось тихо просичав.

Шофер, худий молодий вусань із сержантськими погонами, теж підтягнув до себе автомат.

Та враз дещо сталося.

– Йой! – зойкнула Улянка й кількома величезними стрибками дісталася вантажівки.

Автоматники миттю рипнулися в протилежний бік кузова. Дівчина заповзала під машину, виконуючи отриманий раніше наказ. Арсен присів, мовчки тицяв поперед себе. Перш ніж солдати встигли щось розшолопати, в глибині лісу ворухнулися кущі. Відразу потому хруснули гілки під чиєюсь невидимою ногою.

– Він один! – видихнув Арсен. – Я бачив, бачив!

Солдати дружно сипонули через борт. Сержант– шофер уже стояв біля капота. Бійці глянули на < таршого за званням, інших тут не було.

– Перевірте, – наказав сержант. – Може, то тварина яка. У страху баньки великі.

Арсен не заперечував, перемістився до пагорба. Озброєні бійці стояли спинами до машини й не могли бачити, як з протилежного боку за край борту вчепилися дві хлопчачі руки. Мить – і Марко Давидюк перевалився всередину.

Двоє солдатів повільно рушили вперед, тримаючи автомати напереваги. Ступаючи крок за кроком, заглибилися в ліс. Зелені шинелі розчинилися серед дерев, укритих жовтневим багрянцем.

А тим часом над піднятим свіжопофарбованим бортом повільно звелася чоловіча постать.

Захар Романюк.

Зозуля.

Сержант в останній момент мовби потилицею відчув рух позад себе. Рвучко розвернувся – не врятувало, не встиг. Зозуля, вільний від пут, стрибнув на нього згори, навалився, всім тілом притиснув до землі. Падаючи, сержант упустив автомат, і ним миттю озброївся другий звільнений – молодий, міцний, вилицюватий, з чубом на голеній голові. Стрибнувши з кузова за командиром, підхопив зброю, не сказав – а наче коротко проспівав:

– А посунься! – і щойно Зозуля відкотився набік, влучним ударом приклада вивів сержанта з бою.

Досить було короткої фрази, аби за манерою говорити Арсен упізнав Хріна – того самого Петра Завальнюка, майстра дошкульних листівок і карикатур. Третій їхній товариш, приблизно такого ж віку, широкий у плечах, зі скуйовдженим чорним волоссям, не стрибнув, а переліз не дуже зграбно. Як ступив на землю – скривився від болю у пошкодженій нозі. Осип Маківчук, друг Клен.

Арсен нарешті роздивився цю трійцю. Усі без верхнього одягу, всі побиті, закривавлені, кров засохла на подертому сірому светрі Зозулі, на товстій полотняній Кленовій сорочці, на гімнастерці без погонів, у яку вбрався Хрін. Жоден не мав взуття. Тож перше, на що звернув увагу їхній командир, – чоботи знерухоμένου сержанта.

Але приміряти не встиг: попереду, з глибини лісу, почувся рух. Підхопивши автомат, вправно підготувавши зброю до бою, Зозуля аж тепер ковзнув поглядом на припишклих неподалік глядачів – Арсена й Улянку. Упізнав свого недавнього попутника чи ні – хтозна. Зараз інше турбувало партизанського командира.

– Падайте, повзіть туди, – наказав, гойднувши дулом у бік вантажівки, тут же зиркнув на завмерлого в кузові Марка з ножем у правиці. – Чого вклякнув? Лягай!

Усі підкорилися. Арсен пропустив Улянку наперед, підштовхнув її під передні колеса, ще й примостився так, аби прикрити дівчину собою. Маркова голова сховалася, він не міг нічого бачити. Арсен натомість бачив тепер лише босі збиті ноги звільнених бранців. За мить уздрів трохи далі солдатські чоботи, почув не так злякане, як здивоване:

– Е, це що... – і відразу коротка черга, випущена зблизька, змусила той голос захлинутися.

Солдат мішком завалився набік, а босі Зозуліні ноги відштовхнули землю від себе, роблячи кілька широких стрибків уперед. Далеко в ліс не забігли, зупинилися. Знову черга, цього разу довша. Тоді голосне, з видихом:

– Готовий! Чоботи!

Арсен спробував підсунутися ближче, вистромився з-під кузова. Чи в Зозулі пара очей на спині:

– Куди? Назад! – і хлопчина послухався, повернувся в укриття.

Поки Зозуля мотав онучі й узувався, Клен заглибився в ліс по свій трофей. Тепер перед собою Арсен з Улянкою бачили лише величезні

ступні Хріна. Напевне, так виглядали ноги велетів із читаних хлопцем казок. Тим більше дивно, що Хрін сам по собі велетнем не був, на відміну від Медведєва.

– Чого ці всі москалики такі дрібні? – почув не– вдоволене бурчання, і знову чубатий не промовляв звично, а тягнув слова, наспівував. – Завжди казав, друже Зозуля, що в них не ноги, а цап'ячі копита.

– Ти їх з такими й малював, – гмикнув Зозуля, натягаючи другий чобіт. – Не базікай тепер, бо постріли чути було. Зараз ті інші, котрі з офіцером, повернуться.

– Дякую, що нагадав за офіцера, друже Зозуля! У нього єдиного ноги людські. Хоча людина з нього така собі...

З-за найближчих кущів висунулися Повх із Чаплею, то вони відволікали солдатів шумом.

– Геть! – гримнув командир.

Хлопчачі голови зникли. Натомість повернувся, накульгуючи, Клен, теж озброєний, але ще поки що босий.

– Не налазять, – зітхнув, ворущачи пальцями, став над тілом сержанта, присів поруч.

– Далеко в ліс вони зайти не встигли, – Зозуля більше переймався ворогами, ніж чоботами для побратима. – Слухай, уже вертаються.

– Не навчені лісами ходити, – озвався Хрін. – А Сибір же загарбали.

– А де б москалі ще тюрми для нас будували? – відмахнувся Клен.

– Хлопці, скоро побалакаємо про все. До бою, – командир не викрикував, не наказував, а говорив гак, немов закликав поратися по господарству в своєму дворі.

Арсен думав, що Улянка лякливо припинить. Вона справді припинила, але не злякано. Зачаїлася, хлопчина відчув поруч готову до всього дівчину. Спробував легенько пригнути її голову, за це миттю дістав у бік гострим ліктем. У цей самий час Клен із Хріном зайняли позиції по обидва боки вантажівки. Зозуліні ноги рушили ліворуч і зникли з виду.

Тепер до всіх, хто сидів у засідці, долинали лише віддалені звуки голосів. Вони наближалися, та розібрати слова все одно було неможливо. Арсен поворушився, розвертаючись так, щоб бачити більше.

І побачив першого з чотирьох бійців, котрим Медведєв звелів іти за собою в облаву. Солдат рухався зігнувшись. Раптом коротка черга з-за лівого колеса скосила його.

Арсен кліпнув, вдруге, втретє, досі не вірячи – стріляють у тих, кого він усе ще не готовий вважати ворогами. Нарешті заплющив очі, соромлячись і маючи надію, що Улянка зараз не бачить його нерішучого стану. Знову вдарила черга, цього разу – праворуч. Зойк дав зрозуміти: звільнений бранець і цього разу влучив.

А потім заговорив третій автомат, від лісу, довго, без зупинки, допоки не захлинувся, виплюнувши останню чергу куль.

Тут не треба забагато уяви, щоб зрозуміти простий, спритний та дієвий Зозулин маневр. Поки побратими вели бій від машини, він зробив гак, зайшов ззаду, атакував і не дав ворогам жодного шансу.

Знову запала тиша, наче й не було короткого бою. Зиркнув Арсен на Улянку. Над собою почув, як ворухиться в кузові Марко, чекаючи на дозвіл нарешті вийти з укриття. Кивнув дівчині, для чогось моргнув. Спробував вибратися на світ Божий першим, без команди.

Та враз його зупинив окрик Зозулі, вперше за весь час – розпачливий:

– Стій! Стій!

Спершу здалося – командир кричить йому, забороняє витикатися. Але тут же почувся самотній постріл, зойк, шум короткого двобою. Затим – зовсім неочікуване від Зозулі, збентежене:

– Ну нащо ти поліз, друже Клен!

Уже коли всі повиходили – з лісу, з-за машини, з кузова – і згуртувалися довкола звільнених полонених, стало ясно: таки біда.

Клен у запалі, смакуючи перемогу, не оцінив ситуації – а цієї як слід. Випростався, розкрився – і Медведєв, підстрелений, але ще на ту мить живий, звалив його пістолетним пострілом.

– Рана не смертельна, – оцінив командир, – бо куля навиліт. Але далеко з простреленим боком не зайдеш.

– Я перев'язувати вмію, – виступила Улянка. – Ми в організації на вишколах були, таємних. Мене не хотіли брати, бо замала, але я таки впросилася.

Зозуля виступив наперед, став так, аби бачити всіх і всі бачили його. Хрипатий голос водночас був командирським і вчительським.

– Як називаєшся? – глянув на дівчину.

– Уляна.

– Вмієш бинтувати – роби!

– Але чим бинтувати? – знітилася вона.

– А ти, з ножиком, певно, Давидюків син?

Марко кивнув.

– Я знав твого тата. Ех, не змогли вберегти. Боронився три години, не дав себе живим узяти.

Марко знову кивнув.

– Гарно зірки лягли, що вони нас мотузами скрутили, а не взяли в кайданки. Інакше б твій ніж не придався.

– Мудрий я чоловік, погодься, друже Зозуля, – устряв Хрін. – Пам'ятаєш, писав у своїх сатирах: не стало на нас кайданів у німців, не стане і в москаликів. Бач, правда. Не знайшлося на всіх.

Командир кивнув і знову звернувся до Марка:

– Пошукай, друже, в кабіні. Там би мав бути якийсь бинт. Може, аптечку якусь надигаєш. Ці червонопогонники без запасу нікуди не їздять.

Марко кивнув і рушив до вантажівки.

– Тепер ти, – Зозуля поклав руку на голову Арсенові, ледь найжачив волосся. – Я ж тебе впізнав. Синок капітана Орлова, який спить і бачить, як би почепити мене на гілляку, як ось товариша нашого вчора...

– Орлов казав, що для вас гілляки замало, – мовив стиха хлопчина. – І не синок я йому. Мама хоче піти від нього, – Арсен сам не зрозумів, чому признався.

– Я знаю, Арсене Гірник, хто мене виказав, – у Зозулиному голосі зовсім не чулося зла. – Орлов хизувався. Мовляв, пацан, шкет, піонер вас усіх на рівному місці зловив. Це його слова. Знаю навіть, чому ти так учинив.

– Чому?

Питання вирвалося відразу в трьох: Славка з Юрком теж цікавила відповідь.

Командир саме хотів пояснити, та почувся радісний вигук Марка:

– Є! Знайшов, друже Зозуля!

Він визирав з розкритих дверцят кабіни, вимахуючи згортком білого чистого бинта й невеличкою білою коробочкою з червоним хрестом на кришці.

– Віддай Улянці й допоможи їй, – розпорядився командир. – Друже Хрін, вартуй, бо раптом хтось та й наскочить сюди.

Хрін без зайвих запитань узяв захоплений у бою автомат і зайняв позицію.

Ровер чий? – Зозуля далі розпоряджався.

Мій, – виступив на крок уперед Юрко.

Навряд чи в Попельному їх є багато. Наслідив гут, а москалі – непогані мисливці-слідопити. Зараз бери товариша, ламайте гілки, зачухуйте ґрунт усюди, де колеса відбилися. Навіть найменші сліди. І нема часу, хлопці, то вже робити треба.

Горді від вияву довіри, Чапля з Повхом негайно взялися виконувати наказ.

– Ну а тепер ти лишився, – лиш зараз Арсен помітив, що весь цей час Зозуля так і тримав розкрити долоню на його голові. – Довгої розмови у нас нині не вийде. Не знаю, чи ще колись матиму нагоду побалакати з тобою. Бо ти непростий хло–пака, Арсене. Інакше не прибіг би сюди після всього скоєного. А вчинив ти так не здуру. Рішення прийняв сам, обдумав. Так, ти вважаєш їх, – командир кивнув на тіла солдатів, – своїми. Але ж і ми для тебе вже чомусь не чужі. Знаєш, що б зробив з тобою на нашому місці Орлов, для якого ти вже зрадник? Те саме зробив би, що з нашим побратимом Волгою. Твій учинок прирік нас на вірну смерть. А я отак спокійно до тебе говорю. Чому?

Арсен відчув – треба щось сказати. Не знаходив потрібних слів. Не Зозулі, а йому самому потрібних. Командир же відважив йому запотилника. Не сильного, не образливого, – так батьки не карають, радше пестять, пробачають синів за скоєні дурниці.

– Ти, Арсене Гірник, – чиста дошка, – вів Зозуля далі. – Навіть не так. Ти шкільна дошка, на якій спершу написали щось неправильне. Потім втерли – і знову написали. Знову не так, погана оцінка. І так пише учень і витирає, аж доки з'явиться на дошці правильне рішення.

Ось тут хлопчина вже хотів був відповісти. Та враз гуля занила з доброго дива, Арсен уже й забув про неї. Скривився, торкнувся рукою. Аж тут Улянка гукнула:

– Готово, друже Зозуля!

– Ми ніби трохи спинили кров, – підтакнув Марко.

То не барімось! – командир нарешті відволікся від Арсена, були важливіші справи, ніж виховна робота. – Друже Клен, іти зможеш?

Далеко – ні, – озвався той, стримуючи стогін. – Лишили б ви менедесь...

Навіть думати забудь, – відмахнувся Зозуля. – Я знаю цю округу досить добре. Є тут не дуже далеко, якщо навпростець, Уласова слобідка.

Та я знаю! – вигукнув Хрін. – Там же пан Кабанюк...

Не треба нам зараз Кабанюка, – урвав побрані ма Зозуля. – Нам важливіший поки що Улас Я ремчук, господар. Його совєцька влада поки що не чіпає, бо він двох синів оце місяць тому як сам підрядив до їхньої армії.

Хитрий, – знову не втримався Хрін. – Хлопці рік до того воювали в нашої партизанці. Потому, коли наших сильно потовкли, повернулися до батька за наказом зверхника. Тепер їм зброю до рук дали, і, гадаю, рано чи пізно прислужаться вони нашої справі в червоному тилу. Як ось пан Улас.

– Не хочеться цю домівку-сховок рухати, але доведеться... Мав на неї провід свої плани... А! – Зозуля махнув рукою. – Вибору нема, Кленові треба хоч трохи оклигати. Там криївка надійна, пересидимо... Хлопці, – він розвернувся до Чаплі з Повхом, що вже впоралися з першим завданням. – Шукайте міцні гілки, робіть ноші. Стягайте ремнями.

Командир, укотре за цей час зловивши пригнічений Арсенів погляд, мовив, і слова прозвучали наказом:

– Ти зробив свою справу. Бачу, тобі тут довше лишатися важко. Краще чухай назад у село. Навряд чи треба нагадувати: тримай язик за зубами. Не для того ти... – Зозуля замовк на півслові. – Біжи до матері, ліпше тобі зараз бути біля неї.

– Не довіряєте? – тихо спитав Арсен.

– Навпаки. Так віримо, що бережемо, мов скарб цінний. А щоб тобі веселіше було й надійніше – ось хай Улянка з тобою йде.

– Друже Зозуля! – тепер дівчина образилася.

– Саме так, як я кажу, – мовив Зозуля. – І це наказ. Будете нашими очима й вухами.

Розквітла Улянка від почутого.

Проте Арсен дорогою до села так і не визначив для себе: похвалили його чи просто пожаліли. (...)

АКТИВНОСТІ

Комунікація

1. Розкажіть про життя Арсена Гірника та його родини до подій 2014 р. і після.
2. Якими були його погляди щодо воєнних подій на сході країни, які розпочалися 2014 р.? Чи правильно він їх сприймав, чи помилявся?
3. Кого зрадив Арсен? З якої причини?
4. Як змінилися погляди й цінності Арсена Гірника внаслідок фантастичної мандрівки? Які його вчинки й висловлювання свідчать про це?
5. Чому через потаємні двері пройшов саме Арсен Гірник? Яку місію він мав виконати?

Аналіз та інтерпретація

6. Відтворіть послідовність подій повісті. Які з них є реальними, а які – вигаданими?
7. Охарактеризуйте образ Провідника.
8. Прокоментуйте назви розділів. З якою метою автор подає їх такими розлогими?

Творче самовираження

9. Уявіть, що Арсен Гірник живе в наш час. Що б він робив, на вашу думку після 24 лютого 2023 р.? Створіть власне оповідання про нього.

Цифрові навички

10. Pozнайомтеся самостійно із сайтом А. Кокотюхи. Яка інформація вас зацікавила?
11. Перегляньте в інтернеті інші книги автора. Майстром якого жанру його називають?

Дослідження і проєкти

12. *Робота в групах.* Створіть флаєр з анотацією або постер до книжки «Потаємні двері».

Життєві ситуації

13. Уявіть, що Арсен переїхав не до Києва, а у ваше місто чи село і став вашим однокласником. Як би ви спілкуватися з ним? Що б обговорили?
14. Яке ваше ставлення щодо військового вторгнення в Україну? У чому, на вашу думку, полягають його причини? Як захистити свободу і Незалежність України?

ДЖОН БОЙН

Нар. 1971 р.

Діти, які прочитають книжку Дж. Бойна, отримають імпульс розширити свої знання, поглибити розуміння трагічного моменту історії. Вони приймуть ці знання у своє серце, прагнучи зробити цей світ кращим.

Ноа Макс

Розвиваємо емоційний інтелект

1. Що ви знаєте про Голокост?
2. Чи потрібно створювати художні твори про Голокост? З якою метою?

Ірландський письменник Джон Бойн – один із найцікавіших митців сучасності. За свою понад 30-річну творчу діяльність він створив 14 романів для дорослих, 6 романів для юних читачів та читачок, збірки оповідань. Його твори перекладені 59 мовами світу. Найпопулярнішим серед них є повість *«Хлопчик у смугастій піжамі»* (2006), що відзначена міжнародною Премією миру імені Густава Гайнемана за просвітницьку роботу в галузі увічнення пам'яті про Голокост. До речі, цю премію засновано в 1983 р. на честь колишнього президента Німеччини Густава Гайнемана (1899-1976), її присуджують за твори для дітей і молоді, які пропагують громадянську мужність, терпимість і мирне співіснування.

Джон Бойн народився 1971 р. в м. Дубліні (Ірландія). Вивчав літературу в Трініті Коледжі (Дублін) і письменницьку майстерність в Університеті Східної Англії (Норвіч). Він лауреат багатьох міжнародних премій, за його твори знімають фільми, ставлять опери й балети.

Окрім *«Хлопчика у смугастій піжамі»*, Джон Бойн написав для дітей і підлітків інші цікаві твори: *«Ной Барлівотер тікає»* (2010), *«Жахлива річ, яка сталася з Барнабі Брокетом»* (2012), *«Залишайся на місці, а потім іди»* (2013), *«Хлопчик на вершині гори»* (2015) та ін.

У медіапросторі

Джон Бойн про пам'ять суспільства

В інтерв'ю для журналу *«ResistenciaCulture»* («Спротив культури») 1 березня 2023 року Джон Бойн зазначив: «Я думаю, що пам'ять суспільства надто коротка. Багато з того, що ми робимо, – це лише порожні розмови. Говорити й нічого не робити. Було б слід більше діяти. Історики, вчителі, кінематографісти намагаються... Ймовірно, найближчим часом знайдуться люди, які захочуть закарбувати те, що відбувається в Україні, віддати належне українцям або вшанувати пам'ять жертв. Я хочу сказати,

що є багато людей, які намагаються щось зробити з найкращими намірами. «Хлопчик у смугастій піжамі» – це приклад, який переконує в тому, що дорослих і молодь цікавлять болючі питання і що ми разом можемо зробити їх доступними для розуміння».

Джон Бойн. 2008 р.

Літературна прогулянка Табір смерті

У м. Освенцим (Польща) в 1940-1945 роках існував один із найбільших нацистських концтаборів Аушвіц (або Аушвіц-Біркенау), де під час Другої світової війни

було закатовано понад 1,1 мільйони людей, із них майже 1 мільйон – це євреї, яких привозили до табору з різних країн Європи. День звільнення табору 27 січня 1945 року визнано ООН Міжнародним днем пам'яті жертв Голокосту. У цьому концентраційному таборі перебували й українці (понад 14,5 тисяч). З 1947 р. на території колишнього концтабору засновано музей, який увійшов до Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. На меморіальних плитах написано кількома мовами, зокрема українською, слова: «Нехай буде навечно криком розпачу й застереженням для людства це місце, на якому гітлерівці вбили майже півтора мільйона чоловіків, жінок і дітей, головним чином євреїв із різних країн Європи. Аушвіц-Біркенау. 1940-1945».

*Концентраційний табір Аушвіц-Біркенау (Освенцим).
Польща. Сучасне фото.*

*«Селекція» євреїв із Угорщини в таборі «Аушвіц-Біркенау» (Освенцим).
Польща. Травень 1944 р.*

Хлопчик у смугастій піжамі (2006)

У глибинах тексту

Відомий сюжет німецької народної казки про зустріч дітей зі злом. У творі Дж. Бойна відчутні мотиви німецької казки «Гензель і Гретель», яку ще в ХІХ ст. записали й опублікували брати Я. і В. Грімм. У казці йдеться про двох дітей, які внаслідок дій жадібної мачухи та безвольного батька-дроворуба опинилися в незнайомому лісі. Діти заблукали й потрапили до хатини страшної відьми, де їм загрожує загибель у пічці. Проте завдяки винахідливості й спритності діти зуміли втекти й не загинули в полум'ї. Історія про брата й сестру, яким загрожують небезпеки та смерть у чужому й ворожому просторі, – традиційний сюжет для різних європейських народів, зокрема українського.

Ірландський письменник Джон Бойн переніс цей сюжет у роки Другої світової війни. У повісті «Хлопчик у смугастій піжамі» йдеться про двох німецьких дітей – брата й сестру (Бруно і Гретель), які зростали в умовах війни. Їхній батько, німецький офіцер, отримав нову роботу – його призначили комендантом концтабору, де утримували й знищували євреїв та людей інших національностей з різних куточків Європи. Родина німецького офіцера переїжджає з Берліна до далекого глухого містечка, де знаходився табір смерті.

Бруно і Шмоль. Дев'ятирічний Бруно, син коменданта концтабору, не здогадувався про трагедію, що відбувалася поруч. Його хвилювало лише те, що родина переїхала з Берліна в безлюдне місце, де йому немає з ким спілкуватися й гратися.

Маючи гострий і допитливий розум, хлопчик, який мріяв бути дослідником, зацікавився місцем, де люди ходили в однаковим «смугастих піжамах». Бруно швидко знайшов дорогу до табору. Біля огорожі він зустрів однолітка – єврейського хлопчика Шмуля, з яким затоваришував. Малий Бруно не розумів, чому люди в таборі ходять «у смугастих піжамах», «хто такі євреї» і «чим вони там займаються», «хто є ми» і «що з нами таке погане, що ми не можемо туди піти погратися». Дізнавшись, що Шмуль ніяк не може знайти батька, Бруно переліз через огорожу табору, надів «смугасту піжаму», принесену другом, і зник назавжди...

У медіапросторі

Фільм про хлопчика у смугастій піжамі

Режисер Марк Херман у 2008 р. зняв однойменний фільм за мотивами роману «Хлопчик у смугастій піжамі» (автори сценарію – Джон Бойн і Марк Херман). У фільмі порівняно з книжкою емоційно посилено символічні образи печі й чорного диму, а також психологічний конфлікт Бруно з батьком – комендантом табору. Бруно прагне пишатися батьком, але постійно пересвідчується в тому, що той робить «щось не добре». У книжці комендант здогадався про лихо, яке сталося з його сином, лише через рік після його зникнення. А у фільмі батько одразу знаходить залишки одягу Бруно біля огорожі й повною мірою відчув увесь біль, який

він завдавав євреям. Горе батька зображується у фільмі як закономірний наслідок його відданості нацизму. Гретель у фільмі Марка Хермана показано як представницю юного покоління німців, що потрапили під вплив нацистської ідеології. Хоча у фіналі вона залишається жити й сумує за загиблим братом, але глядач, який добре знає хід історії, не впевнений, що буде з дівчинкою в майбутньому.

*Кадри із кінофільму
«Хлопчик у смугастій пі-
жамі» (режисер Марк
Херман, Велика Британія,
США, 2008 р.).*

Хлопчик у смугастій піжамі (2006)

Повість
(Уривки)

Розвиваємо емоційний інтелект

1. Чому бабуся сказала, що вона погано виховала свого сина?
2. Чому бабусі було соромно і про які «жахливі речі», що роблять люди у військових мундирах, задала бабуся?

На хвилях читання

Розділ восьмий

Чому бабуся розгнівалася

(...) На Різдво батько вдягнув свій новісінький однострій, накрохмалений і випрасуваний – відтоді він став носити його щодня, й уся родина заплескала в долоні, коли він уперше в ньому з'явився. Це справді було

щось надзвичайне. Порівняно з іншими військовими, які постійно приходили в дім, батько помітно вирізнявся, а тепер, коли він так одягнувся, вони шанували його ще більше. Мати підійшла до нього, поцілувала в щоку й провела рукою по однострою, сказавши, що, на її думку, тканина чудова. Бруно особливо був вражений нагородами на мундирі, йому навіть дозволили поносити кашкета деякий час, за умови, що він надіватиме його чистими руками.

Кадри із кінофільму
«Хлопчик у смугастій піжамі»
(режисер Марк Херман, Велика
Британія, США, 2008 р.).

Дідусь дуже пишався своїм сином, коли побачив його в новому однострої, і тільки бабуся, здавалося, не була вражена цим. Після того, як вони пообідали, а вона, Гретьель і Бруно зіграли свою чергову виставу, бабуся сумно сіла в одне з крісел і подивилася на батька, хитаючи головою, ніби він був великим розчаруванням для неї.

– Думаю, мабуть, я хибно тебе виховувала, Ральфе, – сказала вона. – Чи не всі ті вистави, що я їх робила для тебе малого, привели тебе до всього цього? Заохотили тебе вдягатися, як лялька на мотузочку.

– Облиш, мамо, – терпляче відказав батько. – Ти ж знаєш, тепер не той час, щоб таке говорити.

– Ти стовбичиш у своєму мундирі, – провадила вона, – ніби він перетворює тебе на щось незвичайне. Навіть не думаючи, що насправді він означає. Для кого він призначений?

– Наталі, ми ж уже це обговорювали, – сказав дідусь, хоч кожен знав, що коли бабуся хотіла щось сказати, то вона завжди знаходила спосіб, хоч це могло не сподобатися іншим.

– Ти це обговорював, Маттіасе, – сказала бабуся. – Я була лише голою стіною, до якої ти адресував свої слова. Як завжди.

– Це вечірка, мамо, – сказав батько, зітхнувши. – І ще Різдво. Не псуймо собі настрій.

– Я пам'ятаю, коли почалася Велика Війна, – сказав дідусь із гордістю, дивлячись у вогонь і хитаючи головою. – Пам'ятаю, як ти прийшов сказати нам, що записався добровольцем, і був переконаний, що тобі доведеться кепсько.

– Йому довелося кепсько, Маттіасе, – заявила бабуся. – Подивись на нього, і ти в цьому переконаєшся.

– А тепер подивись на себе, – провадив дідусь, не звертаючи на неї уваги. – Я дуже гордий, що ти піднявся до такого відповідального чину. Допомогаєш своїй країні повернути собі повагу після того, як її так тяжко принизили. Наших ворогів треба покарати...

– О, ти чуєш, що ти базікаєш? – вигукнула бабуся. – Хто з вас найдурніший, хотілося б мені знати.

– Але ж, Наталі, – сказала моя мати, намагаючись трохи пом'якшити ситуацію, – невже тобі не здається, що Ральф дуже гарний у цьому однострої?

– Гарний? – запитала бабуся, нахилиючись уперед і дивлячись на свою невістку таким поглядом, ніби та втратила розум. – Гарний, ти сказала? Дурна ти дівка! Гадаєш, це найважливіше у світі? Здаватися гарним?

– А я здаюся гарним у своєму цирковому костюмі? – запитав Бруно, бо саме такі він був одягнений того вечора. (...)

– Діти, нагору, – швидко сказала мати. – Ідіть до своїх кімнат і зачиніть за собою двері.

– Це єдине, у чому ви, солдати, зацікавлені, – сказала бабуся, не звертаючи найменшої уваги на дітей. – Здаватися гарними у своїх нових одностроях. Гарно вдягатися й творити жажливі речі, які ви творите. Це примушує мене відчувати сором. Але я звинувачую себе, Ральфе, а не тебе.

– Діти, швидко нагору, – сказала мати, плеснувши в долоні, і тепер вони не мали іншого вибору, як підвестися й підкоритися їй.

Але вони не пішли прямо до своїх кімнат, а зачинили за собою двері й посідали нагорі по сходах, намагаючись почути, що говорили дорослі внизу. Проте голоси матері та батька були приглушені й почути їх було нелегко. (...) Зрештою, через кілька хвилин гримнули, відчиняючись, двері, й Гретель та Бруно побігли нагору сходами, тоді як бабуся схопила своє пальто на вішалці у вестибюлі.

– Яка ганьба! – скрикнула вона, перш ніж вийшла з дому. – Щоб мій син був...

– Патріотом! – вигукнув батько, якого, схоже, ніколи не навчали, що уривати свою матір не можна.

– Справді, патріотом! – вигукнула вона. – Кого ти запрошуєш на обід у цей дім! Мене нудить, коли я дивлюся на них. А потім, коли я бачу тебе у цьому мундирі, то мені хочеться виколоти собі очі! – додала вона, перш ніж вибігти з дому й грюкнути за собою дверима.

Після цього Бруно не часто бачився з бабусяю й навіть не мав змоги попрощатися з нею, перш ніж переселився до Геть-Звідси, але йому дуже її бракувало, й він вирішив написати їй листа.

Того дня він сів за стіл із ручкою та аркушем паперу й написав, яким нещасним відчувається тут і як йому хочеться повернутися додому в Берлін. Він розповів про свій новий дім, про садочок і лаву, про високу загрожу й телеграфні стовпи, про мотки колючого дроту й тверду землю по той бік огорожі, про хатини та маленькі будівлі, про стовпи диму та солдатів, але найбільше він розповів їй про людей, що тут живуть, і про їхні смугасті піжами та тканинні шапочки, а потім написав, як йому нудно без неї й підписав свого листа «твій люблячий онук Бруно».

Розділ дев'ятий

Бруно пригадує, як він тішився дослідженнями

Розвиваємо емоційний інтелект

1. Розкажіть про систему навчання Бруно. Чому вчитель сказав, що читання й мистецтво йому не потрібні?

2. Що привернуло увагу Бруно в процесі його самостійного «дослідження»?

На хвилях читання

(...) Батько вирішив, що настав час дітям повернутися до своїх занять. Через кілька днів чоловік на ім'я гер Ліст підкотив до будинку на своєму драндулеті й настав час для школи. Гер Ліст був загадкою для Бруно. Хоч він ставився для нього досить по-дружньому й ніколи не підіймав руку, як колишній учитель у Берліні, щось у виразі очей наставника давало відчуття, що в ньому клекотить гнів, який чекає лише свого часу, щоб вилитися назовні.

Гер Ліст особливо любив історію та географію, тоді як Бруно віддавав перевагу читанню й мистецтву.

– Ці предмети тобі не потрібні, – наполягав учитель. – Здорове розуміння суспільних наук набагато важливіше в наші дні у твоєму віці.

– Бабуся завжди ставила з нами вистави в Берліні, – зазначив Бруно.

– Твоя бабуся не була твоєю вчителькою, хіба не так? – запитав гер Ліст. – Вона була твоєю бабусею. А я твій учитель, тому ти вивчатимеш ті предмети, які я вважаю важливими, а не ті, які подобаються тобі.

– Але хіба книжки не важливі? – запитав Бруно.

– Книжки, в яких ідеться про значущі події у світі, звичайно, важливі, – сказав гер Ліст. – Але не ті, у яких розповідаються різні історії. І не ті, що розповідають про події, які ніколи не відбувалися. Скільки ти знаєш про свою реальну історію, молодий чоловіче? (...)

– Я знаю, що я народився п'ятнадцятого квітня о дев'ятнадцятій годині тридцять чотири хвилини, – сказав Бруно.

– Ідеться не про твою історію, – урвав його гер Ліст. – Не про твою персональну історію. А про те, хто ти такий, звідки ти з'явився. Про спадщину твоєї родини. Про рідну землю, про батьківщину.

Бруно спохмурнів. (...)

– Про цю історію я знаю не дуже багато, – зізнався Бруно нарешті. – Хоч я трохи знаю про середні віки, – докинув він. – Я люблю розповіді про лицарів, шукачів пригод і дослідників.

Гер Ліст свиснув крізь зуби й сердито похитав головою.

– Саме тому я й тут – аби змінити твої знання, – сказав він зловісним голосом. – Щоб визволити твої думки з пригодницьких книжок і навчити тебе краще розуміти, звідки ти походиш. Розповісти про великі кривди, яких тобі було завдано. (...)

Сидячи сам-один у своїй кімнаті за кілька днів по тому, Бруно почав думати про речі, які він робив у своєму колишньому домі і яких не міг робити після того як переселився в Геть-Звідси. Більшість цих неможливостей пояснювалася тим, що він не мав тут друзів, із якими міг би погратися, й не було підстав сподіватися, що Гретель коли-небудь захоче гратися з ним. Але все ж таки залишалася одна справа, яку він міг робити самотійно і якою займався весь час, коли жив у Берліні. Це були дослідження.

«Коли я був малим, – сказав Бруно, звертаючись сам до себе, – я дуже втішався дослідженнями. Але це було в Берліні, де я знав кожен куточок і міг знайти все, що хотів, із зав'язаними очима. Але я ніколи нічого не досліджував тут. Чи не час почати?» (...)

Ось уже кілька місяців Бруно виглядав із віконця у своїй спальні – на сад та лаву з написом, на високу загорожу й дерев'яні телеграфні стовпи й усе те, що він написав бабусю у своєму недавньому листі. І хоч як часто він дивився на людей, людей надто дивного вигляду в їхніх смугастих піжамах, йому досі жодного разу не спало на думку замислитися, що все це означає.

Кадр із кінофільму «Хлопчик у смугастій піжамі» (режисер Марк Херман, Велика Британія, США, 2008 р.).

Здавалося, ніби це зовсім інше місто, населене людьми, які жили й працювали разом поблизу будинку, де Бруно мешкав. Чи справді вони були

іншими? Усі люди в тому таборі носили однаковий одяг – смугасті піжами, а на голові мали також однакові тюбетейки зі смугастою тканини. А всі люди, які часто приходили в його дім (за винятком матері, Гретель та його самого) носили однострої різної якості та з різною кількістю нагород, кашкети й каски, а також мали червоно-чорні пов'язки на руках, пістолети в кобурах на поясі, а ще були жажливо серйозні, ніби справа, яку вони виконували, надзвичайно важлива, і ніхто не міг думати інакше.

У чому справді між ними різниця, запитував себе Бруно. І хто вирішував, які люди мають носити смугасті піжами, а які – вдягати однострої?

Звісно, іноді обидві групи змішувалися. Він часто бачив людей зі свого боку огорожі з колючого дроту на її протилежному боці, і коли він на них дивився, то було очевидно, що вони там виконують свої обов'язки.

Люди в піжамах виструнчувалися, коли до них наближались солдати, а іноді падали на землю й іноді не могли навіть піднятися, і їх клали на ноші й кудись несли.

Дивно, що я досі не цікавився цими людьми, подумав Бруно. І також дивно, що хоч солдати й часто туди заходять – Бруно не раз бачив там навіть батька, – та жодного з чоловіків у смугастих піжамах не запрошували в дім. (...)

Покинувши дім, Бруно обійшов навколо нього й подивився гору на віконце у своїй спальні. Знизу не здавалося, що воно дуже високо. (...)

(Була лише одна цікава річ, якої гер Ліст навчив його на уроках історії: він розповів йому про таких людей, як Крістофер Колумб і Америго Веспуччі; то були люди з настільки цікавими й повними пригод життями, що Бруно тільки дужче утвердився в думці – він буде схожий на них, коли виросте).

Але, перш ніж податися в тому напрямку, він мав дослідити ще одну річ – лавку в саду. (...) Поглянувши ліворуч і праворуч, аби переконатися, що ніхто до нього не наближається, він підбіг до лави й примружився, аби прочитати слова. Це була маленька бронзова табличка, й Бруно не мав проблем із прочитанням слів. «Установлена на честь відкриття табору... – він завагався, – Геть-Звідси, – дочитав до кінця, спіткнувшись, як зазвичай, на назві. – Дев'ятнадцятого червня сорокового року».

Він простягнув руку й доторкнувся на мить до таблички. Бронза була дуже холодною, і він відсмикнув пальці, перш ніж зробити глибокий вдих і продовжити свою подорож. Єдина річ, про яку Бруно старався не думати – безліч разів казали про це й мати, і батько, – що йому не дозволено йти в тому напрямку, не дозволено близько приходити до загорожі табору й будь-які дослідницькі експедиції в Геть-Звідси забороняються. Забороняються категорично.

Бруно порушив заборону батьків і пішов на прогулянку вздовж колючого дроту. Там він зустрів хлопчика в смугастій піжамі.

Розділ десятий

Точка – пляма – клякла –

силует, що перетворився на хлопчика

Розвиваємо емоційний інтелект

1. Чому обличчя хлопчика, який сидів біля огорожі, видалося Бруно дивним? Спробуйте пояснити причини.

На хвилях читання

(...) Коли Бруно вперше побачив хлопчика, той сидів схрестивши ноги на землі, дивлячись на пилюку під собою. Проте через мить він подивився вгору, й Бруно побачив його обличчя. Обличчя також було дуже дивне. Шкіра майже сіра, але такої сірості Бруно ніколи раніше не бачив. Хлопчик мав великі очі кольору солодкої карамелі. Білки були дуже білі, й коли хлопчик подивився на нього, то Бруно здалося, що на його обличчі нічого немає, крім величезних засмучених очей.

Бруно ніколи не бачив худішого або сумнішого хлопчика, але подумав, що буде цікаво побазікати з ним.

– Я досліджував місцевість, – сказав він.

– Справді? – запитав хлопчик.

– Справді. Я ходив майже дві години. (...)

– Ти щось знайшов? – запитав хлопчик.

– Дуже мало.

– Узагалі нічого?

– Я знайшов тебе, – через мить відповів йому Бруно.

*Кадр із кінофільму
«Хлопчик у смугастій пі-
жамі» (режисер Марк
Херман, Велика Британія,
США, 2008 р.).*

Він подивився на хлоп-
чика й хотів його запитати,
чому він такий засмучений,

але завагався, бо подумав, що таке запитання може здатися грубим. Він знав, що іноді люди, які сумують, не хочуть, аби їх запитували про це. Іноді вони й самі розповідають причину свого смутку, а іноді говорять про це по кілька місяців, але в цьому випадку Бруно подумав, що він ліпше зачекає, перш ніж скаже нехай там що. (...)

Він сів по цей бік огорожі, схрестив ноги так само, як той малий хлопчик, і пожалкував, що не приніс із собою плитки шоколаду або пиріжка, які вони могли б розділити.

– Я живу в будинку по цей бік загорожі, – сказав Бруно.

– Справді? Одного разу я бачив той будинок здалеку, але я не бачив тебе.

– Моя кімната на другому поверсі, – сказав Бруно. – Я можу звідти дивитися через загорожу. Мене звуть Бруно, до речі.

– А мене Шмульт, – сказав малий хлопчик.

Бруно почухав своє обличчя, не певний, що правильно почув ім'я хлопчика.

– Як тебе звати, ти сказав? – запитав він.

– Шмульт, – відповів малий хлопчик, начебто це було найзвичайні-сінке ім'я у світі. – А як, ти сказав, звуть тебе?

– Бруно.

– Я ніколи не чув такого імені, – сказав Шмульт.

– А я ніколи не чув такого, як твоє, – сказав Бруно.

– Шмульт, – він ненадовго замислився. – Шмульт... Мені подобається, як воно звучить, коли я його промовляю. Шмульт. Воно звучить як свистіння вітру.

– Бруно, – сказав Шмульт, задоволено кивнувши головою. – Так, я думаю, що твоє ім'я також мені подобається. Воно звучить так, ніби хтось тре долоню об долоню, щоб зігрітися.

– Я ніколи не зустрічав хлопця, якого звали Шмульт, – сказав Бруно.

– По цей бік загорожі є десятки Шмультів, – сказав хлопчик. – Можливо, й сотні. Мені хотілося б мати ім'я, яке належало б тільки мені.

– А я ніколи не зустрічав когось, кого би звали Бруно, – сказав Бруно.

– Крім себе самого, звісно. Схоже, що я один Бруно у світі.

– Тоді ти щасливий, – сказав Шмульт.

– Мабуть, щасливий. А скільки тобі років? – запитав Бруно.

– Шмульт подумав, подивився на свої пальці й став запинати їх, ніби щось підраховував.

– Мені дев'ять років, – сказав він. – Я народився п'ятнадцятого квітня тридцять четвертого року.

– Бруно подивився на нього з подивом.

– Що ти сказав? – запитав він.

– Я сказав, що народився п'ятнадцятого квітня тридцять четвертого року.

Очі в Бруно широко розплющилися, а його рот витворив літеру «о».

– Не вірю, – сказав він.
– Чому ти не віриш? – запитав Шмульт.
– Ні, – сказав Бруно, швидко похитавши головою. – Я не хотів сказати, що не вірю тобі. Я хотів сказати, що здивований, от і все. Бо мій день народження також п'ятнадцятого квітня. І я народився в тисяча дев'ятсот тридцять четвертому році. Ми народилися в один і той самий день.

Шмульт поміркував про це.

– Отже, і тобі дев'ять років, – сказав він.
– Атож. Хіба це не дивно?
– Дуже дивно, – сказав Шмульт. – Бо хоч на цьому боці загорожі і є десятки Шмультів, але я не думаю, щоб мені коли-небудь зустрічався хтось із тим самим днем народження, що й у мене.

Кадри з кінофільму «Хлопчик у смугастій піжамі» (режисер Марк Херман, Велика Британія, США, 2008 р.).

– Ми як близнюки, – сказав Бруно.
– У якомусь розумінні, – погодився Шмульт. (...)
– У тебе багато друзів? – запитав Бруно, трохи схиливши голову набік, поки чекав на відповідь.

– О, так, – сказав Шмульт. – У певному розумінні.

Бруно спохмурнів. Він сподівався, що Шмульт скаже, буцім друзів у нього немає, бо в такому разі вони б знайшли ще одну спільну рису.

– Близьких друзів? – уточнив він своє запитання.

– Не скажу, що дуже близьких, – відповів Шмульт. – Але нас багато – я маю на увазі хлопців мого віку – по цей бік загорожі. Проте більшість часу ми б'ємося. Чому я сюди й прийшов. Щоб побути на самоті.

– Це так несправедливо, – сказав Бруно. – Я не розумію, чому мене тримають по цей бік огорожі, де немає нікого, з ким я міг би поговорити або погратися, а ти маєш десятки друзів і, мабуть, щодня граєшся по кілька годин. Я повинен поговорити про це з батьком.

– Звідки ти сюди приїхав? – запитав Шмульт, звузивши очі та з цікавістю подивившись на Бруно.

– З Берліна.

– Де це?

Бруно відкрив рота, щоб відповісти, але зрозумів, що точно не знає.

– У Німеччині, звичайно, – сказав він. – А ти хіба приїхав не з Німеччини?

– Ні, я приїхав із Польщі, – сказав Шмульт.

Бруно спохмурнів.

– Тоді чому ти розмовляєш німецькою мовою? – запитав він.

– Бо ти привітався зі мною по-німецькому. То я й відповів тобі по-німецькому. Ти вмієш розмовляти польською мовою?

– Ні, – сказав Бруно, нервово засміявшись. – Я не знаю нікого, хто розмовляв би двома мовами. Тим більше в нашому віці.

– Мама була вчителькою в моїй школі, вона навчила мене німецької мови, – пояснив Шмульт. – Вона також розмовляє французькою мовою. Й італійською. Й англійською. Вона дуже розумна. Я ще не розмовляю ні французькою, ні італійською, але вона пообіцяла навчити мене англійської мови, бо одного дня знання цієї мови може мені знадобитися.

– Польща, – замислено сказав Бруно, зважуючи це слово в себе на язичі. – Вона не така гарна, як Німеччина, правда ж?

Шмульт спохмурнів.

– Чому? – запитав він.

– Ну хоч би тому, що Німеччина – найбільша з усіх країн, – відповів Бруно, пригадуючи те, що підслухав із суперечки батька з дідусем, причому не один раз. – Ми всіх переважаємо.

Шмульт подивився на нього, але не сказав нічого, й Бруно дуже схотілося змінити тему розмови, бо коли він промовляв свої слова, то вони звучали для нього не зовсім переконливо, й він не хотів, аби Шмульт подумав, що він хизується.

– До речі, де розташована Польща? – запитав він після того, я мовчанка закінчилася.

– Вона в Європі, де ж їй іще бути, – відповів Шмульт.

Бруно спробував пригадати країни, про які він довідався на останньому уроці географії від гера Ліста.

– Ти коли-небудь чув про Данію? – запитав він.

– Ні, відповів Шмульт.

– Я думаю, Польща в Данії, – сказав Бруно, ще більше збентежившись, хоч і намагався здаватися розумним. – Бо вона розташована дуже далеко, – додав він, щоб обґрунтувати своє твердження.

Шмульт дивився на нього якусь мить, роззявивши рота, потім двічі стулив його, так ніби уважно обміркував слова Бруно.

– Але ж ідеться про Польщу, – нарешті сказав він.

– Справді? – запитав Бруно.

– Так, про неї. А Данія лежить далеко від Польщі, так і від Німеччини.

Бруно спохмурнів. Він часто чув про ці країни, але йому було завжди важко утримати їх у своїй голові.

– Воно-то так, – сказав він. – Але все відносно, хіба ні? Я маю на увазі відстані.

Він хотів облишити цю розмову, бо починав думати що в усьому помиляється, й пообіцяв собі в майбутньому приділити більше уваги вивченню географії.

– Я ніколи не був у Берліні, – сказав Шмульт.

– А я думаю, що ніколи не був у Польщі перед приїздом сюди, – сказав Бруно, що було правдою, бо він справді в Польщі ніколи не був. – Якщо справді ми тепер перебуваємо в Польщі.

– Я переконаний, ми перебуваємо в ній, – спокійно відповів Шмульт. – Хоч це не дуже приємна її частина.

– Ні, не дуже.

– Та частина, де я раніше жив, набагато приємніша.

– Вона, звичайно, не така приємна, як Берлін, – сказав Бруно. – У Берліні ми мали великий дім на п'ять поверхів, якщо брати до уваги підвал і кімнатку з віконцем нагорі. І там були чудові вулиці та прилавки з фруктами й городиною, а ще чимало кав'ярень. Та якщо ти коли-небудь потрапиш туди, то я не рекомендую тобі ходити містом в суботу, бо в цей день там дуже багато людей, і тебе штовхатимуть від стовпа до стовпа. Але там було набагато приємніше до того, як усе змінилося.

– Що ти маєш на увазі? – запитав Шмульт.

– Знаєш, раніше там було дуже спокійно, – пояснив Бруно, що не хотів говорити про те, як там усе змінилося. – І я міг читати в ліжку вночі. А тепер там буває іноді дуже гамірно й лячно, й ми повинні гасити світло, коли ночі.

– Там, звідки я приїхав, набагато приємніше, ніж у Берліні, – сказав Шмульт, який ніколи в Берліні не був. – Усі ставилися до нас по-дружньому, і наша родина мала багато гостей, а їжа там набагато краща.

– Либонь, ми повинні зійтися на тому, що ми багато в чому не погоджуємося, – сказав Бруно, якому не хотілося сперечатися з новим другом.

– Гаразд, – сказав Шмульт. (...)

– Чи можу я запитати тебе про дещо? – додав він через коротку мить.

– Запитуй, – сказав Шмульт.

Бруно трохи подумав. Він хотів правильно сформулювати своє запитання.

– Чому так багато людей на твоєму боці огорожі? – запитав він. – І що ви всі там робите?

Розділ одинадцятий Фурор

Розвиваємо емоційний інтелект

1. Про що говорили батько й матір? Які емоції кожен із них переживав? Поясніть.

На хвилях читання

(...) Бруно почув уривки розмови між матір'ю і батьком. Деякі фрази проникали крізь замкову шпарину або під дверима батькового кабінету й летіли вгору по сходах. (...) Їхні голоси лунали напрочуд гучно, й Бруно міг розчути деякі фрагменти розмови.

«...покинути Берлін. І задля такого місця...» – сказала мати.

«...немає вибору, принаймні якщо ми хочемо й далі...» – сказав батько.

«...так наче це найзвичайнісінька річ у світі, а це не так, це не так...» – сказала мати.

«...а що буде, коли мене заберуть і вчинять зі мною...» – сказав батько.

«...і якими вони виростуть у такому місці...» – сказала мати.

«...ну, годі з цією ромовою. Я не хочу більше чути жодного слова на цю тему...» – сказав батько.

Мабуть, на цьому та розмова й закінчилася, бо мати вийшла з батькового кабінету, а Бруно заснув.

Розділ дванадцятий

Шмуть намагається відповісти на запитання Бруно

Розвиваємо емоційний інтелект

1. Чому засмутився Шмуть, розповідаючи свою історію?

2. Що найбільше вразило Бруно в розповіді Шмуля?

На хвилях читання

– Я знаю лише таке, – почав Шмуть. – До того, як ми приїхали сюди, я жив зі своєю мамою, батьком і братом Йосипом у маленькій квартирці над майстернею, де тато виготовляв годинники. Щоранку о сьомій годині ми разом снідали, а поки ми були у школі, тато ремонтував усі годинники, які люди приносили йому, й виготовляв нові. Він подарував мені чудового годинника, якого в мене більше нема. Там був золотий циферблат. Я накручував годинника щовечора, перед тим як лягти спати, і він завжди показував точний час.

– А що з ним сталося? – запитав Шмуть.

– Вони забрали його в мене.

– Хто?

– Солдати, звичайно, – сказав Шмуть, так ніби це було найочевиднішою річчю у світі.

– А потім одного разу все почало змінюватися, – провадив Шмуть свою розповідь. – Я прийшов додому зі школи й побачив, що моя мати виготовляє для всіх нас пов'язки зі спеціальної тканини й малює зірку на кожній із них. Ось таку.

Він намалював указівним пальцем на покритому пилюкою ґрунті.

Зірка Давида. 1942 р.

*Зірка Давида на місці колишнього гетто у м. Вільнюсі (Литва).
Вшанування жертв Голокосту. Сучасне фото.*

– І вона сказала нам, аби щоразу, виходячи з дому, ми вдягали на руку одну з цих пов'язок.

– Мій тато також носить на руці пов'язку, – сказав Бруно. – На своєму однострої. Вона дуже гарна. Яскраво-червона з чорно-білим малюнком на ній. Він намалював указівним пальцем інший малюнок на своєму боці колючої загорожі.

– Але ж вони зовсім різні, – сказав Шмуль.

– Ніхто ніколи не наказував мені носити пов'язку на рукаві, – сказав Бруно.

– Але я ніколи не просив, щоб мені її дали, – сказав Шмуль.

– Проте, думаю, мені це не сподобалося б, – сказав Бруно. – Хоч не знаю, яку я носив би з більшим задоволенням, таку, як у тебе, чи таку, як у тата.

Шмульт похитав головою і продовжив свою розповідь. Він більше не думав про своє минуле, бо йому було дуже сумно згадувати своє життя над годинниковою майстернею.

– Ми носили пов'язки на руках протягом кількох місяців, – сказав він. – А потім знову все змінилося. Я прийшов додому одного дня, й мама сказала, що ми більше не зможемо жити в нашому домі.

– Це саме сталося і зі мною! – скрикнув Бруно, зрадівши, що він був не єдиним хлопцем, якого примусили переселитися. (...)

– Ми мусили перебраться в іншу частину Кракова, де солдати збудували хатини, оточені високим муром, і моя мати, мій батько, мій брат і я мусили жити в одній кімнаті.

– Усі ви? – запитав Бруно. – В одній кімнаті?

– І не тільки ми, – сказав Шмульт. – Там жила ще одна родина, де батько й мати постійно билися між собою, а один із їхніх синів був більший, ніж я, і він бив мене, хоч я не вчинив нічого поганого.

– Ви не могли всі жити в одній кімнаті, – сказав Бруно, хитаючи головою. – Це безглуздо.

– Усі ми жили там, – підтвердив Шмульт, кивнувши головою. – Одинадцятьох людей. (...) Потім одного дня приїхали солдати на величезних вантажівках. (...) І всім наказали покинути оселі. Багато людей не хотіли нікуди їхати й ховалися, де тільки могли, але зрештою, я думаю, солдати переловили всіх. І вантажівки перевезли нас до потяга, а потяг... – він завагався на мить і став кусати собі губу. Бруно здалося, що Шмульт зараз заплаче, й він не міг зрозуміти чому.

– Потяг був жахливий, – сказав Шмульт. – По-перше, нас було надто багато в кожному вагоні. Там майже неможливо було дихати. І стояв нестерпний холод.

– Це тому, що ви напхалися в один потяг, – сказав Бруно, пригадавши два потяги, які він бачив на станції, коли вони покидали Берлін. – Коли ми їхали сюди, на протилежному боці платформи стояв інший потяг, але, схоже, його ніхто не бачив. Саме в нього ми й посідали. Ви також могли би сісти в нього.

– Не думаю, що нам би це дозволили, – сказав Шмульт, похитавши головою. – Ми не могли вийти зі свого вагона. (...) Коли потяг нарешті зупинився, ми були в якомусь дуже холодному місці, і нам треба було йти.

– Нам подали автомобіль, – сказав Бруно тепер дуже голосно.

– Маму від нас забрали, а тата, Йосипа й мене оселили в хатині, де ми живемо досі.

Розповівши свою історію, Шмульт дуже засмутився, і Бруно не розумів чому... (...)

– Ти не маєш із собою чогось їстівного? – запитав він.

– Боюся, що ні, – сказав Бруно. – Я хотів узяти із собою плитку шоколаду, але забув.

– Шоколад, – повільно промовив Шмульт, вистромивши язика. – Я їв його лише один раз у житті.

– Лише один раз? А я люблю шоколад. Я не можу його наїстися, проте мама каже, що він псує мені зуби.

– А хліба в тебе немає?

Бруно похитав головою.

– Немає нічого, – сказав він. – Обід у нас подають о пів на сьому. А коли обідаєте в?

Шмульт знизав плечима й підвівся на ноги.

– Думаю, я ліпше піду, – сказав він.

– Можливо, ти зможеш прийти обідати до нас одного вечора, – сказав Бруно, хоч і не був переконаний, що це добра думка.

– Можливо, – сказав Шмульт, але в його словах прозвучав сумнів.

– Або я прийду до тебе, – сказав Бруно. – Можливо, я прийду, щоб зустрітися з твоїми друзями, – додав він із надією в голосі.

Він сподівався, що Шмульт сам запросить його в гості, але жодного знаку про це не було.

– Ти перебуваєш на неправильному боці огорожі, – сказав Шмульт.

– Я міг би пролізти під нею, – сказав Бруно, нахилившись і піднявши із землі колючий дріт.

Посередині між двома телеграфними стовпами він підіймався досить легко, й такий малий хлопчик, як Бруно, міг там легко пролізти. Шмульт подивився, як Бруно намагався це зробити, й нервово поточився:

– Мені треба повертатися назад, – сказав він. (...)

Розділ тринадцятий

Пляшка вина

Розвиваємо емоційний інтелект

1. Чому Шмульт не погодився із Бруно?

На хвилях читання

(...)- Ти знаєш, ким ти хочеш бути, коли виростеш?

– Так, – сказав Шмульт. – Я хочу працювати в зоопарку.

– У зоопарку? – перепитав Бруно.

– Я люблю тварин, – спокійно відповів Шмульт.

– А я хочу бути солдатом, – сказав Бруно рішучим голосом. – Як батько.

– Я не хотів би бути солдатом, – сказав Шмульт.

– Я не мав на увазі, що хочу бути таким, як лейтенант Котлер, – швидко промовив Бруно. – Таким, що марширує тут так, ніби володіє цим місцем... (...) Я не думаю, що він добрий солдат. Тобто такий, як батько. Один із добрих солдатів.

– Добрих солдатів не існує, – сказав Шмульт.

– Звичайно ж, вони існують, – заперечив Бруно.

– Хто?

– Насамперед мій батько, – сказав Бруно. – саме тому він носить

такий гарний однострій і тому всі називають його комендантом і роблять усе, що він накаже.

- Добрих солдатів не існує, – повторив Шмуль.
- Крім мого батька, – повторив Бруно. (...)

Розділ п'ятнадцятий

І як він тільки міг?

Розвиваємо емоційний інтелект

1. Чому руки Шмуля були не такими, як у Бруно?

2. Що стало причиною відчуття сорому Бруно?

На хвилях читання

Протягом кількох тижнів дощ то лив, то переставав, і Бруно й Шмуль не бачилися так часто, як їм би хотілося. Коли вони побачилися після першої великої зими, Бруно відчув тривогу за свого друга, бо той ніби ще дужче схуд, а його обличчя стало ще сірішим, ніж було. Іноді Бруно приносив йому хліба з сиром. Але від будинку до місця зустрічі було далеко, іноді Бруно хотілося їсти дорогою, і він виявляв, що, надкусивши пиріжок, він не міг не надкусити його ще, і зрештою від пиріжка залишався такий маленький шматок, що його не можна було давати Шмулеві.

Наближався батьків день народження, й хоч батько не хотів, щоб його перетворювали на суєту, та мати вирішила влаштувати вечірку для всіх офіцерів, які служили в Геть-Звідси. Щоразу, коли вона сідала обмірковувати плани на вечірку, лейтенант Котлер виявляв бажання допомогти їй і вдвох вони складали набагато більше списків, ніж було потрібно. (...)

Бруно ввійшов до кухні, де його чекав найбільший сюрприз у житті. Там, дуже далеко від протилежного боку дротяної огорожі, сидів за столом Шмуль. Бруно не повірив своїм очам.

– Шмуль! – вигукнув він. – Що ти тут робиш?

Шмуль підвів погляд, і його нажахане обличчя розпливлося в широкій усмішці, коли він побачив перед собою друга.

– Бруно! – сказав він

– Що ти тут робиш? (...)

– Він привів мене сюди.

– Він? – запитав Бруно. – Ти ж не маєш на увазі лейтенанта Котлера?

– А кого ж? Він сказав, що тут є для мене робота.

І коли Бруно подивився вниз, то побачив шістдесят чотири маленькі келишки, якими користувалася мати. (...)

– Що, в Бога, ти тут робиш? – запитав Бруно.

– Вони наказали мені почистити келихи. Їм знадобився хтось із тонкими пальцями.

Ніби бажаючи підтвердити те, що Бруно вже знав, він простяг руку, й Бруно не міг не помітити, що вона схожа на руку скелета, якого гер Ліст приніс із собою одного дня, коли вони вивчали анатомію людини.

– Я ніколи раніше не помічав, – сказав він тихо, ніби звертаючись сам до себе.

– Чого ти ніколи не помічав? – запитав Шмуль.

– Наші руки, – сказав Бруно. – Вони такі різні, поглянь!

Обидва хлопці водночас подивилися вниз і завважили різницю. Хоч Бруно був малий для свого віку, його рука здавалася здоровою і сповненою життя. Вени не виднілися крізь шкіру, а пальці не здавалися засохлими гілочками. Проте рука Шмуля розповідала зовсім іншу історію.

– Як вона в тебе стала такою? – запитав Бруно.

– Не знаю, – сказав Шмуль. – Колись вона була такою, як і в тебе, але я не помітив, як вона змінилася.

Бруно спохмурнів. Він подумав про людей у їхніх смугастих піжамах і про те, що могло відбуватися з ними, і, певно, відбувалося щось дуже погане, якщо люди ставали такими хворими.

Не бажаючи більше дивитися на руку Шмуля, Бруно відвернувся й відчинив дверцята холодильника, шукаючи там чогось поїсти. Він знайшов половину фаршированого курчати... Він узяв ніж із шухляди, відрізав собі кілька шматків і намастив їх начинкою, перш ніж обернувся до свого друга.

– Я дуже радий, що ти тут, – сказав він, розмовляючи з напханим ротом. – Якби тобі не треба було почистити келишки, я показав би тобі свою кімнату.

– Він наказав мені не сходити з місця, бо інакше мене покарають.

– Нехай він мені не вказує, – промовив Бруно, намагаючись здаватися хоробрішим, ніж насправді був. Це мій дім, а не його, і коли батька немає, то я тут розпоряджаюся. Чи можеш ти повірити, він навіть не читав «Острова скарбів»?

Шмуль, здавалося, зовсім його не слухав. Натомість його погляд зосередився на шматках курятини та начинки, що їх Бруно недбало запихав собі в рот. Через мить Бруно усвідомив, на що дивиться його друг, і відразу почув себе винним.

– Пробач, Шмулю, – швидко сказав він. – Я мав би дати кілька шматків курятини тобі. Ти голодний?

– Це те запитання, якого ти ніколи не повинен ставити мені, – сказав Шмуль.

– Зачекай, я відріжу кілька шматків і для тебе.

– Ні, бо він може знову зайти. (...)

– Шмулю! Ось, їж! – сказав Бруно, підступивши до друга й поклавши йому в долоню скибочки курятини.

Хлопець подивився на їжу у своїй долоні, а потім глянув на Бруно, широко розплющеними і вдячними, але нажаханими очима. Він кинув ще один погляд у напрямку дверей, а тоді, здавалося, ухвалив рішення, бо вкинув усі три шматки собі в рот, усі відразу, й розкусив їх за двадцять секунд.

– Не їж так швидко, – сказав Бруно. – Ти захворієш.

– Мені байдуже, – сказав Шмульт, слабко усміхнувшись. – Дякую тобі, Бруно. (...)

Саме в цю мить лейтенант Котлер увійшов до кухні й зупинився, побачивши, що двоє хлопчаків розмовляють між собою. Плечі Шмуля опустилися, він узяв наступний келишок і заходився полірувати його. Не звертаючи уваги на Бруно, лейтенант Котлер підійшов до Шмуля й обпавив його лютим поглядом.

– Що ти робиш? – загорлав він. – Хіба я не наказав тобі відполірувати келишки?

Шмульт швидко кивнув головою й затремтів усім тілом, а тоді взяв іншу серветку й занурив її в миску водою.

– Хто тобі дозволив розмовляти в цьому домі? Ти смієш не підкорятися мені? Ти щось їв? Ти їв! Ти щось украв із холодильника?

Шмульт розтулив рота і стулив його. Тоді розкрив його знову і спробував знайти слова, але нічого не знайшов. Він подивився на Бруно, його очі благали допомоги.

*Кадр із кінофільму
«Хлопчик у смугастій піжамі»
(режисер Марк Херман, Велика
Британія, США, 2008 р.).*

– Відповідай! – загорлав лейтенант Котлер. – Ти щось украв із холодильника?

– Ні, пане. Це він мені дав їжу з холодильника, – сказав Шмульт, сльози наповнили йому очі, коли він подивився у бік Бруно.

– Він мій друг, – додав він. (...)

– Що ти маєш на увазі, сказавши «мій друг»? Ти знаєш цього хлопця, Бруно? Ти знаєш цього хлопця? Ти розмовляв із ув'язненим?

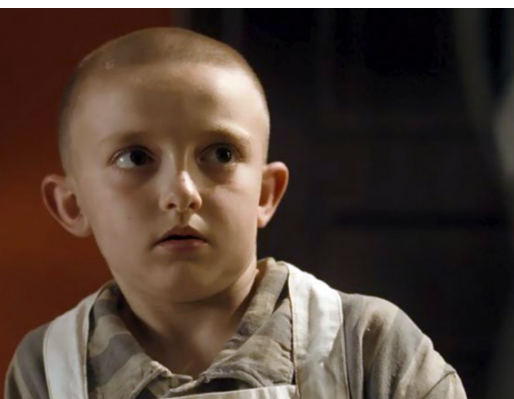
– Я... він був тут, коли я ввійшов, – сказав Бруно. – Він чистив келишки.

– Я не про це тебе запитав, – сказав Котлер. – Раніше ти його бачив? Ти з ним розмовляв? Чому він каже, що ти йому друг? (...)

– Я ніколи з ним не розмовляв, – відповів Бруно. – Я ніколи не бачив його раніше у своєму житті. Я не знаю його.

– Ти відполіруй усі ці келишки, – сказав лейтенант Котлер дуже тихим голосом, таким тихим, що Бруно його майже не чув. – А тоді я прийду забрати тебе й відведу тебе в табір, де ми поговоримо про те, як треба поводитися з хлопцями, які крадуть. Ти мені зрозумів?

Шмульт кивнув головою, підняв наступну серветку й почав полірувати наступний келишок, Бруно спостерігав, як тремтіли його пальці... (...)

Бруно озирнувся й покинув кухню, не озираючись назад. У шлунку йому булькотіло, й на мить він подумав, що його зараз знудить. Він ніколи не відчував такого сорому у своєму житті; він ніколи не сподівався, що може повестися так жорстоко... (...)

Кожного з наступних полуднів Бруно приходив до того місця в загорожі, де вони зустрічалися, але Шмуля там жодного разу не було. Через тиждень він переконався в тому, що його провина надто жаклива, й друг ніколи не пробачить, але того ж дня прийшов у захват, побачивши, що Шмуль чекає на нього, сидючи на землі зі схрещеними ногами, як зазвичай, і споглядаючи пилкуку під собою.

– Шмулю, – сказав він, підбігши до нього й сідаючи, майже плачучи від полегкості й каяття. – Пробач мені, Шмулю. Я не знаю, чому я так повівся. Скажи, що ти прощаєш мене.

– Усе гаразд, – сказав Шмуль, подивившись на нього.

Його обличчя було вкрите синцями, й Бруно скривився, на мить забувши про своє пробачення.

– Що з тобою сталося? – запитав він, але не став чекати на відповідь. – Ти впав із велосипеда, чи не так? Бо таке було зі мною в Берліні два роки тому. Я впав, коли їхав надто швидко, й кілька тижнів ходив чорний і синій. Тобі болить?

– Я більше не відчуваю болю, – сказав Шмуль.

– Схоже, що це, це болить.

– Я більше нічого не відчуваю, – повторив Шмуль.

– Пробач мені за те, що сталося минулого тижня, – сказав Бруно. – Я ненавиджу цього лейтенанта Котлера. Він думає, що може тут усім розпоряджатися, але це не та. Він на мить завагався, відчуваючи, що повинен сказати це ще раз і якомога переконливіше.

– Пробач мені, Шмулю, – промовив він дзвінким і прозорим голосом. – Мені не віриться, що я не сказав йому правди. Я ніколи не підводив друга так, як тепер. Мені дуже соромно, Шмулю.

І коли він це сказав, то Шмуль усміхнувся, кивнув головою, і Бруно знав, що друг його простив, а тоді Шмуль зробив щось таке, чого не робив ніколи. Він підняв нижню дротину колючої загорожі, як підіймав її, коли Бруно приносив йому їжу, але цього разу він просунув туди свою руку й тримав її там, чекаючи, поки Бруно зробить те саме, а тоді два хлопчики потисли один одному руки й усміхнулися один одному. (...)

Минув майже рік, як батько Бруно отримав посаду коменданта концтабору. Родина мала повернутися на кілька днів до Берліна, бо померла Наталі, бабуся Бруно і Гретель. Діти підросли. Бруно став замислюватися над новими питаннями. Змінилася й Гретель.

Розділ шістнадцятий

Стрижка

Розвиваємо емоційний інтелект

1. Чи зрозумів Бруно пояснення Гретель? Що його збентежило?

2. Як ви гадаєте, що позначала Гретелькнопками на мапі Європи?

На хвилях читання

(...) Кімната Гретель істотно змінилася, відколи Бруно там був востаннє. По-перше, не було на видноті жодної ляльки. Десять місяців тому Гретель вирішила, що вона більше не любить ляльок, склала їх у чотири великі сумки й викинула геть. Натомість вона повісила на стіну кілька мап Європи, які їй подарував батько, й щодня приколювала до них кнопки й постійно переставляла їх, після того як читала денну газету. Бруно боявся, що вона близька до божевільня. А проте вона не дратувала його й не чіплялася так часто, як раніше, тому він подумав, що не буде шкоди, якщо поговорити з нею.

– Привіт, – сказав він, чомно постукавши.

– Чого тобі треба? – запитала Гретель, яка сиділа за туалетним столиком, експериментуючи зі своїм волоссям.

– Нічого, – сказав Бруно.

– Тоді мотай звідси.

Бруно кивнув головою, а проте ввійшов і сів на ліжку. Гретель подивилася на нього краєчком ока, проте не сказала нічого.

– Гретель, – сказав він, – я можу поставити тобі одне запитання?

– Якщо ти поставиш його швидко, – сказала вона.

– Усе тут у Геть-Звідси... – але вона негайно його урвала.

– Це місце не називається Геть-Звідси, – сердито сказала вона таким тоном, ніби це була найгірша помилка, якої хтось припускав в історії світу. – Чому ти не назвеш його правильно?

– Бо всі кажуть Геть-Звідси, – запротестував він.

– Неправда, – сказала вона, правильно вимовивши йому назву концентраційного табору.

Бруно спохмурнів і стенув плечима.

– Але ж я сказав те саме, – заперечила вона.

– Ні, ти сказав не так. Але я не маю наміру сперечатися з тобою, – сказала Гретель, уже втративши терпіння. – Але в чому річ? Що ти хочеш запитати в мене?

– Я хочу запитати в тебе про загорожу, – твердо промовив він, бо вирішив, що це найголовніша річ, із якої треба почати. – Я хочу знати, навіщо вона тут потрібна.

Гретель обкрутилася на своєму стільці й подивилася на нього з цікавістю.

– Ти хочеш сказати, що не знаєш про це?

– Ні, – сказав Бруно. – Я не розумію, чому нас не пускають на проти-

лежний бік. Що з нами таке погане, що ми не можемо піти туди погратися?

Гретель витріщилася на нього, а тоді раптом зареготала, зупинившись тільки тоді, коли побачила, що Бруно цілком серйозний.

– Бруно, – сказала вона дитячим голосом, ніби це було найочевиднішою річчю у світі, – загорожа стоїть не для того, щоб ми туди не заходили. Вона має перешкодити їм виходити звідти.

Бруно поміркував над її словами, але вони не прояснили йому ситуацію.

– Але чому? – запитав він.

– Тому що їх треба тримати разом, – пояснила Гретель.

– Разом із їхніми родинами, ти хочеш сказати?

– Ну так, разом із їхніми родами. Але також разом із людьми їхньої породи.

– Що ти маєш на увазі під їхньою породою?

– Гретель зітхнула й похитала головою.

– Я маю на увазі євреїв, Бруно. Ти цього хіба не знаєш? Ось чому їх треба тримати разом. Вони не повинні змішуватися з нами.

– Євреїв, – повторив Бруно, смакуючи це слово. Йому сподобалося, як воно звучить.

– Євреїв, – повторив він. – Отже, усі люди по той бік загорожі – євреї?

– Правильно, – сказала Гретель.

– А ми євреї?

Гретель широко роззявила рот, ніби одержала добрячого ляпаса.

– Ні, Бруно, – сказала вона. – Ні! Ми не євреї в жодному разі. І ти не повинен навіть говорити таке.

– Але чому? Хто ми в такому разі?

– Ми... – почала Гретель, але мусила замовкнути, щоб поміркувати про це. – Ми... – повторила вона, але не була впевнена, що знає відповідь на це запитання.

– Ми не євреї, – сказала вона нарешті.

– Я знаю, що ми не євреї, – роздратовано відказав Бруно. – Я тебе запитую: якщо ми не євреї, то хто ми тоді такі?

– Ми їхня протилежність, – сказала Гретель швидко й лишилась задоволена цією відповіддю. – Атож, це так. Ми їхня протилежність.

– Гаразд, – сказав Бруно, задоволений, що він нарешті впорядкував ці речі у своїй голові. – Отже, одна протилежність живе по цей бік загорожі, а друга протилежність – євреї – живе по той бік.

– Правильно, Бруно.

– Отже, євреї не люблять свою протилежність?

– Ні, це ми їх не любимо, дурню.

Бруно спохмурнів. Гретель знову й знову казали, що їй не дозволено називати його дурнем чи холопом, але вона не могла покинути цю звичку.

– Але чому ми їх не любимо? – запитав він.

– Тому що вони євреї, – сказала Гретель.

– Розумію. Отже, євреї та їхня протилежність не можуть жити разом?

– Ні, Бруно, – сказала Гретель, але сказала це повільно, бо знайшла щось незвичайне у своєму волоссі й уважно його роздивлялася.

– Хіба не може хтось звести їх до купи й...

Слова Бруно урвав пронизливий крик Гретель, який розбудив матір й примусив прибігти до спальні, аби з'ясувати, котре з дітей убиває іншого. (...)

Мати переконувала батька в тому, щоб родина повернулася до Берліна. Але батьконе міг полишити своїх обов'язків. Врешті-решт було прийнято рішення, щоб матір із дітьми поїхали додому, а батько залишиться працювати в концтаборі. Бруно зі страхом думав, як він повідомить Шмулю цю новину. Перед тим, як попрощатися, хлопчики вирішили, що Шмоль принесе «смугасту піжаму» для друга і Бруно проникне через загорожу до табору, щоб допомогти Шмулю знайти зниклого його тата.

Розділ дев'ятнадцятий **Що сталося наступного дня**

Розвиваємо емоційний інтелект

1. Чому Бруно не сподобалося в таборі? Якою була його реакція на побачення? Чому він не пішов одразу додому?

На хвилях читання

Шмоль чекав на Бруно. Він не сидів, схрестивши ноги й дивлячись на пиліюку під собою, а стояв, спираючись на загорожу.

– Привіт, Бруно, – сказав він.

– Привіт, Шмулю, – відповів Бруно.

– Я не був певен, що ми коли-небудь іще побачимося – через дощ і все інше, – сказав Шмоль. – Я думав, тебе не випустять з дому.

– Атож, такий ризик був, – сказав Бруно. – Погода була несприятливою.

Шмоль кивнув головою й простяг руки до Бруно, який у захваті роззявив рота. Він приніс піжамні штани, піжамну курточку та смугасту шапочку – такий одяг був на ньому. Він не здавався особливо чистим, але був маскувальним, а Бруно знав, що справжні дослідники неодмінно перевдягалися, щоб їх ніхто не впізнав.

– Ти ще хочеш допомогти мені знайти тата? – запитав Шмоль, і Бруно поквашо кивнув головою.

– Звичайно, – сказав він, хоч знайти Шмулевого тата в його свідомості було не так важливо, як дослідити світ потой біг загорожі. – Я тебе не покину.

Шмоль відірвав від землі низ загорожі й просунув під ним одяг для Бруно, докладаючи всіх зусиль, щоб не вимастити його в багнюку.

– Дякую, – сказав Бруно. (...) Відвернися, я не хочу, щоб ти дивився на мене.

Шмульт відвернувся, а Бруно взяв свій плащик і поклав його на землю, обережно, як тільки міг. Потім скинув сорочку й затремтів на холодному повітрі, перш ніж одягти піжамну курточку. Коли він натягував її через голову, то ненароком дихнув крізь неї носом, а вона пахла не дуже приємно.

– Коли її востаннє прали? – гукнув він, і Шмульт обернувся.

– Думаю, її ніколи не прали, – сказав він. (...)

Шмульт обернувся, коли Бруно закінчив перевдягатися, надіваючи на голову смугасту шапочку. Шмульт закліпав очима й похитав головою. Він побачив дещо надзвичайне: якби Бруно був ще такий худий, як хлопці з протилежного боку огорожі, і такий блідий, відрізнити їх між собою було б важко. Складалося враження, що вони зовсім однакові.

– Знаєш, про кого я подумав? – запитав Бруно. – Про бабусю, про п'єси, які вона ставила за нашою з Гретель участю. (...) Я пригадав, як вона завжди знаходила для мене правильний костюм. Коли ти носиш правильний костюм, ти відчуваєшся тією особою, якою претендуєш бути, завжди казала вона мені. Саме це я тепер роблю, чи не так? Претендую бути собою на твоєму боці огорожі.

– Тобто євреєм, – сказав Шмульт.

– Так, – підтвердив Бруно. (...)

Бруно хотів обняти Шмуля, аби дати йому відчуття, як сильно він його любить і скільки мав утіхи, розмовляючи з ним протягом минулого року. Шмульт також поривався обняти Бруно, аби подякувати йому за його доброту, за істівні подарунки й за те, що він хоче допомогти знайти тата.

Проте вони не обнялися, а натомість пішли геть від загорожі, яку Шмульт проходив майже щодня протягом останнього року, коли втікав від нагляду солдатів. (...)

Вони швидко дійшли до місця призначення. Бруно здивовано дивився на все. Досі він думав, що всі хатини тут населені щасливими родинами, які часто сидять увечері надворі й кріслах-гойдалках і розповідають історії про те, що в часи їхнього дитинства все було набагато кращим, вони шанували старших, зовсім не так, як сьогоднішні діти. Він думав, що хлопці й дівчата, які тут жили, збираються групами, граючи в теніс або футбол, стрибають у класики, які малюють для себе на землі.

Він думав, що в центрі тут стоїть крамниця, а може, і невеличка кав'ярня, схожа на ті, що в Берліні; він сподівався побачити тут прилавки й фруктами й овочами. Але, як з'ясувалося, тут не було нічого з того, що він сподівався побачити. Не було дорослих людей, які сиділи б у кріслах-гойдалках біля своїх ґанків. І діти не збиралися групами погратися в якісь ігри. Не було тут ні прилавків із фруктами й городиною, ані кав'ярні, тобто не було нічого з того, що він бачив у Берліні.

Натомість він побачив людей, які сиділи групами, дивлячись у землю, і здавалися неймовірно сумними. Усі вони мали одну спільну рису: були жахливо худими, з проваленими очима й поголеними головами... (...)

В одному кутку Бруно побачив трьох солдатів, які, здається, стерегли гурт із приблизно двадцятьох чоловіків. Солдати кричали на них, і деякі з чоловіків попадали навколішки й залишалися стояти так, обхопивши голови долонями.

В іншому кутку він побачив ще більше солдатів, які стояли, сміялися й дивилися на цівки своїх рушниць, націлюючи їх у різних напрямках, але не стріляючи.

Фактично повсюди, куди він дивився, він бачив два різні типи людей: або веселих солдатів в одностроях, які сміялися й кричали, або нещасних заплаканих людей у смугастих піжамах, більшість із яких, здавалося, втупилися в простір, наче сонні.

– Я не сказав би, що мені тут подобається, – через якийсь час промовив Бруно.

– Не подобається тут і мені, – сказав Шмульт.

– Думаю, мені треба повернутися додому, – промовив Бруно, з хвилину помовчавши.

Шмульт зупинився й подивився на нього.

– А як же мій тато? – запитав він. – Ти пообіцяв мені, що допоможеш його знайти. (...)

Бруно дотримав свого слова. (...) Але вони не знайшли нічого, що могло би дати їм ключ до пошуків Шмулевого тата, а вже почало поночіти.

– Пробач мені, Шмульту, – сказав зрештою Бруно. – Пробач за те, що ми не знайшли жодного доказу.

Шмульт сумно кивнув головою. Він і не сподівався, що вони знайдуть докази. Та йому, проте, було приємно, що друг побачив, як йому живеться.

– Гадаю, я тепер піду додому, – сказав Бруно. – Ти проведеш мене до загорожі?

Шмульт розтулив рота, щоб відповісти, але саме в цю мить пролунав голосний свист, і десять солдатів оточили територію табору, ту саму, на якій тепер перебували Бруно і Шмульт.

– Що відбувається? – прошепотів Бруно.

– Таке іноді буває, – сказав Шмульт. – Вони примушують людей марширувати. (...)

Усіх людей у смугастих піжамах у цій частині табору солдати зігнали до купи, а вони зі Шмулем сховалися в центрі, де їх не було видно. Бруно не розумів, чому всі були налякані... (...)

Бруно спохмурнів. Він подивився на небо й почув гучний звук просто над головою прогрімів грім, і відразу небо стало ще темнішим, майже чорним, і полив дощ – густіший, ніж уранці. Бруно на мить заплющився й відчув, що вже геть мокрий. Коли знову розплющився, то він уже не так марширував, як ішов, спотикаючись, підштовхуваний гуртом людей, і відчував тільки грязюку, яка обліпила все тіло разом із мокрою від дощу

піжамою, і йому захотілося бути вдома, спостерігаючи за всім цим із відстані, а не бути тут, у самому центрі.

– Оце так, – сказав він Шмулю. – Я спіймаю тут нежить. Я повинен повернутися додому.

Та щойно він це сказав, ноги пронесли його вгору сходами, він виявив, що дощ більше не летіється йому на голову, бо їх усіх зашттовхнули до довгої кімнати, напрочуд теплої й дуже надійно збудованої, бо дощ у неї зовсім не проникав. Не проникало в неї й повітря.

– Це вже щось, – сказав він, радіючи, що опинився поза штормом принаймні а кілька хвилин. – Сподіваюся, ми перечекаємо тут, поки дощ перестане, а тоді я піду додому.

Шмульт притиснувся дуже близько до Бруно й подивився на нього переляканими очима.

– Мені шкода, що ми не знайшли твого тата, – сказав Бруно.

– Не переймався, – відповів Шмульт.

– Мені також шкода, що ми з тобою не погралися, та коли ти приїдеш до Берліна, то ми неодмінно пограємося. І я познайомлю тебе з... О, як же їх звуть? (...) Проте не має значення, пам'ятаю я їх чи ні. Бо вони вже не найкращі мої друзі.

Він подивився вниз і зробив дещо дуже не характерне для себе: узяв тоненьку руку Шмуля у свою долоню й міцно стиснув.

– Ти мій найкращий друг, Шмулю, – сказав він. – Мій найкращий у житті друг.

Шмульт, певно, розкрив рота, аби сказати щось у відповідь, але Бруно так і не почув його слів, бо в цю мить пролунало одноставне гучне зітхання людей, які заповнили кімнату, коли входні двері несподівано зачинилися й гучне металічне клацання пролунало зовні.

Бруно підняв брову, неспроможний зрозуміти, що відбувається, але подумав, що це пов'язано з намаганням не пропустити в кімнату дощ і вберегти людей від застуди.

А тоді в кімнаті стало зовсім поночі, й усупереч хаосу, який розпочався, Бруно виявив, що досі тримає у своїй руці руку Шмуля, й ніщо у світі його не примусить її відпустити.

(Переклад Віктора Шовкуна)

В'язні концтабору «Аушвіц-Біркенау». Фото 1945 р.

Монумент пам'яті жертв Голокосту. м. Одеса. Сучасне фото.

АКТИВНОСТІ

Комунікація

1. Назвіть членів родини Бруно. Як вони ставилися до нової роботи батька? Чи змінювалися їхні погляди протягом твору?
2. Які країни згадані у творі? Як із ними пов'язані долі Бруно і Шмуля?
3. Які подібності й розбіжності в поглядах і думках хлопчиків ви помітили? Коли вони стали справжніми друзями?
4. Що найбільше вразило Бруно в концтаборі? Що він зрозумів і чого він не зрозумів під час «останньої пригоди», коли він зі Шмулем шукав його батька?

Аналіз та інтерпретація

5. Проаналізуйте книжки, які любив читати Бруно. Як вони вплинули на його сприйняття світу?
6. Що, на вашу думку, стало основою дружби Бруно і Шмуля?
7. Як вплинула Друга світова війна на долі й свідомість дітей?

Творче самовираження

8. Напишіть продовження повісті про подальші долі батька і матері Бруно та його сестри Гретель.

Цифрові навички

9. З допомогою інтернету дізнайтеся, чому нацисти за часів Другої світової війни переслідували й знищували євреїв. Які ще народи та нації нацисти вважали «небезпечними»? Поясніть.
10. Підготуйте пост для соцмереж «Ніколи знову!».

Дослідження і проекти

11. З'ясуйте історію символів на пов'язках, про які говорили Бруно і Шмуль. Що означали ці символи для євреїв і для нацистів за часів Другої світової війни? На прапорі якої держави нині розміщено «Зірку Давида»? Що вона означає для цієї країни?
12. Дослідіть і розкрийте поняття *геноцид*, *нацизм*, *антисемітизм*, *ксенофобія*. Кому з персонажів твору вони притаманні? Як до цих явищ ставляться в цивілізованому світі? Чи є їх прояви в сучасний період?
13. Підготуйте проект на тему «Аушвіц-Біркенау: історія і сучасність». Створіть презентацію.

Життєві ситуації

14. Чому Шмуль пробачив Бруно? Чи можна пробачити зраду друга або подруги? У яких випадках?
15. Що таке справжня дружба? Чи можна назвати стосунки Бруно і Шмуля справжньою дружбою?
16. Як відзначають Міжнародний день пам'яті жертв Голокосту у світі й Україні? Як його відзначають у вашому місті або селі?

НІНА БІЧУЯ

Нар. 1937 р.

Барви емоцій

1. Що для вас означає «бути собою»?

2. Чи пам'ятаєте свою першу книжку? Які враження залишилися після її прочитання?

«Писати – бути собою, – каже письменниця Ніна Бічуя. – Мені здається, вміння писати – дане, як колір очей. Змінити його не можна. Можна пофарбувати волосся, але не можна пофарбувати очі. Воно (вміння писати – ред.) є, тільки й того. І ще – його треба в собі відчувати». Зізнається, що усвідомлення того, що письменництво – справа її життя, прийшло «одразу після того, як почала читати. Незважаючи на те, що в той час йшла війна, мама навчила мене читати, коли мені було п'ять років. Розпочала я з поважних книжок – інших не було. Першою книгою, яку прочитала, була повість Марка Твена «Принц і жебрак»».

Народилася у 1937 р. в Києві, виросла і живе у Львові. Закінчила факультет журналістики Львівського університету імені Івана Франка. Була на журналістській роботі, працювала редактором, авторка переважно дорослої прози. Добре знає дитячу психологію, вміє писати цікаво і захоплююче про те, що їх хвилює. Її твори не втрачають актуальності через десятиліття.

Талант справжнього майстра художньої прози засвідчують збірки повістей та оповідань Ніни Бічуї «Дрогобицький зіздар», «Квітень у човні», «Родовід», «Десять слів поета», «Бенефіс», «Землі роменські», а також новели, вміщені у періодиці та антологіях. У її творчому доробку – книги для дітей та підлітків: «Канікули у Світлогорську», «Шпага Славка Беркути», «Звичайний шкільний тиждень», «Зернятко і Яблуня». Ніна Бічуя пише вишукано і просто водночас. Загальнолюдські цінності, морально-етичний кодекс – її орієнтир.

Шпага Славка Беркути

Твір як квітка

Шкільний роман «Шпага Славка Беркути» – історія самоствердження і праці над собою школяра, який наполегливо йде до своєї мети (виліковує себе, щоденно тренується, щоб бути найкращим фехтувальником), вміє долати поразки, бути самокритичним і робити висновки. Так, це дійсно про Славка Беркуту. Ситуації, в які потрапляє підліток, не тільки загартовують його характер, силу волі, підтверджують морально-етичні переконання, а й додають досвіду, роблять його дорослішим. Письменниця показує його внутрішній світ, переживання, світоглядні переконання через внутрішні монологи, міркування вголос, акцентуючи на деталях й використовуючи прийом бачення подій та героїв «очима іншого персонажа».

Славко Беркута, Юлько Ващук, Стефко Вус, Лілі Теслюк – головні герої твору, яким властиві індивідуальні, а разом з тим і типові характери дітей-підлітків. Їх змальовує Ніна Бічуя в окремих розділах.

Юлько Ващук – герой, характер якого формується під впливом специфічного родинного виховання. Однак поруч із славолюбством, зверхністю, зневажливим ставленням до інших, заздрістю, нечесністю в цього хлопчини є й позитивні риси. Він глибоко емоційний та вразливий. Юлько спалює свої малюнки через те, що Славко порівнює його коней з уже десь баченими; не може змиритися з тим, що його батько привласнив чужі роздуми, видавши книгу-плагіат про Львів і не хоче йти такою ж дорогою.

Ще один тип характеру демонструє Стефко Вус. Його поведінка визначена середовищем, яке заставляє озлоблюватись, «найжачуватись», щоб таким способом захищатися від жорстокості світу. Внутрішньо Стефко інший: він може бути ніжним, добрим і лагідним, турботливим братом і справжнім другом. Він живе у своєму світі спогадів про бабусю Олену, світі сільської природи і йому складно адаптуватися до життя в місті, в одній квартирі з батьком-п'яницею.

Успішна, всебічно розвинена і талановита дівчинка Лілі, яка заявила про себе і в кіномистецтві, і у бальних танцях, і у вивченні іноземних мов, бореться за справедливість і вірить, що Славка Беркуту звинувачують безпідставно.

У цьому романі Ніна Бічуя порушує проблеми дорослішання і формування характеру юних, показує вплив на їх поведінку та світоглядні позиції сім'ї, школи, середовища. Наголошує на морально-етичних цінностях, вміє прощати образи, знаходити позитивне та нести відповідальність за свої вчинки. Торкається й теми стосунків ровесників (перше кохання і протистояння, суперництво друзів і самоствердження), діалогу поколінь.

ЧОТИРИ ПОРТРЕТИ

Юлько Ващук

Барви емоцій

1. Чому авторка так детально описує кожну дитину? Чи зацентовано увагу на відмінностях?

2. Яка роль школи у формуванні особистості героїв та героїнь?

На крилах читання

Малювалися хлопцеві коні. Билинні, гривасті, – таким тільки багатирів носити на широких спинах. І тонконогі, з підтягнутими животами, з гарячими, розтривоженими кругами очей. І маленькі, тихі, з похиленими головами, з непідкованими копитами.

– Що ти малюєш?

Долонею прикривав папір і дивився спідлоба.

– Не покажу.

Не покажу. Мої коні. Неприборкані, необ'їджені. Чому коні? А хтозна. Коні – та й годі.

У кутку кімнати стояв рояль. На різьбленому пюпітрі – підставки для свічників, у котрих ніколи не було свічок.

– Заграй що-небудь, синку!

– Не хочу.

– Чому не хочеш? Тебе ж просять. Дорослих треба слухатись.

Під пальцями – байдужі клавіші. І байдужі звуки. А якщо кулаками по клавішах? Струни жалібно скрикують, гніваються, кричать разом з дорослими:

– Та хіба ж можна так? Хіба так можна?

– Дивний хлопчик!

Різні книжки потрапляють до рук. Зверху – шкільна читанка, під читанкою – Шекспір і Діккенс. Не завжди зрозумілі слова, і думки заплутуються в пам'яті і часом залишаються без найменшого зв'язку зі змістом.

Сказав Шекспір: тільки погані люди не люблять і не розуміють музики.

Це звучить як оскарження. Годинами хлопчик сидить над роялем і вимолює у клавішів пісню, щоб зрозуміти і полюбити її, а клавіші нічого не дарують, і навіть коні перестають малюватися, гублять щось живе й справжнє. Хлопець шматує папір, шпурляє геть олівці, а потім знову знаходить – червоний, синій, – малює коней, синіх з червоними гривами, і в тому полум'ї раптом чує музику, якої не дарували струни. Може, не такий уже він поганий? Просто музика буває різна?

Толстой сказав: усмішка робить обличчя гарної людини іще кращим, у добрих людей – добрий сміх. Крадькома хлопчик усміхається

дзеркалу і миттю стягає губи у сердитій гримасі, – ні, від усмішки його обличчя не кращає. Не буде він сміятися, та й хіба це обов'язково? Можна бути іронічним і суворим. Трохи вниз куточки уст і вгору ліва брова (гримаса виходить жалібна, ображена), хлопець здається, що він виглядає, як римський імператор Гай Юлій Цезар на малюнку в підручнику історії.

Виходить у двір, де бавляться однолітки, і дивиться з іронією на безплідну біганину за м'ячем, а мати кличе:

– Юльчику, дитинко, ходи додому, чуєш, Юльчику!

Хлопець вертається, і мама просить:

– Не ходи на подвір'я, то не для тебе компанія, не твоє коло. Ти зовсім інший, синку.

І подумки Юлько вимальовує доокруж себе коло – заворожене, як у казці, – не переступиш ані ззовні, ані зсередини...

Приїхала в гостину родичка. Плоске обличчя і ніби наклеєний зверху качиний ніс. Двоє тьмяно-сірих очей, вузькі підмальовані губи.

– Ах, який же ти великий! Я й не знала, що ти вже такий великий!

Хлопець чемно вітається, однак уникає обіймів, прослизає до дверей – і раптом насторожуюче лагідний голос батька:

– Синку, привітайся!

Напудрене плоске обличчя, немов перекреслене впоперек усмішкою, схиляється для поцілунку.

Хлопець кричить:

– Не буду цілувати, не хочу!

– Який дивний хлопчик! – удає, що не образилася, тактовна родичка і питає: – Однак ми ще станемо друзями, правда?

Юлько зустрічає погляд батька, і той погляд змушує хлопця до лицемірства.

– Так, – погоджується над силу Юлько і затискає уста, підводить угору ліву брову – тепер це вже самооборона, захист, – дивиться насмішковано і говорить неправду, про котру всі знають, що це неправда, але чомусь удають довірливих: – Так, ми будемо друзями.

А потому наодинці з батьком:

– Але ж вона мені не подобається, я її не люблю, тату!

– Яке це має значення, сину! Ти ж добре вихований хлопчик і повинен розуміти...

Як же встановити різницю між добрим вихованням і лицемірством? Коли тобі тільки десять років?

...Малює Юлько коней. Несподівано гасне світло. Мама не розуміється на таких справах, як електрика, треба чекати, доки прийде тато, а поки що мама знаходить свічку, ставить її в мідний свічник, у той, що завжди сумує жовто на пюпітрі. Коні при такому освітленні стають таємничими; немов оживають, рухаються їхні буйні гриви, хлопець торкається пальцями тіней, ніби хоче намацати їх. А потім приходять

друг – приходить Славко Беркута, вони сидять за однією партою в школі, – Славко Беркута задумливо розглядає коней і каже:

– Звідки ти змалював? Я десь бачив такого коня.

Паленіє, мовчить Юлько і дивиться недобрим поглядом – не треба й старатися; губи самі затискаються, а ліва брова здригається, і коли Славко йде додому, Юлько збирає і палить малюнки – біля свічки лежить купка попелу з папірців, коней уже нема.

Зрідка трапляється диво. Взимку. Осувається з новорічної ялинки глиця і тихо падає на підлогу. Тоді ялинку роздягають, розпилюють і палять. Дверцята в грубці ґратчасті, із вставленими поміж ґратами шматочками слюди. За прозорою слюдою – червоний вогонь, невловимий і тремтячий, – годі втямити, чи то полум'я пахне й тріщить, а чи ялинка. І любить Юлько сидіти й дивитись, як дерево горить, як потім лежить обвуглене, як поступово холодне й гасне, – усе те видно крізь прозорі дверцята.

Або коли туман і мжичка. Дрібні дощинки немов нанизані на довгі блискучі нитки, що звисають із самого неба до землі. Йдеш, відгортаючи нитки, тугі й неподатливі, – гак грають на арфі, – а поміж нитками – не-виразне блимання ліхтарів.

Батько любить таку погоду. Він каже, що вона гармоніює з настроєм міста, із сірим тлом будинків. На Новому Львові – будинки за татовими проектами, а тато все одно дуже любить старий Львів, зовсім не схожий на Новий.

У таку погоду вони часом ходять на старий Львів. Туди, де вулиця Руська, де рештки оборонних валів і порохова башта, каплиця Боїмів, а в середньовічному дворіщі – голова химери з виноградним гроном у зубах над замуrowаним входом до виннички.

– Чи прийде хто на поклін до моїх будинків, як ми сюди ходимо? – сказав одного дня батько, і стало Юлькові трохи сумно і трохи дивно.

– Коли людина не певна, що її робота залишиться навіки, то, може, не треба братися за ту роботу?

Спробував хлопець щось відповісти, а батько засміявся:

– Мовчи, сину, то я сам до себе...

І було Юлькові сумно і навіть страшно чомусь, а вдома він ударив пальцем по клавішах: “сі”, “сі”, “ля” – басы, густі й серйозні, і делікатне “соль” у верхній октаві.

– Я більше не гратиму...

– А то чому? – здивувався батько.

– Бо... бо з мене не буде... Ріхтера...

– Звичайно, не буде, – сказав батько, – але що з того?

Юлько не відповів. Думав собі, що люди говорять різні, зовсім протилежні речі, розмовляючи самі з собою – і даючи поради іншим. Принаймні так вийшло у тата.

Лілі Теслюк

Вона сиділа за другою партою, біля вікна. Дивилася більше у вікно, ніж на дошку; їй робили зауваження – кумедно морщила носа і по-дитячому обіцяла: “Більше не буду”. А за мить знову дивилася у вікно. І хтозна, що могла вона там угледіти, бо крізь шибки виднілася тільки стіна будинку на протилежному боці вулиці та вершечок тополі.

Сьомий “Б” тоді ще був четвертим, коли Лілі вперше з’явилася на порозі класу. Просунулась у двері світло-руса пелехата голова, і тоненький голос повідомив:

– Хелло! А мене вам зараз представлять!

Через десять хвилин четвертий “Б” довідався, що йому неймовірно пощастило, – нова учениця виявилася просто-таки незвичайною дівчинкою. По-перше, знала англійську мову так само добре, як українську, бо, бачите, брат її вчиться на англійському відділі в університеті. По-друге, безліч разів виступала по телевізору в дитячих передачах, по-третє, знімалася в кіно. По-четверте, вчиться у балетній студії театру.

Під час перерви вона сідала на учительський стіл, гойдала довгими ногами в строкатих панчохах і, страшенно горда з загальної уваги, перелічувала усі свої таланти.

– А тоді, як я знімалася в кіно, режисер сказав, що я обов’язково стану кіноактрисою. У мене є мільйон фотографій – і я, і режисер, і Ганна Романюк... Що? Ти не чула про Ганну Романюк? А хто така Майя Плісецька – ти знаєш? А що таке па-де-де і батман – ти знаєш? Чекайте, зараз я вам дещо покажу!

Ділі зіскакувала зі столу, стіл відсували під стінку, парти – далі, до купи, і Ділі показувала балетні па, дівчатка пробували повторити за нею кожен рух, а хлопчаки і чмихали зневажливо, і чудувались, і розпитували; учитель приходив якраз у ту мить, коли Ділі переконувала клас, що може простояти на пальцях рівно десять хвилин.

А потім усі звикли до розповідей Ділі, і Славко Беркута якось навіть махнув рукою і сказав:

– Кінчай хвалитись! От я умію на руках ходити! Е! А ти вмієш? Ні? От бачиш!

– Подумаєш, на руках! Ти ж все одно в кіно не знімався!

– Зате... зате я в сорочці народився! – раптом сказав Славко.

Ділі засміялась:

– І ще в тебе вуха великі. Буханчик ти!

Славко почервонів і ледве втримався, аби не затулити вуха руками.

Перепадало відтоді Славкові з тими вухами, Ділі дивилася на нього ласкавим поглядом, кивала головою:

– Ти не журися, Славчику, в усіх єгипетських фараонів були ще більші вуха! Не віриш? А ти подивись, подивись – навіть у бога Озіріса вуха, як лопухи, бачиш?

Славко знову немилосердно червонів, ладний навіть побити причепливе дівчисько, а вона раптом дивилася ще ласкавіше:

– Не гнівайся, Славчику, я більше не буду!

Вона й сама не довго ображалася, що її перестали слухати і розпитувати про знімання в кіно. Мутикала пісеньки на уроках, носила в клас паяца з великим червоним ротом від вуха до вуха: натягне клоуна на долоню, а він вклоняється, плече короткими ручками і показує язика: спробуй тоді відповідати урок, як тобі клоун язика показує!

А після кожного зауваження за якийсь вибрик кумедно морщила ніс і дуже щиро обіцяла: “Я більше не буду, от побачите!”

Часом траплялося, що Лілі раптом серйознішала, її захоплювали незвичайні ідеї, і вона завзято бралася їх здійснювати.

– Чілдрен, – сказала Лілі, – я відкриваю курси англійської мови. Записуйтесь. От побачите – я буду найкращою у світі вчителькою.

Діти приходили на заняття, ніби це й справді були курси. Лілі повчала їх з поважною міною, почепивши на носа невідомо де роздобути окуляри. Розмовляла тільки англійською мовою і вимагала у відповідь того ж. Цілих два тижні на уроках ніхто не порушував дисципліну.

А потім дівчинка не з'явилася на заняття. Діти сиділи і чекали. Разів п'ять повторили смішну англійську лічилку. Хтось уже запропонував іти додому, коли на порозі врешті стала “вчителька”. Обличчя в неї аж палахкотіло рум'янцем, коротка зелена куртка вся змокла від снігу, а в руках

Лілі тримала зв'язані докупки ковзани.

– Хелло, чілдрен! А я на ковзанах їздила. Славний був лід!

І обвела товаришів безтурботним, упевненим поглядом людини, якій усе легко минається.

– Ми тут час гайнуємо, а ти на ковзанці!

– Як тобі не соромно!

Правду мовивши, Лілі було дуже соромно, але ж хіба годиться отак відразу каятись!

– А хто вам велів сидіти? Йшли б і собі на ковзанку! – не дуже впевнено порадила вона.

Славко Беркута підвівся з-за парти, мовчки натягнув пальто і мовчки пішов із класу. І за ним, немовби й не помічаючи своєї “вчительки”, рушили геть усі ображені “курсанти”. Лілі стояла, недбало хмикаючи, доки вони виходили, а потім жалібно схлипнула, сіла за парту і, затулившись мокрим холодним рукавом, довго плакала в порожньому класі...

А іншого разу вона надумала ставити п'єсу про Попелюшку, і, звичайно, головна роль належала їй. Однак виявилось, що по ходу дії Попелющі необхідно співати. А Лілі, на жаль, уміла, все на світі, крім цього. Вихід із становища знайшли – Лілі стоятиме біля самої завіси, старанно ворущачи губами, а за завісою буде співати дівчинка Ліда. І раптом в останній момент, коли вже навіть афіші вималювали, Лілі Теслюк не прийшла до школи.

Схвильовані артисти прибігли до неї додому:

– Лілі, ти ж зриваєш виставу!

– Ти нас підводиш!

– Я хвора, – кволим голосом повідомила Лілі і показала градусник. – У мене температура тридцять вісім. І не пишіть – я вас не підвела, нехай Ліда замість мене грає, вона всю роль знає від початку до кінця. Нехай вона, вона вам заграє і заспіває...

Потішені артисти не вчули гіркоти в словах Лілі. Вони були раді, що вистава не провалиться. І ніхто з них поняття не мав, що Ліда напередодні говорила Попелюшці:

– Добре тобі, ти будеш на сцені, а я за завісою... Стій і співай, ніхто й не здогадається! Коли хочеш знати, я всю роль вивчила, я все не гірше від тебе...

Лілі усе зрозуміла. Лілі півночі зітхала, а вранці нагріла градусник біля груби, і мама здивовано обмацувала їй голову, примушувала говорити “а” та “е”, аби переконатися, чи нема в доні ангіни, а Лілі морщила носа і запевняла, заплющивши очі:

– Страшенно болить. Напевно, десь там глибоко, тому не видно, мамо.

У день вистави Лілі почувала себе справжньою Попелюшкою. Бідна, бідна дівчинка! Ніхто її не любить, не відає, яка вона хвора, яка самотня! Лілі увійшла в роль: замикається на ключ у кімнаті і перед дзеркалом влаштовує виставу сама для себе. Бідна маленька Попелюшка!

– Відімкни! З ким ти там розмовляєш? – кричить з коридора молодший брат.

Попелюшці ввижаються злі сестри і мачуха. Їй так жаль себе! Коли б то взяти та зникнути, щезнути, аби не бачити отих недобрих облич!

– Я лечу... Я лечу... У мене виросли крила... Білі крила в мене виросли, я не зостанусь тут, я лечу, лечу-у-у...

Махає простирадлом Лілі, ніби в неї справді виросли крила, такі білі й гарні...

– Прощайте, прощайте, я не повернуся ніколи!

– Ма-мо! – репетує молодший брат. – Мамо, Лілі не повернеться ніколи! Вона полетіла!

– Дитина в гарячці, вона марить, – жахається мама, однак за мить, замість визнання неабиякого акторського таланту, – добряча сварка. Зовсім не заслужена, на думку самої Лілі.

Стефко Вус

Давно то було чи недавно? Давно, мабуть. І ніби не з ним, Стефком, усе діялось, а з кимось іншим.

Лежало село межи горами. Долі селом перестрибувала з камінця на камінець річка-самотека, а над річкою примостилася хата.

У хатніх присінках стояла стара діжка, де баба Олена квасила на зиму капусту. Влітку ж перекидала догори днищем і складала зверху

різний непотріб – старі чоботи, шмаття, онучі. За діжкою жив їжак. Він придибав якось уночі. Хтозна, як він увійшов, бо двері були замкнені. Оселився собі в кутку, позносив туди всякого мотлоху, вистромляв з криївки смішну мордочку і викочувався до мисочки з молоком. А якось на світанні розбудив усіх, вовтузячись під дверима у сінях, і коли йому відчинили, перекотився через поріг, а на голках у нього стирчали яблука. Стефко з'їв одне – ніколи не куштував він нічого смачнішого, ніж оте їжакове яблуко.

Неподалік од хати росла велика, старезна липа. Коли вона цвіла і від неї йшов такий солодкий дух, що аж голова паморочилася, то починала співати. Співала низьким, оксамитовим голосом, щодень одну і ту ж монотонну, але дуже гарну пісню, і минуло немало часу, поки Стефко подумався: то бджоли прилітали по мед густим роєм і так гули, непримітні у зеленій, майній липі, що, здавалося, дерево співає.

Давно то було, і не зі Стефком ніби, а з кимось іншим.

Він чи не він купався у крижано-холодному потоці? Посинілий – аж очі попригасали, але упертий у своєму бажанні навчитися плавати, годинами сидів у мілкій, по коліна воді, розводив навсєбіч руками і гукав:

– Пливу, Настко, я пливу! Ти бачиш, як я пливу?

Сестра сміялася:

– Як сокира, як сокира!

Хлопець вискакував з води і кидався за Насткою, щоб покарати за глузування. Настка блискала хитрими очима, тікала до баби, ховалася у рясній спідниці; біля баби їй ніхто вже не був страшний, навіть змії із казки.

Теля дивилося на Стефка добрими, вологими очима і лизало в голе плече. Воно любило Стефка. Сонце гріло, баба розповідала казки. Сонце любило Стефка, і баба любила Стефка.

Гладила шорсткими, негнучкими пальцями кучеряву густу чуприну:

– Кукулику мій, сиротя бідне...

Восени вони з бабою ходили по гриби. Стефко взувався у високі чоботи, аби ніг не обросити, виламував міцного костура і розгортав ним сухе листя, щоб побачити гриба і відігнати геть гадюку. Баба вміла ходити над урвищем і визбирувала всі гриби, вона їх помічала, навіть не дуже приглядаючись. І ніколи не послизнеться на мокрім глинястім схилі, а Стефко раз по раз падав, потому сушився на сонячних галявинах, на заліску. Мокрий від недавнього дощу ліс пестив, голубив тіло, і, здавалося, весь напоєний запахом землі, старого листя, грибів та ожини, ти ростеш, підносишся над лісом і бачиш світ далеко-далеко поза гордами.

Баба мала повнісінький кошик грибів, Стефкові не хотілося вертати додому отак собі, складніруч, він струшував з гілок ліщини коричневі горішки-лусканці, а вдома жменями висипав їх малій Насті – то для неї була найкраща лакомина.

А потім баба померла, і Стефко мовби хто закаменив. Сидів у темнині на горищі, і бійно йому було, і сумно, і здавалося, що цілий світ пішов у переверти. “Кукулику мій, сирота бідне...” Аж тепер відчув себе Стефко сиротам.

Приїхав з міста за ним та Насткою тато. Стефко досі бачив його зрідка, батько лиш на свята часом приїздив, привозив коли-не-коли якогось гостинця, котрого Стефко немовби кому навкори зразу ламав і нищив.

Од батька все тхнуло горілкою, був він величезний, з густим голосом та недобрим сміхом; Стефко заховався від нього на липі, що співала, і не хотів злазити вділ, і не хотів їхати з татом. Чіплявся потім за одвірок, за ребристий тин, за дерево при дорозі, а батько віддирав його руки, сердито й голосно сварився:

– Матимешся у мене, поганий нескребо!

І подумав Стефко, що вже ніхто його не любить: ні теля, ані сонце, ані співуча липа, бо не заховали від батька, – хлопець дивився скоса, затято мовчав і довго пам’ятав той день, коли його відірвали од дерева при дорозі.

Батькова квартира була незатишна і забарложена; малі Настині руки не могли там дати лад, а батько про той лад і не дбав ніколи. Траплялося, приходив додому п’яний, і то сварився, то раптом починав жалісливо каятися перед дітьми. Стефко йшов собі геть. Тинявся вулицями, затискала його нехить до власної домівки, книжок, повчань і настанов, кілька днів не з’являвся до школи, і тоді вчителька приходила до них додому. Стефко дивився знову скоса, однак ішов на уроки, розгортав поплямлені книжки, шукав там чогось такого, що б зацікавило.

У п’ятому класі залишився на другий рік. Носив у кишені цигарки – що батько забував на столі, те й потрапляло до Стефкової кишені.

– Не кури, Стефку, не треба, – просила Настка.

– О, маю ще одну вчительку, – гнівався Стефко, але не дуже, бо була Настка маленька, худа, варила на трьох, як уміла, борщ та картоплю, обгортала у чистий папір Стефкові книжки та латала його подерті штани й сорочки. Настка одна лишилася з давніх часів, та ще спомин про бабу, про холодний потік і співучу липу.

Славко Беркута

Добре високим і сильним – їх не штовхають навіть у тих випадках, коли вони надумують ходити серединою тротуару. А якщо ти у вісім років скидаєшся на дошкільнятко, до того ж у тебе ноги болять у суглобах при кожному кроці, то, мабуть, краще ходити попід стінами:, безпечніше. Однак Славко не тримався стін. Досить уже було цього в лікарні, тоді ноги боліли так, що здавалося – не вони його тримають на землі, а він їх тягне за собою.

Хвороба причепилася наярі, коли зійшов сніг, довелося два гарних зелених місяці пролежати в лікарні. Смутаста піжама, білі халати, мамине аж посіріле, над силу усміхнене – задля нього – обличчя затямив надовго. Підвівшись із ліжка, чіплявся стін, аби не впасти, аби ступити кілька кроків.

– Стверджую, що ваш син склав іспит на справжнього мужчину, – сказав головний лікар, виписуючи Славка.

Хлопець стояв біля матері – маленький, блідий, давно не стрижений і тому трохи схожий на дівчинку. Недовірливо дивився на лікаря – цей високий, широкоплечий дядечко, мабуть, кепкував собі, бо ж ніякого екзамєну він не складав, а лежав у лікарні; з тугою думав, що не можна буде грати у футбол, бігати, стрибати. А що ж тоді можна?

Аж до зими був слухняний і покірний, ковтав якісь ліки, ходив на кварц і щоранку прокидався з надією: “Ану ж минулося?” Надія розвіювалась, як тільки ступав на підлогу і робив перший крок. Ноги стали худі, тоненькі, як дві тички, Славко якомога скоріше натягав штанці, аби не бачити своїх ніг.

Почалася зима. Тоненький яснець постягував калюжі, а потім ударив справжній мороз, і хлопчик не витримав більше послуху. Натягнув черевики з ковзанами. Ноги підгиналися, не слухались, кривуляли. Прикушував губу, стояв якусь мить зажмурки з болю, а тоді таки йшов. Вибрався з дому крадькома, аби ніхто не довідався, повертався, то вже геть сили не мав, а наступного дня знову йшов на лід. Спершу біля дому, неподалік, пізніше – в парк і врешті на ковзанку.

Ноги ставали міцнішими, пружніли м’язи, і вже не доводилося весь час думати: як добре великим і сильним – їх ніхто не штовхає...

Мама потім ніяк не могла повірити, що хлопець сам себе виликував.

– Добре, що я не знала про його вправи на льоду, – сказала вона татові, – я б відібрала ковзани, і хтозна, чи міг би хлопець зараз бігати.

Тільки ж не завжди буваєш переможцем. Не розв’язувалися задачі з арифметики – кортіло списати у Юлька Ващука. Не запам’ятовувався вірш напам’ять і як же вранці не хотілося вставати з ліжка і йти до школи, і потім спідлоба поглядати на вчительку: викличе – не викличе, запитає – не запитає... – і думати при цьому: “Добре Юлькові, завжди він усе знає”.

Юлько вмів малювати, гарно малює Юлько. Славко брався і собі. Нічого не виходило.

– Шкода паперу, – сміявся тато, – спробуй краще вистругати літака, ось тобі дощечка, ніж; спробуй вистругати літака – два крила, хвіст, пропелер. І ніколи не намагайся робити щось тільки тому, що це роблять інші. Своє шукай, – сказав тато.

Своє знайти нелегко. Як відчутти його серед безлічі речей і справ, які захоплюють, поривають, а потім раптом перестають подобатися? Хлопчаки хапаються за все цікаве і не відчують, як минає час, – вони поводяться з ним вільно, як із своєю власністю.

Та Славко одного разу раптом відчув, що час таки тікав.

Ішов з мамою вгору вулицею Міцкевича. Ліворуч – парк, де карусель і в клітці павич з казково яскравим хвостом. Праворуч – дитячий садок, той самий, куди ходив колись і Славко. Спинився враз біля штахет. Дивився на кольорові грибки у пересмужку, на прижовклу стоптану траву, на струминку води, що сокотіла із чорного, скрученого клубком шланга – по заході сонця поливатимуть квіти. Все виглядало точнісінько так само, як перше, коли Славко ходив сюди. Замурзане якесь дівча перехилило набік голову, показало язика – хлопчик не всміхнувся, він став раптом тихий, бо не знаходив жодного знайомого обличчя там, де недавно знав усіх.

– Про що думаєш? – поцікавилась мама.

– Сам не знаю... Дитячого садка вже не буде, – чи то запитав, чи то ствердив. Раніше не міркував над тим, що чогось може вже ніколи не бути.

Про це він думав і згодом, але вже значно чіткіше й свідоміше. Вони були всім класом у природничому музеї, Славко побачив мамонта. В дерев'яній клітці стояв скелет, прикритий темно-сірою, мовби просмоленою шкірою, однак уявився справжній мамонт, сумний і замислений, він хитав хоботом – обережно, щоб не розвалити дерев'яної клітки, яка заважала йому поворухнутись; на білому папірці значилося: “Мамонт”. І латинкою – “Елефант”. Мабуть, мамонтові було образно, що до нього причепили етикетку...

Хлопчик не поспішив далі за всіма до орлів і сов, напханих тирсою, і до метеоритів, знайдених наприкінці минулого століття. Поклав портфель на східці, сів поруч і довго дивився на те, що залишилося од величезної могутньої тварини, і бачив щось прадавнє, незрозуміле, що колись виглядало тривким, дужим – і минуло, щезло. Бував у музеї ще кілька разів, йому завжди говорили: “Експозиція починається ось тут, ліворуч, хлопчику”, – та він приходив лише до мамонта. Часом йому здавалося, ніби мамонт зрозуміє його, варто тільки заговорити й розповісти йому про себе, але нікому не признавався в таких думках, бо сам розумів, що все це тільки власна вигадка.

Мамонт забувся, коли почалося фехтування. Потрапивши вперше на змагання шпажистів, Славко раптом подумав, що бачить справжнісіньких марсіан, – такими дивними здалися йому спортсмени в білих костюмах і масках. А потім прийшло захоплення, усе приковувало увагу: вже закінчилося змагання, розходилися спортсмени, а Славко стояв, переживаючи побачене. Знав з першого ж вечора: фехтування – це те, без чого тепер не обійдеться. І як тоді, коли відважився на хворі ноги натягти важкі черевики з ковзанами, розумів, що мусить домогтися свого.

(...)

Одного разу у парку Юлько Ващук та Стефко Вус знайшли сороку з перебитим крилом. Стефко запропонував забрати її, але Юлько

штовхнув її черевиком. Славко Беркута засудив цей вчинок, а Юлько образив його словами та був не вдоволений, що не відповів йому, як слід. Міркував про те, що колись Славко за нього готовий був і в вогонь і у воду скочитися, а зараз не має бажання цього робити.

Славко і Стефко віднесли птаху до вчительки, щоб вилікувала її.

Театральна вистава

7-Б клас йшов на виставу «Лускунчик», де головну роль грала їхня однокласниця Ліля Теслюк.

(...)

Уперше в житті Лілі почувала себе страшенно ніяково від похвал. Вона виходила на сцену, немов ступала на підвіконня на шостому поверсі свого останнього в місті будинку. Було моторошно й радісно, і зовсім як з шестиповерхової висоти, бачила зал, не розрізняючи окремих деталей, чула гомін – і не могла вловити жодного слова. Тільки рятувала музика – немов підхопила, підтримала, не дала дівчинці упасти; вона опам'яталась, відчула в собі силу і впевненість.

Однак в антракті, коли її обіймали і хвалили, було ніяково й сумно. Сьомий “Б” такий щирий, такий захоплений, такий розсміяний, а Лілі сумно. Зникла кудись і впевненість, і звична пустотливість, і захотілося ще раз опинитися на сцені, переконатися: це все було – і зал, і оплески, і легкість у рухах, і музика, яка підтримувала і несла, як хвиля, на самому гребені звуків...

Юлько стояв трохи осторонь. Не галасував і не пробував сказати Лілі все, що думав про її перший виступ на великій театральній сцені. Однак мав прибережений сюрприз – маленька бурштинова балерина, уся така поривчаста й легка, як сама Лілі, лежала в Юльковій кишені, старанно й надійно запакована. Балерину Юлько хотів подарувати дівчинці після вистави і тепер весь час торкався подарунка рукою: чи часом не загубив?

– Чілдрен, – сказала Лілі, уважно приглядаючись до кожного, – ви мене хвалите, бо я з сьомого “Б”?

Сьомий “Б” обурився. Образився. Ні, сьомий “Б” щирий і чеоний, справді-таки Лілі молодець, слово честі, так воно і є, навіть коли б вона була просто чужа й незнайома дівчинка, вони б подарували їй отакий величезний букет (сьомий “Б” також мав сюрприз – отакий величезний букет).

– Ох, діти, – зітхнула Лілі, усе ще сумніваючись, – добре, якщо ви кажете правду. А... послухайте... де Беркута? Він що – не прийшов?

– У нього прикидка перед республіканськими змаганнями.

– Він просив, щоб ми тобі не казали, що його нема, він повинен прийти перед самим кінцем вистави...

– Ти не ображайся, він дуже хотів...

– Авжеж, хотів! Хіба спортсмени цікавляться балетом? – скептично скрикнув Юлько. – Дуже йому потрібен балет!

– Навіщо ти так, Юльку? – запитала Лілі. – Ти ж неправду кажеш.

І до Лілі знову повернувся незвичний, трохи незрозумілий смуток – так буває завжди, коли сумніваєшся у чомусь. І знову захотілося на сцену, де її підтримувала музика.

Скажи, хто твій учень...

У глибині душі Славкові хотілося бути схожим на свого тренера. З того самого моменту, коли він уперше побачив у спортивному залі змагання шпажистів, хлопчик очей не зводив з високого, стрункого спортсмена. Невимушені рухи, швидкість, несподіваний укол, – здавалося, що перемогу здобути йому зовсім нічого не коштує. А потім, коли вже всі порозходилися, коли вже видно було (без маски), що в спортсмена веселе, сірооке обличчя, – Славко не рушив зі свого місця біля порога, аж поки спортсмен не відчув на собі його упертого погляду.

– Сподобався бій? – запитав він, підійшовши до Славка.

– Дуже.

– А ти також фехтувальник?

– Ні.

– То, може, хочеш стати фехтувальником?

– Хочу.

– Хм... – сказав спортсмен. – У мене група повністю укомплектована. І тренування ми давненько розпочали... Однак знаєш що? Однак приходить. Тричі на тиждень – понеділок, середа, п'ятниця. О сьомій годині, не запізнюйся, гаразд?

Було це так несподівано, як у казці “Сезам, відчинися”. Хлопець навіть не міг отямитися – невже його вчитиме цей симпатичний юнак, який щойно без усякого напруження і без видимих зусиль завоював звання чемпіона республіки? Невже це правда?

Славко прийшов. Прийшов – і знову став при порозі, несміливий і чужий у великому спортивному залі.

Жовті ребра шведської стінки. М'які “мішені”, куди наполегливо, раз по раз, втикали свої шпаги майбутні Славкові друзі. А ось Андрій Степанович, його тренер. Коли він зайшов до спортзалу, то всі ніби стали меншати на зріст і вужчати у плечах. А як він узяв до рук шпагу, то вже очей не можна було відірвати.

І почалася наполеглива наука. Кортіло надіти маску і взяти до рук шпагу. Урок, одначе, виглядав інакше. Урок почався з розмови про шпагу.

– Поглянь – ось ручка. А це гарда. Твій захист, долоню від уколу оберігає... Ось тут, на кінці, – пондаре. І не думай, що шпага – іграшка. Це зброя. Як гвинтівка для солдата. Ти повинен її знати, як власну долоню, – тільки тоді вона не підведе тебе. Ти повинен уміти не тільки володіти нею в бою, а й полагодити, коли у тім буде потреба. І не підсовуй нікому зашивати рукавицю чи прати костюм. Це твій обов'язок, розумієш?

Часто згадувався Славкові перший урок. Він був ніби випробуванням для хлопця, якому раптом стало трохи нудно. “Ну, все зрозуміло, шпагу треба знати, але я хочу стати на доріжку: випад, так, ще, укол – є! Оце інша річ! А латати костюм – нехай вчать у кравецькій майстерні...” І все-таки він знову прийшов. Андрій Степанович кивнув йому – він був у масці, але Славкові здалося, що тренер усміхається до нього, і ївже без нехоті узявся до мізерної на перший погляд вправи: “Стань у стойку. Так. Ні, нижче. Пружніше ноги. Ліву руку вільніше. В такій позиції пройди до кінця залу. Потім назад. Так, ще раз, ще раз, ще”.

Якось чув, що тренер говорив одному із старших спортсменів:

– Покажи мені своїх учнів – і я скажу тобі, хто ти.

За якихось півроку тренувань про Беркуту говорили, що він найздібніший учень Андрія Степановича...

Похапцем одягав Славко тренувальний костюм. Мабуть, уперше за весь час він хотів, щоб тренування скінчилося скоріше. Зараз на сцену виходить Лілі, і сьомий “Б” сидить на гальорці, і тільки його, Славка Беркути, нема у залі. Ех, коли б не прикидка перед змаганням, то можна було б попередити Андрія Степановича, не прийти, він би зрозумів, звичайно, але ж сьогодні вирішується питання, хто з львів’ян поїде на юнацькі змагання до Харкова.

Андрій Степанович покликав Славка:

– Розімнися трохи перед боєм. І не хвилюйся. Ти в добрій формі, можеш мені повірити. Так... Захищайся!

Спокійно-веселий, як завжди, голос тренера примусив зосередитися.

– О-ля! Гей! Гей!

Задзвеніли клинки, шпаги схрестилися, на мить завмерли, як живі, розумні істоти, немов розмірковували, де ж у суперника слабке, незахищене місце, і – о-ля! Славкова шпага, аж блиснувши, ковзнула вниз до ноги Андрія Степановича. Є! Укол – блимнула червона сигнальна лампочка.

– Молодець! Дуже добре! Перейди в наступ. М’якше тримай шпагу, не напружуй плече. Що з тобою, Беркута, чому ти хвилюєшся? Так, добре.

Знову схрестилися шпаги, тонко задзвеніли, і Славко усміхався радісно – не так легко завдати укол Андрієві Степановичу. Тренер ніколи не піддається заради того, щоб потішити слабшого суперника, – виграшу не буде, аж поки учень, як рівний, не переможе свого вчителя.

Поки літак летить до Харкова

Вітер, як завжди, видирав землю з-під ніг на льотному полі. І коли Славко побачив Лілі, йому раптом здалося, що вихор може зірвати дівчинку і підняти вгору – така крихітна вона була на бетонованому просторі, де стояли, випроставши крила, величезні літаки.

– Що ти тут робиш, Лілі? – сказав Славко.

– А, це ти, Беркута? Привіт! Ми з татом зібралися на літаку над містом піднятись. Цікаво, яке воно згорі...

Вітер шматував слова, Лілі відгортала з обличчя пасма волосся, воно було світле-світле. Дівчина анітрохи не нагадувала Славкову фею зі сну. Він раптом злякався, що хтось може підслухати оті його дурні думки, і таки почервонів. І відразу почав терти щоку долонею, аби Лілі нічого не запримітила.

– А ти що робиш, Беркута?

– Летимо на змагання, до Харкова! – показав на “бандуру” хлопець.

– Беркута! Де ти там пропав? Ходи скоріш! – кликали Славка товариші.

– Ну, я побіг! До побачення, Лілі!

– Щасливої дороги! – побажала дівчинка і помахала Славкові рукою, і йому знову стало прикро, що він не розповів, як поспішав тоді до театру.

Хлопці сіли в літак, мовби щодень користувалися тільки цим видом транспорту. Гордо й категорично відмовились бд кисленьких цукерок, запропонованих стюардесою. Спортсменам не потрібні кислі цукерки. Порозкладали руки на підлокітниках і дивились униз, на хмари і на землю, як першовідкривачі. Як єдині на світі пасажери великого літака. І страшенно пишалися власною відвагою і удавали, що повітряні ями – дрібниці, навіть не вибоїнка на тротуарі.

А поки вони летять, і в них трохи наморочиться голова від уявлюваних подвигів і реальних повітряних ям, на землі відбувається безліч найрізноманітніших подій.

Стефко Вус, приміром, сидить удома. Голодний, самотній і сердитий. Настка перейшла-таки у школу-інтернат, хлопцеві сумно, усе байдуже, не хочеться навіть взуватися і йти по хліб. Тато ще вранці кудись подався – та нехай би собі йшов неворотом, Стефко навіть не жалкуватиме. Лежить Стефко і розмірковує, – може, покинути все на світі: і халупу, де кожен кут остогид, і школу, і навіть місто – та й податися кудись геть?

Бо чіпляються усі до Стефка, кроку не дають ступити: отой чижик-староста намалював на Стефка карикатуру в газеті – сидить Стефко за партою, другий рік у п'ятому класі сидить, і вуса в нього довгі, аж по пояс, вирости.

– Вусатий Стефко Вус, – реготали усі, аж заходилися.

І чижик радів із своєї дотепності.

– Ясно, – сказав йому Стефко. – Ходи, поговоримо, чижик!

І поговорили. Малий кров утирав із носа, але вчительці не скаржився. Нехай би зважився!

А ще студенти на практику до школи прийшли. Один слідком за Стефком ходить, як прив'язаний, та все щось повчає, пояснює, аж нудьга душу застилає. Нащо Стефкові ті повчання?

Покинув би все!

Попід вікнами засвистів Грицько Лопух, біс його зна, яке в нього справжнє прізвище, Лопух та й Лопух. Стефко не відгукнувся – нехай собі забирається куди хоче, не треба Стефкові ані Лопуха, ані когось іншого.

Зазирає у шибку горобець, покругився, пострибав горі-долу, мовби хотів розважити хлопця. Колись Настка зсипала на підвіконня хлібні крихти – ласували горобці на дарничку. Настка тоді казала, як баба Олена: “Прийшов їдець на готовий хлібець”, – і сміялася тоненько й весело... Стефко вкраді підійшов до вікна, горобець скосовито глипнув на хлопця. І раптом сорока згадалася, що вони її тоді з тим хлопцем, Юльковим приятелем, віднесли до старої вчительки. Цікаво, чи загоїлося крило в неї? Відхилив Стефко вікно, а птаха навітікача, пурхнула й зникла.

Потягнувсь, роззирнувся – ох, може, годі в пустій холодній кімнаті сидіти? І взявся Стефко натягати на ноги черевики – заболочені, хтозна, чи коли й чищені.

Біля брами напіткінувся на Юлька.

– Сер вус, Стефку, як ся маєш?

– Та так, не згірше, – сказав Стефко і зиркнув на Юлькові нові черевики. Вони блищали, як люстерко, і Юлько ступав обережно та гордовито. Він пішов праворуч, а Стефко – ліворуч. Йшов собі вулицею, заклавши руки до кишень пальта, і на обличчі його була написана зневага до цілого світу, а до Юлькових черевиків чи не найбільша. Хоч, правду кажучи, йому хотілося мати блискучі нові черевики. Тільки така розкіш не входила до найближчих планів Стефкового татуса.

Стефко Вус вирішив піти подивитися, чи загоїлося крило в сороки. Він ступав поволі, а тим часом Юлько Ващук устиг купити газету, щоб подивитися, які кінофільми йдуть у місті. Він купив газету, розгорнув її, переглянув заголовки. Раптом спинився, ніби спіткнувся, і сірі рядочки застрибали йому перед очима, наче їх хто смикав. Що побачив Юлько в газеті? Чому стрибали у нього перед очима сірі рядочки? Про це Юлько не хотів би казати нікому на цілому світі, коли б міг – зібрав би всі газети в місті, щоб ніхто не прочитав того, що прочитав він.

Написав Юльків тато невеличку книжку про Львів. Юлько читав ту книжку, і пишався нею, і любив її, а в тій книжці, – говорилося у газеті, – було безліч думок, яких тато не сам дійшов. Скористався чужим, як злодій користується чужим годинником чи чужими грішми, списав думки і факти зі старих журналів, що виходили колись у Львові. А хтось інший упіймав тата на крадіжці і розповідав про те цілому місту, цілому світові, перелічив прізвища людей, думками яких скористався тато, і говорив про це холодним, злим тоном.

Нікого не хотів бачити тої миті Юлько Ващук і боявся, аби хто його не помітив, аби не кинув зневажливо: “Ага, це він, син того Ващука...” І не хотів Юлько Ващук зватися Юльком Ващуком, і не хотів, аби перед ним громадилося високими сірими стінами те місто, яке він так любив, вулицями якого ходив із батьком. Нічого не хотів Юлько, бо перед ним ніби раптом впало оте погане Кобольдове дзеркало із прочитаної в дитинстві казки – і весь світ виглядав гидким, спотвореним і чужим, і Юлько, не сперечаючись, повірив, що таким він і є.

(...)

На змаганнях львівські шпажисти виступили дуже добре і зайняли друге місце, і в командних змаганнях Беркута не програв жодного бою. Зате в особистих змаганнях заявоював тільки четверте місце. У класі Юлько насміхається з Славка. А одного разу прийшов з Лілі на тренування і захотів довести, що теж може битися з ним. У поєдинку у Славка від удару навпіл розламався клинок і він поранив Юлька у стегно. Він вибіг із залу, а його тренер сказав, що він вчинив побійце й захищався.

Після цього випадку Славко перестав відвідувати тренування. У школу прийшов лист з кімнати міліції і над хлопцем мали вчинити суд нібито за те, що увечері в п'ятницю пиячив у під'їзді іншими підлітками.

Тоді була п'ятниця

Барви емоцій

1. Чому «збунтувався» сьомий «Б»? Які події передували цьому?
2. Які почуття переживав Славко?

На крилах читання

Школа гула, перешіптувалася, розкривала широко очі.

Суд? Будуть судити Славка Беркута? Хто буде судити? Десятикласники? І двоє з восьмого? А сьомий “Б” відмовився! Їм тепер знизять оцінки за поведінку, бо вони збунтувались і всім класом пішли з виховної години. Оце-то так!

Ставились до події по-різному; одні з посиленням інтересом: аякже, страшенно цікаво – суд! Інші дивувалися: “Беркута хороший хлопець, що він міг зробити? За що його судитимуть?” Ще інші випитували: “А хто такий Славко Беркута?” І скрадалися назирці – хлопець відчував на собі зацікавлені, осудливі, співчутливі погляди. Можна було гукнути з відчаю:

– Ну, так, це я, я, я – Славко Беркута! А чого вам треба? Ну, ось я! Дивіться, коли вам так цікаво!

А можна було просто взяти й піти геть, геть із цієї осоружної школи, а вона ж була колись, – де там колись, усього кілька днів тому, – була своєю, рідною школою, куди хотілося приходити, де стіни навіть були звичні, такі світло-зелені з білим, а тепер просто гидко дивитися на ці стіни.

Розміри Славкової провини зростали від перерви до перерви.

– Що він зробив?

– Кажуть, поранив шпагою товариша, Юлька Вашука.

– Та ні, це було раніше! А потім він напився з якоюсь компанією, гуляв по місту і бешкетував.

– Вітрину розбив, це правда?

– Яка там вітрина! У нього знайшли ножа!

Славкові про це все невідомо. Він тільки знає, що буде суд, і вже зараз, напередодні, відчуває себе приреченим на смерть.

Коли прийшов цей лист, Беркуту викликали до директора. Директор весь час повторював:

– От бачиш, ти навіть не заперечуєш! Така пляма на нашій школі! Негідник! Спершу поранив товариша. І гадаєш, коли вибачили, то можна що завгодно тепер чинити? Честь школи тобі не дорога, іможеш забиратися геть!

Потім директор трохи заспокоївся, викликав Варвару Трохимівну і звелів прочитати листа в класі.

“Учень вашої школи Ярослав Беркута був затриманий членом народної дружини о 21 годині 23 листопада цього року. Він пиячив у під’їзді з кількома іншими підлітками...”

Вдруге Славко зовсім байдуже слухав того листа. Ніби і не його звинувачували.

23 листопада? Тоді була п’ятниця. Звичайно у п’ятницю о дев’ятій кінчається тренування. Але Славко перестав ходити на тренування. З того самого дня, як трапилася та історія з Юльком Ващуком. Обминав навіть вулицю, де був спортзал.

Збирав удома “бандуру”, не маючи відваги сказати, що не ходить на тренування. Збирав “бандуру” і рушав кудись із дому. Повернувшись, ковтав чай із цитриною і без апетиту гриз сухарики. Просто щастям для хлопця стали мамине тривале відрядження і татові дальні рейси, з яких той повертався дуже втомлений і не дуже спостережливий.

Так-так, тоді була п’ятниця, і він удав, ніби йде на тренування, і ніхто на світі не міг би підтвердити, що він того вечора не пив якогось вина у темному підворітті з темними типами. Він і сам не міг би нічого довести.

А сьомий “Б” збунтувався. Перша почала Лілі, а потім усі сперечалися, кричали і обурювались, категорично відмовлялись бути суддями і взагалі протестували проти суду. І всі взяли портфелі й пішли зі школи одразу після дзвоника – не залишилися після уроків, коли Варвара Трохимівна збиралася пояснити їм, як повинен проходити суд і як має поводитися сьомий “Б”.

Юлько Ващук теж пішов з усіма, але по дорозі додому забіг у поліклініку і там узяв довідку, що він був у лікаря.

Сьомий “Б” збунтувався. Директор приписав це поганому впливу Славка Беркути. Насправді ж Беркута до бунту зовсім не спричинився. Він був весь час якийсь замкнутий, байдужий, а з останнього уроку того дня взагалі пішов. Думав: “А що, коли зовсім не повертатися уже? Отаборитись, приміром, у печері, і жити, як доісторична істота, нічого не бачити, крім сталагмітів і кажанів”. Думав і все одно, як звичайно, приходив до школи, сідав за парту, відсунувшись аж на самий краєчок, щоб не торкатися часом Юлькового плеча, – тепер, коли обоє виросли і Славко анітрохи не скидався на Котигорошка, парту стала затісна. Хлоп-

цеві здавалося, ніби він потрапив у клас випадково, і справді треба встати й піти геть, але не відважувався й картав себе за слабкодушність.

Силкувався згадати, що він усе-таки робив тієї п'ятниці? Тинявся парком, де кольорове світло ліхтарів підсвічувало чорні стовбури дерев і замерзлі калюжі? Сидів у бібліотеці, здавши здивованій гардеробниці свою "бандуру", гортав без усякого інтересу строкаті сторінки якогось журналу? їздив тролейбусом з одного кінця міста в другий, а потім знову назад? Але ж ні, здається, того вечора він зустрівся врешті з Андрієм Степановичем, майже біля самої своєї брами зустрівся, і перша шпигонула думка: "А коли б мама чи тато довідалися, що я не ходжу на тренування?" Аж ніби в горлі щось застрягло і годі було ковтнути повітря від такої думки. Хотілося повернутись – і навікача уздовж вулиці.

Андрій Степанович сказав:

– Добре, що зустрілись. Я до тебе йду.

– Добрий вечір, – мовив хлопець.

– Як справи, Беркута? – запитав Андрій Степанович.

– Та так, нічого. Зима вже. Сніг випав...

– Сніг? Справді, сніг випав, ти спостережливий хлопець, – усміхнувся не дуже весело Андрій Степанович. – Але ти розумієш – я не це мав на увазі. Чому на тренування не з'являєшся?

Ремінець від "бандури" врізався Славкові в плече, ніби шпага обернулася на доброго дробовика. Андрій Степанович дивився на "бандуру", питав, чому Славко не ходить на тренування, – звичайно, він здогадався, що хлопець говорить удома неправду. Хоч крізь землю провалився, – зрозумів. Славко, що часом справді хочеться провалитися крізь землю.

– Ходімо, побродимо по сніжку, – запропонував раптом Андрій Степанович, бо таки, мабуть, помітив Славкове зникання.

Хлопець глянув вниз на Андрія Степановича і побачив, що той не сердиться, навіть ніби сам трохи ніяковіє, і вперше усвідомив, що тренер не надто вже й старший від, нього самого, сім-вісім років різниці, як старший брат. Старший брат, якому все можна сказати, ні з чим не криючись, нічого не затаюючи, такого не можна дурити, бо то ніби самого себе дуриш. Збиваючись, затинаючись і гублячи слова, почав пояснювати Андрію Степановичу – про себе, про Юлька Ващука, про той випадок у спортзалі, і як він, Славко, просто не міг прийти у зал і глянути у вічі Андрію Степановичу, і як думав, що Андрій Степанович не захоче з ним навіть розмовляти, не те що тренувати.

Рука Андрія Степановича лежала на Славковому плечі, тренер слухав свого учня, не перебиваючи й словом, "бандура" вже не здавалася такою важкою, ступалося по тоненькому снігу на тротуарі легко й приємно; гарно ставало хлопцеві, бо вже не треба буде ходити містом позахильцях, уникаючи всіх довкола, – навіть мами і батька, – не треба нікому говорити неправду, бо Андрій Степанович ніби мовчки погоджувався прийняти й на себе Славкову біду, зрозумів усе, що говорив йому хлопець.

– І тому я не приходив, не міг... – сказав Славко.

Андрій Степанович не картав, не дорікав. Якщо молодший ні з чим не криється, старший не повинен дорікати.

– Ви... ви колись казали – підступності немає місця у справжньому, великому спорті. Нечистими руками шпагу не втримаєш.

Славко несамохітно глянув на свою руку, звичайна хлоп'яча рука, широка долоня з міцними пальцями, з м'яким рухом у зап'ясті – рука, звикла уже до шпаги. Чорнильна плямка на середньому пальці. Ручка погана.

– Правда. Казав. І завжди казатиму, – погодився тренер. – Слухай, тобі, мабуть, додому час, хвилюватимуться там, правда? Так, мало не забув попередити, тренування тепер починається о шостій, після нас будуть працювати рапіристи. Тож не запізнюйся, будь ласка. Ми на тебе чекаємо, Беркута!

...Чи не було це тієї п'ятниці? Саме тієї!

Може, попросити Андрія Степановича: “Скажіть їм, скажіть, не стояв з хлопчачками у підворітті, не п'ю взагалі ніякого вина. Спортсмени не повинні пити ніколи, ви самі нам це пояснювали, Андрію Степановичу, то скажіть же всім, що це якийсь дурний жарт, це якийсь злий жарт, – непорозуміння, неправда. Однак ні, не говоріть нічого. Може, не того вечора відбувалася розмова. Не говоріть нічого, коли вони не вірять, не розуміють, то не говоріть нічого. Не треба оборонців, не треба доказів...” Невже всі справді вірять, що він, Славко Беркута, дрібненький хуліган? Невже вони думають, що він отак знікчемнів? Та ні, не може цього бути – вони ж підходили до нього, говорили, розпитували, але всі просили: “Скажи, Беркута, що це неправда”. А йому хотілось, аби сьомий “Б” ствердив: “Ми знаємо, що це неправда, ми тобі віримо”. Хотів, аби вони так сказали, а не питали, не вимагали підтвердження.

Славко сидів за своєю партою і три звичайних дні – кожен, як споконвіку, тривалістю у двадцять чотири години – здавалися довгими, важкими, мов перехід у горах в тридцятиградусну спеку.

На захист Беркути став учитель Антон Дмитрович і всі однокласники. Вони навіть пішли у кімнату міліції і сказали, що Славко не міг так вчинити, бо вони всі знають його. Батьки теж підтримали сина.

Суд

...

Директор щось говорив Варварі Трохимівні, Варвара Трохимівна намагалася спинити Антона Дмитровича, але дарма: зал шепотів, перемовлявся, перегукувався. А потім біля дверей зчинився ще дужчий гомін, хтось сказав: “Пропустіть, пропустіть!” – і повз ряди школярів пройшла до столу, де сиділи вчителі, немолода втомлена жінка. Вона тихо вибачилася, що запізнилась до початку, їй миттю подали стілець, жінка сіла і

поглянула в зал. Потім подивилася на Славка, про щось запитала, їй відповіли. Жінка раптом аж злякалась, відсахнулась і знову щось сказала. Зал мовчки стежив за незрозумілою пантомімою.

– Вибачте, – блідим, непевним голосом втрутилася втомлена жінка. – Я хочу... я змушена перервати. Трапилася велика, страшна прикрість – ви... власне, ми, бо й моя вина в тім – ми даремно образили цього хлопця, Славка Беркуту. Він справді не був у нас ні того, ні іншого вечора. Ми з ним ніколи не зустрічалися.

Сьомий “Б” – ошалів.

Сьомий “Б” кричав, як сто тисяч хлопчаків на стадіоні. І тільки Юлько Вашук не кричав. Юлько Вашук нахилився, щоб зашнурувати черевик.

Насправді у той вечір з двома підлітками був Юлько. Це він попросив Лопуха і його приятеля перестріти Славка і побити його. Але опинився в дитячій кімнаті міліції, де й назвався не своїм прізвищем.

Кінець щасливий, немов у казці

Був вечір. Синій зимовий вечір. Тіні на снігу – безвітря – як накреслені на ватмані химерні, незрозумілі знаки. Сьомий “Б” йде притихлим гуртом – не дбає про сніг, про гарний вечір, про вислизгану льодову доріжку на тротуарі. Сьомий “Б” замислений.

Славко Беркута з матір’ю – трохи оддалік. Сьомий “Б” не відважується наблизитися, може, тому, що Славко йде з матір’ю, а може, через те, що всі розуміють – Славкові треба побути самому. Часом так трапляється – треба побути самому.

– Мамо, як ти думаєш...

Славко хоче запитати: той, хто назвався його іменем, – сидів у залі? Невже це хтось із знайомих хлопців? Та ні, не повинно, не може цього бути! Він не з сьомого “Б”. Та хто б не був, максимальне навантаження – нульове. Нічого не навантажиш. Нуль. Може, сидів у залі, дивився на Славка, слухав, як починається суд...

– Мамо, як ти думаєш, тато вже вдома?

– Звичайно, вдома, – говорить мама. Зараз вона зовсім схожа на школярку. Мама підставляє долоню снігові – одна, дві сніжинки, тихі, як неказані слова.

– Пам’ятай, – радить Славкові мама, – пам’ятай, але без злості.

Закінчилося все ніби гарно і просто. Два по два – чотири. Розумний Юлько Вашук, два по два – чотири. Так несподівано просто і легко усе розв’язалося. Прийшла ота жінка, і подивилася, і сказала, що він – це зовсім не він, власне, ні, не так, той інший зовсім не він, не Славко Беркута. Усе ніби так просто, так гарно. Як у казці. Судили – вибачили – помилилися, не гнівайся – завтра задачу скажуть на дошці писати. Задача задачею, а що, коли це хтось із сьомого “Б”? Тільки б не з сьомого “Б”, бо як же тоді? Як тоді?

Мама схиляється, набирає в долоню снігу, і сніговою грудкою – просто Славкові в плече.

Славко всміхається – криво, одними куточками уст, і мама більше не намагається розсмішити його. Хлопцеві страшенно кортить озирнутися, десь там на другому кінці вулиці – сьомий “Б”, усі разом, хтось би подумав, що вони живуть в одному домі, що їм усім по дорозі, із Славком Беркутою, не наздоганяють, але й не розходяться, Славкові кортить озирнутися і водночас дуже важко зробити це, мовби хто притримує долонями обличчя – не озирайся, не озирайся.

– Ні, ви скажіть – ми ж добре зробили, що пішли до тієї жінки в міліцію! Подумати тільки, коли б Антон Дмитрович не підказав, що так треба зробити, – ні, ви тільки подумайте, як би все обернулось, чілдрен! – у тому гурті Лілі розводять долонями в білих рукавичках.

– Коли б я знала, хто це зробив, ну як він міг, як у людини язик повернувся – зробити щось паскудне і прикритись чужим іменем? Я б йому... я б йому... я сама не знаю, що б я зробила!

– Що? – питає Юлько і раптом спиняється. – А що б ти йому зробила? – Він стоїть і дивиться на Лілі – смикаються губи і ніяк не укладаються у звичну зневажливу гримасу. Юлькові бачиться чорне місто у чорній ночі, білий сніг і білі рукавички Лілі. “Се же король Данило, князь добрий, хоробрий і мудрий, іже созда городи многі... і украсі є разнолічними красотами... бяшет бо братолюбієм оветяся з братом своїм Васильком...”

– Не знаю. Щось би таке зробила, аби він на все життя за падлюку самого себе мав, щоб він сам на себе не міг би ніколи подивитись.

Білі рукавички миготять Юлькові перед очима, одна, дві, десять. Дурниці, звідки десять рукавичок? Завтра, звичайно ж, завтра та жінка увійде в клас і вкаже на нього, на Юлька Ващука.

– А коли б то був я? – ворушить важким, кам’яним язиком у роті Юлько.

Лілі не помічає скам’янілого напруження, вона регоче, білі рукавички миготять Юлькові перед очима, білі рукавички затуляють усміхнений рот дівчинки.

– Ні, ви тільки послухайте, послухайте, що він говорить! Чілдрен, він каже...

– Мовчи! – Юлько намагається впіймати білу рукавичку. – Лілі, мовчи! Чуєш?

Нехай завтра, нехай не сьогодні. Ще не сьогодні.

Сьомий “Б” далеко. Сьомий “Б” йде серединою вулиці, тільки вони удвох стоять. “Послухай, Юльку, ти ж вигадуєш, правда, чи вигадуєш?” Білі рукавички завмирають, складені до купи, Юлько відступає, відходить, він боїться тих завмерлих білих рукавичок, він не відважується повторити знову, що то він, що не вигадує, усе правда. “Се же Данило, князь добрий, хоробрий і мудрий...”

– Юльку, чекай, куди ж ти, Юльку, ну, скажи, що то неправда! – просить Лілі, однак не біжить услід за Юльком, не наздоганяє, стоїть зламана й осамотніла, білі рукавички, на темному тлі зимового пальта. Лілі стоїть, і тінь її на снігу – накреслена химерно картина.

– Славку, Беркута, почекай! – десь там попереду гукає сьомий “Б”, відважившись нарешті наздогнати Славка.

Славко спиняється. Озирається. Ще раз, тепер уже сміливіше. Славко Беркута чекає.

– Егей, Лілі, Юльку, а ви чого відстали? – вимахує хтось рукою.

Біла рукавичка поволі зводиться вгору для відповіді: наздожену. Ковзнувши по втоптаному сніжку, хтось перехибнувся і мало не впав. Сміється сьомий “Б”. Всміхається Славкова мама. Ловить краєчком ока вираз синового обличчя. Славкове обличчя трохи розпогіднюється. Білі рукавички зовсім вгамувалися. Не злітають вгору до розсміяного рота. Бо то не так, як у казці.

Вулиця стелиться білим сувоєм полотна. Холодним і чистим. Будинки обігріті жовтим світлом, вікна – як відхилені дверцята печей. Вулиця дихає, вулиця – розтулена долоня міста, по якій можна прочитати його життя.

Суцвіття культур

Головний герой роману Ніни Бічуї займається фехтуванням. Про цей вид спорту часто згадується в літературі й стає предметом інтерпретації митцями. Американський художник і педагог Чарльз Вебстер Хоторн (1872–1930) у 1928 році створив картину «Фехтувальник».

Літературна прогулянка.

Роман «Шпага Славка Беркути» було написано у 1968 р., але тоді не був належно оцінений, не став предметом широкого обговорення критиків, хоча книга вийшла великим накладом, а творчість письменниці високо оцінювали відомі літератори. Натомість у 2010 р., вийшовши друком у серії «Класні історії» у Видавництві Старого Лева, привернув до себе увагу як юних читачів, так і дорослих поціновувачів художнього слова.

АКТИВНОСТІ

Комунікація

1. Які проблеми порушила авторка у шкільному романі?
2. Який епізод у прочитаному фрагменті роману вас здивував? Це було приємне чи неприємне здивування? Чому?
3. Хто з персонажів вам імпонує найбільше?
4. Чи є персонаж, з яким ви ототожнюєте себе?

Аналіз та інтерпретація

5. Відтворіть послідовність розвитку подій у романі.
6. Охарактеризуйте жанрові особливості твору. Поміркуйте, чи можна його означити як шкільна повість, а не шкільний роман. Аргументуйте свою думку, використовуючи знання і терміни з теорії літератури.
7. Проаналізуйте проблему стосунків головних героїв з батьками, які розкриває авторка на прикладах різних сімей. Опишіть ці моделі, вписуючи відповідні цитати з тексту у створену вами схему:

Славко: вчинки, риси характеру, ставлення

Юлько: вчинки, риси характеру, ставлення

Стефко: вчинки, риси характеру, ставлення

Лілі: вчинки, риси характеру, ставлення

8. Попрацюйте в групах і проаналізуйте кожного персонажа, опираючись на схему аналізу:

ГЕРОЙ – ПОРТРЕТ – ПОВЕДІНКА І ВЧИНКИ – СТОСУНКИ З ІНШИМИ ПЕРСОНАЖАМИ – ВНУТРІШНІЙ СВІТ (мрії, бажання, цінності) – ХУДОЖНІ ЗАСОБИ.

Створіть схему.

9. Яку роль у житті Славка Беркути відіграє тренер? Пригадайте інші твори, де у юного героя є дорослі друзі.

10. Якими зображено інших вчителів у творі? Чи можемо говорити про позитивних і негативних персонажів?

Творче самовираження

11. Напишіть епілог до прочитаного твору. Напишіть про те, що б могло бути з героями через 10 років.

Цифрові навички

12. Знайдіть в інтернеті цікаві факти про письменницю чи прочитаний твір.

Дослідження і проекти

13. Попрацюйте у групах і створіть мультимедійну презентацію або буктрейлер за мотивами роману Ніни Бічуї.

Життєві ситуації

14. Чи знайомі вам та вашим ровесникам подібні ситуації, в яких опиняються герої роману Ніни Бічуї? В чому полягає ця подібність?

15. Як ви ставитеся до вчинку Юлька Ващука? Чи можна його виправдати? Чи має право хлопець на другий шанс?

МІЯ МАРЧЕНКО

Нар. 1983 р.

Як хочеш свята – зроби його собі, бо само воно не прийде.

Мія Марченко

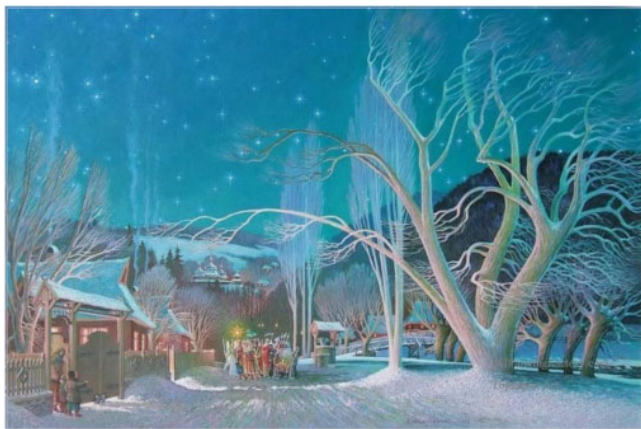

Українська письменниця, перекладачка Мія Марченко народилася 1983 р. в Києві. Навчалася в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. За фахом – філолог. 2009 року захистила кандидатську дисертацію. Мія Марченко перекладає з французької та англійської мов. Написала роман-фентезі для підлітків «Місто Тіней» (2016), який отримав відзнаку «Дебют року у прозі» (рейтинг-топ «БараБуки» 2016). Окрім того, письменниця є лауреаткою численних літературних конкурсів («Коронація слова», «Напишіть про мене книжку» та ін.).

Сторітелінг, як зізнається Мія Марченко, рятував її під час перших місяців повномасштабної війни: «Власне, в березні, сидючи в напівобложеному росіянами Києві, ми з моєю подругою Катериною Пекур – письменницею і сценаристкою, почали за якийсь час домовлятися про зустрічі на Південному Вокзалі, бо він був якраз на півдорозі між моєю та її оселями. Ми зустрічалися, щоб підтримати одна одну, випити кави, повернути собі бодай ілюзію нормального життя, адже часто наші кавування переривала повітряна тривога, і ми стояли в підземному переході під вокзалом, споглядаючи зигзаги російських ракет у небі. Десь тоді ми зрозуміли, що починаємо оповідати одна одній історії про Завокзалля, де мало би мешкати багацько дивного люду – дрібні забуті боги, духи мертвих річок, привиди людей, замордованих у попередніх війнах. Цікаво, а як вони всі реагують на те, що в реальному

світі знову війна? – питали себе ми. – Що б вони на це сказали? Дуже скоро стало ясно, що процес створення нової історії розпочався, і що ми рятуємося сторітелінгом». Так народився проєкт нової повісті в жанрі міського фентезі «Діти вогненного часу».

*Степан Мельниченко
Різдво. 2017 р.*

Місто Тіней (2016)

Твір як квітка

Головна героїня повісті – дванадцятирічна Марта. У дівчинки померла мама, і її забрав до себе тато, якого вона майже не знала. Разом із батьком Алексом Марта переїжджає до нового міста, де відчуття самотності поглиблюється. І тільки янгол Серафін, вирізаний із слонової кістки й подарований матір'ю, є її єдиною розрадою. Але згодом знайомство з дивакуватим однокласником Дані та його матір'ю-художницею, прогулянка вуличками Старого міста відкриває Марті новий казковий світ.

Янгола Марти забирає Сажотрус, а відтак викрадає Залізний птах. Згодом дівчинка потрапляє у Місто Тіней, в якому завжди похмуро й холодно, адже там панують загарбники й зупинився час. Там зустрічає Мартуса, який уже багато років переживає втрату дружини, доброго ліхтарника Тобіаса і кам'яного лицаря Ролана та його кохану. Марті вдається відновити справедливість, перемогти зло і здійснити своє заповітне бажання, адже згідно з легендою раз на рік на Різдво Золотий король мав силу виконувати будь-чий найпалкіші бажання.

На сторінках твору співіснують два паралельні світи – реальний і фентезійний. У творі порушуються актуальні для сучасних підлітків проблеми: непорозуміння з батьками, стосунки з однокласниками, нові виклики долі. Ще є інші проблеми в таємничому місті, мешканці якого покарані вічною зимою. Але наприкінці твору персонажі здобувають усвідомлення того, що доля знаходиться в їхніх руках. Чарівний час Різдва творить дива... Тож берімося до справи і прочитаймо про диво, яке створила Мія Марченко!

*Євгенія Лебедева.
Звідки береться сніг?
2018 р.*

Місто Тіней (2016)

Повість
(Уривки)

Барви емоцій

1. Які різдвяні бажання й очікування були у перонажів твору?

На крилах читання

(...) Марта, відколи приїхала, ніколи ще так чудово не проводила час.

Дані виявився просто неймовірним приятелем. Він справді знав у Старому місті всі цікаві місцинки та провулки. Вони побували біля Північних воріт, полазили по рештках міських мурів, роздивилися будинки-брати та напів-розвалений замок Білокам'яний. Побували й усередині Кам'яного собору, де дівчинка довго витріщалася на велетенський зчорнілий флюгер у вигляді півня – попередник того, що сьогодні сяяв високо на шпилі будівлі.

Виявилося, що лицаря на Ратушній площі звать Роландом. Хлопець пояснив, що його меч – це меч правосуддя, а сам пам'ятник символізує право міста на самоврядування.

– А що то за Золотий король? Яка про нього легенда? – поцікавилася Марта, коли вони саме йшли до річки. Хлопець хотів показати їй набережну.

– Ой, та то радше казка, ніж легенда, – зневажливо пирхнув Дані. – Типу колись у нашому місті правив Золотий король, і при ньому навколишні землі зробилися дуже багатими і процвітаючими, аж настільки, що скрізь про це пішов поголос, мовляв, люди тут купаються у золоті.

Ті стародавні бовдури ще не придумали державної таємниці. Тож дуже скоро у місто прийшли загарбники, суворі лицарі з хрестами на грудях, і вбили короля. Але скарбів вони не отримали, натомість їх заскочила у місті люта зима. Ладії, на яких вони припливли, побито льодом, і вони опинилися у пастці.

Надія Дойчева-Бут.

*Ілюстрація до твору «Місто Тіней».
2016 р.*

– А далі що? – поцікавилася Марта, адже хлопець, вочевидь не збирався продовжувати.

– Та нічого, – знизав плечима Дані. – Це така казка, про жадібність. Ходімо. Он уже Дюна!

Емма звеліла їм повернутися до гільдії о пів на п'яту й відвела до маленького яс-

краво освітленого кафе на шість столиків. Там було тепло, приємно пахло помаранчами та корицею.

Пити чай з Еммою та Дані виявилося набагато приємніше за будь-який похід до ресторану з Алексом та Інґе. Художниця замовила їм млинці з варенням, апельсиновий кекс і печиво у формі зірок та півмісяців, – усе це Інґе неодмінно оголосила б шкідливим для травлення й фігури.

– Як тобі у Старому місті, Марто, подобається? – запитала Емма, коли від кексу залишилися самі крихти.

– Дуже! – радісно кивнула дівчинка. – Дані мені стільки всього показав!

– Її лише вежі розчарували, – засміявся хлопець, затуляючи рукою набитого рота. – Марта думала, що вони мають бути золотими.

Дівчинка докірливо покосилася на нього.

– Справді? – підняла брови Емма. – Чому, Марто?

– Гадає, наше місто схоже на королівство Золотих веж, – знову бовкнув невгамовний Дані.

Марта пнула його під столом ногою.

Казку про Королівство Золотих Веж, де живуть веселі гноми, що люблять ремесла, їй розповідала мама. У тій казці гноми-ковалі кували дзвінки підкови, гноми-пекарі вигадували нові рецепти смачнющих булочок, гноми-ювеліри різьбили по бурштину та створювали з нього прикраси, яких не бачив світ. Вони так любили свою справу, що очі майстрів сяяли з утіхи і набували бурштинового кольору. Ця простенька казка припала до душі маленькій Марті. Ввечері, у ліжку, вона видумувала крихітним гномам усілякі пригоди. Саме ці свої фантазії вона згадала, коли побачила височенні мури біля Північної брами і їхню цеглу сірувато-жовтого кольору.

Проте зараз дівчинка вже шкодувала, що розп'якала про це Дані. Однак на її превеликий подив, Емма поставилася до ідеї про Королівство цілком серйозно.

– Яка чудова назва! – захоплено вигукнула вона. – До речі, нічого смішного. Колись воно так, напевно, і було, бо цегла, з якої будували Старе місто, здебільшого має пісочний, золотавий колір, і тільки з часом його втратила. Тепер, звісно, вона більше схожа на чорну. Колір можна відновити, та це недешева процедура. Та й веж лишилося не так уже й багато. Проте ідея мені знайома. Це ж, здається, твій батько придумав.

– Ні, – швидко заперечила дівчинка.

– Дивно, – підняла брови Емма. – Мені здавалось, я пам'ятаю в нього такий малюнок. Навіть цілу серію.

– То не він, – уперто повторила Марта і заходилася дмухати на чай.

– Ой, я ж обіцяла розповісти тобі про Золотого короля, – раптом згадала художниця.

– Дані мені вже розказував, – пробурмотіла дівчинка, у якої раптом зіпсувався настрій. – Про лицарів і все інше.

– І про бажання теж?

– Та ну, то ж для туристів казочка, – пирхнув Дані, тягнучись по печиво. Емма жартома плеснула його по руці.

– Хоч трохи гості лиши, ненажера.

Хлопець прибрав руку.

– Якщо цьому всьому вірити, – насмішковано продовжив він, – у нас у місті все виконує бажання. І ліхтар на головній площі, і фонтан, і пам'ятник чайнику. Якщо я стану і скажу, що мій ніс теж щасливий, туристи підходять до нього терти і фоткатись. Між іншим, гарний бізнес. Тільки носа шкода.

– Ото вже бізнесмен, – розреготалася Емма, л гідно куйовдячи волосся синові.

– А що то за бажання? – все ж таки зацікавилася дівчинка.

– Розумієш, вважалося, що раз на рік під Різдво Золотий король мав силу виконувати будь-чий найпалкіші бажання.

– Типу золотий Санта такий, – докинув Дані.

– Ба кращий за нього, – заперечила йому мати. – Адже король, звісно, міг начарувати дитині іграшкового човника або купу солодощів, проте наділяв й іншими дарунками. Наприклад, дарував любов або мир душі. Будь-яке бажання, аби воно було справжнім, від самого серця.

– І ви в це вірите? – скептично наморщила лоба Марта.

– Хтозна, – загадково усміхнулася художниця. – Проте легенда твердить, що король мав саме таку силу. А ти маєш найпалкіше бажання, Марто?

Дівчинка байдужо стенула плечима.

– Ну добре, – не наполягала Емма. – Принаймні до Різдва в тебе є час усе обмірковувати.

– А я точно знаю, що загадав би! – палко вигукнув Дані. – Купу грошей, от що! Щоб аж у кімнату не влизали!

– О, Господи! – вдавано жажнулася його мати. – І як би ми тоді спали? Під порогом?

– Ніяк, – буркнув хлопець. – Купили б окремий дім з майстернею для тебе, і щоб Магнуса там і близько не було.

– Добре, добре, фантазере, – швидко урвала його Емма і навіщось озирнулася. – Ти чому не їси печиво, Марто? – художниця простягнула дівчинці запашну брунатну зірочку. – Це печиво ти просто маєш скуштувати.

Марта слухняно відкусила шматочок.

– Ой! Воно пече!

– Так і має бути, – знову засміявся невблаганний Дані. – Це ж піпаркукіс, печиво з перцем. Ніколи не їла?

– Так, хіба батько тобі не привозив? Це ж місцевий різдвяний сувенір, – теж здивувалася Емма.

Дівчинка похитала головою. Алекс, звісно, привозив їй подарунки, проте з ними завжди було щось не так. На чотири роки – розвиваючий ноутбук з літерами, коли вона вже вміла читати. Потім картонний будиночок, – такий величезний, що вони з мамою ледве запхали його у єдину кімнату їхньої квартири і більше ніколи не збирали. А потім почалася ера не ймовірно дорогих колекційних Барбі. Ляльки так виблискували у своїх коробках, що Марті було навіть лячно доторкнутися до них.

– Слухай, Марто, у мене ідея! – зненацька пожвавішала художниця. – Якщо тобі до смаку Старе місто, хочеш, я побалакаю з твоїм батьком? Гадаю, Алекс не буде проти, якщо на канікулах ви з Дані будете гуляти разом. Що скажеш? – подивилася художниця на дівчинку. – Справді, нудно сидіти вдома на Різдвяні свята. Твоя мама дозволяє тобі самій гуляти з друзями?

Чашка, яку дівчинка ставила на блюдце, вискочила з рук. Чай широко вихлюпнувся на стіл.

– Вибачте, – Марта почервоніла по самі вуха.

– Нічого, нічого. Це ж тільки чай, – заспокоїла дівчинку Емма, швидко витираючи стіл серветкою.

– То як? Гадаєш, твоя мама не буде проти? Якщо треба, я їй теж можу зателефонувати.

– Мам, годі, – встряг Дані, нервово зиркаючи на Марту.

– Чого це? Це ж п'ять хвилин, – відмахнулася Емма.

Дівчинці раптом здалося, що кекс ожив у животі і вперто відмовляється там залишатись. Змушена була втупитись у стіл, аби трохи приглушити це відчуття.

– Щось не так, Марто? Тобі недобре?

– Ні, все гаразд.

– То як гадаєш? Що скаже твоя мама?

– Нічого, – врешті спромоглася вичавити з себе дівчинка. – Вона померла.

На кілька секунд за столом стало дуже тихо.

– Вибач мені, будь ласка, – зрештою розгублено мовила художниця, – Алекс мені нічого не сказав, тож...

– Він нікому не каже, – Марта підчепила з тарілки останнє розмоккле печиво і змусила себе його жувати, не відчуючи смаку. – Йому байдуже.

Емма кілька хвилин мовчала – мабуть, усе ще шокована, а потім підкреслено жваво заходилася розповідати щось про різдвяну виставку з аукціоном, на який Алекс порадив їй виставити картину.

– Зазирнеш на виставку, Марто? – знову звернулася художниця до дівчинки. – Які у тебе різдвяні плани?

– Ніяких, – стенула плечима дівчинка. – Ми, здається, їдемо. Кудись у гори.

– Круто! – позаздрил їй Дані. – На лижах кататимешся!

Нарешті всі допили чай. Поки Емма розраховувалася, хлопець не-терпляче вовтузився на стільці і весь час питає: «Скільки там? Скільки вийшло?», аж доки мати, доволі роздратовано, не звеліла йому замовкнути.

На зворотному шляху художниця зупинилася на Ярмарковій площі біля ятки й купила їм по гарно прикрашеному медянику у вигляді півня з золотим хвостом.

Це на випадок, якщо ти заздалегідь вирішиш щодо бажання. Досить повідомити бажання Гайлісові – тобто півневі, – і король дізнається. Ти, мабуть, бачила півня на шпилі Кам'яного собору? Так от – це міський охоронець. Його робота: знати все, що діється в місті, ось чому в нього так багато заступників, – художниця натхненним жестом обвела ятку, кожен сантиметр якої був забитий медяниками.

Дані одразу здер обгортку зі свого півника і захопився завзято жувати. Марта запхала свій медяник до кишені. Їсти більше не хотілося.

– Нащо ви це робите? – зненацька запитала вона.

– Що саме?

Слова наче самі злітали з губ, а тому вийшли набагато гарячіші, ніж дівчинці хотілося:

– Малюєте його. Золотого короля. Адже насправді його немає.

– Чому немає? – здивовано перепитала художниця. – Золотий король – це легенда. А я вірю, що всі легенди колись були правдою. До того ж, на Різдво часто трапляються дива. Хіба ти не знала?

– Справді? – голос дівчинки бринів гіркотою. – Це ви про подарунки?

– Загалом так, – трохи спантеличено відказала Емма, – але є й інші речі...

– Це ж які? Які саме дива? З вами таке бувало? З вами хоч колись траплялося справжнє диво на Різдво?

– Може, й ні, – Емма все ще усміхалася, проте обличчя в неї стало зовсім невеселе. Очі побільшали, наче вона дивилася не на яскраво освітлену площу перед собою, а кудись дуже далеко. – Та не чекати на диво ще гірше, як на мене.

– І що з того чекання? Ненавиджу Різдво, – пробурмотіла Марта собі під ніс, та Даніна мати, здається, таки почула.

Художниця з сином провели дівчинку до дверей батькової роботи – офісної будівлі на вулиці Ремесел, за квартал від Малої гільдії.

– Ось, – художниця відчинила для неї перші важкі двері. – Другий поверх, а там спитаєш батька. Впораєшся?

Марта кивнула.

– Приходь завтра знову, – нагадав Дані, пританцьовуючи на місці від холоду. – Ми ще не були у Пороховій вежі. Там є така електронна штука, можна стріляти ядрами зі справжньої гармати!

– Спробую, – невпевнено пробурмотіла дівчинка. – Якщо Алекс дозволить.

– Гадаю, дозволить, – ствердно заявила Емма. – Тим паче о третій тебе запрошено до нас на чай. Прийдеш?

Марта власним вухам не вірила. Знову опинитися у Старому місті, та ще й прийти до «Engeli»?

– Прийду. Дякую.

Даніна мати ласкаво поклала руку дівчинці на плече.

– Переказуй батькові вітання, – попросила вона. – І Марто... Ти, здається, сердита на нього. Проте, знаєш, інколи люди мовчать, бо говорити надто боляче.

Марта ледь стрималася, аби не смикнути плечем.

Заспокійлива долоня Емми нестерпно дратувала.

– Ну, до побачення, – художниця прибрала руку. – Гарного тобі вечора.

– Дякую вам дуже, – змусила себе сказати дівчинка. – За чай і за подарунок.

– Будь ласка, люба. Ти ще приходи, – кивнула Даніна мати.

Хлопець на прощання мовчки помахав Марті рукавом куртки, у якому ховав замерзлу долоню.

Вони пішли, а дівчинка лишилася на вулиці, споглядаючи, як повільно віддаляються їхні постаті. Дані збирав сніг з огорож та найнижчих карнизів будинків, ліпив нетривкі сніжки й підкидав їх угору. Сніжна заметіль вкривала обох. Алекс за таке насварився б на неї, та Емма тільки сміялася. Потім вона лагідно обтрусилася синові куртку й пригорнула його. Вони звернули за ріг, до Ярмаркової площі, й зникли з очей.

Марті цієї миті чомусь раптом забракло повітря і дуже запекло очі. Мусила зіпшити зуби і добре примружитись, аби це припинити. Дівчинка витягнула з кишені Серафіна, сподіваючись, що їй стане краще. Де там! Навіть заспокійлива присутність янгола у руці сьогодні чомусь не допомагала.

Хідник на вулиці Ремесел був вузький, слизький від талого снігу, тож перехожим довелося проштовхуватись повз неї. Вони ступали в коло світла від ліхтаря і майже одразу зникали, прагнучи якнайскоріше потрапити додому; сміялися, розмовляли по мобільних, несли барвисті різдвяні пакунки.

Дівчинка задерла голову, намагаючись не дивитися на них, та навіть ліхтарі й гірлянди на вулиці стали якісь дивні, розпливалися в неї перед очима великими променистими плямами. Марта ще дужче стисла в руці Серафіна, попестила його довгі витончені крила.

– Якби це була правда, – тихо спитала вона янгола, – здійснив би король моє бажання, як гадаєш? В неї з усього маху врізався якийсь перехожий.

Дівчинка заточилася і мало не впала, з несподіванки випустивши янгола з рук.

– Вибач, – забідкався незграба, нахилиючись і швидко піднімаючи фігурку. – Благаю, вибач мені, дитя.

Був він дивний, у чорному вбранні, старовинних чоботях з довгими носами та крислатому капелюсі. Так, бува, вдягаються актори, що їх наймають грати сажотрусів біля кав'ярень.

Стривай, та вона ж його бачила, цього дядька...

– Нічого. Все... нормально, – повільно відказала Марта, ошелешено оглядаючи знайомця, адже щось із ним було не так. Може, очі, що нервово позирали на неї з тіні капелюха, – винувато, та водночас насторожено. Це спантеличило дівчинку, тож вона дещо запізно простягнула руку, сподіваючись, що зараз перехожий віддасть янгола. Проте чоловік чомусь почав задкувати від неї. Перш ніж Марта спромоглася відкрити рота, аби його зупинити, він зненацька розвернувся й кинувся навтьоки через вулицю.

– Ні! – розпачливо крикнула дівчинка, кидаючись навздогін. – Віддайте! То не ваше!

Вона мерщій перебігла вулицю, проштовхуючись серед щільно запаркованих машин. Після сутінків вузьенької вулички ярмарок на мить приголомшив її вогнями та скупченням людей. Марта зупинилася, розгублено озираючись – аж ось за ближньою яткою чорною плямою майнув капелюх. Дівчинка кинулася навпростець, крізь запорошений сквер, сподіваючись перехопити крадія у кінці площі, та він, мабуть, помітив її маневр, спритно змінив напрямок і скочив на відкриту терасу ресторану. Бильця протилежного боку тераси були зовсім близько. Марта теж вистрибнула нагору, незважаючи на якусь статечну компанію, що обурено закричала, коли вона врізалася в їхній стіл, збивши кілька бокалів. Якимось дивом прослизнувши під рукою офіціанта, що кинувся її ловити, вона зіскочила з тераси саме вчасно,

щоб побачити, як худорлява постать крадія зникає за рогом Ковальської вулиці, що вела до Даніного будинку.

– Чекайте! Будь ласка! – крикнула Марта, розштовхуючи людей, які щось невдоволено горлали їй у спину.

Вона опинилася за рогом не набагато пізніше за злодія, проте на вулиці було порожньо. Найближчий ліхтар блимав, байдухо освітлюючи кучугури снігу. Куди тут можна податися? Марта відчайдушно закрутила головою. Ліворуч уздовж вулиці тягнулася цегляна стіна, залишок старовинних укріплень міста, праворуч – самі зачинені під'їзди будинків.

Надія Дойчева-Бут. Ілюстрація до твору «Місто Тіней». 2016 р.

Аж раптом згори долинув легенький шурхіт. Ледь помітна проти темного неба фігура спритно дряпалася на вершечок укріплень. То крадій скористався пожежною драбиною, якою вони з Дані спустилися сьогодні донизу! Ще трохи, і він вилізе на дах, а там, якщо бути спритним, можна добре заховатися. Дівчинка згадала про переплетіння димарів та горищних віконниць, що тягнулися аж до площі перед Кам'яним собором. Якщо вона зараз випустить з очей цього нахабу, янгола їй більше ніколи не бачити.

Марта кинулася до драбини. Перша сходинка була зависоко, проте, вистрибнувши вгору, дівчинка спромоглася доволі швидко підтягнути себе на неї, добряче обідравши коліна об стіну та водостік. Драбина загрозливо захиталася, коли Марта почала лізти вгору, щосили чіпляючись за вкриті кригою металічні рейки. Сажотрус рвучко озирнувся, замахав до неї рукою і крикнув:

– Не треба! Повертайся, дитя! Не ходи за мною!

– Віддайте янгола! – аж захлинулася обуренням Марта і почала лізти швидше.

Вона видряпалася нагору саме тоді, коли він уже перестрибнув по той бік муру, на верхівку старої дерев'яної галереї, а тоді чомусь перестав тікати. Спокійнісінько відсапувався, упершись руками в коліна, наче чекав її на даху, і чомусь страшенно здивувався, коли вона також стрибнула на галерею і щосили вхопила його за куртку. Сажотрус мало не впав, намагаючись втриматися на слизькій покрівлі, і одночасно виштовхати Марту назад на стіну. Врешті йому вдалося вхопити її за комір.

– От бісове дівчиство! – засапано вигукнув він. – Негайно іди геть! Кажу ж тобі, тут небезпечно!

– Віддайте янгола! Він не ваш!

– І не твій!

Він раптом відпустив її, за кілька стрибків здолав мур і стрибнув на дах «Янголів». Коли дівчинка туди дісталася, на даху було порожньо. Нікого й нічого. Не лишилося навіть слідів, наче загадковий крадій раптом злетів у повітря біля самісінького димаря Даніного будинку.

– Віддайте! – скільки стало сил, гукнула Марта у темряву. – Я дам вам багато грошей! Все, що хочете! Верніться!

Тиша. Пустка.

– Віддайте, прошу! Будь ласка! Де ви? Поверніться! – репетувала Марта у паніці, роззираючись на всі боки, не в змозі змиритися, що втратила янгола назавжди. І все ж якоюсь часткою душі відчуваючи, що це вже сталося.

Жодної відповіді.

У дівчинки підкосилися ноги.

– Будь ласка, – прошепотіла вона, безпорадно осідаючи на коліна на вершечку даху, і раптом усвідомила, що плаче. Вперше за весь цей рік. Ридає, звертаючись до темряви і порожнечі.

Химерна картина.

– Я ж більше нічого не маю... – схлипувала вона, затуляючи руками обличчя і сама дивуючись власним словам, наче їх промовляли чужі вуста. – А ви... Ви ж сильний і вправний. У вас, напевно, багато друзів. Навіщо він вам? А в мене... У мене ж нічого... Нікого більше в світі немає. Без нього я... просто помру.

– Я теж, дитя, – видихнули поряд.

Марта підвела голову і відняла руки від обличчя. Він сидів на колінах навпроти неї. Незчулася, як підійшов.

Кілька довгих хвилин вони дивилися одне на одного – дівчинка і сажотрус. Аж потім він дуже повільно розкрив долоню, і янгол знову опинився поряд з нею. У темряві кістяне тіло Серафіна світилося яскравіше за сніг – здавалося, янгол сяє власним внутрішнім світлом.

Марта потягнулася до фігурки, лише на мить глянувши в обличчя своєму супротивнику. Сажотрус також дивився на янгола – дивився, наче людина, в якій виймають серце. Пальці дівчинки затремтіли і завмерли на півдорозі.

Цієї миті все було скінчено.

Чи, навпаки, саме тоді все й почалося.

З верхівки димаря каменем шугнула на них обох крилата скреготлива тінь.

Все сталося дуже швидко.

Сажотрус голосно скрикнув, впустивши янгола. Він ледь встиг відкотитись убік, щоб уникнути кігтів. (...)

*Надія Дойчева-Бут.
Ілюстрація до твору
«Місто Тіней».
2016 р.*

АКТИВНОСТІ

Комунікація

1. Чому, на вашу думку, персонажі повісті мають такі різні імена: одні звичні для нас, а інші – незвичайні? Чому назви міст не є конкретними, а назви вулиць є такими, які можна знайти в багатьох містах?

2. Охарактеризуйте тостосунки Алекса та Інге, Алекса та Марти, Інге і Марти.

3. Як ви розумієте слова «дитинство скінчилось»? Що вони означають для персонажів? А для вас?

Аналіз та інтерпретація

5. Охарактеризуйте головних героїв повісті, спираючись на цитати з тексту. У яких випадках вони вчинили, на вашу думку, правильно, а в яких – неправильно? Поясніть.

6. Обговоріть у групах, яку роль в житті Марти відігравала маленька фігурка янгола? Чи маєте ви улюблену річ, якій надаєте особливого значення? Розкажіть про це.

7. Що відбулося після смерті Мартиної мами? Чому, на вашу думку, Марта переїхала жити до тата? Наведіть цитати-підтвердження.

Творче самовираження

8. Намалюйте ілюстрацію до повісті «Місто Тіней». Відтворіть епізод, який вам найбільше сподобався, або намалюйте обраних героїв. Доберіть підпис до ілюстрації з тексту.

Цифрові навички

9. З допомогою інтернету подивіться фільм «Проблемна дитина» (режисер Деніс Дуган, США, 1990 р.). Які проблеми порушено у стрічці? Які з них суголосні твору «Місто Тіней» Мії Марченко?

Дослідження і проекти

10. Які легенди про ваше місто чи село ви знаєте? Підготуйте проєкт-презентацію.

Життєві ситуації

11. Із якими проблемами стикнулася Марта в Сонячному місті? Якою вона була? А якою стала після втрати мами і переїзду до батька? Як можна було б їй допомогти?

12. Чому Марту розізлили слова співчуття вчительки, сказані перед усім класом? Чи спостерігали ви подібні ситуації? Оцініть їх.

13. У житті трапляється різне, часто батьки не проживають разом. Які поради ви можете запропонувати дорослим, які мають спільних дітей?

14. Чи підтримуєте ви те, що дівчинка, нікому не повідомивши, пішла в незнайоме місце? Наскільки це небезпечно?

ВАЛЕНТИН БЕРДТ

Нар. 1967 р.

*«Вразити читача (та ще підлітка!) негативом – напрочуд легко.
А спробуймо його вразити ідеєю, що людина людині брат, а не вовк.*

Твір без позитивної ідеї, як та дірява торбина.

*Мало написати казочку, потрібно, щоб вона
змусила задуматися, і не на мить,
а на десять років»*

Валентин Бердт

Барви емоцій

*1. Як ви думаєте, чи дійсно читача легше
вразити негативом? Що особисто вас хвилює у
книзі більше: негатив чи позитивна ідея?*

*2. Чи може мати успіх книга, герої якої пере-
селені з іншого століття чи десятиліття?
Чи знаєте інші подібні приклади, коли читачі з
іншої епохи в таких героях все одно впізнавали
себе сучасних?*

Валентин Бердт (справжнє ім'я Валентин Бер-
дута) книги для юних писав зі своєю донькою.
Спочатку вийшла друком повість-казка «Марци-

пан Пломбірович», а потім – шкільний роман і повість про життя підліт-
ків «Мій друг Юрко Циркуль» і «Все починається в 13». Недарма
шкільний роман присвячений Яні Бердт та її друзям з Харківського ліцею
мистецтв № 133 з вдячністю за допомогу в написанні цієї книжки. У роз-
мові про повість автор зізнається, що ця книга зародилася з розмов з
донькою: «Все частіше, щовечора після школи темами наших розмов ста-
вало обговорення вчинків (хороших і не зовсім) її однокласників. За ге-
роїв ми раділи, а грішникам співчували й намагалися допомогти
розібратися в перших прикрощах пов'язаних зі зрадою друга, тощо». Він
зауважив, що «герої не мають реальних прототипів – це узагальнені
образи та типажі. Жоден персонаж «не змальований» з реального шко-
ляра чи дорослого». Але також ствердив, що «Це друзі мого дитинства,
яких я переселив з початку 80-х минулого століття – в століття двадцять
перше. А щоб вони почувалися комфортно й впевнено, перейшли на “ти”
з комп'ютером, смартфоном та ін., мені допомогла донька Яна». «Здій-
снити ось таке “переселення народів” не було складно, бо в країні дитин-
ства з роками нічого не змінюється, окрім іграшок та назв цукерок. А
тогочасні моральні питання, тобто з часів мого дитинства, як бачимо,
аніскілечки не втратили актуальності. Навпаки – ще більше загостри-

лися. Є у творі й збірні образи, абсолютно вигадані, але деталізувати не стану, нехай все буде так, як того забажає читач. Мені не довелося вигадувати безліч епізодів, бо все це справді відбувалося в часи мого школярства або ж нині».

Письменник зізнався, що у перерві між написання навіть думав, чи буде це ще хтось читати, окрім доньки, але коли роман став переможцем міжнародного літературного конкурсу «Коронація слова» та Літературної премії «Великий Їжак» та інші.

Український письменник, журналіст, редактор, видавець народився 1967 року у Сумській області. Здобув філологічну освіту у Харківському державному університеті імені Максима Горького. Журналістика, поезія, проза, проза для дітей і підлітків – сфери його творчості, які називає розгалуженнями шляхів самовираження.

Твір як квітка

Повість «Мій друг Юрко Циркуль» Валентина Берта – цікава оповідь семикласника Вадима Журбіна про друга Юрка, однокласників та їхні пригоди й пережиті впродовж одного навчального року події. Це шкільний роман, де автор майстерно розкрив проблеми морального вибору особистості, буття шкільного колективу, змалював образи учнів та учителів, відтворив різні моделі їхньої поведінки, родинних стосунків, ціннісних орієнтирів. Тут розкрито й інші болючі проблеми нашого суспільства: алкогольна залежність, цькування у школі, боротьба за життя, матеріальні нестатки родини, кримінальний світ та життя безхатьків.

Вадим з Юрком один за одного готові у вогонь і в воду. Їм доводиться працювати на канікулах, щоб зібрати гроші на омріяні комп'ютери. Юрко Циркуль – бешкетник, який може відстояти себе. Хлопці прагнуть справедливості, але так само вміють пробачити і бути чуйними до інших.

Вадим має талант, його вирізьблені з дерева скульптури високо оцінює журі творчого конкурсу й запрошує вчитися до ліцею. Його мама тяжко хворіє, а батько починає випивати. Хлопцеві доводиться непросто.

В цьому романі йдеться про закоханість Юрка та Іри Приходько, Вадима й Анжеліки. Показано два протилежні типи педагогів: строга класна Лілія Борисівна, яка не розібравшись у ситуації готова покарати учнів, і вчителька математики Антоніна Павлівна, яка з любов'ю та розумінням ставиться до кожного, допомагає Вадимові усвідомити помилки і виправити їх, а у своїй поведінці керуватися добром, чесністю, навчитися пробачати.

Кожен персонаж – особистість, навколо якої вибудовується відгалуження сюжетної історії. Анжеліка живе з бабусею, заслуженою акторкою на пенсії, яка вчить онуку життя за своїми стандартами. Її ж батьки мають бізнес і матеріально забезпечують в усьому. Сніжана теж живе без батьків, які покинули її після історії з аргентинським циганом. Прочитані

книжки про магію спонукають її практикувати ворожіння. Вона гіпнотизує своїх однокласників, щоб провчити Анжеліку, а пізніше навіть відвертає від алкоголю батька Журбіна. Так автор поєднав у сюжеті твору дійсність і вигадку, драматичні й гумористичні ситуації.

Мій друг Юрко Циркуль (Уривки)

Барви емоцій

1. Яке правило порушили герої? Чи справедливе покарання вони отримали?

На крилах читання

Вадько Журбін та Юрко Циркуль – однокласники, які мешкають у Москівці – занедбаному, напівпорожньому районі Харкова. Вони ціле літо працювали пакувальниками на одній фірмі, щоб заробити грошей і купити комп'ютери. Щоб підзаробити грошей, вирішили зірвати і продати груші, які росли на високій старій груші на межі дворів діда Дмитра та колишнього директора школи Артура Августовича.

«Голий лізе на акацію»

Я поспіхом позапихав усе необхідне до рюкзака й збрехав батькам, що треба збігати до Юрка, мовляв, він прохав допомогти розібратись із комп'ютером. Циркуль нетерпляче походжав попід грушею й час від часу зиркав на її вершечок. Примірявся. Сутеніло. На вулиці – ані душі.

– Давай, – скомандував Юрко. – А то зараз принесе когось лиха година.

– Вадько, лізь ти перший, а я слідком, – нетерпеливився Циркуль.

– А чого я?

– Бо досвід у тебе менший. Раптом рука чи нога спірне – я знизу підтримаю.

Як та жаба, я розчепірівся на стовбурі й почав дригати ногами й ляпати по ньому долонями так, що загавкав собака у дворі діда Дмитра.

– Чого ти вистрибуєш, наче хто шилом у задницю ширяє! – засичав Циркуль. – Спокійно, не сіпайся, як паралітик. Спочатку притисни ноги, потім чіпляйся пальцями там, де більші виступи кори, підтягнись, відштовхнись й уперед. Давай підсоблю.

Юрко підсадив мене, і я поповз, місцями пробуксовуючи й засипаючи йому очі пилюкою та обідраною корою. Декілька разів ледь не заgrimів додолу. Циркуль був правий, пустивши мене наперед, бо верхолаз із мене справді виявився кепський. І коли ми дісталися зацілілих розлогих гілок, від перенапруження моєї руки й ноги так тремтіли, що я не міг зірвати грушу під самим носом. Вирішив відсапатись. А Циркуль одразу ж захопився хазяйнувати так, наче він це робив тричі на день.

Як постріл, тріснула суха гілка. То Юрко навмисне вирішив її зламати. Задзаявулив пес: спочатку неохоче, ліниво, а потім так розійшовся, що аж захлинався, бідолашний! На подвір'ї діда Дмитра засвітилося.

– Кого тут мордує?! Черви б вас поїли разом із грушами! – ще з веранди почувалась його лайка.

– Тихо. Не ворущись, – прошепотів Юрко.

Сусіда вийшов на подвір'я, а пес просто скаженів, хоча старий на нього й гримав. Почовгав на вулицю, постояв біля груші й пошкандибав до хати.

Не встиг перевести дух, як трапилось ще одне нещастя. Спочатку я не зрозумів, що відбувається. Циркуль без штанів стояв на гілках, що рогаткою розходились від стовбура, притулився спиною до дерева й повільно сідав навпочіпки.

– Нічого собі! Де твої штани? – я мало не занімів з подиву.

– Сповзли, бо гумка тріснула. Зараза така, – Юрко був не в собі.

– Як ти тепер?

– Щось придумаю, а ні – то взагалі скину к бісу. Ще легше буде.

– Може, зліземо? Грець із ними, цими грушами, – мені стало страшно, бо він міг не втриматись і гепнутись додола та ще й без штанів.

– Сиди вже мовчки, – невдоволено буркнув Циркуль, вовтузячись далі.

Я відвернувся й почав зривати груші. Мене вже не так тіпало, як ще хвилину тому. Та одна таки вислизнула з моїх пальців і гупнула просто на собачу халабуду. Знову зчинився гавкіт і все повторилось: тільки на цей раз дід Дмитро відв'язав собаку й повів його за двір. А той радий старатися – давай гавкати, аж хрипить, бідний, та стрибає на стовбур груші.

– От звірина дурна, наче блекоти об'їлася, – нам нагорі було чути, як дід балакав з перехожими. – Ану замовкни, цербере придуркуватий!

Та пес не хотів чути ні погроз, ні умовлянь, а тільки ще лютіше дряпав пазурами стовбур. І вже через кілька хвилин на вулиці стояв такий гвалт, немов на когось справді напали собаки. На подвір'ї Артура Августовича теж увімкнули світло. У смугастій піжамі він підтюпцем поспішав до хвіртки, мабуть, так йому не терпілось полаятися із сусідом. Дід Дмитро, якому вже набридло заспокоювати собацюру, підійшов ближче до груші й задер голову.

– Та що ж це таке?! Чи ви не людина, га? – вигукував Артур Августович, прямуючи назустріч розлюченому псові.

– А вам, як моєму собаці, аби валувати. Сам не знаю, чого він, але ж тягне саме сюди й дереться, як несамовитий, на грушу. Коли такі грамотні, то порадьте, що мені робити.

– Може, на дерево кіт заліз?

– Та кат його знає! Нічого ж не видно.

– Авжеж. Ось я зараз піду та візьму ліхтарик, – Артур Августович попрямував назад до хати.

І треба ж було саме цієї миті нога Юрка ковзнула з гілки, втративши рівновагу, за нею – друга. Як він вчасно встиг схопитись за стовбур?! Так і повис, а штани полетіли вниз. І треба ж, ніде не зачепилися й приземлилися за кілька кроків від собаки.

– О! Зараза! – вигукнув Артур Августович, помітивши одяг, що впав згори, й підійшов ближче. – Той кіт не звичайний.

– Де? – аж ожив дід Дмитро.

* * *

(...)

Знімав нас із груші увесь наш провулок на чолі з дільничним міліціонером, який так і вкляк, коли потужний промінь ліхтаря вихопив з темряви поміж гілля спочатку голі Юркові ноги, а потім решту, бо доводилось йому бачити всілякого за часів служби, але щоб таке на дєреві!!!

Звичайно, на землі нас чекав страшний суд, але не настільки, як ми сподівались. Виявляється, на гвалт прибігла й наша класна керівнича, що мешкає за кілька будинків від Артура Августовича. І як ми її не благали, наступного дня вона не тільки розмалювала подію всьому класу, а ще й відвела нас до директора.

Бачили б ви це! Озброєні енкаведисти не конвоювали з такою погордою та бридливістю полонених німців вулицями визволеного Харкова. Не знаю, чомусь саме тієї ганебної миті в моїй пам'яті спливали кадри документальної кінострічки, що нам показували на уроці історії.

І доки ми, похнюпивши голови, пленталися до кабінету директора, завдяки окремим особам з нашого класу всі довідалися про вчорашню пригоду.

(...)

А потім у класі Циркуль побився з однокласником Романом Негодою через недоречні жарти. Ірка Прихода сказала неправду класній Лілії Борисівні, щоб хлопців не покарали. Але інші однокласники, особливо Анжеліка Діанова, почали обурюватися, що вона сказала за всіх.

Через випадок з грушами Вадим був під домашнім арештом і без комп'ютера.

Дідусеві руки розвели біду

* * *

Душила образа, хотілося, аби хто пожалів, поспівчував. Прожогом кинувся до хати. Комп'ютера на звичному місці вже не було, кімната світилася пустою. У відчаї я сів на стілець і шморгнув носом.

І тут згадав про свій скарб, що лишився в спадок від покійного дідуса (батька моєї мами). Він у нас був столяром, майстром на всі руки, а вечорами, після роботи чи у вихідні запрошував до своєї майстерні – святая святих, куди мені самому не дозволяли заходити. Дідусь усідався на-

впроти, діставав дерев'яну скриньку з купою чудернацьких інструментів, брав до рук відпиляний пурпалок і на моїх очах творилося диво: з'являвся хтось із моїх улюблених мультяшних героїв. А коли я підріс, дідусь брав мене, як він казав, у напарники, учив, розкривав таємниці різьбярського ремесла.

– Мамо, а що, ми все продамо разом з хатою? – запитав я, коли не-вдовзі після смерті діда, батьки вирішили позбутися обійстя в селі, а бабусю забрати до нас.

– Усе синку. А чого ти питаєшся?

А я просто заціпенів, слова у відповідь не міг сказати. Батько з матір'ю нічого не могли зрозуміти. Якось заспокоїли й давай допитуватись, чого це я.

– Інс-с-трумент віддайте! Дідусевий інструмент! – задихаючись від сліз, нарешті знайшов сили вимовити.

Стамеска, долото, лобзик, кронциркуль, фальц, з десяток усіляких ножів – це мій спадок, що вмістився в невеличкій дерев'яній скриньці. Я геть забув про неї, а раніше було часто діставав її з-під ліжка й охоче заходжувався майструвати.

Коли я беру до рук дідусеву скриньку, то починаю подумки з ним розмовляти. Здається, що він поряд.

За його життя ми іноді разом майстрували, і тоді я годинами слухав його розповіді. Тепер його нема. Замовк назавжди, а я не можу в тиші сидіти, якщо берусь до роботи. І розмовляю з деревом. А сьогодні тільки-но взяв до рук припорошену скриньку, як серце защеміло, забилося. Не скриньку я побачив, а дідуса і його натруджені руки, що завжди пахли сосною, березою дубом, коли гладили мого чуба.

Торкнулися б вони мене оце зараз: умиць би зникли всі напасті, образи, нещастя. А якби й не щезли, то зробилися б такими дрібними, мізерними, що я тільки б розсміявся крізь сльози. І вже дивився б на комп'ютер, так сказав би дідусь, як на “погану безделушку”. Немає його, не пахне сосною, дубом та березою. Ні в кого я більше не бачив таких дужих, великих і красивих рук, як у нього. Вони миттєво перетворювали біду на щастя, образу на радість, а пахучий сосновий брусок на улюбленого героя з мультика чи книжки.

“Пробач, дідусю, що так довго не приходив до тебе, – шепочу я до інструментів. – Коли я виросту, обов'язково матиму такі руки, як у тебе, бо старатимусь, як і ти, робити людям тільки добро, щоб вони посміхались”.

Я не помічав, як спливав час, як мою шкільну форму притрусила стружка. Ніби й забув, що тримаю шматок дерева.

Ні, це були вже руки мого дідуса: зі шрамами, мозолями, які нікому не зробили зла, а тільки поспішали працювати на радість та благополуччя людям. Пахло сухою, вилежаною деревиною, а я все дивився й дивився на дідусеві руки.

(...)

Здивована мама повільно бере моє творіння: вирізьблені дідусеві руки. Якусь мить розглядає, здмухує стружку.

– Справжні, – пригортає мене до грудей. В її очах стоять сльози.

– Ти ба! – здивовано басить батько. – Оце так здивував! Рік не торкався «інс-с-с-трументу», а що зумів. Ну, Вадько...

– Диво ти наше, – усміхається мати. – Перевдягайся. Час вечеряти, а ти ще й не обідав.

– Ні, ну тільки поглянь, – тато наче не міг повірити: повертав на всі боки мою роботу, розглядав здалеку, то зблизька.

– Якби я оце сам не побачив, то ніколи б не повірив, що це наш Вадько таке сотворив.

Таємниця циганської торби

Увечері бабуса сіла біля телевізора дивитись улюблений серіал, а Сніжана, поробивши уроки, примостила на кухні. Книжку вона знайшла в торбинці, прозваній бабусею циганською торбою. А речі там лежали й справді дивні, хоч і належали, як з'ясувалося, батькові.

Попервах, коли старенька палала ненавистю до зятя, який зманив доньку, вона хотіла все це винести на смітник, облили бензином та підпалити к лихій годині, та якось одразу не зробила, а із часом забулось. Так би й лежав отой циганський скарб невідь-скільки, коли б не внучка. Хатинка в них маленька – лише на дві кімнати, а з такими книжками хочеться усамітнитись. Сніжану так і тягло до торби, до тієї, як казала бабуса, циганської брехні та облуди.

Зірвався дощ, і його важкі краплі тепер гучно вистукували по підвіконню. Із сусідньої кімнати чулось приглушене бубоніння телевізора. Закипів і вимкнувся електрочайник, але Сніжана вже забула про чай, про смачні тістечка, про дощ і про те, що час укладатися спати. З усіх звуків, що огорнули її на кухні, вона почула лише тихесенький скрип дверцят старої шафи, яка висіла над обіднім столиком. Спочатку так несміливо, потім упевненіше, звідти на стіл, поряд з відкритою книжкою, зістрибнула зграйка маленьких зелених чоловічків. Від несподіванки дівчина зойкнула, мерщій схопила книжку й притиснула її до грудей. До кухні підтюпцем вбігла стривожена бабуса. Чоловічки вмить перетворилися на крапельки води. Старенька з докором глянула на онуку, мовляв дочиталася до чортиків. За звичкою, перед тим, як пити чай, протерла віхтиком стіл і знову ввімкнула чайник.

– Ой, – зойкнула Сніжана, коли від крапельок не лишилося й сліду.

– Не ойкай, бо я таки оті талмуди коли-небудь спалю. Бач, знайшла собі розвагу! І чого я одразу оце циганське причандалля не спалила? Чого ти в нього втупилася? Що там путнього знайшла?

– Цікаво, – розгублено промовила Сніжана.

– Та, може, воно й так, – пом'яшала бабуса. – Але таку науку самотужки не подужаєш. Відьмаки, чаклунки, знахарі, щоб ти знала, не із книжок цю науку черпають, її передають як спадщину.

– Хоч просто почитаю.

– Почитала, викинь і забудь. А ти з ними носишся, як дурень з писаною торбою. Вигадки то все, онучко, діставай краще з холодильника тістечка, будемо чаювати.

Отямившись, Сніжана якийсь час роздумувала, чи розповісти бабці пригоду, чи змовчати, а потім запитала:

– А звідки все це взялось?

– Ти про що, дитино?

– Та про оці книжки, незрозумілі предмети. Де їх тато надібав? Він користувався ними?

– Твій тато вмів тільки пиячити, красти, спати та доладно брехати, – бабуся не любила згадувати свого зятя, а коли й заходила мова, то кляла його на чому світ стоїть.

Вона не могла йому пробачити, що він затуманив очі її донці й осиротив Сніжану.

– То він усе це десь поцупив?

– Дивись, буде він тягнути додому такий непотріб! На таке він і оком не вів. Пам'ятаю, ще незадовго до того, як вони втекли з матір'ю... – тут голос бабусі змінився, затремтів і вона замовкла. По щоках покотилися сльози.

– Рідненька моя, – Сніжана встала з-за столу, підійшла до неї й прихилила її голову до грудей, ніжно торкаючись рукою сивого волосся. – Ви ж самі казали, що Бог їм суддя. Адже ми разом. Проживемо якось. З мене вже й помічниця виросла. Якби знала, то про це й не заводила б розмову.

– Воно ж болить, онучко. Такі рани не загоюються. Будуть у тебе діти, тоді зрозумієш мої сльози.

Сніжані здавалось, що не обов'язково чекати, “коли будуть діти”: вона й зараз прекрасно розуміє бабусю й болить їй не менше. Буває, іноді починають душити сльози, коли зустріне усміхнених і радісних подруг разом з батьками. Чи в магазині, коли бачить, як мати дбайливо приміряє своїй донці платтячко чи взуття, купує ласощі...

– Сплутався твій батько з якимсь старим циганом. Той розмовляв лише по-циганськи, ні російської, ні української не знав, бо все життя прожив десь в Аргентині, а сюди приїхав померати. Що їх так поріднило? Але й водою було не розлити. Не знаю, чим вони займалися, але чи не вперше за всі роки у твого батька з'явилися гроші, ще й чималі. Він навіть пиячити перестав. Той аргентинець часто ночував у нас, обідав, вечеряв, а іноді, бувало, щось майстрував по господарству. У твого ж батька руки ні до чого не доходили. Якось ми вечеряли разом, за столом зайшла розмова про те, що цей старий циган хотів би купити на Москалівці будиночок. Батько просив мене попитатися, чи не продає часом хто? Та хто ж із таким чоловіком схоче мати справу...

– Чого їх так не люблять? – не втрималась Сніжана. Вона вже давно хотіла про це запитати бабусі.

– Кат їх знає, – розгублено відповіла та. – Твоя мати полюбила на свою дурну голову, і що тепер? Щастя повна хата? Ні, не скажеш, що вони погані люди. Але в них свої звичаї й закони, а в нас – свої. Через те й немає порозуміння.

– І що, купили циганові хату? – запитала Сніжа – на, аби бабуся не перескочила на іншу тему, бо вона могла почати про одне, а закінчити зовсім про інше.

– Ага. Значить, про хату. Чи про що я тобі розповідала?

– Про книжки, що тато звідкись приніс.

Та, може, і купили б йому хату, але він узяв та й помер. Чи вбили його? Цього я тобі, онучко, не скажу. Як завжди, щоранку вони із твоїм батьком кудись зникали, а ввечері повертались. Заробітки в них були добрячі. І той аргентинець не скупився, часто так, щоб твій тато не бачив, підсовував мені гроші. От одного разу пішли вдвох, а повернувся батько один та й то аж під ранок. Зморений, сумний, аж чорний і мовчазний. Слова не витягнеш. Ото тільки й сказав: “Пішов від дід. Нема його на цьому світі”, – коли я запитала, де ж подівся його напарник. Поставив на стіл пляшку горілки, випив її, до їжі навіть не доторкнувся. День проспав, а ніччю зник разом із твоєю матір’ю назавжди.

Якось прибирала в хаті й наткнулась на оцю ось . торбинку із книгами та якимсь залізяччям. Ще там фотографія валялась. На ній був зображений покійний аргентинський циган, ще замолоду, з якоюсь панночкою. Хай їм грець, де вони на нашу голову взиялися! – важко зітхнула бабуся й стихла.

– Ні тато, ні мама, ні той аргентинський циган нічого ніколи не говорили про цю торбу? – тихо запитала Сніжана.

– Ні, онучко. Я її в очі не бачила. Мати, може, й знала. Та кому той мотлох був потрібний? Сама не знаю, чого я його відразу на смітник не викинула, як натрапила? А чого воно тебе так зацікавило?

– Просто.

– Я, приміром, скільки разів бралася почитати – нічого до пуття так і не зрозуміла. Воно, може, ці книжки розумні й цінні, та тільки не для всіх. Ворожіння, якісь рецепти. А ще оті металеві фігурки? Краще не лізти туди.

– Та я так, задля інтересу.

– Про твого Гаррі Поттера й то дохідливіше написано.

– Уявіть собі, це для мене, як продовження, – усміхнулася Сніжана.

– Ходімо спати, моє ти продовження, – бабуся підвелася з-за столу.

Операція «Холодний душ»

Вадько хотів провчити Анжеліку Діанову за те, що влаштували Ірі Приходько екзекуцію. Він вибрався на дашок при вході до школи і задумав скинути на однокласницю кульок з холодною водою. Але зробив це не вчасно і вода розхлюпалася перед вчителькою математики Антоніною Павлівною. Вона ж не повела його до директора, а запросила на морозиво.

І все, що вона говорила, було для мене незвичним, а особливо про дитинство, бо донедавна мені здавалось, що вчителі ніколи й не були дітьми. Вони народжуються вчителями.

І таких людей – море. Лише в нашому класі я нарахував кілька таких дівчат. Їх досить легко розпізнати. Це переважно відмінниці й зануди, у них мало друзів, у вільний час – читають книжки, і зневажають тих, хто захоплюється Шреком. А як вони вбрані?! Тоді як решта їхніх однокласниць чіпляють у вуха золото, фарбують нігті та губи й навіть у похмурі дні одягають темні окуляри, дівчата-вчительки носять немодні лашки, роблять простенькі зачіски й сахаються манікюру.

– Проведіть, будь ласка, ось цього хлопця до туалету. Йому треба вмитися й знайдіть для нього одноразового рушника, – розпорядилася вчителька, тільки – ми увійшли до зовсім порожньої кав'ярні. А мене запитала: “Ну, як тобі тут, подобається? Я ж казала, що тут затишно, тихо, малолюдно”.

– Угу, – а що мені було казати.

Обідньої пори хто тут сидітиме? Усі на роботі, а ввечері кав'ярня загуде як вулик. Колись ми із Циркулем бігали сюди недопалки збирати.

– Ну, то йди, а я тим часом щось замовлю.

Сердешна тітка провела мене до туалету, допомогла почистити піджак, вивела якоюсь рідиною плями від крові й принесла лейкопластир, щоб заліпити подряпини на руці. А потім поцікавилась, ким мені доводиться ця панночка. Вона мені не повірила, коли я сказав, що це моя вчителька. Та це вже її проблеми.

Умитий, зачесаний, у почищеному одязі я повернувся до столика, де на мене чекало морозиво, тістечка й гаряча кава.

– Нащо ви це? – мені стало ніяково.

– Коли люди збираються щось обговорити чи розповісти одне одному щось важливе, то, звичайно, роблять це за кавою, – Антоніна Павлівна підсунула мені чашку.

– Дякую, – я помішував ложечкою каву й не знав, із чого ж почати свою розповідь. Ще мить тому все здавалось так просто й очевидно, а тепер думки розбіглися, слова плуталися.

Мабуть, я довго міркував, бо Антоніна Павлівна першою порушила мовчанку:

– Давай поговоримо.

– Давайте.

– Про що? – уточнила вона.

– Ну, не знаю, із чого мені почати, щоб ви зрозуміли причину всього того, що сьогодні сталося.

– Якщо не знаєш, то давай про щось інше, – Антоніна Павлівна взяла тістечко.

– Про що?

– Ну, наприклад, про любов. Хочеш? – запитала вчителька. Я бачив: вона не жартує.

– У твоєму віці всі закохуються, з'являються перші симпатії, а згодом до них домішується сум і хочеться комусь розповісти наболіле. Тобі подобається в класі котрась із дівчат?

– Так, – відповів я й розгубився, бо мені подобалися одразу дві дівчини. А зізнатись у цьому Антоніні Павлівні соромно. Бо я знаю, як про таких чоловіків кажуть: “Пес-гульвіса ваш татусь!”. Це так волила тітка в найулюбленішому фільмі мого батька “Любов та голуби”.

– Ну, хто саме тобі подобається, не питатиму, адже це таємниця, – серйозно, без тіні усмішки сказала вона.

– Угу, – я сховав очі до чашки з кавою. – Ми всі одне одному подобаємося, тільки нічого хорошого із цього не виходить. – Я раптом збагнув, із чого можна почати розповідь, як їй пояснити все те, що відбулося й відбувається в класі поміж нами.

– Шкода, але без розчарувань у таких справах не обійтись.

– Тоді на греця воно здалося? – ображено запитав я.

– Прикрощами випробовуються почуття. І якщо вони слабкі, а людина боїться труднощів, або не здатна їм протистояти, тоді в її житті з'являється їх ще більше. Проблеми стають ще важчими, складнішими. Людина поступово втрачає друзів, інтерес до життя. В очах більшості вона перетворюється на хронічну невдачу. Її починають цуратися знайомі, сторонитись на роботі, у школі.

– А як по-вашому треба робити?

– Тебе вдарили по лівій щоці – підстав праву, – відповіла Антоніна Павлівна. – І це мене вразило більше, ніж розмова про кохання.

– Та ні! Нема дурних! Об мене чи моїх друзів витирають ноги, а я шанобливо вишкірятиму зуби?!

– Не треба розуміти цей вислів буквально. Його суть у тому, що мудра людина не повинна відповідати злом на зло.

– Сидіти й чекати, коли тебе розмажуть по стінці?! Гарненький розклад! Упевнений, що тому, хто це вигадав, ніколи добряче не давали в пику! – я обурено перебив тиху й спокійну мову вчительки.

– Давали, – сумно усміхнулась вона. – Ще й як давали.

– А ви бачили? Чи, принаймні, вам говорили ті, кому довіряєте, як собі?

– Мені про це розповідали книги, написані чесними, порядними й мудрими людьми. Вони спочатку все це перевірили на собі, а потім, бажаючи іншим добра та спокійного життя, поділилися з нами досвідом, – спокійно – Ну, хто саме тобі подобається, не питатиму, адже це таємниця, – серйозно, без тіні усмішки сказала вона.

– Угу, – я сховав очі до чашки з кавою. – Ми всі одне одному подобаємося, тільки нічого хорошого із цього не виходить. – Я раптом збагнув, із чого можна почати розповідь, як їй пояснити все те, що відбулося й відбувається в класі поміж нами.

– Шкода, але без розчарувань у таких справах не обійтись.

– Тоді на греця воно здалося? – ображено запитав я.

– Прикрощами випробовуються почуття. І якщо вони слабкі, а людина боїться труднощів, або не здатна їм протистояти, тоді в її житті з'являється їх ще більше. Проблеми стають ще важчими, складнішими. Людина поступово втрачає друзів, інтерес до життя. В очах більшості вона перетворюється на хронічну невдачу. Її починають цуратися знайомі, сторонитись на роботі, у школі.

– А як по-вашому треба робити?

– Тебе вдарили по лівій щоці – підстав праву, – відповіла Антоніна Павлівна. – І це мене вразило більше, ніж розмова про кохання.

– Та ні! Нема дурних! Об мене чи моїх друзів витирають ноги, а я шанобливо вишкірятиму зуби?!

– Не треба розуміти цей вислів буквально. Його суть у тому, що мудра людина не повинна відповідати злом на зло.

– Сидіти й чекати, коли тебе розмажуть по стінці?! Гарненький розклад! Упевнений, що тому, хто це вигадав, ніколи добряче не давали в пику! – я обурено перебив тиху й спокійну мову вчительки.

– Давали, – сумно усміхнулась вона. – Ще й як давали.

– А ви бачили? Чи, принаймні, вам говорили ті, кому довіряєте, як собі?

– Мені про це розповідали книги, написані чесними, порядними й мудрими людьми. Вони спочатку все це перевірили на собі, а потім, бажаючи іншим добра та спокійного життя, поділилися з нами досвідом, – спокійно вела далі Антоніна Павлівна.

– Якийсь дивний у них вийшов досвід! Або ж я нічого не тямлю! От судіть самі, – і тут я почав розповідати геть усе із самого початку, тобто від пригоди на груші.

Говорив попервах неохоче, бо не вірив, що це може видатися цікавим, а коли помітив, як її й без того небайдужі очі випромінювали то усмішку, то розпач, то досаду, – повірив. І з кожним словом, з кожним пережитим у розповіді епізодом на душі ставало легше.

Захолонула недопита кава, ніхто не торкнувся тістечок.

Учителька жодного разу не зупинила мою оповідь ні запитанням, ні повчальними коментарями: не вимовила ані слова, а коли я замовк – запала мовчанка.

Наші погляди зустрілись. Вона зітхнула, немов наважуючись сказати щось важливе, відпила кави й тихо заговорила.

У середині жовтня в шкільному саду від яблунь довшають тіні. Вечоріє. Я маю купу уроків. Звичайно, мене ніхто не навантажує, я навмисне беру їх, аби довше бути на роботі й не так рано повертатись додому. Але скільки б їх не було – усе одно замало, бо коли лунає дзвоник з останнього, мене огортає смуток, тому що час додому, а йти страшенно не хочеться.

Я виходжу зі спорожнілої, притихлої школи і йду в глибину шкільного саду, щоб дивитись, як на вечірньому сонці довшають тіні дерев, дихати

прохолодою, що пахне паленим листям і стиглими яблуками, які гупають у траву в тиші, немов чийсь кроки. Щось є в цьому таке, сповнене смутку й печалі. А іноді, коли напливають спогади, а глухий звук падіння плодів виринає мене з тих думок, здається, що хтось невідомий розставляє крапки над усіма “і”. Яблуко – крапка, через деякий час знову: яблуко – крапка, мовляв, досить тобі вже стільки років поспіль кружляти думками по замкненому колу. Що було, то було, й думкою нічого не зарадиш. Однак ще хочеться вірити, що розставляти крапки над “і” начебто ранувато. Теоретично так, а насправді – усе давно розставлено, й крапки теж. Втомила я тебе своєю лірикою? – запитала Антоніна Павлівна. У відповідь я заперечливо крутнув головою. – Чому я говорю про сад, про осінь? Тому що це була найулюбленіша пора мого чоловіка. Він обожнював осінні ліси, поля, озера, річки. Ми й познайомилися з ним восени, під час дипломної практики в нашій школі. На той час він уже рік працював після закінчення педінституту. Після уроків ми полюбляли гуляти шкільним садом. Та щастя виявилось таким коротким...

Невдовзі після нашого одруження він захворів. Спочатку лікарі сказали, що нічого особливого. І справді, його стан здоров'я начебто став поліпшуватися. Я тішилась, що ми знову будемо разом. Одного дня до мене на урок зайшов директор і сказав, що хтось телефонує з лікарні. Звичайно, я здивувалась, адже чоловік знав, що я зараз у школі й заважати не варто. Підняла слухавку, й незнайомий, байдужий голос сповістив про його смерть.

Я очікував, що цієї миті Антоніна Павлівна заплаче, а мені стане ніяково. Страшенно гублюся, коли переді мною плачуть дорослі. Та в її очах були не сльози: там була справжня повинь смутку. Голос залишався спокійним, рівним. І я ніби заспокоївся, але раптом стало її шкода.

– Звичайна необачність лікаря, – коротко пояснила вона причину смерті. – Помилка, що коштувала життя людині, а по суті – двом. Бо я не жила, а існувала, просто дихала й усе.

Безумовно, суд покарав винуватця: п'ять років умовного ув'язнення. Він просто відкупився. Несправедливий вирок. Але чому я не померла, не наклала на себе руки?

Я прагнула помсти: око за око, зуб за зуб. Твердо вирішила вбити лікаря, адже він позбавив життя мого чоловіка. Але вбивши його, чи поверну я коханого? Ні. Безглуздий учинок і більше нічого. Помста абсолютно нічого не вирішує й не змінює, а тільки ускладнює життя.

Хтось із мудреців сказав: “Залиш цю справу Богові”.

Втрату, зраду, як і багато інших життєвих прикрощів, треба вміти мужньо витримати. Ніколи не відповідай злом на зло. Лише добром можна розірвати цей ланцюг.

І я з головою занурилась у роботу. Сподівалась, що порожнечу, самотність, біль утрати заповнять дзвінки голоси, сміх учнів. Для мене школа стала означати більше, ніж дім: я залишалась із дітьми після занять, до-

помагала трієчникам готувати уроки, зустрічалась із батьками. І діти відгукнулись на моє тепло, на моє відкрите серце.

Однак мої колеги неправильно мене зрозуміли. І в учительському колективі поповзли чутки, що нібито я своїми стараннями намагаюсь посісти місце когось із заступників директора.

Невдовзі з чиєїсь ініціативи серед учнів тих класів, де я викладала математику, провели анонімне анкетування, щоб визначити найулюбленішого вчителя.

На педраді оголосили результати. Вони для мене виявились несподівано дивними: мій рейтинг був найнижчий.

– Брехня! – обурився я.

– Це не має значення, – спокійно відповіла Антоніна Павлівна. – Справа не в рейтингові, ти сам здогадався, що він був визначений нечесно. Мені порадили більше приділяти дітям уваги й дбати про високу успішність.

Я зрозуміла натяк, але у своїй роботі нічого не змінила. Минув деякий час, мої недоброзичливці заспокоїлись, мабуть, переконались, що я й гадки не маю зазіхати на чийсь посаду.

– Я би пішов до іншої школи. Нехай самі працюють, раз такі розумні.

– От бачиш, – сумно всміхнулась Антоніна Павлівна, – ти відразу найжачуєшся, кидаєшся в крайнощі, а цього ніколи не слід робити, якщо хоч трішки себе поважаєш.

– Поважаю! Ще й як поважаю, тому й найжачуюся. А мовчки ковтатимеш образи, як говорив дід Трубач, то заклують ік лихій годині.

– А ти навчися не ображатися, і тоді нічого не доведеться ковтати.

– Ну, навчусь і що далі?

– От бачиш, ти так і не зробив висновку з усього того, що я тобі розповіла, – стомлено зітхнула Антоніна Павлівна.

– Та ні ж бо! – кивнув заперечливо. Мені здалося, що своїми словами я тільки додав у життя вчительки смутку та печалі. – Все зрозуміло. От тільки не втямлю, що зміниться, коли, як ви кажете, підставити другу щоку? А негідники нехай собі торжествують, ходять переможцями? Думають, що їм усе дозволено, що всі закони за них?! Так, по-вашому?

– Ти правильно говориш. І з нечистю, і з негідниками треба боротись. Але кожен повинен обирати методи боротьби за совістю, а не так, як скажуть люди чи дід Трубач. Уяви, куди б завела тебе сьогоднішня пригода? А тепер згадай, із чого це все почалося? Тобі насолила Анжеліка Діанова? Так відійди від неї, будь морально вищим. Коли на тебе гавкає собака, ти у відповідь що, теж гавкатимеш? А наробив лиха, то май мужність у цьому зізнатися. Краще б ти підтримав Іру Приходько. Не розмінюйся на примітивні речі. Ось що я хотіла тобі сказати.

– Не буду, – тихо пообіцяв я.

– Уяви, що було б, якби я дійсно помстилася лікарю чи образилась і пішла до іншої школи? Від цього б побільшало страждання та болю мені

й моїм рідним, та й учням, які мене люблять. Зрештою, ми з тобою зараз би тут не сиділи, – усміхнулась Анто– ніна Павлівна. – Ще кави? А тістечка? Чому ти не їси?

– Чесне слово, не хочу.

– І дай спокій Анжеліці. Матиму нагоду, то поговорю з нею. Якщо вона розумна дівчинка, то зрозуміє свою помилку. На них вчать, адже так?

– Еге, – погодився я, бо після розмови мене ще дужче гнітив сором. Я б ніколи в житті не подумав, що їй, завжди усміхненій, молодій, уже стільки довелося пережити горя.

– Тоді збираємося?

– Прошу вас, вибачте мені.

– Вибачаю. Якщо ти зрозумів усе, про що ми говорили і з цим погодився, то значить, став сильнішим, ніж був сьогодні вранці. Обіцяєш бути таким за будь– яких обставин?

– Обіцяю.

Якщо батьки запитують, де так довго був, то скажи, що я затримала. А минулі події вже забуто. Я в тебе вірю. Ти здібний хлопець.

Махнув рукою і в задумі поплентався додому....

Сніжана, яка захоплюється ворожінням, запропонувала провчити Анжеліку, використавши магію.

Анжеліка відмовлялася йти до школи. Вона живе з бабусею, заслуженою артисткою на пенсії. Її батьки зайняті бізнесом і навідуються до неї у вихідні та на свята, на канікули забирають з собою відпочивати. Бабуся оберігає онучку від стресу, дозволяє їй багато речей і вчить, як потрібно діяти, щоб звернути увагу Юрка.

Цього ніхто не міг передбачити

У школі Анжеліка налаштувала весь клас проти Вадима й Іри Приходько, влаштували їм бойкот та виступали із ініціативою перевести їх в іншу школу. Збори з цього питання таки відбулися. На них був присутній і тато Вадима, і вчителька математики. Класна Лілія Борисівна звинувачувала Журбіна у тому, що він дозволив собі підняти руку на вчителя. Проте Антоніна Борисівна заперечила цей факт і запросила до слова Юрка Циркуля. У класі зчинився галас. Лілія Василівна попросила вчительку математики залишити збори.

(...)

Я боявся підвести очі.

– Ну то що, тема закрыта? – підвівся з-за парти Юрко й шарпнувся до дверей, не спускаючи погляду з Лілії Борисівни.

– Якщо ти так уважаєш, то можеш йти. Ми для тебе окремо проведемо збори, – роздратовано сказала класна.

– Тоді не забудьте на них запросити й Антоніну Павлівну, бо вона теж так уважає, – Циркуль вийшов із класу.

– Хто ще так уважає? – аж позеленіла Лілія Борисівна й прочесала очима, наче потужним рентгенівським променем, приголомшений клас. Найстрашніше було те, що все це відбувалося на очах мого батька. Якби не було зайвого свідка, то цей спектакль класна керівницка поставила б за іншим сценарієм. А відтак доводилось грати всупереч власним планам. І тепер я розумів, що наступне слово за мною.

– Ліліє Борисівно, я теж так уважаю, – намагався говорити спокійно й не зводив очей із класної, – бо хотів поцілити пакунком з водою не в учительку математики, а в Анжеліку. Та не вийшло, хоч я дуже хотів допекти Діановій. Але за що, я вам не скажу, бо неприязнь поміж нами вже давно поросла травою, і я ніколи в її бік і пальцем не поворухну. Я так уважаю.

– І я так уважаю, – підвівся Андрій Куц.

– І я, – сказала Іра Приходько.

– Я теж так думаю, – пробурмотів Чорнобай.

– Вадим правду каже, – додав Негода.

– Я теж так думаю!

– І я теж!

– Так уважаю.

Наче постріли, почали коротко лунати голоси, а за мить до них долучилися всі, клас загудів, як вулик, усі один одному почали щось доводити, про щось сперечатись. Куц, Іра Приходько, Чорнобай та ще декілька учнів підвелися й пішли до дверей, а за ними підхопилась і решта.

Лілія Борисівна на якийсь час зацікавилась й круглими очима дивилась, як порожніє клас. Навіть ніхто не сказав “до побачення”. Однією з останніх виходила Анжеліка, але спершу вона підійшла до мене й голосно, щоб почула класна, сказала: “І ти теж мені вибач, Вадиме”. А вже потім попрощалась із Лілією Борисівною.

За кілька хвилин, окрім мене, батька та класної, нікого не залишилось. Я розгублено потупився в підлогу. Батько встав з-за парти, підійшов до дошки, узяв мене за руку, якусь мить мовчки дивився в обличчя Лілії Борисівни, а потім сказав:

– Виявляється, усе так просто? Будьте щирішими й до вас потягнуться діти, чи як там радила ваша колега? Моє вам батьківське спасибі за виховну роботу.

– Вас більше ніщо не цікавить? – запитала класна.

– Дякую, ви все прояснили. Сподіваюсь, у вас теж нема до мене запитань, – зі стриманою ввічливістю сказав батько.

– Запитань безліч, але ми їх обговоримо іншим разом. До побачення.

Бабуся давала настанови Анжеліці, як діяти далі, як потрібно зблизитися з Вадьком і подружитися з Іркою Приходько, щоб Юрко Циркуль звернув на неї увагу. На Вадимову роботу звернув увагу голова

журі й запропонував зробити ще щось. Журбін вирізьбив скульптуру і назвав її «Вчителька». Анжеліка передала йому книжку «Практика різьблення по дереву» і сказала, що їй сподобалася його робота «Діду-сєві руки».

Циркуль + Приходько

Вадим захворів і потрапив до лікарні. Друзі збиралися його провідати у лікарні. У парку біля школи зустріли Антоніну Павлівну.

– Додому не поспішаєте? Правильно, восени хочеться стати ближче до природи.

– Антоніно Павлівно, морозиво будете? – запропонував Циркуль.

– Дякую, Юро, – не пропадаю за солодким.

– Я зараз принесу, тут поруч.

– Сидіть, сидіть. Не треба. А я вас ще здалеку помітила. А де Вадим?

– Ось пакунок бачите? Це ми йому приготували вітаміни в лікарню.

Захворів наш скульптор.

– Так несподівано?

– Занедужав просто в школі. Не дійшов до медпункту й знепритомнів.

Лікарі кажуть, що це буває від перевтоми та нервового виснаження.

– Прикро. Перекажуйте вітання. Нехай швидше одужує. А чому ви його звете скульптором?

– Та це так, між іншим, – розгубився Юрко. Помовчав, міркував, чи варто говорити. – Він різьбить по дереву. На обласний конкурс таке сотворив, що навіть професор з Академії культури засумнівався, що це його робота. Називається «Дідусєві руки». Так щоб вони повірили, Вадько виготовив ще кращу й назвав «Вчителька». Вам присвячена. От тільки, як каже Лілія Борисівна, учителька в нього вийшла засмучена та зморена.

– Чула про це в учительській, але не знала, що мова йдеться саме про Вадима. Обов'язково погляну на його роботи. Навіть і не підозрювала, що він у нас творча натура. Добре, не буду вам заважати. Відпочивайте. Цінуйте дружбу понад усе. Вона у вас пройшла справжнє випробовування. До зустрічі.

Циркуль помітив, що усмішка вчительки була щира, але сумна. «Справді, як у Вадимової скульптури», – здивувався він.

– Про що задумався? – запитала Іра.

– Так, про всяке.

Юрків погляд був теплим і ніжним. Щось у ньому було відверте й водночас таємниче. Їй хотілося сказати йому приємні, радісні слова. Але вони не знаходились, і дівчинка усміхнулась у відповідь.

– Дивно, – тихо сказав Циркуль, – не так давно я тебе не помічав у класі. І не думав, що ти така рішуча, відчайдушна, смілива. Донедавна мені всі дівчата здавалися маминими доньками й улюбленицями вчителів. Адже вони ні на що не здатні, окрім зубріння, пліток та балаканини про зачіски, джинси й попсову музику. Не думав, що так запросто дів-

чина— однокласниця може стати другом. До того ж, надійнішим, ніж дехто із хлопців. Правда? — поглянув на неї Юрко.

— У мене все навпаки, — важко зітхнула Іра й відвела погляд.

— Тобто?

— Мені завжди хотілось мати друга. Неважливо, дівчину чи хлопця. Головне, щоб він був справжній, який за тебе готовий у вогонь і воду. Ну, як у кіно, знаєш? І я охоче товаришувала з усіма. Була відвертою, але із часом наражалась то на брехню, то на жадібність, то на заздрість. Зрештою, я стомилась шукати й вирішила привернути їхню увагу своєю поведінкою, тобто бути такою, якою бачила в мріях свого товариша. Однак і це нічого не дало, окрім єхидних посмішок, пліток. Та ти ж, усе бачиш. Ось.

— Прикро. Стільки проводимо часу разом і нічого одне про одного не знаємо. А от випадково виявилось, що мріємо однаково, — Циркуль креслив щось гілочкою по землі.

— Це тільки так здається. Скажи мені, ти про що думаєш? Не взагалі, а зараз?

— Щоб діти ніколи не ставали дорослими, — відповів Циркуль і кинув малювати в пилюці незрозумілі фігурки. — Я давно над цим замислююся.

— Смішно й нереально.

— Ну, а якщо й ставали, то такими, наприклад, як Антошна Павлівна, — пояснював Циркуль. — А втім, нехай стають! Але чому дорослий, який теж був дитиною, не завжди хоче Ті зрозуміти? Чому всі батьки так швидко забувають, як вони самі були дітьми? Це несправедливо! Ось чому слід усім пам'ятати про дитинство й не псувати нам життя.

— Ай справді, коли людина дорослішає, то з нею відбуваються якісь дивні зміни, — погодилась Ірина. — І чи вона їх не помічає, чи не противиться їм?

— Мабуть, не у всіх однаково. В Антоніні Павлівни он стільки сили, що навіть іншим намагається допомогти. То що? Усі інші — слабаки? — підсумував Циркуль і сам здивувався, звідки беруться в нього такі дивні висновки?!

(...)

Ще одна неймовірна пригода сталася у 7-В класі. Сніжана загіннотизувала усіх і, коли Анжеліка зайшла до класу, її всі бачили тільки в купальнику. Це пояснювали тим, що Анжеліка — інопланетянка.

Тим часом Вадимова робота перемогла в обласному конкурсі творчих робіт і його запросили на навчання до спеціалізованого ліцею мистецтв. Хлопець роздумує, як він буде там без Юрка й інших однокласників. Але згодом приймає рішення вчитися в ліцеї. Однокласники влаштовують Журбінку проводи.

Мама Вадима занедужує і потрапляє в лікарню. Їй потрібна дорога операція. Батько зловживає з алкоголем. Щоб здобути хоч якісь кошти, Журбін продає свій комп, збирає порожні пляшки і терпить приниження від п'яниць та нових однокласників. Він вирішує поверну-

тися у свою рідну школу. Дізнається, що за місяць Юрко з батьками емігрують в іншу країну й засмучується.

Одного ранку Вадим стає свідком затримання злочинців і знаходить гроші, які вони викинули, як доказ злочину.

Як я тепер буду без Циркуля

* * *

Ближче до вечора ми з татом пішли провідувати маму. Дорогою до лікарні мені зателефонувала Сніжана: цікавилась, як там батько. Не міг же я в його присутності сказати, що пляшка горілки стоїть ще й досі неторканою. Відповів коротко: “Все нормально”. І вона, здається, здогадалась, що я не можу розмовляти.

Ми принесли потрібні медикаменти й лікар сказав, що це якийсь час дозволить протримати маму у формі, а далі, як не крути, порятунком тільки в операції. Вона вперше за багато днів усміхалась і розмовляла досить довго, але потім їй стало гірше. У батька на очах заблищали сльози.

Вечеряли ми мовчки. Пляшку, яку я вдруге виставив на стіл, він узяв, підвівся з-за столу й попрямував до дверей. Напевне подався до діда Трубача, але за хвилину я почув як брязнуло скло. Повернувшись до кухні, мовив, підморгнувши: “Не всі закорковані пляшки відкорковують. Чи не так, Вадько?”

Потім ми сіли дивитись телевізор. Перемикаючи канали, зупинилися на міських новинах. Ведучий інформаційного випуску повідомляв: “Невідомі злочинці, дізнавшись про шалену виручку казино, яку власники дивним чином устигли обміняти на долари, дочекались його закриття й вчинили напад, поцупивши понад двісті тисяч доларів. Охорона закладу вчасно викликала міліцію, яка оперативно відреагувала на сигнал і вже за лічені хвилини була на місці події, перетнувши злодіям дорогу. Але грабіжникам вдалося втекти. Щоправда, недалеко, уже за кілька сот метрів від казино, у самому центрі міста, їх наздогнали оперативники. Однак при ретельному обшуку викрадених грошей не виявлено, а втікачі таким чином опинилися лише підозрюваними в скоєнні злочину. Наразі проводиться слідство, яке, сподіваємося, встановить справжніх злочинців”.

— Вміло хлопці спрацювали, — зауважив батько й перемкнув на інший канал.

Випадково побачений телесюжет усе невідоме зробив ясным і зрозумілим, аж далі нікуди. Я сидів, приголомшений новиною, й хотів одразу ж сказати батькові, що ці долари в нашій кишені. От тільки як ними розпорядитися й не залетіти за ґрати? Їх можна віднести до міліції, а за це, я десь чув, дають винагороду у відсотках. І совість чиста, й на операцію вистачить. А якщо не вистачить? Отут без тата не обійтись, бо хто ж зі мною, підлітком, розмовлятиме? Відберуть гроші й скажуть: ми тебе не знаємо. Отже, завтра вранці, коли батько піде до школи влаштовувати мої справи, я шви-

денько мотнувся до Пентагону, заберу долари й розповім йому все. Мені тепер легше буде говорити, адже випуск новин батько чув, у курсі справи, а моя інформація буде йому доповненням, звалиться, мов сніг на голову.

Суцвіття культур

У романі Валентин Бердт наділяє головного героя Вадима Журбіна неабияким талантом – різьбленням по дереву. Цей талант передався йому від дідуся. Художнє різьблення по дереву або сницарство – один із найдавніших видів декоративно-прикладного мистецтва України. Майстри художнього різьблення по дереву передавали свій досвід із покоління в покоління. Створювали оригінальні просторові декоративні і прикладні об'єкти з дерева: скульптури, фігури, деталі інтер'єру, елементи ландшафтного дизайну.

Відомим різьбярем є Петро Пипа, майстер рельєфного різьблення, автор дерев'яних скульптур, картин, писанок із Вінниччини.

Петро Пипа і його роботи

Літературна прогулянка

Валентин Бердт відкриває таємниці писання: *«У моїй творчості не має нічого свідомого – все відбувається так, наче тобі хтось нашіптує на вухо як і про що саме потрібно писати. Я б ніколи не написав повість, якщо спершу сів накидав його план, перелічив персонажів і таке інше. Звісно, план би я написав, а от текст уже ні. Бо не можу писати, як то кажуть*

по готовому. Це для мене нецікаво, це не захоплює, а відтак то може бути, що і читач закрутить носом від нудьги. Під час написання хочеться перебувати у стані невідомого, в обставинах, сповнених несподіванок. Безумовно така писанина нерідко заводить в глухий кут. Спершу йшло, як пісня, а далі наче хто монітор вимкнув. Тобто, за творчу нірвану неминуче настає розплата».

АКТИВНОСТІ

Комунікація

1. Чи звернули увагу, що події у творі висвітлює не автор? А хто?
2. Як ви являєте 7-В клас? Хто з учнів описаного класу запам'ятався найбільше і чому?
3. Опишіть гумористичні епізоди. Які емоції вони викликали у вас?
4. У назві твору згадано Юрка Циркуля. Як ви думаєте, хто є головним героєм твору?

Аналіз та інтерпретація

5. Проаналізуйте сюжет роману. Які проблеми порушив автор?
6. Створіть таблицю композиції шкільного роману за зразком, уписуючи до кожної частини назву його епізоду.

Експозиція твору

Зав'язка дії

Розвиток дії

Кульмінація

Розв'язка дії

7. Проаналізуйте образи головних героїв, порівняйте їх характери. Хто з них вам близький за поведінкою і вчинками? На кого ви б хотіли і на кого не хотіли бути схожими? Створіть таблицю, характеризуючи обраного персонажа.

ПОЗИТИВНІ (добрі) вчинки

НЕГАТИВНІ (погані) вчинки

8. Назвіть жанрові ознаки твору й доведіть чи спростуйте, що це зразок шкільної прози.

9. Визначте 5 аргументів, які можна використати у твердженні, що це підліткова проза. Яку роль відіграє оповідач у цьому контексті?

Творче самовираження

10. Шкільний роман має відкритий фінал. Як би ви продовжили історію Вадима Журбіна. Напишіть власне завершення твору.

Цифрові навички

11. Попрацюйте у групах і створіть запитання на основі твору для гри «Перший мільйон» у програмі LearningApps чи для вікторини у програмі Wordwall чи іншій.

Дослідження і проекти

12. Створіть тематичний рекомендаційний плакат й презентуйте книги про школу для підлітків, які ви читали чи хотіли б прочитати.

Або – Підготуйте проєкт про відомих різьбярів вашого краю.

Життєві ситуації

13. Вадько Журбін опинився в скрутній ситуації і змушений був збирати пляшки, щоб отримати хоч якісь кошти. З нього насміхаються ліцеїсти. Як би ви діяли, якби дізналися, що в такій ситуації опинився ваш однокласник?

14. Дружба Юрка Циркуля і Вадима Журбіна щира і міцна. Що саме є свідченням цього? Чи маєте таких друзів? Чи знаєте когось, щоб теж так дружили? Що потрібно для того, щоб бути справжнім другом?

АНДРІЙ МАСЛЮХ

Нар. 1975 р.

Та вжитті взагалі радості ціле море!

Треба лише хотіти її побачити.

Андрій Маслюх

Барви емоцій

1. Що таке інклюзія?

2. Розкажіть про ваш досвід спілкування з людьми з особливими потребами?

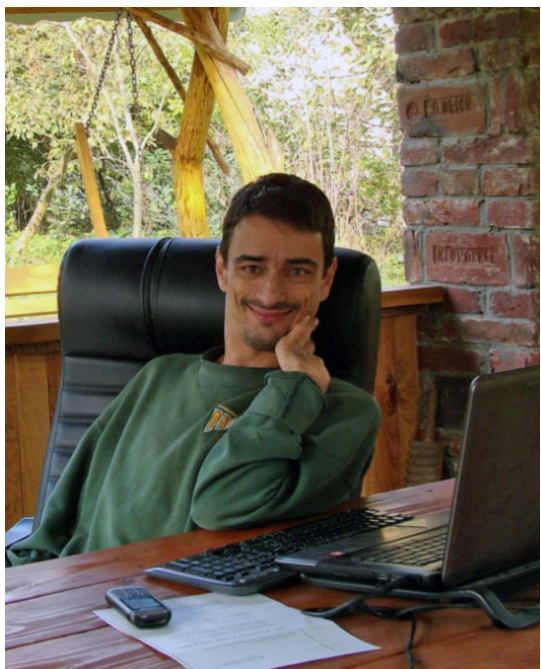
Життєва історія письменника і перекладача Андрія Маслюха може бути прикладом успіху, який є результатом сили волі, наполегливої праці, активної самоосвіти та позитивного світобачення.

Народився у 1975 році у Львові. Через проблеми зі здоров'ям (наслідки ДЦП) навчався на індивідуальній формі у звичайній львівській школі, закінчив Львівський національний університет імені Івана Франка, де й почалася його активна перекладацька діяльність.

Андрій Маслюх згадує своє дитинство й навчання вдома: *«Мій стан тоді не дозволяв цілий день бути в школі: я ходив погано (х-*

дити самостійно почав лише у 7 років), координація рухів була слабенька. Це вже потім, завдяки тренуванням і лікуванню, я трохи зміцнів і став почуватися краще. Загалом беручи, таке заочне навчання мені подобалось. Я міг приділяти більше часу на те, що мене цікавило: географію, історію, пізніше – іноземні мови. Багато читав, це зрозуміло: мені важко було рухатися, бігати, тому я більше часу проводив із книжками. Вже тоді, напевно, закладалися передумови для майбутньої професії. Батькам навіть іноді доводилося ховати від мене книжки, щоб я не зіпсував собі зір».

Любов до географії та передплачений родичами з Америки журнал National Geographic стали дієвим стимулом для вивчення англійської мови. А пізніше у Центрі італійської мови і культури при Львівському університеті імені Івана Франка автор опанував й італійську.

Досвід Андрія Маслюха може надихати інших людей. До 15 років виходив на вулицю тільки у супроводі батьків, адже родина жила на околиці міста й до трамваю треба було йти пішки 2 км. Як тільки запустили маршрутки, опанував їх і вирішив, що готовий до самостійних поїздок: *«Я любив історію, тому іноді брав з собою книжку «Історичні проходи по Львові» відомого історика Крип'якевича та ходив тими місцями, які він описує. Це було надзвичайно цікаво. Потім почав ходити по кав'ярнях, книгарнях, спілкуватися з людьми»*. Як зізнається письменник, захоплювався футболом і за час регулярного відвідування матчів на стадіоні позбувся багатьох комплексів. Допомогли йому в цьому батьки, друзі, дружина, спільно з якою виховують доньку Анну-Марію.

Активна перекладацька діяльність і співпраця з видавництвами значно розширили коло спілкування автора, з'явилася можливість мандрувати. Він згадує свої подорожі в Крим, поїздки до Риму на запрошення Папського Східного Інституту і сподівається ще поїздити по світу. Має й видавничі задуми: *«А ще у мене здавна є думка перекласти книжку Марко Поло про його мандри на Сході, коли врешті-решт знайду для неї видавця. Так, у мене багато планів та мрій. Я цілком звичайна людина зі звичайним, досить насиченим життям. Що ж до того, як мене сприймають інші, – можу сказати, що рано чи пізно людину починають бачити такою, якою вона сама себе бачить»*.

Барви емоцій

1. Чи знаєте ви людей, подібних до Андрія Маслюха своєю працьовитістю та наполегливістю?

2. Можливо ви маєте досвід відвідувати місця, про які прочитали в книгах чи путівниках? Якщо так, то розкажіть про це

Літературна прогулянка

Андрій Маслюх у рубриці «Кілька слів про себе» пише: *«Попри “довічну” проблему зі здоров'ям (наслідки ДЦП), майже ніколи не сумую і вмю тішитися життям. Переважно тихо-мирно, наче той Толкінів гобіт, сиджу собі за комп'ютером, пообкладавшись книжками та поринувши у черговий переклад, але часом, коли надто вже засиджуся, можу зненацька встругнути якусь авантюру й опинитися, приміром, у човні в гирлі Дунаю або на найвищій дзвіниці Чернігова. По вуха закоханий у свій рідний Леополіс – місто, яким можу блукати безконечно, щоразу відкриваючи для себе щось нове та прислухаючись до таємничої і химерної мови старих каменів... можливо, колись спробую перекласти щось і з неї :-)* Полюбляю посидіти з дружиною та друзями у неповторних львівських кнайпах, попиваючи чорну каву та балакаючи про життя-буття, а іноді просто засісти на самоті в затишному куточку з цікавою книжкою. Словом, без Львова себе не уявляю, і хоч страшенно люблю мандрувати, та саме поверненню до Львова завжди тішуся чи не найбільше – адже це місто, куди так добре повертатися...»

Твір як квітка

Оповідання «Трамвай № N» Андрія Маслюха значною мірою автобіографічне. Головний герой має мрію – самостійно проїхатися трамваєм, мандрувати. Досі він «мандрував» тільки сторінками книг, розглядаючи карти, уявляючи. Сюжет оповідання – один двогодинний епізод з життя хлопчика з ДЦП, під час якого перед читачем постає усе його свідоме життя, думки, переживання, мрії, біль.

Шлях до трамваю, поїздка – речі буденні для інших, «банальна річ», «щоденна рутинна», але для дитини з інвалідністю – не так нова пригода, як новий досвід, вихід за межі замкненого світу, долаття страху, самоствердження. Використовуючи невласне пряму мову, самохарактеристику, спогади, роздуми і внутрішній монолог, а найбільше – художні деталі, автор вибудовує психологічний портрет героя. Він фіксує кожен його крок, передає дистантні (зорові, слухові) і контактні (тактильні, біль) відчуття, вагання і самопереконання.

Враження від поїздки переплітаються із самооцінкою. Мовними засобами письменник передає фізичну й емоційну напругу дитини від кожного кроку. Крок – художня деталь, яка лягла в основу оповідання.

Цілісний образ юного героя постає внаслідок синтезу кількох ракурсів його побудови: самохарактеристики, сприйняття ровесниками, дорослими людьми і родиною. Юнак ніяк не звикне до зацікавлених і насмішуватих поглядів, аналізує своє відображення у вітрині мобільного салону. Це одночасно і автопортрет і погляд ніби збоку.

Оповідання А. Маслюха не має незвичного сюжету, пригодницької історії, вигаданих епізодів чи карколомних подій, але має надзвичайно динамічний, психологічний образ дитини «іншої», високу художню якість письма.

ТРАМВАЙ № N

Барви емоцій

1. Чому головний герой уникає зустрічей на вулиці? Що означає вислів «не помітити тебе важко».

2. Чи актуальні порушені проблеми у сучасному світі?

На крилах читання

Перший крок – найважчий. У тебе взагалі таке враження, наче ти не з подвір'я на вулицю виходиш, а ступаєш у море – поки що мілке, проте з кожним кроком щораз глибше й глибше. Клямка приємно холодить руку, і ця прохолода додає впевненості. Геть сумніви, все тисячу разів уже обдумано і передумано. Час діяти.

Насправді там, попереду, нема нічого страшного. Передмістя, асфальтова стрічка вулиці біжить трохи під гору, вужчає у перспективі і губиться за поворотом; обабіч – тротуар, біля якого то тут, то там припарковано

кілька машин; за дротяними загорожами і парканами – приватні будинки, садки, квітники, де-не-де й городці ще збереглися. Все добре знайоме, тут, на цій вулиці, ти прожив усі свої п'ятнадцять років.

Хвіртка брязкає за спиною. Це – сигнал до дії, бо не вистачало тільки, щоб тепер, коли ти нарешті зважився, бабуля визирнула у вікно і тебе побачила. О, тоді почнеться: “Ти куди?! Там же машина за машиною! Та де то колись так було... Вертайся, чуєш!”. І таки доведеться вертатися. А не визирне, то, може, й не спохопиться, бо щойно нагодувала тебе обідом і знає, що ти можеш тепер до самого вечора зависати над якоюсь книжкою в одному з улюблених закапелків, і тоді не видно тебе і не чути – тільки шурхотять сторінки... Та й ненадовго це, туди – і відразу назад.

Спочатку йти трохи важко, але це мине, ти вже в курсі. Тільки не думати про руки-ноги, викинути їх із голови: тоді вони самі перемкнуться на автопілот і рухатимуться більш-менш злагоджено... на свій, звісно, штиб. Крок, крок, і ще крок, і ще десять кроків – і ти справді входиш у ритм. Тільки тоді наважуєшся відвести погляд від не дуже рівного тротуару і бачиш, як крізь прижовклу вже крону горіха, який росте на подвір'ї в сусідів через дорогу, тобі підморгує сонце. В грудях піднімається хвиля якоїсь аж надто бурхливої радості: *yes, I did it!* “Ні, ще ні, – цить-каєш ти подумки на неї, – порадієш потім, як усе вийде”.

З бічної вулички притьмом вихоплюється і повертає тобі назустріч жіноча постать. Від несподіванки ти трохи напружуєшся, але вперто йдеш далі. Таж не до ліса зібрався, а до міста, ні? То звикай, людей там багато.

– О, Миколко! Привіт! Вийшов погуляти? А чого сам? – всміхається до тебе жінка. То пані Стефа, сусідка з третьої хати по вашому боці. – Як там бабуля? От не дійду ніяк до неї, другий тиждень вже йду...

Добре, що пані Стефа має звичку сипати питаннями, як із кулемета, і відповідати на всі необов'язково, бо вона й сама не дуже пам'ятає, про що питала спочатку. Ти глибоко вдихаєш і кажеш:

– Добрий день! Нормально...

– То перекажи їй, що я, може, забіжу ще нині. Маю одну гарну серветку, то вже напевно схоче собі відшити. Ну, бувай, будь обережний і не йди далеко, бо змучишся...

І ви розходитеся: сусідка біжить вниз – “на долину”, як тут кажуть, а ти рушаєш далі у протилежному напрямку. Ще трохи, і буде поворот, за ним підйом закінчиться і дорога піде рівно. А там метрів триста по прямій, повз останні перед перехрестям будинки та кілька крамниць, двічі перейти вулицю – і ти на місці. На кінцевій зупинці трамваю № N.

До повороту доходиш уже повільніше: трохи щемить спина, таки занадто розігнався спочатку. Але то, як казав колись дід, байка, в сенсі – нічого страшного. Просто взагалі рухатися треба більше, а ходити туди-сюди подвір'ям уже просто несила. За роки у тебе склалася ціла система маршрутів і особливих, лише тобі відомих місць: ось тут обов'язково сту-

пити на плаский камінчик, що потрапив у бетонну пастку доріжки між хвірткою і хатою; через пару метрів – торкнутися вишневої гілки, яка нависає ліворуч; ще сім кроків – і підняти голову, щоб зиркнути у просвіт між сусідськими будинками: тоді видно ялинку, яка росте у третьому дворі від вашого. На зворотному шляху орієнтири вже інші. В садку таких маршрутів найбільше, там теж є свої особливі місця і ракурси, а ще – примітні дерева, кущі, гілки і навіть порослі мохом горбики. Кілька років тому тобі подобалося уявляти, що ті горбики – то насправді вкриті густим лісом гори, і класно було б на якийсь час зменшитися, от як Аліса у Льюїса Керолла, і трохи там помандрувати... ну хоча б до підніжжя он тієї яблуні. Ті маршрути і складна схема, за якою вони чергувалися між собою, так увійшли у звичку, що коли тато вирішив одного разу прорідити сад і спиляв ту вишневу гілку, тобі ще довго мимоволі тягнулася до неї рука і ставало якось щемко на серці від спогаду про той шорсткий щоденний доторк.

Останній відрізок дороги, до перехрестя вже недалеко. Перехожих стає дедалі більше. Понурий чоловік, який суне тобі назустріч, дивиться так, наче взагалі тебе не бачить, і ти щиро йому за це вдячний. Метрів на три-чотири позаду нього діловито крокують троє коротко стрижених хлопчаків років на п'ять молодших за тебе. Що зараз буде, тобі відомо наперед. Так і є: ось той, що ліворуч, помічає тебе – й аж збивається з кроку, а тоді штовхає ліктем іншого: глянь! Наступної миті у тебе втуплюються вже три пари очей. Тобі через це бухає в голову кров, а ноги й руки зовсім втрачають гнучкість: так і звалитися просто тут, на вулиці, недовго. Ех... був би ти страусом, то встромив би голову не те що в пісок, а навіть в асфальт, тільки б не відчувати на собі цих поглядів. Але ні, так не піде... ти робиш зусилля і викидаєш з голови всі думки, залишаєш тільки "Раз, два, три, чотири... раз, два, три, чотири..." – то твої кроки. На хлопців намагаєшся не дивитися, адже знаєш: варто лиш зустрітися з ними очима, як тобі перекосить ще й обличчя, і буде їм зайва атракція. Давно, давно ж треба вже звикнути до того, що на тебе всюди витріщаються. Це, зрештою, природно – дивитися на щось інакше... чи на когось інакшого, не такого, як усі. А для них ти і є не такий. У тебе ДЦП.

Ще кільканадцять кроків – і ти вихоплюєш очима свою постать у напівдзеркальній вітрині мобільного салону. Ну, так... не помітити тебе важко. Голова тримається на шиї не дуже твердо, одне плече підсмикнулося вище за інше, права рука гуляє десь за спиною (вона взагалі мало тобі кориться, і ти за це охрестив її "сепаратисткою"). Хода – то окрема тема: йдеш ти трохи боком, правій нозі весь час кортить вирватися вперед, і ліва мусить її наздоганяти. Окей, зізнайся чесно: коли ти отак несподівано наштовхуєшся поглядом на своє відображення, то й сам першої миті трохи заскочений, бо не звик бачити себе збоку...

Перший перехід. Тут складно, бо рух на магістральній вулиці насичений, а світлофора нема. Нічого, якось воно буде. Зупиняєшся за якимсь дядьком у шкірянці і чекаєш, прислухаючись до глухого гулу в ногах. Тепер

не проґавити моменту, вчасно згрупуватися і ступити той непростий крок на проїжджу частину. Так... ну, вперед! Ноги штивні від напруги, але все ж підкоряються і несуть тебе через дорогу слідом за тим-таки дядьком. Головне – не дивитися на машини, які зупиняються перед “зеброю”, щоб вас пропустити. А тут крок догори, на тротуар. Є! Ще метрів п’ятдесят повз кілька кіосків і аптеку, ще один перехід, цього разу регульований, тому подолати його вже легше, і – ось вона, кінцева! Тепер – перепочити, і то неґайно... На зупинці є кілька лавок, і ти опускаєшся на одну з них. Біль у спині відразу стихає. Людей, на щастя, небагато: трамвай щойно від’їхав.

Насправді все не так страшно, як здається, думаєш ти. З цим, із ДЦП тобто, можна жити. «Вікіпедія» каже, що у світі 17 мільйонів людей із таким діагнозом. “Капець, цілий мегаполіс”, – мимохіть посміхаєшся ти і трохи відпружуєшся. Тобі, в принципі, ще й пощастило: ти ж не прикутий до візка, пересуваєшся самостійно, хоч і пішов сам не в рік, як інші діти, а в п’ять. Але то вже деталі, головне, що таки пішов. Батькам можна пам’ятник поставити за те, що не опустили рук, коли почули діагноз, а з року в рік возили тебе по всіляких санаторіях і реабілітаційних центрах, на масаж, мільйон разів повторювали з тобою різні вправи (“Праву руку догори... Потихеньку, все вийде... Ще раз... Ну, от бачиш. А зараз те саме – лівою. Добре, тепер ноги разом і догори, десять разів. Поїхали!”). І так день у день, місяць у місяць, рік у рік. Потім фірма, де працював тато, збанкрутувала, і стало вже не до санаторіїв, довелося і мамі, і татові періодично й надовго виїжджати за кордон на заробітки, щоб віддавати борги і годувати сім’ю. Ти залишався з бабцею. У школі вчився екстерном: ще давніше, коли настав час записувати тебе у перший клас, дома влаштували нараду і вирішили, що так буде краще для всіх. Віддати тебе до звичайної школи не наважилися. “Його ж там затопчуть, діти тепер зовсім некеровані стали”, – бідкалася тітка Оксана, татова старша сестра, яка вже років двадцять викладала математику у школі на іншому кінці міста. Цього виявилось цілком достатньо, щоб батьки остаточно схилюлися до ідеї екстернату. З навчанням проблем не виникало: писав ти, правда, як курка лапою, але вчителі ставилися до цього з розумінням. А що на кожне їхнє запитання в тебе завжди знаходилася якась відповідь, то з часом усі до цього звикли, й іспити ти складав мало не автоматом. Навчання навчанням, та все ж здавна найприємнішим для тебе заняттям було потягнути з татової шафи якусь зі старих книжок – читати ти навчився років у чотири, – скрутитися клубочком в улюбленому фотелі біля вікна і пірнути з головою у чергову історію... наприклад, разом із Морісом Джеральдом мчати верхи техаськими преріями до Ісідори Коварубіо де Лос-Льянос чи супроводжувати Шерлока Холмса і доктора Ватсона в мандрах імлистими лондонськими вулицями. Або просто гортати старий енциклопедичний словник, три томи якого знайшлися на полиці в колишній дідовій майстерні, і розглядати карти давно зниклих держав на кшталт Дагомеї. Щоб у п’ять чи шість років спантеличити сусідку, яка за-

бігла до вас у гості, таким запитанням: “Пані Орісю, от чорні люди називаються негри, а як тоді називаються білі?”.

Так, батьки в тебе класні. Шкода, мусять тепер пропадати по півроку то в Польщі, то в Іспанії, то в Чехії – бо ж борги повернуто ще не всі, та й жити, кажуть, якось треба. Щоразу перед від'їздом тато спеціально проходиться книгарнями і привозить тобі повну торбу книжок – стільки, щоб вистачило до наступного разу. Ну, це він так думає, а ти до того часу, звісно, перечитаєш кожну двічі. От ще пояснити б їм, що пора тобі вже потрохи самому виходити на люди, бо навіщо ж були тоді всі ці санаторії і вправи – щоб далі водити тебе всюди за руку? Але ж ні, навіть слухати не хочуть, відразу міняються на обличчі, варто лиш тобі на щось таке натякнути, і ти просто бачиш, як у їхній уяві вимальовується тисяча катастроф, які неодмінно тебе спіткають, щойно ти поткнешся за хвіртку без них. А надто наполягати і сваритися не хочеться, бо ж і так роз'їдуться скоро, і залишишся ти знов із бабцею. Коли ж пробуєш поговорити про це з нею, то чуєш тільки: “От дозволять батьки – будеш собі ходити...” – і розмову хутенько переведено на будь-що інше, аби тільки подалі від твоїх небезпечних ідей. Ех... тому й мусиш ти, фактично, тікати отак із дому, щоб довести їм усім – і самому собі, зрештою, теж, – що таки можеш.

Можна було намовити на прогулянку Ярка чи Руслана – твоїх давніх друзяк, які живуть по сусідству, знають тебе як облупленого – і ти їх також. Тебе ж іноді відпускають погуляти з ними околицею, правда, недалеко, але порівняно з цілоденним сидінням дома це – подія, яку ти потім прокручуєш в голові довго-довго, аж до наступного разу. З хлопцями було б простіше і веселіше: насмішать тебе часом так, що мусиш хатися за що попало, аби тільки встояти на ногах. І, до речі, з ними ти вже, буває, і не звертаєш особливої уваги, хто там і як на тебе подивився. Якщо це, звісно, не якась дівчина... Ну, дівчата з тими їхніми всевидючими сміхотливими очима – то взагалі іншопланетні істоти. Стрінеться вам на вулиці котрась із Яркових чи Русланових знайомих, то хлопці за просто базікають собі з ними про шкільні справи, про дискотеки та про що завгодно, а ти ціпенієш, не знаєш, де подіти руки-ноги і куди встромити погляд – ой, так, то найгірше, – і залюбки просто розчинився б на ті кілька хвилин у повітрі. З двоюрідними сестрами, які приїжджають інколи на вихідні, у тебе таких проблем не виникає, ви нормально собі балакаєте. Але ж вони свої, до них ти давно звик, то не рахується.

Зрештою, з хлопцями ти бачишся тепер щораз рідше й рідше: у них школа, репетитори, всілякі секції, і часу вільного майже нема. Хіба що приходять до тебе дивитися футбол – така вже у вас заведення. Але скільки там тої Ліги чемпіонів...

Хай там як, а сьогодні треба було йти самому: у тому й штука, що самому, без нікого.

Крізь шум машин на перехресті звіддалік долинає дзеленчання: то пнеться під гору трамвай. Пізнім вечором, коли машин на вулиці вже

менше, а люди ховаються по хатах, те дзеленчання можна почути іноді навіть у вас на подвір'ї, і воно здавна тебе манило. Ти прислухався до нього і потім довго не міг заснути, лежав у темряві й уявляв, як їдеш трамваєм, ба навіть не їдеш, а мандруєш: в думках називав це саме так, не інакше. Старші твоїх трамвайних фантазій не сприймали: от же машина в гаражі, тато, коли дома, всюди тебе возить – ну навіщо тобі той трамвай, га? Там людей повно, штовхаються всі. Дай спокій, ти ж розумний хлопець.

Ага, розумний... Ти підводишся з лавки – і тієї миті з-за рогу вигулює червоно-жовтий трамвай; він легенько похитується на закруті, збавляє швидкість і з пронизливим скреготом гальмує. Двері розчахуються, починають виходити люди. Більшість відразу прямує до переходу. Асфальтований майданчик перед колією моментально залюднюється, і тобі лячно відриватися від рятівної лавки й пірнати в цей потік, щоб підійти до вагона. Ніколи в житті ти ще не бував поміж стількома людьми сам, а тому чуєшся зовсім не впевнено. А може, ну його... може, почекає, трамвай зараз поїде, люди розійдуться, і тоді ти потихеньку підеш собі назад додому, до бабці, до своїх книжок і комп'ютера, до дерев у садку... Це й буде розумно, мабуть. От батьки тебе точно похвалили б... розсудливе, виважене рішення, сказали б вони. Сумніви вилізають з окопів, куди був загнав їх брязкіт хвіртки у тебе за спиною, і йдуть в атаку. Ти мимохіть заплющуєш на мить очі – і ясно, ніби наяву, бачиш: ось вечір, ти вийшов прогулятися перед сном і стоїш під хатою, прислухаючись, як ген-ген дзеленчить останній на сьогодні трамвай – ще недосяжніший, ніж раніше... Е, ні. Ні. Ні! Те "ні" ти, здається, вимовляєш уголос, бо хтось із перехожих стурбовано поглядає у твій бік, але тебе це, на диво, не надто й бентежить. Знову той чортів перший крок. І ти таки ступаєш його, долаючи зусиллям волі судому, яка зводить м'язи, долаючи навіть опір повітря, яке ні з того ні з сього зробилося чомусь густе, ледь не відчутне на дотик, і химерно гасить усі звуки навколо. Як опиняєшся біля трамваю, ти й сам достеменно не знаєш. У середні двері заходять двоє хлопців, мабуть, студентів, і огрядна старша жінка, ти прилаштовуєшся за ними і маєш кілька секунд, щоб роздивитися три сходинки, якими треба піднятися, і прорахувати відповідний маневр. А тоді рішуче хапаєшся за поручень. Ступити догори, тепер підтягнутися, ще раз, ще раз – і опля, ти всередині. Гей-гоп, а це ж навіть легше, ніж здавалося! Спиною бігають мурашки, підлога під ногами легко тремтить і вібрує; відпускати поручень трохи боязно, але треба знайти собі місце. Намагаючись ні на кого не дивитися, ти квапливо дибаєш кілька метрів уперед, опускаєшся на сидіння біля вікна і прихиляєшся розгаряченим чолом до скла: о, якраз те, що треба. Ще б води ковток, бо аж у горлі сухо. Та тут лунає деренчливий дзвінок (ти, звісно, підскакуєш як опечений – різкі звуки завжди так на тебе діють; ну, нема на те ради), і двері зі скрипом зачиняються. Цілим своїм металевим корпусом трамвай здригається, наче струшує з себе дрімоту, а тоді рушає з місця і поволі набирає хід. Втомлені ноги, напружені м'язи,

пересохле горло – все це вмиль вилітає тобі з голови. Тепер там – триумф. Бо ти таки досяг свого. Ти їдеш трамваєм. Вперше у житті. Сам.

Поволі скочуючись униз положим схилом, вагон злегка двигтить і погойдується; твоєму тілу, де причаїлася тисяча затиснутих пружин, це до вподоби. Так, цей ефект ти вже помічав у маршрутках, коли тітка Іра, мамина двоюрідна сестра, часом забирала тебе до себе “на скайп із татом” (бо на вашій вулиці у приватному секторі провести собі нормальний інтернет майже нереально). Коли водій гальмував на зупинках, тебе конкретно карлючило від присутності стількох чужих людей навколо, проте варто було йому знов натиснути на газ, як одразу ставало легше. Але куди там тим вічно вщерть напакованим маршруткам до трамваю! Тут і простору більше, і світла, і повітря, і міста за вікнами... і навіть неба. Поступово ти таки трохи відпружуєшся і крадькома роззираєшся навколо. Людей на кінцевій сіло небагато, на тебе ніхто особливої уваги не звертає. “Отак би й завжди”, – думаєш ти, проте чудово розумієш: “Це, синку, фантастика”. Люди є люди, вони дуже різні, а ти мимоволі притягуєш до себе очі – навіть, хе-хе, свої, то що вже про чужі казати. Мрієш ходити містом сам, то хоч-не-хоч мусиш навчитися з цим жити, або так і просидиш свій вік у чотирьох стінах... чи у чотирьох парканах, різниця невелика.

А трамвай тим часом котиться далі: поскрипує на поворотах, намотує на колеса кілометри колій, нанизує одну по одній зупинки – і так майже через ціле місто. За вікнами пропливають вулиці й будинки, церкви і театри, миготять вітрини і вивіски, крамниці і кав'ярні. Все це ти наче й не раз уже бачив, здебільшого з вікна татової машини, але сьогодні дивишся так, немов уперше. Та що там казати, коли ти сам, то навіть дихаєшся якимось по-іншому. Люди входять і виходять, сідають і встають, перемовляються, якщо мають компанію; хтось теревенить по мобільному, хтось втупився у смартфон, хтось сидить і байдуже або й змуджено дивиться у вікно, а насправді – в нікуди. Для них така поїздка – банальна річ, щоденна рутинна. Колись ти навіть заздриш іноді тим, хто щодня їздить транспортом чи ходить міськими вулицями, але якби вони відчували те, що відчуваєш і переживаєш сьогодні ти, то, напевне, самі тобі позаздрили б. Бо, схоже, тільки ти один тут уповні розумієш, яке це насправді щастя – мати змогу отак просто вийти з дому, сісти до трамваю (або, нехай уже, до маршрутки) і поїхати кудись у своїх справах чи на прогулянку.

Протилежна кінцева, коло – і трамвай вирушає у зворотну дорогу. Такий і був задум: проїхати по цілому маршруту і назад; для першого разу достатньо. Зійти і погуляти десь у середмісті – це буде згодом, тепер ти впевнений уже на всі сто.

На передостанній зупинці трамвай пригальмовує, а тоді, похитуючись, додає ходу і стрімко піднімається на гору перед кінцевою. Найне терпеачіші підводяться зі своїх місць заздалегідь, щоб бути першими на виході. Ти не поспішаєш. Усе одно ж ліпше до зупинки на ноги не ставати.

Ось і кінцева. Двері з брязкотом розчахуються навстіж. Ти підходиш до них останнім, кладеш руку на поручень, зиркаєш униз – і завмираєш на місці, наштотхнувшись на насмішкуваті блакитні очі. Вітька! Ні, тільки не це... Той самий Вітька, побачивши якого на вулиці зі свого подвір'я, ти намагався якомога хутчіше зникнути: вскочити у прочинені двері, сховатися за рогом, пригнутися за кущем, – аби лиш не потрапити йому на очі. Бо тоді відразу починалося: “Ей, ти, криви-и-ий! Ти шо, ходити нормально не вмієш? Під машину попав, да? Ну, скажи щось... диви, мало того, шо кривий, то ще й німий!”. А тебе й справді перекошувало від усього цього так, що просто віднімало мову. Коли на обрії з'являвся хтось із дорослих, Вітька брав ноги в руки – і тільки його й бачили. Хлопці кілька разів намагалися його впіймати і провчити, але яке там! Батьки через сусідів розвідали, хто він і звідки, і тато двічі чи тричі ходив до нього додому, в гуртожиток неподалік, побалакати з його матір'ю (батька, за інформацією тих-таки сусідів, не бачили там уже хтозна-скільки). Два рази не застав нікого, а на третій двері відчинила розпатлана тітка з каламутними очима. “Там нема з ким говорити, вона лика не в'яже”, – розповідав тато мамі з бабцею, повернувшись додому, а тобі потім порадив “того пацана” просто ігнорувати. Легко йому казати... Останнім часом, правда, Вітька появлявся на тротуарі біля вашої хати нечасто: мав, певно, важливіші справи. І от, треба ж таке: стоїть власною персоною внизу і зневажливо, глузливо дивиться на тебе – як завжди. На мить ти ціпенієш, не в змозі ворухнути ні рукою, ні ногою. Думки метушаться і злякано сахаються, зіштовхуючись між собою, але одна все ж бере гору над рештою: “Тепер усе буде інакше”. Так, тепер усе буде інакше. І вперше ти не відводиш погляду. Стоїш і дивишся Вітьці просто в очі. М'язи обличчя терпнуть, тобі хочеться поворушитися, переступити з ноги на ногу, нормально, зрештою, вдихнути. Але ти стоїш і дивишся. Секунда, друга... щось тут не те, прошмигує у Вітьчиних очах іскорка, щось не те... і він спочатку зиркає кудись собі під ноги, потім убік, а тоді мовчки піднімається тими трьома сходинками повз тебе і зникає у глибині вагона.

Виходить, тільки й треба було, що подивитися в очі – і не відвести погляду. Так мало. І так багато.

Ти нарешті вдихаєш на повні груди і спускаєшся вниз. Ну, от... тепер можна вже сказати: *yes, I did it!* Почуваєшся так, наче від тієї миті, коли ти ступив зі свого подвір'я на вулицю, минуло не дві години, а принаймні кілька років. Тепер усе таки буде інакше. Бо інакший уже й ти сам.

Поволі крокуєш до переходу і раптом помічаєш у загінку під кіоском знайому постать. Бабця! Стоїть у накинutoму поверх домашнього одягу плащі і дивиться на тебе. У скельцях її окулярів віддзеркалюються дерева й трамвай, і хтозна, що там у неї в очах і в думках. Ну, все, гаплик, зараз почнеться. Бабці пальця в рот не клади, це всі знають.

Не дуже вже впевнено ти підходиш ближче, підбираючи якісь слова, і тут бачиш, як з-під окулярів зморшкуватою щогою скочується сльоза,

потім – ще одна і ще одна. Ой, ні, бабцю, не треба, тільки не це! Краще б уже насварила.

Але бабця несподівано підносить догори руку, легенько гладить тебе по щоці і посміхається, хоч сльози течуть іще рясніше. Ти стоїш і розгублено дивишся на неї, а невимовлені слова вилітають з голови і лункими каштанами розсипаються й розкочуються навколо.

– І коли ж ти виріс, Микольцю? – озивається бабця. – Я й не спам'яталася...

– Бабцю... – здобуваєшся на голос ти, – я тільки...

– Все добре. Ходімо додому, – каже вона і за старою звичкою бере тебе під руку. Ти не опираєшся. Зросту бабця низенького, і саме так завжди помагала тобі ходити у той час, коли ти тримався на ногах ще не дуже впевнено.

– А мені Стефа задзвонила годину тому, – розповідає бабця дорогою. – Каже: “Хочу зайти до вас ввечері, пані Христю, чи будете вдома? Дуже гарну серветку маю, може, би собі відшили. О, і Миколку вашого бачила на вулиці недавно, то ви вже його самого відпускаєте гуляти?”. Я виду не подала, а потім плаща на плечі – і ходу. Бо мені ж не треба довго гадати, куди ти намірився...

Ти йдеш, слухаєш, щось відповідаєш, а сам раптом ловиш себе на тому, що вже й не дуже зрозуміло, хто кого більше підтримує за руку – бабця тебе чи ти бабцю. Так, напевно, тепер усе й справді буде інакше. Зовсім інакше.

Суцвіття культур

Саме цю книгу згадує Андрій Маслюх у своїх спогадах. У 1932 р. український історик Іван Крип'якевич (1886–1967) зібрав в окрему книгу «Історичні проходи по Львові» цикл краєзнавчих розвідок, надрукованих 1930–1931 рр. у науково-популярному часописі «Життя і Знання». Використовуючи маршрутний принцип компонування путівників, автор у 12 розділах описав більшість пам'яток старовини, згрупував їх за ділянками міста: Княже місто, Високий замок, Ринок, Руська вулиця, середмістя, довкола середмістя, Личаків, Галицьке передмістя, від Полтви до Єзуїтського парку, Святий Юр, Городецька й Янівська вулиці, церкви княжого Львова, Замарстинів, Клепарів, Голоско, Брюховичі.

Окремої уваги варті світлини стародавнього Львова – шедеври фотомистецтва, які передають дух епохи та життя тогочасного міста Лева. Маленька їх частинка була представлена на Загальній виставці Крайовій у Львові, яку з 5 червня по 16 грудня 1894 року відвідали 1 146 329 осіб. Їх можна переглянути на сайті «ІФотографії старого Львова».

Медіапростір.

Андрій Маслюх веде власний сайт перекладача «Драгоманія».

Також прочитати «Історію львів'янина з ДЦП – успішного перекладача і щасливого батька» й дізнатися інші цікаві деталі про життя письменника можна на сторінках сайту католицького суспільно-релігійного часопису «Credo».

АКТИВНОСТІ

Комунікація

1. Які емоції викликало прочитане оповідання?
2. Який епізод твору вразив найбільше?
3. Чи знаєте людей, які могли б бути прототипом головного героя?
4. Як ви думаєте, яку роль у житті хлопця відіграли батьки?

Аналіз та інтерпретація

5. Складіть питальний план оповідання. Перекладіть твір, орієнтуючись на план.

6. Попрацюйте у групах: проаналізуйте твір, використовуючи такі принципи роботи:

- Команда №1 акцентує свою увагу на інформації та фактах і дає відповідь на запитання «Що було спочатку?», «Що було потім?», «Що сталося вкінці?»
- Команда №2 зосереджує свою увагу на негативних подіях, фактах і повинна відповісти на запитання «Що поганого було у творі?», «У чому недоліки?»
- Команда №3 здійснює пошук позитивних моментів і дає відповідь на запитання «Що хорошого відбулось у творі?», «У чому переваги?»
- Команда №4 має можливість сказати про свої почуття і згоди щодо розв'язуваної проблеми і дає відповідь на питання «Які емоції та почуття у вас викликав цей твір?»
- Команда №5 придумує нові ідеї, удосконалює вже існуючі, шукає альтернативи, досліджує можливості. Слід придумати іншу кінцівку чи заголовок до казки.
- Команда №6 робить висновки і шукає відповідь на запитання «Чого вчить нас цей твір?».

7. Створіть цитатний портрет героя.

8. Які художні деталі використав автор? Підтвердить відповідь цитатами з твору.

9. Чи можна твір назвати автобіографічним? Чому?

10. Який момент твору є кульмінаційним? Обґрунтуйте свою думку.

Творче самовираження

11. Напишіть фанфік – власне продовження оповідання.

Цифрові навички

12. Створіть пост чи напишіть повідомлення автору твору в соцмережі.

Дослідження і проекти

13. Попрацюйте у групах і підготуйте проєкт «Мандруємо разом», де коротко опишіть ідею організації мандрівки вашим містом для дітей з інвалідністю. Виберіть маршрут, подумайте теми для комунікації.

Життєві ситуації

14. Як наше суспільство ставиться до людей з інвалідністю? Як ви вважаєте, що варто змінити? Як кожен з нас може підтримати тих, хто потребує цього?

ДЗВІНКА МАТІЯШ

Нар. 1978 р.

«Писання дає мені дуже велику радість, оновлює мене. Коли я пишу – мені вдається вирватися в абсолютно інший простір»

Дзвінка Матіяш.

Барви емоцій

1. Чи ви маєте улюблене заняття, яке приносить радість й оновлює вас? Якщо так, що розкажіть про нього.

2. Чи є у вас книжка, про яку ви б могли так захопливо розказувати, як Дзвінка Матіяш про «Тіма Талера...»?

Народилася українська письменниця і перекладачка у 1978 році в Києві. Навчалася у Національному університеті «Києво-Могилянська академія». Пише казки, повісті, романи. Юним читачам адресувала «Казки П'ятинки», повісті «День Сніговика», «Марта з вулиці Святого Миколая», «Мене звати Варвара». У її творчості домінують християнські мотиви, а показ внутрішнього світу і переживань героїв гармонійно поєднується з динамічним, цікавим сюжетом.

Авторка згадує себе школяркою, ділиться читацькими уподобаннями: «У дитинстві я читала книгу «Тім Талер, або Проданий сміх» німецького письменника Джеймса Крюса, в якій до одного з розділів був епіграф «Навчи мене сміятися, порятуй мою душу». Цю мудру, нібито дитячу книгу, вже у дорослому віці перечитувала декілька разів. Вона про хлопчика-сироту, який продав свій сміх, а натомість отримав можливість вигравати кожен заклад, яким би абсурдним той не був. Коли втратив сміх, зрозумів, що втратив величезну зброю й силу. Адже варто усміхнутися й чорні хмари вже відступають, можна засміятися й простити когось вже легше. Героєві довелося пройти через багато випробувань, аби повернути собі сміх».

Дзвінка Матіяш зізнається, що для підлітків писати не важче, ніж для дорослих: «Коли пишеш правдиво і не лукавиш, це зовсім не важко. Навпаки – для дорослих, які вже ні в що не вірять, писати набагато складніше. Спробуй до них достукайся». В основі багатьох її книг – власні досвіди, емоції, сприйняття навколишнього світу, релігійні погляди, філософія буття. Хоч не завжди письменниця уявляє себе героїнею твору: «Часом я себе ідентифікую, але іноді я чітко відчуваю ось цю межу – там, де я просто спостерігаю і спрямовую. Ролі можуть бути різними. У випадку з цією книгою («Марта з вулиці Святого Миколая») було і так, і так. А зараз я взагалі вже дуже дистанційована від неї – це більше не моя історія, вона дуже далека від мене».

Твір як квітка

«Марта з вулиці Святого Миколая» – повість про дорослішання тринадцятирічної дівчинки Марти. Юна оповідачка ділиться своїми спостереженнями, роздумами, бажаннями й мріями. Вона хоче стати художницею. Її світ – це чудова родина, дорослі друзі й однокласники. Дзвінка Матіяш у цьому творі *«намагалася розповісти про дружбу дівчинки Марти – юної художниці з її старшими друзями: паном Карлом, що вчить її малювати, Поліною, піаністкою, що пересувається на візку, Марією – жінкою, що мріяла у дитинстві працювати святим Миколаєм, а тепер працює у благодійному фонді й допомагає тим, хто потребує»*.

Кожен розділ повісті розпочинається назвою місяця, в якому відбуваються описані Мартою події. Все, про що вона оповідає, передано через призму її світовідчуття, сприймання й емоцій. Це психологічна повість, але динамічний сюжет і чітка композиційна структура додають жвавості оповіді. Авторка порушує проблеми, які хвилюють багатьох підлітків: дружби, людяності, чужого ставлення до інших, розуміння, праці над собою, наполегливості на шляху до реалізації своїх талантів, бажань і мрій.

Письменниця підкреслює: *«Драма ж у книзі полягає у тому, що героїня має дуже складну психологію. Її внутрішній світ такий тендітний, вона дуже вразлива, і їй часто дуже важко знайти своє місце у реальності, якось закріпитися, увенитися у тому, що вона талановита дівчинка, що у неї все вийде. Їй постійно доводиться це відстоювати, боротися із самою собою. Скажу відверто – зі мною самою це відбувається досі. І у деяких моїх подруг – дорослих художниць – точнісінько те саме»*.

Марта порівнює себе з подругою Капітоліною і розуміє, що вони дуже різні. Спілкування з нею і з дорослими допомагає дівчині пізнавати себе і світ, вчитися цінувати життя й розуміти інших. Вона любить своїх батьків, але в один момент ревнує їх за любов до ненародженого братика. Їй вдається подолати ці егоїстичні прояви поведінки й змінити своє ставлення до Марії, подруги Поліни, з якою пізніше одружується пан Карло. Марта знову може малювати, вона щаслива, бо й люди її найближчого кола спілкування теж щасливі.

Наскрізним образом-символом у повісті виступають малюнки Марти – дівчинка з гранатом, триптих «ноги», хлопці-ангели, які загинули на вулиці Інститутській у Києві під час революції Гідності. Гранат малювала і її мама, коли померла бабуса. Так вона рятувалася від болю. Намальовані ноги – особлива картина, адже там були й ноги людини з інвалідністю. Ця картина спонукає Марію здійснити свою мрію – пройти шляхом Якова. Хлопці-ангели з наплічниками збирають суниці – такий образ зринув у уяві Марти, коли у лютому ставили свічку за невинно вбитих юнаків.

**Марта з вулиці Святого Миколая
(Уривки)**

Квітень. Я буду художницею.

Барви емоцій

1. Що означає «бути Святим Миколаєм»?

На крилах читання

Марта оповідає про дружбу з Капітоліною, Поліною і паном Карлом, який вчить її малювати. У школі вони запізнюються на урок і мають виконати завдання вчительки – назвати столицю певної країни. У розмові Капітоліна каже, що її тато недавно був у Тбілісі.

...

У Тбілісі прямо на вулицях ростуть гранатові дерева. Я уявляю цілу гранатову алею.

Моя рука сама починає малювати на останній сторінці зошита з географії гранатове дерево. Під ним стоїть дівчинка на пальчиках. Тягнеться до граната і не може дотягнутися. Гранат високо, а дівчинка невисока. Між її пальчиками і гранатом залишається повітряна смужка. І ця смужка стає гаряча від її дихання. А сукня на дівчинці такого кольору, як шкірка граната.

Я не чую, що розповідає Назви Столицю – жодного слова. От якби уроки якомога швидше закінчилися. Бо мені хочеться намалювати на великому аркуші паперу гранатове дерево і дівчинку в гранатовій сукні під ним.

А ще хочеться граната. Я дуже люблю гранати. Навіть більше за черешні й абрикоси. Більше за кавуни, дині й виноград. До речі, я їм гранати із зернятками. І засушую гранатову шкірку, щоб класти її в чай. (...)

На третьому уроці ми мали писати твір на тему «Ким я хочу стати». Капітоліна гризе ручку – вона досі не вирішила, ким же їй стати: чи шахісткою, чи мандрівницею, яка зніматиме фільми про свої подорожі. А може, вона буде шахісткою, що мандрує, чи мандрівницею, що грає в шахи... Але як про це все написати в одному творі? Іноді, коли хочеш вмістити у твір все, у ньому не вміщається нічого.

Я також не пишу.

«А ти чого не пишеш? Навіть я знаю, що ти хочеш бути художницею. Чи ти передумала?» – питає Капітоліна.

Звісно, я не передумала. Але не можу пояснити, чому не пишу. Часом у мене таке буває: не можу знайти слів, щоб висловити головне. Я могла би намалювати у зошиті гранатове дерево і під ним оту дівчинку, що тягнеться до стиглого граната.

Мені вже цікаво, хто ця дівчинка. Бо це не я, тобто не зовсім я, хоча у ній є щось від мене. Щось важливе, що пов'язано зі мною. Під малюнком я могла би написати «Я хочу стати художницею». І все.

Але нашій вчительці такий короткий твір явно не сподобається. А що, коли мені не хочеться писати далі? Але у творі має бути більше, ніж одне речення. Коли ми пишемо твори, то вчимося висловлювати думки доладно, красиво і зв'язно. Так каже наша вчителька української мови.

«Я буду художницею» – це назва мого твору. Кожен твір мусить мати назву.

А пан Карло завжди каже мені, що я вже художниця. Хоча мені ще треба багато вчитись, і я багато чого зараз не вмію і не знаю. А якщо ти вже є кимось, то як можна ним ще раз стати? А може, я ще не художниця? Пан Карло може помилятися. Бо дорослі також часто помиляються.

Я дивлюсь на Капітоліну. Вона вже пише свій твір, старанно схиливши голову набік. Мабуть, про те, що мандруватиме по Європі, Азії, Африці й Американському континенті. Вчитиме іноземні мови, щоб спілкуватися з місцевими мешканцями. А вечорами дивитиметься на захід сонця і гратиме в шахи. Або з кимось, або сама з собою. Капітоліна любить грати в шахи сама з собою.

Коли продзвенів дзвінок, Капітоліна якраз дописувала останнє речення, а я так і не написала нічого, окрім назви – «Я буду художницею». І поставила в кінці речення велику й жирну крапку. І декілька разів ткнула ручкою в цю крапку. Крапка стала ще жирніша, але першого речення твору я так і не придумала.

«Хто дописав твір, здавайте зошити. Домашнього завдання у вас немає. Хто не встиг – допишете вдома. І підійдете до мене завтра перед першим уроком або після. Щоб я встигла ваші твори перевірити».

Я трохи засмучена. Ні, твори мені не вдаються. Я не вмію їх писати..
(...)

Я пишу мамі есемеску, що ми з Капітоліною будемо обідати в Поліні. Мама не здивується, радше за все, бо я останнім часом мало не щодня обідаю в Поліні. Після уроків я обов'язково заходжу до неї, тим більше, що це по дорозі. До речі, в Поліні завжди щось смачне на обід. І ще вона готує смачніше, ніж моя мама. Тобто моя мама також непогано готує, але в неї не завжди є на це настрої і натхнення.

Моя мама залежить від настрою так само, як і я. Тільки я не знаю, від кого це їй передалося. А спитати весь час забуваю. Можливо, від бабусі, якої я ніколи не бачила.

Моя бабуся померла від раку, коли моя мама вчилась на останньому курсі. Вона тоді вже зустрічалася з моїм татом. Але ще не підозрювала, що колись у неї з'явиться я. А татова мама померла тоді, коли мені було півроку. Я не познайомилась із жодною зі своїх бабусь. І дідусів у мене вже, до речі, також немає. І мені через це завжди шкода. Особливо тоді, коли у школі всі розповідають про те, як їздили в гості до бабусь і дідусів. А дехто з моїх однокласників живе з бабусяю.

Моя мама каже, що я знайшла у Поліні бабуся, за якою завжди скучала і про яку мріяла. Тому мені так добре з Поліною і я постійно про-

падаю в неї. Не знаю, чи це так. Поліна не схожа на бабусь моїх однокласників. Ніхто з них не фарбує волосся у рудий колір. І не гасає по квартирі в інвалідному кріслі на шаленій швидкості. Бабусі моїх однокласників ходять своїми ногами, але Поліна жвавіша за всіх них, разом взятих. Я намагалася пояснити це Капітоліні, і вона дуже захотіла познайомитись з Поліною. Капітоліна любить жвавих людей, у неї в самої волосся трошечки рудувате. І ще вона хоче побачити, як Поліна гасає на інвалідному кріслі. У цьому Капітоліна мені не признається, але я й так це знаю. А ще у неї рік тому померла бабуса Капітоліна. Капітоліні її дуже не вистачає. Капітоліну назвали Капітоліною на честь бабусі. Це дуже рідкісне ім'я, і Капітоліна цим пишається.

Я не відразу розповіла Капітоліні про Поліну – часом мені хочеться мати таємниці навіть від найкращої подруги. А потім таки розповіла – тим більше, Поліна часом пише мені такі смішні есемеси, що з них нецікаво сміятися самій. Удвох це набагато приємніше, особливо з Капітоліною.

(...)

«Щось ти сьогодні невесела, Марто. Коли ти весела, у тебе кращий апетит», – каже Поліна.

«Це через твір», – пояснює Капітоліна.

«Який ще твір?»

«Ну, ми писали в школі твір на тему, ким ми хочемо стати. І в мене не було настрою на цей твір. І взагалі твори – це моє слабке місце», – швидко пояснюю я. Не дуже хочу говорити на цю тему.

«Ми теж колись у школі писали такий твір. І я його не написала», – раптом каже Марія, яка після того, як привіталась з нами, не сказала ще ні слова. Ну, хіба тільки спитала, скільки кому бульйону. «А чому?» – питаємо ми з Капітоліною в один голос. «Бо я хотіла стати святим Миколаєм. А у часи мого дитинства у школі не можна було згадувати про святого Миколая. Інакше у моїх батьків були би неприємності. Але я хотіла бути тільки святим Миколаєм, і знала, що не хочу бути ніким іншим. А хитрувати не мала найменшого бажання. Тому наступного дня я не пішла до школи. Щоб не здавати цього твору. Але вчителька все одно спитала про нього. І поставила мені одиницю. Але я зовсім не засмутилась. І мої батьки мене не сварили. Мені дуже пощастило з батьками. Вони ніколи мене не сварили за оцінки. Казали, що у школах взагалі не треба ставити дітям оцінок і що, може, колись такі школи будуть. Але у вас, бачу, не така школа. А твір про те, що я хочу бути святим Миколаєм, я таки написала. Для себе. Тобто то не був твір. То були мої мрії, які я хотіла здійснити. І я це зробила».

«Але ж ви не стали святим Миколаєм? Вас звали Марія і у вас немає бороди? І святого Миколая ніхто ніколи не бачив. І не можна перетворитись на святого Миколая», – каже Капітоліна, випиваючи рештки бульйону з тарілки. Мої батьки кажуть, що так робити невиховано, тому я

ніколи цього не роблю, принаймні на людях. Якби я пила суп із миски в гостях, мені би зауважили. Але Поліна й Марія не зауважують Капітоліні. Здається, вони взагалі не звернули на це уваги.

Натомість Марія замислено каже:

«Можна чинити так, як святий Миколай. А коли це вдається, почуватися так, ніби ти й справді святий Миколай. І те, що немає бороди, зовсім не заважає».

«А як ви чините?» – питає Капітоліна.

Марія не встигає нічого відповісти, бо у розмову втручається Поліна:

«Марія працює у благодійному фондї, який вона сама заснувала. Цей фонд займається допомогою інвалідам, сиротам, самотнім матерям. Може, ще комусь. Останні кілька місяців вона була дуже зайнята у фондї і майже не заходила до мене. Інакше я би познайомила вас ще раніше. Не знаю, що би я робила, якби не Марія. Коли мої ноги мені відмовили, я була в жахливій депресії. Не знала, що тепер зі мною буде. І чи я хочу, щоб щось було. Бо я не хотіла нічого. Не хотіла навіть бачити піаніно, бо вважала, що грати без педалі немає сенсу. Але одного дня у двері моєї квартири подзвонила Марія і відтоді все змінилося. Вона привезла для мене замовлене інвалідне крісло і повернула мені смак життя. Навчила мене готувати, бо колись давно між мною і кулінарією не було нічого спільного. І кухня була царством мого чоловіка. Переконала мене, що педаль – це не так важливо. І що я маю грати на піаніно, і що вона хоче слухати мою гру. Бо я була певна, що тепер гратиму погано і бездарно. Дуже довго я грала тільки для Марії. І вона справді святий Миколай, можете мені повірити».

Мені ніколи не спадало на думку: Поліна страждає, що не може ходити. Бо вона весь час задоволена. Гасає по квартирі на своєму інвалідному кріслі, і здається, що це найкраще в світі заняття. І ті, хто не має інвалідного крісла, пропустили у житті щось важливе.

Поліна завжди весела, і в неї завжди гарний настрій. І це вона мене підбадьорює, а не я її. Не можу уявити її в депресії. Не можу уявити її без інвалідного крісла. Не можу назвати її інвалідом. Поліна – не інвалід. Поліна – це рудоволоса жінка, що їздить на інвалідному кріслі й голосно сміється. І пише мені двадцять есемесок на день. Я ніколи не задумувалась над тим, що Поліні потрібна допомога для того, щоб викупатись. Правда, я знаю, що вона не може сама спуститись сходами і поїхати в супермаркет. І що їй треба, щоб хтось возив її гуляти в парк.

Насправді вона не може більшості тих речей, які можу я, але ніколи не скаржиться. А я можу ходити, бігати й стрибати навколо школи – і в мене все одно буває поганий настрій і хандра. І я плачу вночі – сама не знаю чому. І розповідаю Поліні про свої погані настрої, і вона мене втішає. Замість того, щоб сказати:

«Марто, Марто, подивись на свої ноги. Вони у тебе ходять. Тому розслабся. Або краще збігай до магазину і купи мені хліба. І цукерок «Пташине молоко»».

Але Поліна ніколи нічого такого не каже. І ніколи не просить її допомогти. І я їй не допомагаю. Хоча часом таки просить збігати по «Пташине молоко», бо це її улюблені цукерки. Я їх, до речі, також люблю. Майже так само як батончики «Баунті».

На Капітоліну розповідь Поліни також справила враження. І вона явно не знає, що сказати, тому не знати навіть, каже:

«Святий Миколай приносить дітям подарунки вночі раз на рік».

Так, ніби не зрозуміло, що Марія – це святий Миколай у переносному значенні слова. І що вона допомагала Поліні, коли їй було дуже важко. «Так, це правда, Капітоліно. Але Марія – це такий святий Миколай, що приходить багато разів на рік удень. Хоча, коли треба, вона може прийти і вночі. І вона вміє обдаровувати – як мало хто». (...)

Я рада, що Поліна сподобалась Капітоліні. І Капітоліна також сподобалась Поліні. Це добре, бо Поліні часом буває самотньо, а я не завжди можу її розвеселити. Бо інколи я приходжу до неї і просто сиджу мовчки. А Капітоліна вміє жартувати. Поліні не доведеться з нею мовчати.

Звісно, Поліна не цілком самотня, її відвідує син, але він дуже зайнятий і приїжджає тільки у вихідні, та й то не щотижня. А якщо у Поліни буде ще й Капітоліна, вона рідше буде сама. Ну, а ще в неї є Марія – хоча вона також приходить не дуже часто.

Мені дуже сподобалась Марія. Я би не сказала, що вона надто загадкова й серйозна, а якраз в міру. І я би хотіла з нею ближче познайомитись. Невідомо тільки, чи їй буде зі мною цікаво. Бо часто я не знаю, як підтримати розмову й мовчу. Мені, до речі, також подобається святий Миколай. І мої батьки вважають, що я – це подарунок їм від святого Миколая. Бо я мала народитися дев'ятнадцятого грудня. Принаймні так сказав лікар. У результаті я народилась на тиждень пізніше, але мої мама з татом все одно вважають, що святий Миколай їм мене подарував. Отож я – подарунок від святого Миколая. І це приємно.

Дзвонить мій мобільний. Це телефонує тато, і я прошу його, щоб він купив гранатів. Бо мені досі хочеться гранатів. А ще перед очима в мене весь час стоїть оте гранатове дерево. І гранат, до якого тягнеться дівчинка у темно-червоній сукні.

Марія розливає всім чай із глиняного чайника, і раптом у кухню заходить пан Карло. Виявляється, він знає Марію. Вони з нею навіть на «ти». Дивно, що він ніколи нічого мені про неї не розповідав. (...)

Пан Карло показав Марті картину, яку намалювала її мама після смерті бабусі. На картині намальований розламаний гранат. Кілька зернинок випало. Біле тло і більше нічого.

«А чого вона намалювала цей гранат? Вона, здається, не любить гранатів. Чи це бабуся любила гранати? Це спогад про бабусю?»

«Твоїй бабусі треба було їсти гранати. Бо в неї після чергової хіміотерапії дуже впав гемоглобін. Лікарі сказали, що його підвищують гранати. Тому треба щодня з'їдати один гранат. Або хоча би через день по гранату.

То був початок березня, і гранатів ніде не було. Настя оббігала все місто і знайшла гранати тільки на Бесарабському ринку. Дуже дорогі. Але вона все одно їх там купувала. А потім вони зникли й звідти. Твоя бабуся не дожила до кінця весни, і твоя мама довго думала, що це тому, що у Києві не було гранатів. Бо якби вони були, вона би вилікувалась».

«Справді? Гранати її вилікували би?»

«Мабуть, ні. Її вже не можна було вилікувати. Але твоя мама весь час думала про ті гранати, яких вона не купила. А цей гранат наповнений сльозами твоєї мами – кожна зернинка, як сльоза. Ці зерна – це не звичайні зерна граната, а сльози. Бачиш, скільки світла у кожній сльозі. Як вони промальовані, ці сльози. Твоя мама – талановита художниця».

«Вона вже не малює. Хіба що ескізи до своїх суконь».

«Це не має значення. Щоб моделювати одяг, також треба бути художником. Те, що вона робить – це праця художника. Вона бачить, помічає і перетворює. Ти вже доїла гранат? Повертаємось до Поліни?»

На День народження Поліні Марта і Капітоліна дарують фіалку у власноруч розмальованому горщику. Вони святкують. Дівчинка розмірковує, як важко Поліні через те, що не може ходити, танцювати. Музика Баха рятує її від депресії.

Червень. Пан Карло і я

Барви емоцій

1. Як малювання допомагає дівчинці ввіднайти внутрішній баланс?

На крилах читання

(...) Пан Карло зовсім не сердиться, коли я мало у нього буваю і мало малюю. Поліна сумує, коли я забуваю їй написати вечірню есемеску. Вона тоді сама мені дзвонить, щоб спитати, чи нічого не сталося і чи все в мене добре. А есемеси вона мені пише щодня по кілька разів. Пан Карло телефонує дуже рідко. Есемески він пише частіше, але ці два тижні він ні не писав, ні не телефонував. Коли я питаю, чому він не озивався, пан Карло каже:

«Не хотів відволікати тебе від канікул».

Пан Карло – мій найкращий друг. Мені подобається, що він завжди спокійний. Я ніколи не бачила, щоб він сердився. Принаймні на мене він ніколи не сердився і не підвищував голосу. Мої батьки підвищують на мене голос – з виховною метою. Часом це дійсно допомагає. Але не заспокоює. А поруч із паном Карлом я сама стаю спокійною і врівноваженою. І знаю, що у мене все вийде.

«Ти отримаєш все, що тобі потрібно, Марто. Не бійся стукати. Не бійся шукати».

Пан Карло вчить мене малювати вже третій рік. Він каже, що я досягаю все більших успіхів. І що він щасливий мати таку ученицю. А я

також щаслива, що у мене є такий вчитель. Він все розуміє, і йому можна сказати те, чого я не можу сказати батькам, Капітоліні чи навіть Поліні. Йому я можу розповідати про те, чого я боюся, і про те, чого в собі не люблю. Бо мені не дуже подобаються ті дні, коли я сумую без причини, грубіяню мамі, і ніхто й ніщо не може мене розвеселити. Капітоліна називає мої сумні дні «чорними днями календаря» і часом ображається на мене за це. Тобто за те, що я так піддаюся своїм поганим настроям.

Капітоліні не буває сумно просто так. Якщо вона сумна, значить, на це є якась причина. Капітоліна не вміє і не любить довго сумувати. Їй це швидко набридає. Щоб розвіятись, вона їде кудись на велосипеді, їде стрибати на батут або в кіно. Мені ж у «чорний день календаря» не допомагає ніякий батут. Раніше я лежала у себе в кімнаті на ліжку й дивилась у стелю. Тепер я йду до пана Карла – малювати. Спершу я не розуміла, як можна малювати у такі дні і не могла до цього себе змусити, а тепер можу.

Пан Карло навчив мене малювати тоді, коли мені важко. Він навіть сказав, що у нього також бувають «чорні дні календаря». Я спершу не повірила, але пан Карло мене ніколи не обманює.

«А що ви тоді робите?»

«Малюю. Я навчився лікувати себе малюванням. Сподіваюся, що ти також цього навчишся».

«Мені не хочеться малювати, коли мені важко. І я навіть не знаю, що малювати».

«Нічого, дізнаєшся», – каже впевнено пан Карло.

Одного разу, коли мені було сумно, я таки змусила себе прийти до пана Карла. Він майже силоміць потягнув мене до мольберта й встромив мені в руку пензель:

«Малюй!»

«Але я не можу малювати...»

«Можеш. Малюй».

Пан Карло ніколи зі мною так не розмовляв. Я навіть образилася. Він завжди жалів мене й співчував. А сьогодні його співчуття кудись зникло.

Я стояла перед мольбертом дуже довго. Дивитись на білий прямокутник перед собою було нудно, тому я заплющила очі. За вікном хляпотів дощ. Його монотонна музика була також нудна, але приємно було слухати її й уявляти, як надворі мокро й непривітно. А тут тепло, сухо... і трохи сумно. Цікаво, що я сама не помітила, як почала розгойдуватись перед мольбертом уперед-назад, уперед-назад, наче маятник. Я гойдалась так, поки у мене трішки не запаморочилась голова. Розплющила очі й усвідомила, що гойдаюсь. А потім відчула, що мені хочеться вмочити пензель у фарбу і зафарбувати білий прямокутник. Я зафарбувала його темносинім. І чомусь згадувала, як ми з татом фарбували паркан. Спершу ми

довго сперечались, бо я хотіла, щоб наш паркан був червоний, а тато вважав, що немає нічого кращого за зелені паркани. Так ми довго сперечались, а потім вирішили, що наш паркан може бути і зелений, і червоний. І так і зробили – одна дошка зелена, друга червона. І паркан вийшов дуже веселий, про це нам сказали всі сусіди.

«Молодець!» – почула я голос пана Карла.

«Я ж нічого не намалювала. Просто зафарбувала папір». «Ну так, у синьому квадраті немає нічого оригінального. Чорний квадрат придумали вже до тебе. Але ти навчилась брати пензель в руки і малювати тоді, коли тобі не хочеться. А це дуже серйозне вміння, можеш повірити мені, старому й досвідченому. І дуже дієві ліки».

«Ви не старий».

Пан Карло засміявся:

«Добре, тоді тільки досвідчений. Люди, які вміють долати своє «не хочу», багато досягають у житті. Тож я тебе вітаю, Марто».

Я розповіла панові Карлу, що коли зафарбовувала полотно, згадала про те, як ми з татом фарбували паркан.

«Краще фарбувати паркан, ніж лежати на ліжку й чахнути від депресії. Тому, Марто, малюй, коли тобі добре, і малюй, коли тобі погано. Непофарбований паркан не завжди можна знайти, а от чистий аркуш паперу у тебе завжди буде».

Отакий цей пан Карло. А зараз він питає:

«Що ти сьогодні малюватимеш?»

«Не знаю».

Раніше пан Карло давав мені завдання, які я виконувала. А зараз він каже, що я сама можу придумувати для себе теми.

«Ну що ж, думай. А я малюватиму Марію».

«Марію? Яку Марію?»

«Приятельку Поліни».

«А як ви будете малювати? З пам'яті? Чи у вас є її фотографія?»

«З натури. Марія має прийти сюди за годину».

«О, як цікаво», – кажу я.

І зненацька відчуваю, що мені насправді зовсім не цікаво. І що мені не подобається, що сюди прийде Марія. Ми завжди були у майстерні тільки вдвох із паном Карлом. Це було наше царство художників. І я не припускала, що сьогодні буде інакше. Коли приходить Капітоліна, ми сидимо на кухні. І горщик для Поліни я теж розмальовувала на кухні. А майстерня – це майстерня. Це інший світ, наш із паном Карлом, куди ми не впускаємо більше нікого. Я зовсім не хочу, щоб Марія приходила. Але пан Карло не читає моїх думок. І не питає мене, чи хочу я, щоб прийшла Марія. Зрештою, це його майстерня. Не моя. Це я собі придумала. Що це наша спільна майстерня. Я часто щось придумую – те, чого немає насправді, і починаю в це вірити. А потім розчаровуюсь, сумую, ображаюсь і плачу.

(...)

Марта болісно переживає прихильність пана Карла до Марії. Він намалював чудовий портрет, але Марту й це засмучує. Їй вдалося трохи забутись, коли малювала триптих «ноги». На одній із картин були намальовані хворі ноги жінки на інвалідному візку, яка не може ходити боса по траві. Взагалі не може ходити...

А ще Марта знайомиться із сином Марії Максом. І хоче бути дорослою і засмучується через мамину вагітність.

Серпень. Мама.

(...)

«Марто, у тебе буде братик або сестричка. Нас буде четверо», – каже мама.

Я мовчу і дивлюся на маму великими очима. Я май же певна, що вони у мене збільшилися у кілька разів.

«Чуєш, Марто? Нас буде четверо. Ти не рада? Ти так дивишся...»

«Рада, мамусю, звичайно рада», – кажу я невпевнено.

Я міцно обіймаю маму. І спершу не можу нічого зрозуміти. Чого це я маю радіти? Ні з того ні з сього. І які братик чи сестричка? Я цього не чекала. Не певна, що я хочу братика чи сестричку. Мені добре і без них. Може, колись мені хотілося братика, але це було давно. Я тоді ще не ходила до школи. А зараз мені добре й так.

Я збираюся спитати мами, навіщо нам братик чи сестричка. І чому вона спершу не спитала мене. Але потім згадую, що мамі не можна хвилюватися. І нічого їй не кажу. Мама завжди переживає за мене і хоче, щоб мені було добре. А я також хочу, щоб їй було добре, щоб вона не переживала. Я знаю, що вагітним не можна хвилюватися. Моя мама вагітна. Я ніколи не думала, що у мене може бути братик або сестричка. Ну й ну. Тільки я чомусь не радію. Радше навпаки. Мабуть, це ненормально.

Мама щасливо дивиться на мене. Очевидно, вона чекає, що я скажу щось іще. Але я не знаю, що сказати. Врешті видушую із себе:

«А коли воно... він народиться? Ну, братик або сестричка?»

«На початку квітня», – каже мама. Я давно не чула, щоб у моєї мами був такий голос. Вона наче співає. Кожне слово, яке вона вимовляє, має десятки відтінків значень. Її слова тепер барвисті. Тобто вони й раніше були такими, але зараз ці барви набагато яскравіші. Моя мама щаслива. Її щастя міняється всіма барвами. Я ніколи не бачила її такою щасливою. Я і не думала про те, чи вона щаслива. Ми були всі разом – тато, мама і я. Нам було добре й весело. Часом батьки сперечалися і мама не хотіла розмовляти з татом, або гримала на мене – але все одно все було добре. Я знала, що ми всі любимо одне одного. Я люблю батьків, вони люблять мене, тато любить маму, мама любить тата. Трикутник. Я на вершині. Бо я – це продовження моїх батьків. Вони народили мене. Вони старіють, а я расту. У мене все попереду, а у них багато що позаду.

А зараз мама щаслива окремо від мене й тата. Так, наче вона сама по собі. Я так це відчуваю. Хоча, може, й помиляюсь. Вона ніби разом із нами, але сама по собі. Хоча вона вже не сама. У ній живе ще хтось. Мій майбутній брат або сестра. Вона – це двоє. Тобто їх двоє – моя мама і хтось невидимий у неї в животі. Але тато до цього також причетний. І він теж особливо усміхається і обіймає маму набагато частіше, ніж завжди. І раніше приходить з роботи. І щодня приносить їй квіти. І телефонує по десять разів на день, не менше. Значить, тато також щасливіший, ніж раніше. Виходить, мама не сама по собі. Вони разом із татом. Бо якби не було тата, не було би й маминої вагітності. (...)

Коли я приходжу до пана Карла, то роздивляюсь альбоми, пан Карло читає мені міні-лекції за часом, часом просить мене щось записати, дає домашні завдання. Показує мені численні зображення Мадонн і жінок з дітьми – тих, які не Мадонни, а просто матері. І зовсім не дивується, що я не малюю. І не каже, що це погано. Ніби все так і має бути. Але я знаю, що все не так. Тріщина у моєму світі ширшає. Я не можу малювати – і мені від цього погано. Це набагато гірше, ніж те, що нас буде четверо. І батьки будуть звертати на мене зовсім мало уваги. Коли я малюю, для мене це не має жодного значення. Чи звертає хтось на мене увагу. Адже мені тоді належить цілий світ. Зараз я маю відчуття, що я цей світ 106 107 втратила. Його взагалі дуже легко втратити. Може, це тому, що я була така егоїстична і не хотіла братика чи сестрички? О, це було би жахливо.

Мені стає не по собі. Але якщо це так... Тоді я хочу, щоб у мене був братик чи сестричка. І щоб мама була весела й щаслива. І тато. І нехай вони сміються і цілуються. Вони мене все одно люблять, я знаю. Хай вони народять ще одну людину. Новий світ. А я буду малювати для нас усіх картини. Обіцяю.

(...)

Одного разу Марта пише твір про пана Карло і вчителька запрошує його на зустріч з учнями. Художник розказував про мистецтво і те, як після смерті дружини і немовляти два роки не міг малювати. Але згодом зрозумів, що любов сильніша за смерть й повернувся до творчості. Його історія вразила дітей.

Марта починає більше спілкуватися з однокласником Кексом, вони разом ходять до пана Карла.

Грудень. Святий Миколай.

Надворі йде сніг, я підставляю руки під сніжинки – і вони відразу тнуть, бо долоні в мене теплі. Сьогодні останній день року. Коли рік закінчується, я завжди хвилююся й трошки сумую. Хоча негоже сумувати, коли на землю сиплеться лапатий сніг.

Я люблю сніг, люблю грудень. Не тільки тому, що у грудні в мене день народження. Кілька днів тому мені сповнилося тринадцять років. Батьки подарували мені розшиті візерунками бордові мартенси. Цікаво, звідки

вони дізналися, що це моя велика мрія? Бо я їм нічого не казала. Капітоліна подарувала мені повстяну торбинку, пан Карло – набір нових пензлів, Поліна – теплі рукавич – ки, які вона сама виплела, а Кекс – набір гелевих ручок. Я ще не зрозуміла, як я себе почуваю, коли мені на один рік більше. Далі від дитинства – щось таке. За цей рік скільки всього сталося. Я відчуваю, що дуже подорослішала. Й виросла. Буквально за останній місяць. Так мені здається. Учора тато мене поміряв. Сто шістдесят два сантиметри. Ще трошки – і я наздожену маму.(...)

На святого Миколая подарунок надсилає Марія – чотири пряничні Миколаї і вітальна листівка.

Пряничного святого Миколая я поставила у себе на письмовому столі. Святий Миколай спирається на стосик із книжками й усміхається у бороду. Невже такого святого Миколая можна з'їсти? Нізащо.

Я знову згадую, як я – коли була ще зовсім малою – казала, що мене батькам подарував святий Миколай. І він мені снівся. Одного разу. Він зайшов у кімнату й дивився на мене. А я дивилась на нього – і нам було добре. Вранці я розповіла батькам, що до мене приходив у гості святий Миколай. Вони мені не повірили. Я б на їхньому місці також не повірила. Але тоді я дуже засумувала, що батьки не вірять.

Шкода, що у Києві немає вулиці Святого Миколая. Є тільки церкви. Багато церков. Але у церкві не можна жити. Туди можна приходити часто, навіть щодня. Але все одно треба повертатись додому. Мені приємно було би жити на вулиці Святого Миколая. Марта з вулиці Святого Миколая. Це так гарно звучить. Майже так, як Серафіна із Санлісу. Я дивилась фільм про цю художницю і плакала. І вирішила називати себе Марта з вулиці Святого Миколая. Колись я так буду підписувати свої картини, але не повністю, а зашифровано «ММ», а поверх цих літер або всередині них «звсв». Це найбільша моя таємниця – ніхто про це не знає, ні мама з татом, ні пан Карло, ні Поліна з Капітоліною. Часом мені хочеться все когось розповісти, але я знаю, що треба мати хоча би одну таємницю тільки для себе.

Січень. Я знову можу малювати

(...)

Минуле Різдво здавалося мені найкращим Різдвом у моєму житті. Але цьогорічне було ще краще. Я би могла подумати, що кращого Різдва не може бути. Але відчуваю, що наступне також буде особливе – адже ми будемо святкувати його з моїм братиком.

А цього року за Різдвяним столом сиділи мої найкращі друзі. Я би хотіла, щоб вони були у моєму житті завжди. І ще я отримала чудовий подарунок – до мене повернувся дар малювання.

Пан Карло сидить поруч із Марією. Вони весь час усміхаються одне одному. Капітоліна сидить поруч із Поліною і постійно підкладає їй на тарілку щось смачненьке. Хоча мало би бути навпаки – це Поліна любить всіх гдувати.

Марія принесла із собою кутю, яку готував її син, і сирник його ж «авторства». Моя мама захоплюється, що все так смачно. І каже, що з великою радістю познайомилась би з цим юним кулінаром.

Марія каже, що Максowi буде приємно це почути. І що він з кожним днем готує все краще. І що встиг спекти два сирники – один для нас, а другий – для своїх друзів, до яких сьогодні пішов у гості. Мама не може надивуватися, що бувають такі хлопці.

«Цікаво, який був батько Максима і чому він залишив Марію?» – думаю я, і тут же спохоплююсь, що це зовсім не різдвяні думки. Цікаво, чому за різдвяним столом ніхто ніколи не говорить про те, як все було насправді у Вифлеємі більше, ніж дві тисячі років тому?

Я би думала ще дуже довго, якби Марія з паном Карлом не почали колядувати. Я і не знала, що в Марії такий гарний голос і що вона знає так багато старовинних колядок. Пан Карло співає так собі, але разом з Марією... вони удвох співають прекрасно. Вони співають про святих, які сидять за столами й вітають господарів – може, й за нашим столом сидять якісь святі, яких ми не бачимо? Про святого Миколая, що сидить край стола і плаче, бо люди не вбережуть новонародженого Бога і розіпнуть його на хресті. Але до цього ще довго – Миколай плаче над немовлям наперед.

Найбільше мені подобається колядка про Бога, що сидить у кріслі й думає про те, чим обдарувати людей на Різдво. Мені подобається, що Бог водночас може бути і немовлям, і дідусем. Приймати подарунки і дарувати їх. Сидіти за столами зі святими і над морем з апостолами. Бог загадковий і незрозумілий. Так само як і Різдво.

Лютый. Ангели з наплічниками.

Барви емоцій

1. Які почуття переживає Марта? Чому вона малює Героїв з наплічниками?

На крилах читання

(...)

Двадцятого лютого ми запалюємо товсту воскову свічку і ставимо її на підвіконня. Це свічка за хлопців, які загинули на вулиці Інститутській у нашому місті кілька років тому. Якби я не застудилася, ми би поїхали туди поставити свічку і покласти квіти. Але сьогодні я навіть не пішла до школи – бо всю ніч у мене боліло горло. Я замотала шию майже по вуха теплим шаликом, полощу горло настоянкою шавлії і висовую язика – це начебто допомагає від болю в горлі. Мама каже, що треба робити цю вправу часто й багато разів. Але я вже висунула язик не менше ста разів, і він у мене болить навіть більше, ніж горло. Може, якраз про це йдеться? Про крепатуру на язиці, це таке особливе відчуття, що про горло можна забути.

Я дивлюсь на нашу свічку, і думаю про хлопців, які стали ангелами. Мама каже, що той, хто віддав життя за своїх друзів і за незнайомих людей, стає ангелом. Може, ті хлопці більше хотіли бути людьми, а не ангелами? І померти у дев'яносто років, а не у двадцять? Навіщо взагалі вмирати за когось? Мама каже, що через це багато людей змінилося. Невже вони не могли змінитися в інший спосіб? Мама каже, що вона сама змінилась. Мені важко сказати, я мало що з того пам'ятаю. Пам'ятаю, що мама тоді багато плакала. Тато був нахмурений і багато розмовляв телефоном – тоді, коли був удома, бо здебільшого його вдома не було. Він купував в аптеці ліки, купував у супермаркеті гори харчів і ще робив багато чого. Я тоді не ходила до школи, лежала в ліжку з високою температурою цілий тиждень, мама постійно сиділа зі мною й тримала мене за руку. А я часто голосно скрикувала. Мама питала в мене, чому я тоді кричала і що я тоді бачила. А я не можу згадати нічого, крім розпливчастих чорних згустків. І драбини, з якої я можу впасти у чорноту піді мною.

А потім була війна. Вона почалася навесні й тягнулася нестерпно довго. І дуже всім набридла і всіх втомила. І коли вона нарешті закінчилася, всі полегшено зітхнули. Хоча я не відчувала війни. Бо у нас не їздили вулицями танки. І не стріляли з автоматів. Війна була далеко. І на неї йшли не всі. Мій тато не йшов на війну. Він казав, що не може стріляти у людей. І що буде допомагати людям, які пішли на війну, збираючи для них потрібні речі й кошти. І що це також дуже важливо. Я би теж не могла стріляти в людей. Це неправильно – вистрілиш у когось, і в нього відірветься рука або нога. Або він помре. І війни мені не подобаються. Як вони можуть подібатись, коли хтось після них залишається без руки чи ноги, або без очей, і довго лежить у лікарні, а незнайомі люди збирають гроші йому на лікування... Або взагалі помирає і стає ангелом? Хоча ангелів має бути багато, вони допомагають людям. Але, може, є якісь інші способи стати ангелом, ніж померти на війні?

Коли я вимовляю слово «війна» навіть зараз, я відчуваю неприємний присмак у роті, й мене починає трохи нудити – так, як нудить, коли заважає в машині. І хочеться пожувати кисле яблуко або посмоктати м'ятну карамельку. Смак карамельки дозволяв ненадовго забути про смак війни. Війни не було видно, але нею пахло всюди. По дорозі до школи я весь час відчувала цей запах. Тому мусила смоктати карамельки, щоб хоч трохи його перебити. Я смоктала карамельки на уроках, у душі, коли мила голову, коли їздила з батьками до супермаркету, коли гойдалась у нашому гамаку, міцно тримаючи на руках нашого Кота (тоді він ще був живий) і думала, що війна ніколи не закінчиться. Я її не бачу, а вона є.

Мама читає новини і плаче, бо на війні гине багато людей. Я не плачу, я смочу карамельки. Думаю, що є така карамелька, що коли її зісмоктати, війна відразу закінчиться. І всі солдати повернуться додому, до своїх дружин, дітей і мам. Це ще й тому я щодня прошу маму давати мені карамельки, смочу їх, гойдаюсь у гамаці й чекаю, що війна скінчиться.

І коли врешті вона закінчується, я дуже радію. Бо я з'їла так багато карамельок, що мені вже більше їх не хочеться. Мама плаче, а я сміюся. Питаю в неї:

«Чого ти плачеш? Більше не буде війни. Я ж зісмоктала оту карамельку, від якої закінчується війна».

Мама нічого не відповідає, обіймає мене і далі плаче. Замість того, щоб сміятись.

Цікаво, де тепер ті хлопці-ангели? Ті, які стали ангелами на Інститутській і на війні? Літають над нашим містом? Може, навіть хтось пролетів щойно над нашим будинком – бо ось вогник свічки затремтів. Я би також хотіла літати. Тільки не знаю, чи хочу ставати ангелом. Якщо для цього треба вмирати – то ні. Мене тоді не буде видно, бо від мене залишиться тільки душа.

«Мамо, а я стану ангелом, коли помру?» – питаю я мами. Вогник свічки знову затремтів.

«Не знаю», – каже мама. Вона сумна і, здається, щойно плакала.

Я міцно обіймаю маму, наша свічка догорає, бо вона горить від самого ранку, ми запалюємо ще одну – зелену. У кімнаті тепер пахне лісом, молодію травою і суницями. Така незвичайна свічка. Правда, мама потім казала мені, що суницями зовсім не пахло. Цікаво, як може пахнути тим, чим насправді не пахне?

Я заплющую очі і уявляю собі ангелів з великими наплічниками у металевих касках, що розбрелися по лісі й збирають суниці. Кажу про це мамі. Думала, вона зрадіє, а вона знову починає плакати. Як же важко її утішити.

«Мамо, не плач. А то мій братик буде сумувати».

Мама витирає сльози і йде на кухню. Каже, що приготує мені липового чаю. Бо ж я маю лікувати свою застуду. А не тільки уявляти ангелів. Куди приємніше було би їх побачити. Цікаво, чи в ангелів справді такі крила, як малюють художники на картинах? От як у Рафаеля... Але ангели не можуть бути такими товстими голенькими хлопчиками. Пан Карло довго сміявся, коли я критикувала цих ангелів. А потім сам сказав, що вони йому не подобаються. І що ангели не такі. А які – він не знає. Здається, ніхто не знає.

Тому я можу намалювати своїх ангелів у касках і з наплічниками. Вони збирають суниці. Тільки не в лісі, а на вулиці Інститутській. У пластмасові контейнери. І в них великі білі крила.

Дзвонить телефон. Це Поліна. Вона питає, як я себе почуваю і чи у мене ще досі болить горло. Бо вранці я їй про це написала. Вона каже, що коли у неї боліло горло, вона з'їдала порцію морозива, і це їй допомагало.

«Ще болить. Але язик болить набагато більше», – кажу я. І розповідаю про вправу з висовуванням язика.

«Може, треба було все-таки поїсти морозива?» – співчутливо питає Поліна.

«Мама сказала, що вона категорично проти».

«Ясно. Що ж, твоя мама не такий хуліган, як я. Але маму треба слухати».

«Так я й слухаю».

«Це добре. А що ти тепер робиш?»

«Малюю хлопців-ангелів з вулиці Інститутської», – і детально описую Поліні все, що буде на картині.

«А чому вони збирають суніці?» – питає Поліна.

«Щоб їх роздавати. Вони всім, кого бачать, насипають із контейнерів суніць. А один уже набрав повний контейнер, то він збирає суніці в каску. Це такі цілющі суніці».

Поліна мовчить і голосно дихає в трубку. Потім питає, чи я покажу їй цю картину. Я обіцяю, що покажу. Бо ж я всі свої роботи показую Поліні й панові Карлові. Ну й звісно, батькам. Можливо, тепер я показуватиму їх Марії. А от Капітоліні не завжди показую. А чому – сама не знаю.

Поліна бажає мені швидше видужати. І каже, що зараз гратиме Баха – для хлопців-ангелів з вулиці Інститутської. І що вона весь день слухала його «Страсті». Про те, що вона плакала, Поліна не каже, але я і так це знаю. (...)

Квітень. У мене народився брат

(...) Батьки вирішили назвати мого брата Богданом – він народився вчора, якраз тоді, коли я сиділа у пана Карла у майстерні й малювала гранатове дерево – після того, як побачила гойдалку і тата з немовлям на руках. Капітоліна каже, що це збіг обставин. Пан Карло каже, що випадковостей не буває. Що всі люди пов'язані між собою. Як ланки ланцюга. Або як листки на дереві. Або як зернята у гранаті. Капітоліна з ним не згоджується. І вони довго сперечаються. Капітоліна так пристрасно жестикулює, що перевертає свій чай. На щастя, на стіл, а не собі на ноги. Пан Карло встає, щоб взяти ганчірку, Капітоліна бурчить, що з нею завжди так стається, коли вона «відстоює свою позицію», і питає мене, на чиєму я боці.

Я відповідаю, що художники не вірять у збіги обставин. Капітоліна каже, що всі проти неї, і щоб її втішити, пан Карло вмикає їй улюблену музику з фільму «Хористи». Капітоліна тихенько підспівує, пан Карло ставить чайника, щоб заварити Капітоліні ще чаю. А я думаю про свого братика.

Він маленький, червоний, трошки зморщений і майже лисий, подекуди на голівці у нього стирчить смішний пушок. Не можу повірити, що я, коли народилась, була така сама – зморщена й негарна. І в нього такі крихітні ручки й ніжки, що мені навіть лячно до нього торкатися – раптом оця ручка відірветься або переламається?

Капітоліна тепер щодня питає у мене, коли ж їй можна буде побачити Богданчика? Мені здається, що вона у ньому розчарується – бо він такий... ну, в ньому немає нічого особливого.

Однак виявилось, що я недооцінила мою подругу. Капітоліні подобається в Богданчикові, якому сьогодні сповнилося два тижні, все. І вона зовсім не боїться до нього торкатися. Мама навіть дозволяє їй взяти його на руки. І Капітоліна не переймається тим, що він такий крихтливий і тендітний. І не вважає, що може щось йому зламати. Вона ходить з ним по кімнаті й співає йому пісню з фільму «Хористи». І каже, що Богданчикові подобається.

А я навчилась співати колискові, ми з мамою співаємо їх по черзі. Мені здається, що колискові дітям потрібніші, ніж пісні з фільмів, але Капітоліна каже, що я глибоко помиляюся. Можливо. Але я знаю, що мій братик любить, коли я співаю «Ой ходить сон коло вікон» і засинає вже на другому рядку, а я майже нечутно співаю далі, багато разів – щоб йому снилися гарні й цікаві сни. Можливо, зараз йому снюся я – бо ж це до мене він усміхається своїм беззубим ротиком. (...)

Червень. Місяць суниць

Барви емоцій

Що означає «малювати щастя»? Як Марта це пояснює?

На крилах читання

(...)

Щодня після сніданку я малюю. Мені хочеться намалювати щастя – адже всі ми дуже щасливі, тільки я не знаю, як це зробити. Бо щастя навколо нас багато і воно різне – щастя в тому, як усміхається Богданчик. У запаху маминого молока. У суницях, що тануть на язичі. У тому, як пан Карло й Марія дивляться одне на одного. У есесесках, які я отримую від Поліни, Капітоліни й Кекса. У партії в нарди, яку ми граємо з Максом. У тому, що я гойдаюся в гамаку і небо наді мною також гойдається. Одна хмарка нагадує корову – можливо, це та корова, яка колись житиме у Кекса. А ось ці дві хмарки схожі на пана Карла з Марією, які всюди разом. А ось ця хмарка схожа на дівчинку, яка тримає у руці пензель і малює те, що навколо – щоб пам'ятати все важливе, що з нею стається.

«Марто, – гукає до мене мама. – Пан Карло з Марією вже повернулися. Ходімо снідати!»

На веранді вже накритий стіл і смачно пахне суницями, омлетом зі шпинатом, який приготував тато.

Я вистрибую з гамака і поспішаю до столу.

Ми їмо омлет, і пан Карло каже, що вони з Марією восени збираються у паломництво – хочуть пройти дорогу святого Якова. Вона веде до мощей святого Якова (бо ж куди ще може вести така дорога?), що зберігаються у соборі святого Якова в іспанському місті Сантьяго де Компостелла. Що вони будуть йти пішки з наплічниками більше місяця. І що вони вже купили собі квитки на літак. І що пан Карло збирається відкрити собі візу, бо в Марії віза є.

Йти пішки з наплічниками більше місяця. У мене перехоплює подих.

«Скільки ж це кілометрів треба пройти?» – питаю я.

«Десь вісімсот, – відповідає Марія. – А якщо ми підемо до океану, то дев'ятсот. Я давно чула про цю дорогу, і дехто з моїх друзів навіть пройшов її. Але я ніколи не думала, що й мені захочеться пройти. А знаєш, коли мені захотілось це зробити, Марто?»

Не маю ні найменшого уявлення. Я ось щойно дізналася, що є така дорога, якою можна місяць іти пішки. І мої батьки, здається, теж.

«Тоді, коли побачила оті босі ноги, що ти намалювала. Ноги, що йдуть в один бік. Одна з моїх знайомих, що пройшла цю дорогу, показувала мені фотографії зі своєї подорожі. І на одній з фотографій мене вразив пам'ятник паломникам – ноги, що йдуть в один бік. Босі ноги. І коли я побачила твій малюнок, я відчула, що мушу там бути. Мушу пройти і побачити цей пам'ятник. Від тієї миті це стало моєю мрією. А мрії потрібно здійснювати... Це тобі я завдячую своєю мрією, Марто. І я дуже часто згадую цей твій малюнок. Я навіть хотіла тебе якось попросити про копію, якщо можна. Або сфотографувати його».

Я вражена – я була тоді така зла на Марію, і хотіла взяти ті босі ноги в мартенси чи шльопки. І Марія мене тоді дуже дратувала. Я й подумати не могла, що вона дивиться на мій малюнок, думає про дорогу святого Якова. І починає мріяти про неї. У світі все дуже дивно і незрозуміло. У мене по щоках котяться сльози – я не знаю, чому я плачу. Може, тому, що Марія зараз така вродлива, і пан Карло так закохано дивиться на неї. Може, тому, що тато обіймає маму за плечі, а вона цілує мого братика в пухку щічку. Чи тому, що Марія каже, як часто згадує мій малюнок з босими ногами, а я думала, що ці ноги ніколи нікому, крім мене, не будуть потрібні. (...)

Літературна прогулянка

У творі згадується дорога святого Якова, яку мріє пройти Марія після споглядання картини Марти. Цікаво, що Дзвінка Матіяш разом із чоловіком Євгеном здолала цей паломницький маршрут у 2013 році. Вони пройшли через усю Іспанію близько 900 км до міста Сантьяго-де-Компостела, де зберігають мощі апостола Якова. Враження від цієї подорожі Дзвінка Матіяш виклала в книзі для дорослих «Дорога святого Якова».

Суцвіття культур

Марта малює гранатове дерево, її мама – гранат. Цікаво, що цей фрукт часто змальовували художники в натюрмортах.

В різних культурах і релігіях гранат має різну символіку. У християнстві вважається, що цей плід пов'язаний зі страстями Христовими, адже коли забрати кірку насіння «кровоточать» червоним соком, симво-

лом дорогоцінної крові Христа. На іконах гранат в руках Марії є символом родючості й символізує її як «Матір Церкви». Численне насіння цього плоду представляє Церкву, єдність віри і віруючих. Як, наприклад, на іконах Сандро Боттічеллі «Мадонна з гранатом» та «Мадонна Магніфікат», Фра Анджелико «Богоматір з гранатом».

Сандро Боттічеллі
«Мадонна з гранатом»

Сандро Боттічеллі
«Мадонна Магніфікат»

Фра Анджелико
«Богоматір з гранатом»

У Корані гранат згадується як атрибут земних і райських плодів. Його також іноді називають «Райське яблуко». Він символізує добрі справи, створені Богом, тому його також іноді називають

В іудаїзмі насіння граната символізують святість, родючість і достаток. Гранат, на думку іудаїстів, має 613 насіння і відповідає 613 заповідям Тори. Гранати прикрашали колони храму царя Соломона і одяг єврейських царів і священиків.

На Єврейський Новий рік їдять цей фрукт по одній насініні за раз, щоб виконати якомога більше бажань.

У культурі бедуїнів гранат символізує родючість і на весіллі наречений розкриває цей плід, що свідчить про бажання подружжя мати багато дітей.

Родючість, багатство, процвітання, добродіє потомство і благословення символізує гранат і в Китаї, тому його часто зображують в керамічному мистецтві.

АКТИВНОСТІ

Комунікація

1. Про що розповідає Дзвінка Матіяш у повісті «Марта з вулиці Святого Миколая»?
2. Які проблеми хвилюють головну героїню?
3. Чому в неї були періоди, коли вона не могла малювати? З якими переживаннями це пов'язано?
4. Як ви уявляєте картини які малювала Марта?
5. Які образи-символи вам запам'яталися найбільше?

Аналіз та інтерпретація

6. Проаналізуйте сюжет і проблематику твору, практикуючи читання з позначками.
7. Охарактеризуйте композицію повісті. Як впливає на читання і сприйняття структурування тексту на розділи з назвами місяців? Як це пов'язано з тим, що оповідь веде головна героїня?
8. Складіть психологічний портрет Марти і відтворіть її емоції. Як змінюється її ставлення до різних людей?
9. Створіть ментальну карту, на якій відтворіть взаємостосунки Марти з іншими персонажами. Опишіть їх, використовуючи цитати з твору.

Творче самовираження

10. Напишіть коротке есе «Ким я хочу стати».

Цифрові навички

11. Створіть та заповніть сторінку Марти, головної героїні прочитаної повісті Дзвінки Матіяш, для соцмереж. Використовуйте шаблони будь-якої безпечної соцмережі чи іншого цифрового ресурсу.

Дослідження і проекти

12. Попрацюйте і групах і створіть «Дерево проблем», порушених у повісті.

Життєві ситуації

13. Чи доводилося вам бути в ситуаціях, в яких опиняється Марта? Які емоції переповнюють вас, коли ви спілкуєтеся з дорослими друзями? Чи маєте таких друзів? Чи є серед них ті, які потребують вашої підтримки і допомоги?
14. Які поради ви б дали Марті, коли вона засмучена через мамину вагітність або через те, що пан Карло проводить час з Марією? Чи доводилося вам відчувати подібне відчуття ревності? Чи змогли подолати його і яким чином?
15. Марта болісно переживає смерть хлопців під час революції Гідності. Вона малює їх з наплічниками. Як ви уявляєте українських воїнів-героїв? Як би ви намалювали їх? Чи є у вашій родині традиція вшановувати їх пам'ять, як в сім'ї Марти? Як ви думаєте, чому це важливо?

МАРИНА ПАВЛЕНКО

Нар. 1973 р.

Справжні принци мусять колись-таки надати перевагу тим, хто штурмує храми науки...

Марина Павленко

Марина Павленко – сучасна українська письменниця, художниця, науковець і педагог. Народилася 30 березня 1973 р. в с. Старичі на Яворівщині (Львівська область). Закінчивши Уманський державний педагогічний інститут (нині – університет), захистила кандидатську дисертацію і викладає в тому самому закладі вищої освіти, в якому навчалася. Марина Павленко – авторка поетичних збірок (*«Бузкові зошити»* (1997), *«Чар-папороть»* (2002)), казкових творів (*«Півтора бажання (Казки з Ялосоветиної скрині)»* (2004), *«Домовичок із палітрою»* (2001), *«Домовичок повертається»* (2007), *«Домовичок і купа проблем»* (2019) та ін.), роману *«Санта Лучія в кирзових чоботях»* (2010), повістей (*«Миколчині історії»* (2008), *«Моя класнюча дівчинка»* (2016) та ін.). У творчому доробку Марини Павленко – цикл повістей для підлітків про Русалоньку із 7-В, створений у 2005-2019 роках. Усього до циклу увійшло п'ять повістей, пов'язаних між собою спільними персонажами й тематикою.

За книжку *«Райдуга в решеті»* у 2015 р. мисткиня отримала Всеукраїнську літературну премію імені Ірини Вільде. М. Павленко – переможниця й лауреатка багатьох літературних конкурсів: «Гранослов», «Привітання життя», «Коронація слова», Української бібліотеки у Філадельфії (США), конкурсу на кращу поему, присвячену річниці незалежності України (США), Світової федерації українських жіночих організацій та ін. Володарка Міжнародної українсько-німецької премії імені Олеся Гончара за збірку *«Як дожити до ста»*, літературної премії «Благовіст» за монографію *«Тичининська формула українського патріотизму»* тощо.

Літературна мандрівка

Читання як насолода, або Почнімо з себе

В одному з інтерв'ю М. Павленко визначила переваги читання художньої літератури: «Хай у списку переваг буде спершу читання як насолода, а вже потім – як праця. Праця, що є гарним фітнесом для нашого мозку, джерелом радості... А ще – збагачення нашого словникового запасу, яке, при всій повазі до телебачення й соцмереж, може дати нам тільки книжка. Здобуті знання й словниковий запас можна чудово використати в тих-таки соцмережах поділитись якимось маловідомим рядком із Ірини

Жиленко чи Люсі-Мод Монтгомері!.. Мовчу вже про те, що багатий словниковий запас допоможе нам освідчитись в коханні чи влаштуватися на роботу в круту фірму. Книжка – це як здорова їжа, яка, хоч і видається не такою ефектною і зручною, як комп'ютерний чи телевізорний «фаст-фуд», але приносить набагато більше користі. Книжка робить красивими, адже тупа людина красива тільки до того моменту, поки не заговорить, а яскраве, небанальне мовлення, начитаність неодмінно додають зовнішності чарівності, ефектності й харизми...». З якими аргументами мисткині ви погоджуєтесь? А з якими могли б посперечатися? Додайте власні аргументи щодо необхідності читання книжок.

Суцвіття культур

Русалонька чи морська діва?

У 1837 р. Ганс-Крістан Андерсен створив казку «Русалонька». Данською назва твору звучить як «*Den Lille Havfrue*», що дослівно означає «Маленька Морська Панна» (або «Маленька морська діва»). 1913 р. в м. Копенгагені (Данія) була встановлена статуя на честь Русалоньки (скульптор Едвард Еріксен). Хоча в перекладах українською мовою твір називається «Русалонька», героїня Г.-К. Андерсена не має ніякого відношення до русалок – персонажів слов'янської міфології. Витоки цього образу – у скандинавському фольклорі й міфології, де є образ морської діви, дочки морського царя. У казці Г.-К. Андерсена маленька Морська Панна живе в підводному царстві разом із батьком і п'ятьма сестрами. Коли морським панянками виповнювалося 15 років, вони мали право підніматися на поверхню води, щоб подивитися на світ. Коли найменша Морська Панна впливла за межі підводного царства, вона побачила корабель і прекрасного принца, в якого палко закохалася. Під час шторму маленька Морська Панна врятувала принца, поклавши його, непритомного, біля

Дж. В. Воттерхаус. «Mermaid» («Морська діва»). 1900 р.

Пам'ятник Русалоньці. м. Копенгаген (Данія).
Сучасне фото.

храму, де його знайшла молода принцеса. Морська Панна дуже прагне кохання принца, а також безсмертної душі, якою наділені люди. З допомогою відьминоного чарівного зілля вона отримує ноги в обмін на свій чарівний голос. Але принц одружується на принцесі, яку побачив у храмі, думаючи, що та його врятувала... Серце Морської Панны розбито. Вона не в змозі вбити принца після вінчання (хоча його кров могла повернути їй морський хвіст і шлях додому). Із першими сонячними променями героїня перетворилася на морську піну, а потім – на дочку повітря.

Русалонька із 7-В, або Прокляття роду Кулаківських (2005)

Софійка та її книжковий світ. Головна героїня повісті М. Павленко «Русалонька із 7-В, або Прокляття роду Кулаківських» Софійка наділена пристрасстю до читання й розгадування різних таємниць. Допитлива і кмітлива, вона багато читає і уявляє себе то Русалонькою, то Попелюшкою, то Алісою в Країні Див... Найбільше їй подобається казка Г.К. Андерсена «Русалонька», яка схвилювала фантазію і навіть викликала сльози на очах дівчинки. Крізь призму образу казкової Русалоньки (маленької Морської Панны) Софійка сприймає і себе, і однокласника Вадима Кулаківського (який видається їй прекрасним принцом), і однокласницю Іринку Завадчук (яка в уяві Софійки постає казковою принцесою і «відбирає» в неї коханого). Під впливом фантазії Софійка не помічає, що поруч із нею надійний друг – Сашко, готовий заради неї на все. Але згодом пережиті події спонукають дівчинку переглянути попередні уявлення і подивитися об'єктивно на людей і життя.

Реальні та чарівні події в повісті. Софійка живе ніби у двох світах – дійсному та уявному. Вона – звичайна семикласниця з купою повсякденних шкільних та особистих проблем. У її родині готуються до весілля тітоньки Сніжани з її обранцем Валентином. Софійка допомагає мамі доглядати маленького братика, а також бере на себе частину обов'язків, пов'язаних із підготовкою до весілля Сніжани та переїздом сім'ї на нову квартиру. Якщо старий будинок був для Софійки теплим, милим і затишним, то нове помешкання видається їй сповненим жахів і таємниць. Щоночі в квартирі сусідів знизу лунають дивні звуки, з'являються загадкові тіні... А чорний кіт приносить дивну блакитну стрічку... Що ж це відбувається? Чи нова казка? Чи якась чужа життєва історія?..

Софійка розгадує одразу декілька таємниць, зокрема з минулого, в якому дівчинка опиняється з допомогою старої шафи. Ця шафа, подібно на машину часу, здатна переносити Софійку у світ старих світлин. Серед предків Вадима Кулаківського, її однокласника, були різні люди, серед них – Гордій Кулаківський, котрий обманом заволодів майном односельців. А Вадим, який украв Софійчині коралі, говорить: «Не я краду – прокляття моє краде...». Керуючись добрими намірами, Софійка прагне звільнити Вадима від «прокляття». Та чи справді це «прокляття» містичне? Чи це просто реальні вчинки, за які людина має нести відповідальність? У цьому «Русалоньці» із 7-В належить розібратися самій.

«Казка, яка не завершилася весіллям... Чи так це вже й погано?». У повісті М. Павленко Софійка та її тітонька Сніжана переживають конфлікт мрії та дійсності. Їхні обранці виявилися зовсім не тими, якими видавалися дівчатам. Звісно, у Сніжани, котра готувалася до весілля, – більш дорослі проблеми, ніж у Софійки, яка переживає своє перше кохання. З допомогою світлини, на якій був зображений сумний хлопчик, і старої шафи Софійка встановила, що у Валентина, нареченого Сніжани, була перша сім'я і син, позбавлений батькової уваги. Жадібність і жорстокість Валентина, попри його зовнішню уважність, вразила Сніжану. Весілля не відбулося, адже, як каже Сніжана: «Хіба можна будувати щастя на брехні?». Як виявилось, чоловіки в родині Валентина були чимось схожі. Данило, Михайло, а потім Валентин... Кожен із них мав у своєму житті ганебні вчинки, зрадництво... Повість-казка М. Павленко тримає читачів у напрузі до самого кінця. Чи пробачить Сніжана Валентина? Чи знайде нарешті своє справжнє щастя? Чи повторить Софійка нещасливу долю Андерсенової Морської Панни, яка стала жертвою кохання? Чи в Софійки буде все ж таки інший шлях? Який?.. Про це допитливі читачі дізнаються лише у фіналі твору.

Чарівні предмети. Ознакою казкових творів є не лише фантастичні події, а й чарівні предмети та несподівані перетворення персонажів з допомогою цих предметів. У повісті-казці М. Павленко теж є такі предмети. Стара шафа, яка допомагає Софійці побачити минуле, а також справжню сутність теперішнього та майбутнє. Коралі, що є родинним оберегом. Власне, вони врятували тітоньку Сніжану від необережного кроку й неправильного вибору в житті. У повісті-казці згадується й про відьмине ворожіння та її чарівне зілля та про інші речі... Вони не тільки створюють захопливу інтригу, а й дозволяють письменниці експериментувати з реальністю, випробовувати своїх персонажів на духовну міцність, перевіряти їхню людяність, стійкість і мужність. На Софійку, як на справжню казкову героїню, покладаються особливі випробування – вона має встановити правду і допомогти іншим людям. І тільки пройшовши через це випробування, вона отримає нове (реальне) бачення світу та людей.

Історія, переплетена із сучасністю. Повість-казка М. Павленко нагадує нам, що ми всі невидимими ланцюгами пов'язані з нашим минулим, з історією України. Представники різних родин у творі випробовуються реальними обставинами: революції, війни, соціально-політичні конфлікти... Але за всіх часів, як вважає письменниця, загальнолюдські цінності не зникають. Хтось зраджує, тікає, ховається... А хтось йде чесно і вільно по життю, бореться за своє кохання й щастя попри тяжкі обставини...

У фіналі чарівна стара шафа дає можливість Софійці зазирнути в майбутнє і побачити, що чекає на неї та її однокласників... Хто з ким залишиться в подальшому? На кого чекає справжній прекрасний принц? І хто ним виявиться? Прочитайте повість-казку М. Павленко – і про все дізнаєтесь!

Барви емоцій

1. Чому сумувала Софійка?

На крилах читання

1. Вони знову!

От нащо казки з нещасливим закінченням?! Софійка й досі не заспокоїться. Так гірко! Так шкода Русалоньки! Хочеться в самісіньке вухо закричати нетямущому принцові: “Це ж вона, Русалонька, тебе врятувала!!!”

Але красунчик принц, схожий на однокласника Вадима Кулаківського, не чує. Він усе кружляє в танку з обраницею-обманницею, схожою на Ірку Завадчук: он і татуювання на плечі таке саме! Русалонька невідворотно перетворюється на сядливу хмарку і пропливає в небі над Софійчиним балконом. От-от упадуть на книжку солоні краплі...

– Ти плачеш? – раптом озвалася за спиною тітонька Сніжана.

Тітонька Сніжана також порятувала свого судженого. Але не з води. Валентин поламав ногу на футболі. До травмопункту потрапив саме на Сніжанине чергування. Так і познайомились. У них за півтора тижня весілля.

Тітонька поклала свою легку (так і її пацієнти кажуть!) руку на Софійчине плече:

– Я й собі колись за Русалонькою побивалась і не терпіла казок із поганим кінцем. Якби моя воля – видала б закон: заборонити нещасливі фінали в казках!

– То я не одна така? – схлипнула голосно, але з полегкістю.

– У мене вдалась! Правда, нині... – тітонька сумовито провела поглядом хмаринку і сперлась на поруччя, – і я не проти політати безтурботним клубочком пари...

– Ви серйозно, тітонько? – не вірила своїм вухам племінниця.

– А що? Ні тобі переживань, ані клопотів про якесь там заміжжя...

Отакої! Якесь заміжжя! Мама так раділа, що тітонька нарешті знайшла своє щастя! Що кінець кінцем вибрала гідну пару. Бо Сніжана перебирала женихами, як циган кіньми. Багатьох відшивала тільки за те, що були всілякими там Зеленьками, Пічкурами, Розсипаними.

Жодне з прізвищ не пасувало до її імені!

Та й на своєму zostаватись ніяк: Ягода Сніжана! Цей же наречений – і розумний, і серйозний. І прізвище, як на замовлення, – Білий!

Тітоньці шилася розкішна весільна сукня. Вітальню вже засновано м'яким прозорим шовком, закидано мережаними стрічками, обсипано дрібними атласними трояндочками... Убрання буде справжнісіньким дивом – Софійка передчувала це, щогодини бігаючи до вітальні милуватися. Мама з тітонькою шитимуть його власноруч. По-перше, заощадять, хоч для жениха гроші – не проблема. По-друге, створять щось непов-

торне, ексклюзивне, як тепер кажуть. І після цього пхекати: “Якесь заміжжя!”. Роздуми обірвав плач тримісячного братика.

– Софійко, біжи забав! – попросила мама. – Бо ми сьогодні так і не покроїмо. Стій, не крутись! Мірку мені, по-твоєму, з чого знімати? З бабусиної шафи?

Шафа тут, звісно, ні до чого. Просто, на відміну від тонесенької білявки Сніжани, вона неповоротка. Товста і чорна. І не виходить заміж.

Ну от, морочитись із братиком знову Софійці! Ні-ні, вона обожнює маленького Ростика! Проте мусять бути якісь межі. Усеньке вчорашнє післяобіддя вона вистоювала з візочком під магазинами: тітонька з мамою не минули жодного, вибираючи тканини і, як її, фурнітуру. Сьогодні ж укотре доведеться занаясть робити математику: зайнята-бо з дитиною!

Нарешті братика вгамовано, математику сьак-так подолано, сукню розкрито, тітоньку Сніжану проведено. Ще трохи, ще кілька перепон (придумав же хтось проти ночі зуби чистити), і Софійка та мама попадають з ніг. Тобто вкладаються спати.

Як вони любили вечори у колишній квартирі! Мама читала казку, на край ліжка злітали птахи-зорі, а тісна кімнати́на здавалася затишним кубельцем...

Тут – інакше. Мабуть, від незвички: переселились тільки місяць тому. Всі меблі стають проти ночі набундюченими, лихими. Ні сіло ні впало поскрипують паркетини. А тиша – наче води у вуха позаливали. Укритися з головою, заплющити очі... Не бачити, як по кутках збирається пільма, не відчувати, як важчає німота, як налягає на горло. Не помічати, як нашорошилась шафа, як лиховісно прикипіла до підлоги. Як на те, тато повернеться з відрядження аж за два дні. Без нього тутешні вечори ще моторошніші... Якби не поодинокий гуркіт далеких потягів і безтурботне викумування жаб десь аж із Олексівського болота...

Раптом поверхом нижче хтось побіг. Хтось по-молодецькому гасав кімнатами – тільки дверима хрюкало! На тілі виступають сироти, на голові їжиться волосся. До біганини додалися важкі старечі кроки із шарканням, охканням і постукуванням ціпка. Софійка все глибше заривається в подушку. Мабуть, господарі повернулися. Вони мали від'їхати на півроку? То й що? Зараз і в Москві не дуже заробиш, от і повернулися, не пробувши й двох місяців... Кинулася до відривного календаря: повня! І минулого разу – також... Ці дивні бешкети відбуваються в повню!!! А може, це всього-на-всього фантазія? Софійка читала про людей, котрі піддаються впливу нічного світила. Тоді чому в їхньому старому помешканні було спокійно?

– Ха-ха-ха!!! – прокотилося вниз тонко, ніби здавлено.

Не тямлячись, рвонулася до спальні:

– Мамусю, мамусю, вони знову!..

Мама також не спала. Пригорнула доньку, обхопила колисочку з сином. Так і сиділи, обійнявшись. А там – стукотіло, реготало, хлипало...

Аж як у вікнах засірів світанок, у загадковій квартирі пролунав дале-
ніючий свист – і враз усе стихло.

Так само раптово, як і почалося.

М. Павленко. Авторська ілюстрація до повісті «Русалонька із 7-В, або Прокляття роду Кулаківських». 2005 р.

М. Павленко. Авторська ілюстрація до повісті «Русалонька із 7-В, або Прокляття роду Кулаківських». 2005 р.

2. Вилазка до шафи

Барви емоцій

Чому шафа здавалася Софійці незвичайною?

На крилах читання

За вікном дощило.

– Кінець травня, а тепла – не бачили! – бурчала Софійка, неохоче збираючись до школи. – Добре маленькому: спить!

Маленький подав голосок, і мама побігла до спальні.

Ростик пхикав уже в мами на руках, коли завітали до баби Валі. Баба Валя – сусідка навпроти. Це їй мешканці загадкової квартири довірили ключі, аби поливала вазони.

Чи не пограбовано часом тієї квартири вночі?

Баба спідлоба глянула на схвильованих новоселів. Неохоче побряжчала ключами – на перший поверх.

– Як бачите, все на місці! Перекинутий стілець? То це ж я його й перевернула! Коли аспарагус на серванті поливала.

– А що це за блакитна стрічка? – Софійка перелякано вказала на килим.

– Такі частенько валяються! – Здається, бабине обличчя зблідло. – Десь, либонь, зачепила, то й витяглося!

– Що ж, перепрошуємо... Перепрошуємо... – завибачалася мама.

Баба пошкутильгала нагору. На порозі її вже дожидався котисько. Пухнасту вгодовану тварину звали Фантиком. З усіма тутешніми котами Софійка познайомилася першого ж дня, щойно переїхали. Але те, що Фантик геть чорний, зауважила вперше. Як у казках про відьом: чорний, сажа сажею, самі очі світяться...

На уроки встигла. Краще б запізнилася: з математики все одно підхопила сімку! Кого винуватити? Братика? Русалоньку, через яку плакала замість уроки робити?

Не краще й з українською. Завдання виконала швидко, навіть дала списати Кулаківському, а той... Тільки й бовкнув: "Сенк'ю, ти – кльова!" Та всі перерви підкидав хрущів до рюкзака – не Софійці – противній Ірці Завадчук. Що ж, справжній рятівниці і в казці, і в життіrestaються крихти зі столу суперниці!..

Додому не тягнуло. Взагалі, відколи переселились у новий будинок... От і мама каже: гнітить він її. І це, їй-Богу, не тільки тому, що обтяжливо й нудно сидіти з дитиною в чотирьох стінах!

Не без утіхи Софійка зробила добрий гак. Тим паче, кортіло побачити колишнього сусіда Сашка, який і досі мешкав у напівпідвальчику.

Сашко, як і завжди, сидів на тротуарі під липою. Біля нього лежали ваги і в'язка штурпаків. Під в'язкою – напис на картоні: "Тирміново продаюця дрова. Приймаюця оптові замовляня". А поруч – відро з пучками рясту.

– Привіт! Як давно тебе не бачив! – аж підскаочив Сашко. – Хочеш – задарма зважу?

– Ні, дякую! – Софійка ще не худне, на відміну від більшості її ровесниць. Спіднички й штани, якщо їх не підперізувати, неодмінно сповзають. Сашко й не наполягає – він іще худіший та дрібніший. Мов хрущик.

– Тоді візьми – ось!!! – Хлопчина королівським жестом вручає Софійці найпишнішого букетика. – Гостинець од фірми!

– Спасибі, нащо? – Несміливо бере квіти і шукає, куди б їх притулити: перехожі-бо зглядаються.

Аби приховати ніяковість, хлопець починає протирати циферблат ваг, делікатно попльовуючи на бувалу в бувальцях ганчірку.

– Ти що, й до школи не ходив? – сказала, щоб підтримати ниточку розмови.

– Уже давно повернувся! В нас же не так, як у вашій гімназії. Останні уроки можна й пропустити.

– Еге! Очевидно, у вас останніми ставлять мову: дрова ти геть неграмотно підписав!

Сашкові вуха зрадливо запалали:

– Що, знов? Без тебе нема кому порадити: завжди втулю якусь не таку букву. Біля ваг он ти писала, – замилюєшся!

– Сподіваюся, мій напис допомагає?

– Аякже! До того ж скоро літо, клієнт масово скидає жир і потребує моїх послуг. А зранку до лісу зганяв: квіти нині теж у ходу.

– Багато продав? – Софійка вирішила не питати, коли все-таки Сашко встиг сьогодні відвідати школу.

– Та трохи є, – побряжчав монетами чи то розчаровано, чи то весело.

– Хмиз також із лісу?

– Ти про дрова? Де там! Адже тільки нашими дворами пройти – цілий кузов назбираєш! Гроші під ногами валяються – умій лише підняти! – І за хвилю додав: – Інша справа, що не сезон... Ех, мені б лише стартовий капітал зібрати! Я б тоді знаєш як розкрутився!..

Свого часу й Софійка збирала стартовий капітал. Дуже мріяла про комп'ютер. Батьки ж затялися: “Поки не купимо квартири...” Окрилена сподіваннями, взялася працювати в Сашка художником (підписувала картонки для товару) і реалізатором за сумісництвом. Більше двох днів не витримала. На сонці нашмалилась, ніс облущився, а вторгувала хіба на пачку морозива. Кинула це діло. Їй не вистачає лише комп'ютера. А Сашко – єдиний мужчина в сім'ї. Мама працює прибиральницею, та й то часто хворіє, а в сім'ї ще трійня малих сестричок.

Якийсь здоровань хвацько скочив на ваги.

– Дев'яносто вісім кілограмів! – мовив Сашко.

– Скільки з мене?

– А ось написано: п'ятнадцять копійок. Дешевше, ніж у центрі!

– Переб'єшся! – Молодик кинув Сашкові п'ятикопійчану монету і, вихопивши з відра букетик рясту, перевальцем пішов далі.

Сашкове обличчя палало. Така ганьба, ще й перед дівчиною!

– А... а в мене стільки новин! – Софійка мусила піднімати бойовий дух нещасного.

Вона заторохтіла про гімназію, про новий двір і його собак та котів, про тітоньчине заміжжя і пережиті нічні страхи. Переказала навіть казочку про Русалоньку, тільки очі ховала, як ішлося про принца, так схожого на Вадима.

– Хочеш, наступної повні підкрадемося до тієї квартири? – покрутіли Сашкові очі. – Ночами я вільний від бізнесу.

– Жити набридло?! – зойкнула перелякано.

– Ні-ні, ти подумай!

– Думаю хіба про те, що вже додому пора, – спохопилася дівчинка.

– Так швидко? Ну, частіше заходь! Ти ж знаєш: я завжди тут, на точці.

Удома таки наполохались. Мама й тітонька нервово зметували тканину, по черзі термосили братика й висіли на телефоні.

Софійка мужньо витримала вливання тарілки супу (хоч мама у Софійчину миску не кидає цибулі, але суп від того не перестає бути супом). Витримала братикові рулади й енергійне стрибання ним по кімнаті. Витримала й роззявлену пащу підручника з математики, з якого випав прив'ялий пучок рясту.

– Доню, коли звільнишся, полізеш до шафи. Треба дещо знайти.

О, з радістю! Хоч і до шафи! Заховатись і пересидіти цю колотнечу!

Прабабусина шафа не проходила в двері колишньої квартири, тож була збором старих речей у підвалі. Тато давно мріяв її реставрувати й зробити лялечку. Тому в нове житло шафу пропхали.

Під час переїздів уміст шафи неодноразово розпихався десь по ящиках. Навряд чи тепер хтось його відтворить.

А от широченну, на всю довжину шафи, різьблену шухляду не чіпали. Вона-бо замикалась, але мама загубила ключа, тато ж не хотів псувати старовинного замочка. Довелося тітоньці Сніжані поорудувати своєю легкою рукою, потицяти невидимкою... Шухляда відчинилась, і замок уцілів!

– А що шукати? – перепитала, коли тітонька поспішала до вітальні.

– Коралі, Софіє, коралі! – проспівала Сніжана, яка вже встигла ускочити в сукню для примірки.

А мама, підметуючи поділ, повідала, що кожна жінка їхнього роду під вінець одягала коралі. Намисто дісталось ще прапрапрабабі. Відтоді передавалось з роду в рід на щастя. Хоча Софійчина мама чомусь його всерйоз не сприймала. Вдягла тільки з поваги до реліквії. А по весіллі відразу кудись поділа, здається, таки до шафи. Якби не сестра – чи й згадала б?..

Стара шухляда неохоче, з басовитим рипом вилізла на світ Божий.

“Комедія! Прорипіла щось, ніби кор-р-ралі. Хитрюща, знає, що шукатиму”, – подумала Софійка.

В очі порснуло пилюкою. Дуже зворушлива спадщина! Піти прозвітувати. Щедро сиплючи потерухою, потягла скарби до вітальні.

Одяг виявився ще пра-пра-пра...

– Швидше віднеси його на смітник!

Чобітки – Софійчиними:

– О, буде Ростигу в чому по калюжах лазити!

Фотографії та газети – різних власників, різних часів:

– Поклади назад! Колись переберемо!

Коробочка – від маминих парфумів:

– Тато подарував ще до одруження!

Е, в ній щось наче торохтить? Софійка відкрила коробочку – випала маленька низка.

– Коралі!!!

Сподівалася побачити щось незвичне, розкішне. Як ото величні морські химери з книжок і телевізора. А з’ясувалося, що це всього-на-всього коротенька, на обхват ший, низка дрібних вишнево-коричневих трубочок.

Сніжана приклала коралі до своєї ніжної шкіри, і низка немов засвітилась, ожила.

– Ще дібрати помаду!..

– Тітусю моя хороша, можна і мені приміряти?

Сніжана ласкаво смикнула небогу за пишний хвіст, охоплений металевою заколкою:

– Поноси, поки я добра! Але на весілля...

– Гаразд, гаразд, тітусю! Дякую, обіцяю їх не з'їсти!

Вибігла на балкон, задивилася на захід сонця і уявила: вони з Вадимом Кулаківським стоять у церкві перед вівтарем, а на ній – коралі...

Коли нарешті зібралась поскладати назад газети й фотографії (роз-

дивитись би їх до пуття – таж математики не довчила!), помітила, що шухляда... замкнена!

– Навіщо було замикати? – сердилась тітонька Сніжана, знову колупаючи невидимкою в замковому вічку.

Та не замикала Софійка! Навпаки, залишила висунутою, щоб усередині протерти!

– Все шкереберть! – нервувалась тітонька. – Мені сукню переробляти, а тут грайся з вашими замочками!

– А шафа ця таки загадкова! – бубоніла Софійка, запихаючи до шухляди старі папери.

(...)

Суцвіття культур

Коралі – давній український оберег

Багато народів світу вважають, що намисто має магичні властивості: захищає від нечистої сили, зла, хвороб. У глибоку давнину люди вірили, що розрив нитки або втрата намиста віщують усілякі нещастя. Є подібні вірування і в укрaїнців. *Коралі* – це традиційний елемент національного вбрання українських жінок. Його робили із коралових намистинок у вигляді циліндриків або барилиць, нанизаних на нитку (*разок*). Коралі берегли й передавали у спадок. Їх вважали оберегом від усього поганого.

60. Ще одна таємниця шафи

Барви емоцій

Які чарівні властивості мала шафа?

На крилах читання

(...) Що ж, дечого Софійка таки досягла. Найголовніше: тепер у Вадима все налагоджується, із кожним днем він стає ближчим, усе більше вартим Софійчиного кохання.

М. Павленко. Авторська ілюстрація до повісті «Русалонька із 7-В, або Прокляття роду Кулаківських». 2005 р.

Яку ж вибрати цього разу? Софійка зручно вместила у шафі, перебираючи світлини...

Не бродила своїм Вишнополем років із п'ять! Завжди приїздила на кілька днів. Якщо в Києво-Могилянці канікули, то на довше. І більше воліла посидіти вдома, в рідній кімнатині – за книжкою чи так. А то підганяла ненависну математику з Ростиком та Сніжаниним Сергійком: тепер для цих почесних обов'язків урешті знайшли крайню!

Традиційне вбрання української жінки

З новою силою відчула, як любить це маленьке містечко! Як би воно не перемальовувалось під євро, як би не пнулось поруйнувати власне обличчя, це йому вдавалось не дуже. Воно залишалося найкращим у світі Вишнополем, залишалося її містом! Містом, у яке повернулася. Тепер, хочеться вірити, назавжди.

Що це? Такий ресторанчик бачить уперше, тим паче тут! “Русалонька”? В дитинстві обожнювала цю казку!

Приємно, що в її містечку вміють так вишукано оформлювати фасади! Не гірше, ніж київський будинок з химерами! Ще й камінні водості, латаття, морські істоти... Ці барельєфи над камінними дверима: ніби знайомі... Русалонька, виточена з мармуру... Та це ж... Це ж вона, Софійка!

Куди це перекинула її хитра шафа? Адже Софійка навіть не встигла промовити заповітне слово!

Зрештою, чому б не зайти? Соромно, але досі в житті не відвідала жодного ресторану! Звісно, її запрошували, але якось усе не ті, не такі, не так!.. Правду мама каже, що вона вередлива, як Сніжана замолodu! А Софійка сміється: тітонька ж знайшла, кого хотіла! Поки що не шкодує!..

Скляні двері задзвеніли сотнями дрібненьких дзвіночків. Леле, їх для Софійки відчиняє... клешнями... великий краб! І зовсім не страшний: вдало замаскований усміхнений добродій! Хоч дітей запрошуй!

У фойє багато дзеркал і вітражів. Знову враження, мовби на морському дні! Кинула оком в одне люстро. Звідти на Софійку ледь подивовано глянула... красуня. Така, якою мріяла стати: темне густе волосся, коралові уста й чиста ніжна шкіра... Ця дівчина могла б позмагатись із самою тітонькою Сніжаною! Навіть коли одягає тонкі окуляри: за улюбленим комп'ютером дещо попсувала зір.

У головній залі на Софійку хлюпнула хвилююча легка мелодія. Вразили гігантські вітрини-акваріуми, колони ліан-водоростей і мармурові морські жителі поміж ними.

– Софіє? Ти? – З-за ближнього столика, схожого на тонку закручену мушлю, підводиться якийсь незнайомиць. – Ну? Впізнаєш? – красивим жестом поправив рудуватого чуба.

– Вадим??? – Хто б подумав, що колись його не впізнає?!

– Прикинь: ще пам'ятаєш! Кльово!

Усміхнулась: якби заговорив раніше – впізнала б одразу!

– Причалуй сюди!

– У такому водяному ресторані можна хіба що причалювати! – Зачудовано вмостилась на білому стільці-черепашці. Камінний на вигляд, стілець був м'який і зручний. Справжнісіньке крісло!

– А ти все така ж! – картинно схиливши голову набік, замилювався дівчиною Вадим. – І красою, і розумом!

– Ти ж – іще вродливіший! – відповіла щиро, хоч і без колишнього трепету.

– Замовляй, чого бажаєш! – запропонував, коли над ними завис офіціант-водяник. – Моїм коштом! Адже досі тобі за коралі бабки не повернув!

– Дякую, але ти нічого мені не винен, – відказала твердо. І звернулась до водяника: – Сподіваюсь, у вас не тільки риба?

– Усе, що вам заманеться! – ледь уклонився офіціант.

Поторохтіла в кишені своїми запасами, серед яких, як і в дитинстві, було багато зайвого. На неї стане! Замовила каву без цукру і плитку шоколаду. З горішками. Вадим додав іще купу якихось замовлень для дами.

– Класно тут, правда? – догоджав з усіх сил. – Я тут часто тусуюсь!

– Як склалося твоє життя?

– Завдяки тобі негалімо! Бракує тільки такої принцеси, як ти!

– А ти – принц на білому коні?

– О! Ти б побачила, який білий кінь – мій білий мере – чекає надворі! Нас із тобою чекає.

Але Софійка, мабуть, виросла з того віку, коли купуються на білих коней, навіть із принцями на додачу! Ах, серце, серце! Невже ти так зачерствіло в буднях? Де той вогонь, що спалював тебе колись од кожного Вадимового погляду?..

– Знаєш, я принципово ходжу пішки!

З Вадимової кишені настирно запищала мобілка.

– Ірунчик? – не дуже радо притулив її до вуха. – Так. На роботі, де ж іще? Все нормальок! На фірмі завал, до ранку не розгребусь! Що? Знов бабки? Я що – банкомат? Короче, мене сьогодні не жди!

– Ірунчик? – пирснула Софійка. – Чи ж не Завадчук?

– Завадчук! Вона сама!

– Але тепер – завал на фірмі?

– Ну, а як їй ще пояснити? Дістала! Вона ще раз перефарбується – і я на міліні!

Що ж, прокляття прокляттям, а характер характером.

– Ти вже йдеш? – Здавалось, Вадим засмутився не на жарт. – Ні, забито: нікуди ти не тікаєш!!!

Із глибини зали почувся гомін.

– Гля, шеф іде! – торкнув Софійку ліктем Кулаківський. – Власник ресторану! Крутяк!..

Власник? Що їй до нього? Софійка вже рушила до виходу, коли щось зупинило її. Озирнулась. Посеред зали стояв... симпатичний високий молодий чоловік. Далеко, звісно, до Вадимової вроди, проте є в ньому щось... Такі очі...

Не може бути!!! Впізнала саме очі. Це ж Сашко?! Той хрущик Сашко з вагами, відром і коробкою, повного кошениат?.. Ні, сниться! Геть із цього дивного місця!

– Я чекав на тебе!.. – У Сашкових руках – розкішні й тендітні... лілеї! Такі, що завжди любила, – сліпучо-білі!

– Я чекав на тебе! Ще від того вечора, пам'ятаєш? Коли марно простояв під твоїм будинком від п'ятої до десятої вечора! Відтоді чекав... І ще раніше...

О серце, серце! Ти ж запевняло, що не купуєшся на принців! Чому ж так гучно закалатало?

– Я знав, що колись ти повернешся! – продовжував Сашко, не помічаючи, що всі присутні, серед них і Вадим, пороззявляли роти. – І знав, що тільки такий ресторан тебе зможе зацікавити!

– Але ж...

– Я чув, що пишеш для дітей: перечитав у журналах всі твої казки. Пора б і книжку, як вважаєш? Мої племінники скоро підروуть, а що читатимуть?..

– До чого тут...

– Не поспішай відмовляти! Я вчуся! Вже на останньому курсі, заочно! Писатиму тобі без помилок, повір! Хоча краще бачитися. Щодня! Я хочу, щоб ти стала моєю дружиною, моєю... Русалонькою!

Ой!

Боляче стукнулася об дверці шафи. Так раптово повернутися! У найцікавішу хвилину!

– Що це було? Майбутнє? – питала не знати кого. – Що сталося потім?! Шафо, покажи, що потім? Як... як ти це зробила? – безпомічно трясла дверцятами.

Але шафа мовчала. Тільки прокотилося якесь дивне рипіння-зітхання, щось на зразок «Потер-р-рпши!..».

61. Обнадійливий ранок

Барви емоцій

1. Чому Софійка почувалася щасливою?

На крилах читання

(...) – Софко, ну ти даєш! – Вадим був таким захопленим, що забув і привітатись. Він знову розбудив Софійку. Ростик уже зробився спокійнішим, і сестричка усе відсипалась. – Новий прикол! Той ханурик... дядько... татів брат... Отой, що ніби від наркотиків загнувся! Так от, живий він! Короче, вертається!

– Ти радий? – спитала традиційно.

– Це ж на хату зайвий рот! В'їжджаєш? То я був єдиним спадкоємцем, а тепер... В принципі нормально!

– Вітаю.

– О, мало не забув! Стара тебе на вечерю запрошує. На честь об'єднання родини й повернення блудних синів. Припливеш? Інші плани? – засмутився Вадим. – Це не в кайф, але що вдієш?..

– До побачення! Коли щось нове – свисти!

– Покедово!

– Софійко-о-о! – долинуло з вікна.

Вибігла на балкон. Внизу, біля дороги, стояв Сашко.

– Привіт! – помахала рукою. – Чого тобі?

– Як сьогодні спалось?

– Нормально! Якби не будили всякі, то й зовсім би добре! А нащо питаєш?

– Як це нащо? Ти що, не знаєш, яка це була ніч?

– І яка ж?

– Це була ніч у повню!!!

– Леле! Я й не помітила! Спокійно все, тихо.

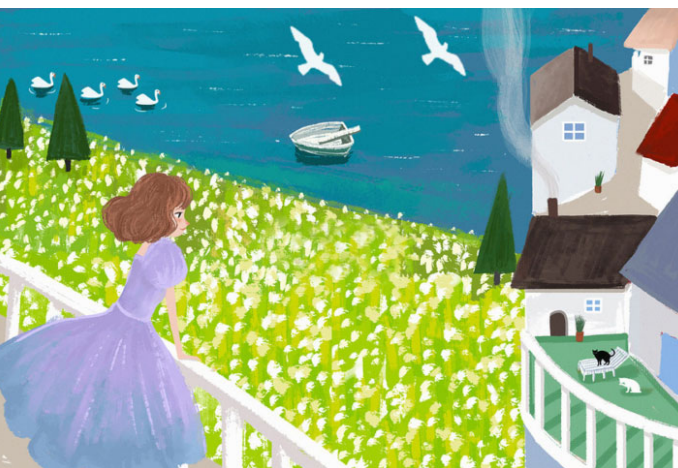
На якусь мить Софійка забула про Сашкову звістку. Вулицею проходив Валентин. Очевидно, щойно повернувся з Києва. З ним була... його

київська Іринка. Ішли бадьоро, сміючися і перекидаючися новеньким футбольним м'ячем.

Зла до нього не почувала. Ще б пак: якби тоді не його шоколадка, хто зна, як би все повернулось!..

– То кажеш, усе чудово, Софійко? – нагадав про себе Сашко.

– Все чудово, Сашку! Ця казка – щаслива!..

АКТИВНОСТІ

Комунікація

1. Назвіть персонажів повісті «Русалонька із 7-В, або Прокляття роду Кулаківських». Розподіліть їх за групами: «Минуле», «Теперішнє», «Майбутнє».

2. Через які випробування довелося пройти Софійці? Чи гідно витримала їх героїня?

3. Як Сашко заробляв гроші? Навіщо це було йому треба? Про які якості героя свідчить його намагання побільше заробити?

4. Назвіть історичні події, що випали на долю предків Вадима і Софійки. Як у цих подіях виявилися характери та моральні якості персонажів?

Аналіз та інтерпретація

5. Визначте подібності й відмінності між образом Русалоньки (маленької Морської Панни) Г.-К. Андерсена і образом сучасної «Русалоньки» – Софійки, героїні книжки М. Павленко.

6. Визначте проблеми повісті М. Павленко «Русалонька із 7-В, або Прокляття роду Кулаківських».

Творче самовираження

7. Оберіть одного (одну) з героїв (героїнь) твору і розкажіть його життєву історію від його (її) імені.

8. Опишіть стару річ, що зберігається у вашому домі, придумайте про неї історію (усно або письмо). Створіть малюнки.

Цифрові навички

9. З допомогою інтернету ознайомтеся з 1-2 інтерв'ю М. Павленко. Випишіть її думки, що є близькими для вас.

10. Знайдіть сторінку мисткині у фейсбуці. Яку нову інформацію про творчість письменниці ви дізналися із соцмереж?

Дослідження і проекти

11. Порівняйте персонажів слов'янської (русалки) та скандинавської (морські діви) міфології: їх вигляд, помешкання, сюжети, пов'язані з ними. Знайдіть в Інтернеті зображення русалок і морських дів.

12. *Робота в групах.* У яких творах української та зарубіжної літератури герої та героїні потрапляють у дивовижний світ? Підготуйте презентацію.

Життєві ситуації

13. За які вчинки персонажам повісті має бути соромно? А якими вчинками вони можуть пишатися? Поясніть.

КОРНЕЛІЯ ФУНКЕ

нар. 1958 р.

Мій найкращий друг – людина, яка дасть мені цікаву книжку, яку я ще не прочитав.

Авраам Лінкольн

Розвиваємо емоційний інтелект

1. Розкрийте зміст словосполучення «жага до читання». Чи маєте ви таку жагу до книжок чи інших видів мистецтва?

2. Яких книжкових персонажів ви б хотіли «оживити» силою своєї фантазії?

Корнелія Функе – відома німецька письменниця та ілюстраторка, яка працює переважно в жанрі фентезі та пригодницького роману.

Корнелія Функе народилася 10 грудня 1958 р. в м. Дорстені (Німеччина). Після закінчення гімназії вона переїхала до м. Гамбурга, щоб вивчати соціальну педагогіку в університеті. Три роки потому працювала вихователькою дітей з особливими потребами, своєю увагою та піклуванням допомагала їм хоча б трохи забути про їхні проблеми. Однак жага до книжок і малюнків не полишала її, тому паралельно Корнелія опановувала секрети оформлення книжок у Гамбурзькому інституті дизайну.

К. Функе прикрашала своїми малюнками дитячі книжки, однак їх зміст не завжди їй подобався, тому невдовзі вона вирішила сама створювати незвичайні історії для дітей та підлітків. Перший роман К. Функе «Великий пошук дракона» вийшов друком у 1988 р. У ньому йдеться про Бена й Лізу, які супроводжують дракона Лунга на «дах світу», щоб він міг там зустріти подібних собі істот. Авторкою було створено понад 40 фантастичних творів, більшість із яких вона сама ж і проілюструвала. У 2002 р. в США вийшов друком переклад її роману «Володар над злодіями» (2000), ця книжка отримала одразу дві престижні американські премії в галузі дитячої літератури, а британський журнал “Guardian” розмістив її на першій сходинці хіт-параду дитячої літератури.

У 2005 р. журнал «Time» зарахував К. Функе (до речі, разом із президентом США Джорджем Бушем, засновником компанії “Apple” Стивом Джобсом і духовним лідером Далай Ламою) до 100 найвпливовіших людей світу. У 2007 р. письменниця здобула перше місце в списку авторів світових бестселерів для дітей.

У 2003 р. був надрукований найвідоміший роман-фентезі К. Функе для підлітків – «Чорнильне серце», а в 2005 р. і 2007 р. читачі отримали його продовження – «Чорнильна кров» і «Чорнильна смерть». У 2004 р.

театр м. Ганновера поставив «Чорнильне серце» на сцені, у 2008 р. роман було екранізовано.

Успіх книжок письменниці стрімко зростає, вони залишаються популярними серед дітей і підлітків, часто екранізуються (за її творами знято близько 10 фільмів), отримують численні відзнаки, серед яких премія «Бембі» у категорії «Культура» (2008), Федеральний Хрест за заслуги (2008) і премія імені братів Я. і В. Грімм (2009).

Чорнильне серце (2003)

У глибинах тексту

Чарівна сила мистецтва слова. Провідною темою роману «Чорнильне серце», що ввійшов до циклу творів разом із романами «Чорнильна кров» і «Чорнильна смерть», є жага до читання. Загалом «чорнильна трилогія» написана на пошану книжкам і літературі. У циклі утверджується магія слова й привабливість читання. Уже в першому романі йдеться про чарівність мистецтва слова, майстерність написання книжки й про те, який вплив мають книжки на тих, хто їх читає.

У романі «Чорнильне серце» розповідається про палітурника й книголюба Мортимера Фолхарта (для родичів просто Мо) та його дочку, дванадцятирічну Меггі. Через виняткові здібності батька з ними трапилися надзвичайні пригоди. Давно, коли Меггі була ще маленькою, Мо читав своїй дружині Терезі одну цікаву книжку так виразно, що її персонажі раптом ожили в реальному світі. А сама Тереза разом із двома її кішками дивним способом потрапила в середньовічний книжковий світ.

Через десять років після тих подій біля будинку Мо та Меггі з'явився незнайомець, якого батько називав Вогнеруким. Той незнайомець попередив про небезпеку: інші книжкові персонажі, оживлені за допомогою читання, – Капрікорн і його банда – намагаються заволодіти останнім примірником книжки, щоб оживити страшну істоту – Тінь і назавжди залишитися на Землі. Незважаючи на всі спроби Мо та його родини втекти й сховати книжку, ворогам удається їх схопити. Однак виявляється, що Меггі успадкувала магічний дар батька. За допомогою мистецтва слова, що здатне творити дива, їй вдалося перегорнути сторінку, завдяки чому Капрікорна та його поплічників було «зачитано» назад у книжку, а матір повернулася додому.

Персонажі роману переживають багато пригод. Події розвиваються стрімко й непередбачувано, але любов до книжок і творча уява допомагають Меггі, Мо й Елінор подолати всі небезпеки.

Окрім традиційного казкового сюжету про боротьбу добра і зла, у творі порушується багато актуальних моральних проблем: дружба і любов, стосунки батьків і дітей, прощення та відповідальність за свої дії. Роман К. Функе «Чорнильне серце» є своєрідною версією про створення світу, в основі якого – Слово, загальнолюдські цінності. І тільки від людини залежить, який моральний вибір вона зробить.

Тема «оживлення» книжки. Коли ми читаємо цікаву книжку, то насамперед бажаємо «зануритися» в оповідь, «проникнути» у її світ, ніби розчинитися в ньому. К. Функе втілила читацькі фантазії в «Чорнильному серці», створивши художній світ, у якому автор, текст і читач залежать одне від одного. Незважаючи на те, що події роману відбуваються в наш час, у творі жодного разу не згадуються комп'ютер і телевізор. Усе відбувається довкола шарудіння книжкових сторінок. За словами письменниці, її твір «про тих, хто любить читати, і для тих, хто любить читати». Кожен розділ у романі розпочинається цитатою відомих письменників, що акцентують увагу на тих чи тих моральних питаннях.

Магія слова дає змогу письменниці вдихнути життя в гру думок, надати читачеві простір для фантазії, розкрити красу мистецтва. «Смакуй кожне слово, Меггі, – зазвучав у її пам'яті голос Мо, – нехай воно тане в тебе в роті. Відчуваєш кольори? Вітер і ніч? Страх і радість? І любов? Відчуй їх, Меггі, і все оживе» – так зображує процес «оживлення» книжки К. Функе.

Образ Меггі. Дванадцятирічна Меггі, дочка палітурника Мортимера Фолхарта, обожає книжки. Цього вона навчилася у свого батька, якого ніжно називає «книжковим лікарем». Дівчинка зовсім не пам'ятає матері, але не відчуває себе знедаленою, бо живе в чарівному світі, сповненому любов'ю, фантазією та пригодами, – світі чудових книжок. Її батько Мо є книжковим фанатом, саме він навчив Меггі цінувати красу друкарського слова. Але, крім цієї пристрасності, вони ще володіють дивовижним даром – оживлювати героїв із прочитаних ними вголос книжок. Однак ця таємниця, як і обставини зникнення її мами, розкрилася дівчинці лише під час незвичайних подій: неочікуваних, жахливих і неральних.

Як найкращі героїні народних казок, Меггі з гідністю проходить через усі випробування, бо має сильний характер, веселу вдачу й допитливий розум. А ще вона відкрита до спілкування, любить своїх рідних та персо-

нажів її улюблених книжок, уміє побороти почуття страху й сміливо йде до власної мети. Усі ці моральні якості вона взяла з книжок, які її скрізь оточують і є її найбільшим скарбом.

*Кадр із кінофільму
«Чорнильне серце»
(режисер Івн Софтлі,
Німеччина, Велика
Британія, США, 2008 р.).*

Чорнильне серце (2003)

Роман-фентезі

(Скорочено)

Нічний незнайомець

Барви емоцій

Як Меггі і Мо ставилися до книжок? Знайдіть у тексті слова, які розкривають їхнє ставлення до художньої літератури.

На крилах читання

(...) А тієї ночі, коли стільки всього почалося й стільки всього назавжди змінилося, під подушкою в Меггі лежала одна з її улюблених книжок. І коли дощ так і не дав Меггі заснути, дівчинка сіла, протерла очі, проганяючи втому, дістала з-під подушки книжку й розгорнула її. Сторінки загадково зашурхотіли. Меггі подумала, що кожна книжка, коли її розгортаєш, шепотить якимось по-своєму – залежно від того, знаєш ти, про що вона, чи ні. Але тепер треба було спершу запалити світло. У шухлядці нічного столика Меггі тримала коробку сірників. Мо не дозволяв їй запалювати вночі свічок.

Вогню він не любив. «Вогонь пожирає книжки», – часто казав він. Але ж їй було вже, зрештою, дванадцять років, і наглянути за кількома свічками вона могла.

Читати при свічках Меггі любила. На підвіконні в неї завжди стояло три свічки у свічниках. Тож вона саме піднесла запаленого сірника до одного з чорних гнотиків, коли це за вікном почулися кроки. Меггі злякано дмухнула на сірника (як же виразно вона пригадувала цю мить багато років потому!), стала в ліжку навколішки, припала до мокрої від дощу шибки й виглянула надвір. Ось тоді вона його й побачила.

Через дощ темінь стояла якась бліда, і той незнайомець здавався в ній просто тінню. Лише його обличчя немовби світилося. Мокрий чуб прилип йому до чола. На чоловіка лив дощ, та він цього ніби й не помічав. Стояв нерухомо, обхопивши себе руками, неначе хотів хоч трохи зігрітися. Стояв і, задерши голову, дивився на їхній будинок.

«Треба збудити Мо!» – подумала Меггі, проте не зрушила з місця. Серце в неї калатало, і вона й далі вдивлялася в ніч, так мовби той незнайомець заразив її своєю заляклістю. Раптом він повернув голову, й Меггі здалося, ніби він зазирнув їй просто в очі. Вона зіскочила з ліжка так поквапно, що розгорнена книжка впала на підлогу. Дівчинка босоніж вибігла в темний коридор. У старому будинку було прохолодно, хоч уже закінчувався травень.

У кімнаті Мо ще горіло світло. Він часто читав до пізньої ночі. Це від нього Меггі успадкувала пристрасть до книжок. Коли іноді вона прокидалася з поганого сну й утікала спати до нього, то ніщо не присипляло її краще, ніж його спокійне дихання й шелестіння сторінок. Ніщо не проганяє страшних снів швидше, ніж шурхіт задрукованого літерами паперу.

Однаке постать за вікном – то не сон.

Книжка, яку Мо читав цієї ночі, була оправлена в блідо-блакитну лляну палітурку. Згодом Меггі не раз згадувала й про це. Ох, скільки ж усяляких дрібниць затримується в пам'яті.

– Мо, надворі хтось стоїть!

Батько підвів голову й подивився на неї неприємним поглядом – як завжди, коли вона перебивала йому читати. І щоразу минало кілька секунд, перше ніж він повертався з якогось іншого світу – з лабіринту літер і слів – на землю.

– Хтось стоїть? А ти не помиляєшся?

– Ні. Стоїть і дивиться на наші вікна.

Мо відклав книжку.

– Що ти читала перед сном? «Доктор Джекіл і містер Гайд»?

Меггі поморщила чоло:

– Прошу тебе, Мо! Ходімо зі мною.

Батько не повірив, однак рушив за нею. Меггі тягла його за собою так нетерпляче, що в коридорі він наштотхнувся босою ногою на стос книжок. А на що ж іще?! Удома в них повсюди були стоси книжок. Книжки стояли не лише на полицях, як у решти людей, а й горами лежали під столами, на стільцях, у всіх кутках. Книжки були на кухні й у вбиральні, на телевізорі й у шафі з одягом; невисокі стосики й високі стоси, книжки грубі й тоненькі, старі й нові... Вони зустрічали Меггі спокусливо розгорненими сторінками за сніданком, проганяли нудьгу в похмурі дні... І часом просто потрапляли під ноги.

– Просто стовбичить і стовбичить! – шепотіла Меггі, тягнучи Мо до своєї кімнати.

– А обличчя в нього волохате? Тоді це, мабуть, перевертень.

– Та годі тобі! – Меггі невдоволено зиркнула на батька, хоч його жарти й проганяли страх. Їй уже й самій майже не вірилося в те, що під дощем там хтось стоїть... поки вона знову не стала навколішки біля вікна.

– Оно! Бачиш? – прошепотіла.

Мо виглянув з вікна, по якому безперервно стікали дощові краплі, але нічого не відповів.

– Хіба ти не божився, що злодії до нас ніколи не прийдуть, бо тут немає чого красти? – прошепотіла Меггі.

– Це не злодій, – відказав Мо, і його обличчя, коли він відійшов од вікна, було дуже заклопотане.

Серце в Меггі закалатало дужче.

– Лягай спати, Меггі, – сказав батько. – Це гість до мене.

Меггі не встигла поцікавитися, що ж то, заради всього святого, за такий гість, який з'являється серед ночі, – не встигла, бо Мо поклався з кімнати. Вона стривожено подалася за ним. Уже в коридорі почула, як батько скинув ланцюжка на вхідних дверях, а коли вискочила в передпокії, Мо стояв у відчинених дверях.

Ніч прохопилася до будинку темна й волога, а дощ зашумів загрозливо гучно.

– Вогнерукий! – гукнув у темряву Мо.
– Це ти?

Вогнерукий? Що це за ім'я? Меггі не пригадувала, щоб коли-небудь чула його, а проте воно все ж таки щось нагадувало – щось далеке-далеке, таке, що ніяк не хотіло прибрати чітких обрисів. (...)

*Наступного ранку, лише почало сі-
ріти, як Меггі прокинулася через те, що
відчула чийось присутність у своїй кім-
наті. Здивована, вона побачила батька,
котрий пакував до валізи її речі. Мо як
вправний палітурник часто бував у
мандрах, адже букіністам, колекціоне-
рам чи бібліотекам потрібен був його хист, і тому його запрошували
відновити давні книжки чи заново їх оправити. Батькова робота за-
охотила Меггі змайструвати табличку з написом: «Мортимер Фоль-
харт, книжковий лікар» і почепити на двері його майстерні. Із собою
дівчинка взяла кілька улюблених книжок, адже так вона мандрувала з
батьком завжди.*

Таємниці

Барви емоцій

Чому Меггі називала книжки своїми друзями?

На крилах читання

(...) «Коли береш із собою книжку, – сказав Мо, кладучи до скриньки першу, – то стається диво: книжка починає збирати твої спогади. А згодом досить лише її розгорнути, й відразу ніби опиняєшся там, де читав ті сторінки вперше. Перебіг очима кілька слів – і повертається все: краєвиди, запахи, смак морозива, яке ти їв, коли читав... Повір, книжки – однаково що липучка для мух. Ні до чого іншого спогади не прилипають так, як до книжкових сторінок».

Схоже, він таки мав рацію. Але Меггі щоразу брала з собою книжки ще й з іншої причини. У чужині вони були для неї наче домівкою – знайомі голоси, друзі, які ніколи з нею не сварилися, розумні, сильні, відважні друзі, що пройшли вогонь і воду, повсюди побували й зазнали численних пригод. Книжки підбадьорювали Меггі, коли в неї було сумно на душі, проганяли нудьгу, а Мо тим часом кроїв шкіру й тканину, заново зшивав розсипані старі сторінки, що їх десятками років шарпали сотні пальців.

Деякі книжки Меггі брала з собою щоразу, інші лишалися вдома, бо не пасували до поїздки або мали поступитися місцем якійсь новій, ще не відомій історії.

Меггі провела рукою по округлих корінцях. Які ж книжки вибрати цього разу? Які історії допоможуть побороти страх, що проник до їхнього дому минулої ночі? «Може, взяти яку-небудь історію про брехню?» – подумала Меггі. Мо обманув її. Хоча знав, що вона завжди помічає обман по його носі. «Пінокіо», – спало на думку Меггі. Та ні, надто моторошно. І дуже сумно. Та однаково треба брати щось захопливе, таке, щоб прогнати з голови всі думки, навіть найпохмуріші. Може, щось про відьом? Так, вона візьме про відьом, про лисих відьом, які перетворюють дітей на мишей. А також про Одиссея з його циклопом та чародійкою, що обертає воїнів на свиней. Навряд чи їхня з Мо поїздка буде небезпечніша, ніж подорож Одиссея. Чи все ж таки небезпечніша?

Ліворуч під стінкою, в скриньці, лежали дві книжки з картинками. По цих книжках Меггі вчилася читати. Їй було тоді п'ять років, і на сторінках ще й досі лишалися сліди від її нетерплячого вказівного пальчика. А на самому дні, під рештою книжок, лежали ті, що їх Меггі зробила сама. Цілими днями вона вирізала й клеїла, малювала все нові й нові картинки, а Мо мав підписувати їх, як-от: «Янгол зі щасливим личком. На згадку Мо від Меггі». Своє ім'я вона виводила сама й щоразу писала його з двома «г». Меггі поглянула на незграбні літери й поклала ту невеличку книжку знову до скриньки. Оправити її доньці допоміг, певна річ, Мо. Усі її саморобні книжечки він оправляв у різнобарвний папір, а для решти книжок подарував їй спеціальну печатку з її ім'ям і зображенням однорога. Печатку вона ставила щоразу на першій сторінці: іноді чорним чорнилом, іноді червоним – як їй подобалось. Та книжок Мо їй ніколи вголос не читав. Жодного разу.

Він підкидав її високо над головою, носив на плечах і вчив, як із пір'їн чорного дрозда робити закладки для книжок. Але ніколи їй не читав. Жодного разу, жодного слова, хоч би скільки вона клала йому на коліна книжку. Тож Меггі довелося самій навчатися, що означають оті чорні знаки, самій відкривати для себе їхній чарівний світ... Меггі випросталась.

У скриньці лишалося ще трохи місця. Цікаво, чи не має Мо якої-небудь новенької книжки – такої грубенької, такої чудової-пречудової, щоб можна було взяти її з собою?.. (...)

Шукаючи книги для своєї валізи, Меггі прочинила двері до батькової майстерні й побачила, як той загортає у папір книжку – не дужа велику, не дуже товсту, її блідо-зелена лляна палітурка була геть пошарпана. Батько поквапом випровадив доньку з кімнати. Мортимер повідомив Меггі, що вони їдуть до тітоньки Елінор в Італію. Біля автобуса на Мо і Меггі чекав нічний незнайомець – Вогне-рукий. Він вимагав від Мортимера взяти його з собою, адже Капрікорн шукає їх обох.

Кадр із кінофільму «Чорнильне серце» (режисер Івн Софтлі, Німеччина, Велика Британія, США, 2008 р.).

На південь!

Барви емоцій

1. Що налякало Меггі у розповіді Вогнерукого?

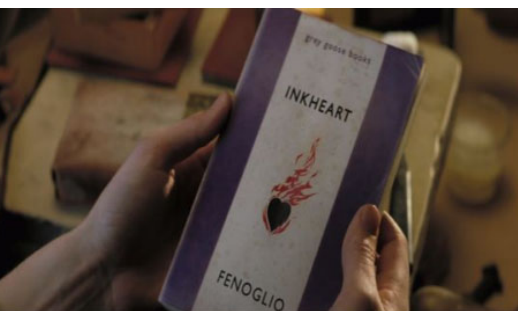
На крилах читання

(...) – Ти його вже бачила, – сказав Вогнерукий. – Колись давно, ти вже, либонь, і не пригадуєш, бо була ще зовсім маленька. Отака. – І показав рукою на висоті своїх колін. – Як би це тобі пояснити, хто він такий? Коли ти побачиш, як кішка жере голопузе пташеня, то, мабуть, заплачеш, чи не так? Або спробуєш його врятувати. А Капрікорн може зумисне кинути голопуцька кішці, аби лиш побачити, як вона роздирає його кігтями, а жалібне цвірінькання й тріпання того пташеняти для Капрікорна солодше за мед.

Меггі поточилася ще на крок назад, але Вогнерукий знову ступив до неї.

(...) – Капрікорн не вміє оправляти книжок, як твій батько, – вів далі Вогнерукий. – Він узагалі не вміє нічого робити до пуття. Але на одному він розуміється добре: наганяти на людей страх. Тут Капрікорн мастак. Це його ремесло. Хоча сам він, гадаю, навіть не здогадується, що в людини на душі, коли страх сковує її руки й ноги і згинає її до самої землі. Зате він добре знає, як такий страх викликати, як примусити його проникати в домівки, в ліжка, в серця й голови людей. Його поплічники розносять той страх, мов чорні звістки, підсовують його під двері й укидають до поштових скриньок, вимащують ним стіни будинків і брами стаєнь, поки страх починає вже розповзатися сам – нечутно, зі смородом, як чума. – Вогнерукий стояв уже перед самісінькою Меггі. – А людей у Капрікорна багато, – стиха додав він. – Більшість із них служать у нього змалечку, і якщо Капрікорн накаже котромусь із них відтяти тобі вухо чи носа, той зробить це, й оком не змигнувши. Капрікорнові люди полюбляють вдягатися в усе чорне, як оте гайвороння, тільки їхній ватажок носить білу сорочку під чорною, як сажа, куртокою. І якщо тобі коли-небудь трапиться котрийсь із них, то спробуй стати маленькою-маленькою, щоб він тебе й не помітив. Зрозуміла? (...)

Меггі опинилася у тітчиній садиби, що нагадувала більше ліс, аніж парк. Дівчинка вважала, що у її батька дуже багато книжок. Але в будинку тітки Елінор було ще більше. Мо заховав загадкову книжку в скарбах Елінор. Уночі невідомі люди пробралися в будинок і викрали Мортимера. Меггі зрозуміла, що викрадачі шукали книжку, таємниці якої вона так і не дізналася. Елінор випадково врятувала «Чорнильне

серце» (саме таку назву мала книжка). Меггі з тіткою з допомогою Вогнерукого вирушили на пошуки Мортимера.

Кадр із кінофільму «Чорнильне серце» (режисер Івн Софтлі, Німеччина, Велика Британія, США, 2008 р.).

У той час

Барви емоцій

1. Як сталося, що Капрікорн і його банда опинилися на волі?

На крилах читання

(...) – Здається, настав час розказати тобі всю цю історію, – нарешті промовив Мо. – Хоч я, власне, збирався розповісти її тобі не в такому невеселому місці й трохи згодом, коли підростеш. (...) Тобі сповнилося тоді, Мегі, рівно три роки. Я ще й досі пригадую, як ми святкували твій день народження. Я подарував тобі книжку з картинками. Оту, що з морською змією, яка обвилася навколо маяка і в якій болять зуби...

Меггі кивнула головою. Та книжка й досі лежала в її скриньці й уже двічі вбиралася в нову палітурку.

– Ми? – перепитала вона.

– Я і твоя мама. (...) Мамі подобалося слухати. А того разу вона вибрала «Чорнильне серце». (...) Одне слово, дали ми тобі цілий стосик книжок з картинками, зручненько вместилися з тобою на килимі, і я почав читати. (...) Зненацька вони постали у дверях, що вели з коридору, так наче щойно ввійшли знадвору. Коли вони обернулися до нас, почувся шелест, немовби хтось розгортав аркуш паперу. На вустах у мене все ще були їхні імена: Баста, Вогнерукий, Капрікорн... Баста тримав Вогнерукого за комір, як тримають мале цуценя, що зробило шкоду. Капрікорн уже тоді любив одягатися в червоне. Але він був на дев'ять років молодший і не такий худий, як тепер. Він мав меч – я тоді меч ще зроду зблизька не бачив. У Басти на поясі теж висів меч, а також ніж. А ось Вогнерукий... – Мо похитав головою. – Той, звичайно, не мав при собі нічого, крім куніци з ріжками. Він показував з нею всілякі фокуси й так заробляв собі на прожиток. Гадаю, нікому з них і втямки не було, що з ними сталося. Я й сам збагнув це вже багато пізніше. Від мого голосу вони випали зі своєї історії, як ото з книжки випадає закладка. Та хіба вони могли це зрозуміти? (...)

Після візиту дивних гостей мама зникла. Батько шукав її скрізь, читав книги дедалі голосніше, аби повернути її. Однак усе було марно. З того часу Мо припинив читати вголос: він боявся, що одного разу може втратити і Меггі. Капрікорнові та його банді сподобалося жити в світі, де вони несподівано опинилися.

Феноліо

Барви емоцій

1. Чи погоджуєтесь ви з думкою Феноліо про те, що найжахливіші вбивці виходять сухими з води, а добрі люди зазвичай гинуть?

На крилах читання

(...) Завдяки батьковій професії Меггі вже не раз випадало знайомитися з людьми, котрі любили книжки, продавали їх, колекціонували, друкували чи, як Мо, зберігали від того, щоб вони не порозпадалися. (...) Але чоловік, який їм відчинив після того, як Мо двічі подзвонив у двері, був ні такий, ні інший. Тобто він був, принаймні в очах Меггі, таки старий – років шістдесятьох, а може, й старший.

Обличчя зморшкувате, як у черепахи, але чуб чорний, жодного сліду сивини (згодом дівчинка довідалася, що він фарбований). Проте на старого діда цей чоловік аж ніяк не скидався. Навпаки, він так поважно постав перед ними на порозі, що в Меггі й мову відібрало. (...)

Так Меггі познайомилася із автором «Чорнильного серця», довідалася про сюжет книги, про долю її персонажів.

(...) – Так, – мовила Меггі. – (...) – А Капрікорн? Хто вб'є його?

– Ніхто.

– Ніхто?!

Меггі зміряла Феноліо таким докірливим поглядом, що той знічено потер собі носа. А він у нього був примітний.

– Чого ти на мене так дивишся?! – вигукнув старий. – Авжеж, він у мене уникає покари. Капрікорн – один із найкращих моїх мерзотників. Навіщо ж мені його вбивати? У реальному житті все так само. Найжахливіші вбивці виходять сухими з води й щасливо живуть собі до глибокої старості, а добрі люди, нерідко найкращі, гинуть. Таке життя. Чому ж у книжках має бути по-іншому?

Розбуркані серед ночі

Барви емоцій

1. Який «сюрприз» вирішили влаштувати Капрікорну Феноліо і Меггі?

На крилах читання

(...) – Я написав йому нову історію, зі щасливою кінцівкою. Саме в цьому й полягала ідея твого батька – змінювати історії. Він хотів лише забрати назад твою матір: переписати «Чорнильне серце» так, щоб книжка віддала її сама. Та якщо ця ідея таки спрацює, Меггі... Якщо пощастить змінити вже надруковану історію, дописавши кілька рядків, то можна буде змінювати в ній усе: і те, хто в неї входить, і хто з неї виходить, і як вона завершуватиметься, і кого зробити щасливим, а кого нещасним. Розумієш? Це всього-на-всього спроба, Меггі! Та якщо олов'яний солдатик зникне, то ми, повір, зможемо змінити й «Чорнильне

серце!»! Як саме – про це я маю ще поміркувати, а поки що читай, прошу тебе! – Він дістав з-під подушки ліхтарика й подав його Меггі. Повагавши, вона присвітила на першу, густо списану сторінку. Губи в неї враз потерпли.

– Тепер ця історія завершується справді щасливо? – Меггі облизала язиком губи й перевела погляд на сонного олов'яного солдатика. Їй навіть здалося, що він тихенько похропує.

– Ну, звісно! – нетерпляче кивнув головою Феноліо. – Я написав таку щасливу, таку солоденьку кінцівку, що аж із душі верне. Він переїздить із танцівницею до замку, і вони безтурботно живуть там довіку. І не розтоплюються серця, не згоряє папір... Лише кохання й щастя!

(...) – «Кожна-кожнісінька літера має величезне значення! – сказала вона собі. – Читай її так, щоб вона дзвеніла дзвіночком, гриміла барабаном, шепотіла вітром, шуміла травою, перекочувалася громом...» (...)

Удвох ми влаштуємо Капрікорнові неприємний сюрприз! – прошепотів він, і кожна його зморшка випромінювала усмішку. – Я негайно сідаю за роботу! О, він таки дістане те, що хотів: ти вичитаєш йому Привіда! Але його давній приятель стане іншим, і я про це вже подбаю. Це кажу я, Феноліо, володар слів, чорнильний чародій, паперовий чаклун! Я Капрікорна створив, я йому й укорочу віку, так ніби його ніколи й не було! Сказати правду, краще б його не було від самого початку. (...)

Письменник написав новий фінал «Чорнильного серця», який Меггі мала прочитати перед Капрікорном. Від її читання залежала доля усіх героїв, а особливо – засуджених до страти Еліно́р і прислужниці Терези, в якій дівчинка впізнала свою маму.

Зрада, довгий і дурний розум

Барви емоцій

1. Чи боялася Меггі Капрікорна?

На крилах читання

(...) Коли Капрікорн сів і стихла музика, яка весь цей час гриміла на майданчику, привели Меггі. На неї нацупили якусь жакливу сукню, але голову дівчинка тримала високо, й стара бабенція, яку тут усі називали просто Сорокою, лише коштом великих зусиль витягла її на поміст, що його чорні куртки спорудили посеред футбольного поля. На помості не було нічого, крім стільця, який мав такий самотній і випадковий вигляд, немовби його там хтось забув. Шибениця із зашморгами була б тут, як здалося Еліно́р, навіть доречнішою. Коли Сорока тягла Меггі дерев'яними сходами нагору, дівчинка повернула голову в бік Еліно́р і Терези.

– Вітаю, серденько! – гукнула Еліно́р, перехопивши зляканий погляд Меггі. – Не тривожся, я прийшла просто тому, що хотіла неодмінно послухати, як ти читаєш! (...)

Еліно́р обійняла Терезу за плечі й пригорнула до себе.

– Ти лишень поглянь на донечку! – прошепотіла вона. – Хоробра, як...

Еліно́р хотіла порівняти Меггі з одним із героїв якої-небудь книжки, але всі герої, котрі спадали їй на думку, були чоловіки, а крім того, жоден із них своєю хоробрістю не міг позмагатися з цією дівчинкою, що, гордо випроставшись і вперто випнувши підборіддя, дивилася з помосту на Капрікорнових людей.

(...) – Більшості з вас, – гучно почав Капрікорн, – немає потреби пояснювати, за що мають зазнати кари ці троє в'язнів! Решті, гадаю, досить буде сказати, що йдеться про зраду, довгий язик і дурний розум. Можна, звісно, сперечатися, чи дурний розум – це злочин, який заслуговує на смертельну покару. Я вважаю, що так, бо може призвести до тих самих наслідків, що й зрада! (...)

Кадр із кінофільму «Чорнильне серце» (режисер Івн Софтлі, Німеччина, Велика Британія, США, 2008 р.).

Привид

Барви емоцій

1. Чи можна назвати вчинок Меггі подвигом? Поясніть.

На крилах читання

(...) І ось він знов перед нею, цей бідолашний томик у яскравому паперовому вбранні. Цікаво, якого кольору палітурка під суперобкладинкою? Меггі обережно відгорнула її пальцем і побачила темно-червону тканину – червону, як полум'я навколо чорного серця. Усе, що сталося, почалося зі сторінок цієї книжки, і тепер порятунку можна було сподіватися лише від її автора. Меггі провела рукою по обкладинці, як робила щоразу, перше ніж розгорнути книжку. Робити так вона навчилася в Мо. Цей рух дівчинка пам'ятала від самого дитинства – як батько брав до рук книжку, як лагідно проводив рукою по обкладинці й нарешті відгортав її, немовби відкривав скриньку, вщерть наповнену небаченими скарбами. Бувало, звичайно, й так, що під обкладинкою очікуваних див не виявлялося.

(...) Меггі бачила, як обличчя на лавах нерішуче знов обертаються до неї. Цієї миті вона почула ім'я – Вогнерукий. Його вигукнув жіночий голос.

– Що там таке? – Капрікорнів голос пролунав так різко, що Даріус мало не випустив з рук шабатурку з гадючками. – Ніякого Вогнерукого більш немає! Він лежить десь серед пагорбів із землею в роті й зі своєю куницею на грудях. Я не бажаю більше чути його ім'я! Ми про нього забули, так ніби його ніколи й не було.

– Неправда! – Голос Меггі прокотився над майданчиком так гучно, що вона й сама злякалася. – Він тут! – Вона підняла книжку над головою.

– Робіть йому що завгодно, а він тут! Кожий, хто прочитає цю книжку, почує його голос і сміх, навіть побачить його самого і як він видуває вогонь. (...)

Вона покvapно відсунула вбік чорну закладку. Так, зволікати не можна, треба читати, поки Мо не зробив якої-небудь дурниці. Адже він навіть не здогадується, що вони з Феноліо замислили.

– Зараз почну, тільки нехай ніхто мені не заважає! – крикнула Меггі.

(...) – Атож, зятяйте собі, що сказала ця малявка! – вигукнув він. – Хто їй заважатиме, той першим дістанеться Привидові на розминку!

(...) Дівчинка піднесла руку й відкинула з чола пасмо кіс. Знак для Феноліо. (...)

Меггі схилилася над книжкою в себе на колінах.

Літери, здавалося, танцювали в неї перед очима.

«Вийди! – проказувала подумки Меггі. – Вийди й урятуй нас. Урятуй нас усіх: Елінор, маму, Мо й Фарида. Урятуй Вогнерукого, якщо він іще тут. Навіть Басту, про мене!»

Власний язык здавався їй маленькою тваринкою, що сховалася до її рота й тепер тицяється голівкою в зуби, шукаючи виходу.

«Капрікорн мав багато поплічників, – почала читати вона. – І всіх їх в околицях страшенно боялися. Від них несло холодним чадом, сіркою і чимось паленим. Коли котрийсь із них з'являвся десь у полі чи на вулиці, люди замикали двері й ховали дітей. Тих підсобників називали паліями або кривавими псами. Капрікорнові люди мали багато прізвиськ. Вони наводили жах удень, отрутою проникали у сни вночі. Та був один такий, якого боялися дужче, ніж усіх Капрікорнових поплічників. – Меггі здавалося, що її голос із кожним словом підноситься, він немовби розростається, поки заповнив собою все довкола. – Називали його Привидом».

Ще два рядочки в самому низу, потім перегорнути сторінку. Там чekali слова, що їх дописав Феноліо.

«Поглянь лишень, Меггі! – прошепотів він, коли показав їй цей аркуш. – Хіба ж я не художник? Хіба є на світі що-небудь чудовніше, ніж літери? Чарівні знаки, голоси покійних, будівельний матеріал, з якого зводять прекрасні світи! Ба більше: ці знаки дають утіху, проганяють самотність, бережуть таємниці, провіщають істину...».

«Смакуй кожнісіньке слово, Меггі! – шепотів у її пам'яті батьків голос. – Нехай воно тане в тебе на язичку. Чи відчуваєш ти барви? Вітер і ніч? Страх і радість? А любов? Відчувай її, Меггі, й усе оживатиме».

– «Називали його Привидом. І з'являвся він лише тоді, коли його кликав Капрікорн, – читала вона. (З яким притиском злітало з її вуст оте «при», як агресивно вибухало оце «корн»!) – Часом він бував червоний, наче вогонь, часом – сірий, мов попіл, на який вогонь обертає все, що пожирає. Він вибивався із землі так, як ото полум'я з купи хмизу. Смерть несли його пальці й навіть його подих. Він виростав біля ніг свого володаря, безголосий і безликий, приножуючись, мов собака, що бере слід, і

очікуючи, коли господар укаже йому на жертву. Кажали, нібито Капрікорн звелів котромусь із кобольдів чи гномів, великих майстрів у всьому, що стосується вогню й диму, створити Привида з попелу його жертв. Напевно ніхто нічого не знав, бо тим, хто дав Привидові життя, Капрікорн нібито вкоротив віку. Зате всі знали одне: Привид неприступний, безсмертний і нещадний, як і його володар».

Голос Меггі змовк, немовби вітер зірвав його з її вуст.

Із гравію, яким був висипаний майданчик, щось підвелось, витягуючись у висоту, випростуючи сірі, мов попіл, руки й ноги. У нічній темряві запахло сіркою. Цей запах так в'їдався Меггі в очі, що слова почали розпливатись. Але вона мусила читати далі, поки це чудовисько росло все вище й вище, немовби прагло дотягтися сірчаними пальцями до неба.

«Та якось – це було м'якої зоряної ночі – Привида покликав голос не Капрікорна, а дівчинки. І коли вона вигукнула його ім'я, до нього повернулася пам'ять: він пригадав усіх, з чийого попелу його створили, пригадав увесь біль, усі страждання...» (...) «До нього повернулася пам'ять, – гучно читала вона далі, – і він вирішив помститися. Помститися тим, хто спричинив цю велику біду, хто своєю жорстокістю отруїв світ...»

– Спины її!

Чий це був голос – Капрікорнів? Вивертаючись від Сороки, Меггі трохи не впала з помосту. Даріус стояв із шабатуркою в руках і сторопіло дивився на дівчинку. І раптом він спокійно, неквапно, так ніби поспішати йому було вже нікуди, поставив шабатурку на землю й худими руками схопив ззаду Сороку. Вона пручалася й сварила, але він її не випускав. А Меггі тим часом читала далі, краєм ока стежачи за Привидом, який стояв і дивився на неї. Обличчя він і справді не мав, але мав очі – страшні, червоні, мов омахи вогню, що шугали поміж будинками, мов жар, що зачався під попелом.

– Заберіть у неї книжку! – закричав Капрікорн. Він стояв біля крісла, нахилившись уперед, наче боявся, що ноги не послухаються, щойно він спробує ступити бодай крок назустріч Привидові. – Заберіть книжку!

Але ніхто не зрушив з місця. Ніхто з його людей, які zostалися тут, ніхто з хлопців, ніхто з жінок не поспішив йому на допомогу. Всі лише скам'яніло дивилися на Привида. А той нерухомо стояв, прислухаючись до голосу Меггі, так ніби дівчинка розповідала йому давно забуту історію.

«Так, він вирішив помститися, – читала Меггі. (Ох, якби ж тільки в неї не тремтів так голос! Але вбивати нелегко, навіть якщо замість тебе це робить хтось інший.) – І тоді Привид ступив до свого володаря, простяг до нього сірі, мов попіл, руки...»

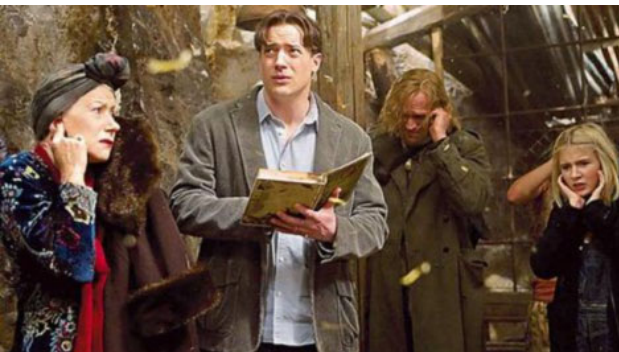
Як тихо рухалася ця величезна, страшна почвара!

Меггі втупилася в наступне речення Феноліо: «І Капрікорн упав ницьма, а його чорне серце спинилося...»

Вона не могла вимовити ці слова, просто не могла.

Отже, все було марно...

Та раптом хтось став у неї за спиною – вона навіть не помітила, як він вийшов на поміст. Поруч із ним стояв хлопчина з рушницею, загрозливо наставляючи її на лави. Але там ніхто не ворухився. Ніхто й пальцем не поворухнув, щоб урятувати Капрікорна. Мо взяв книжку з рук Меггі, пробіг очима рядки на аркуші й твердим голосом дочитав те, що написав Феноліо:

– «І Капрікорн упав ницьма, а його чорне серце спинилося. І всі, хто разом з ним палив, грабував і вбивав, щезли, мов попіл, що його розвіяв вітер».

Кадр із кінофільму «Чорнильне серце» (режисер Івн Софтлі, Німеччина, Велика Британія, США, 2008 р.).

Просто покинуте село

Барви емоцій

1. Що сталося з Феноліо?

На крилах читання

(...) «Привид застиг на місці, і спогади завдавали йому такого глибокого болю, що він, здавалося, ось-ось розірве здоровила на шматки. У голові в нього лунали всі оті крики й стогони, а його сіру шкіру пекли сльози чужих людей, їхній страх їв йому очі, мов дим. Але потім цілком несподівано він відчув у собі щось нове. Воно змусило його згорбитися, опуститись навколішки. І раптом уся його страшна постать розпалася, а всі ті, з чийого попелу він був створений, воскресли: чоловіки, жінки, діти, собаки, коти, кобольди, феї й ще багато-багато інших істот».

Меггі бачила, як ці істоти заповнюють спорожнілий майданчик. Їх ставало чимдалі більше. Вони збилися до гурту там, де щойно зник Привид, і роззирались довкола, ніби щойно прокинулися зі сну. І тоді Меггі прочитала останні слова, написані Феноліо:

«Вони ніби попрોકидалися від страшного сну, й нарешті все стало добре».

– Його більш немає! – сказала Меггі, коли Мо взяв у неї з рук аркуш Феноліо й поклав назад у книжку. – Він зник, тату! Тепер Феноліо в книжці. Я знаю.

Мо глянув на книжку й сховав її знов собі під куртку.

– Так, здається, ти маєш рацію, – промовив він. – Та поки що ми нічого не можемо змінити. (...)

Кадр із кінофільму «Чорнильне серце» (режисер Івн Софтлі, Німеччина, Велика Британія, США, 2008 р.).

Додому

Барви еомцій

1. Чи справді слова мають чарівну силу?

На крилах читання

(...) Згодом Меггі вже не могла пригадати, коли саме вони вирішили залишитися в домі Елінор назавсім. Може, аж через багато тижнів, а може, ця ідея спала їм на думку вже першого дня. Меггі дісталась ота кімната з надто великим ліжком, під яким усе ще стояла її скринька з книжками. Ох, як їй хотілося почитати вголос матері свої улюблені книжки! Але тепер вона розуміла, чому батько й далі робив це вкрай рідко. І ось однієї ночі, коли Меггі знов довго не могла заснути, бо в темряві за вікном їй ввижалося Бастине обличчя,

вона сіла до столу й почала писати, позираючи в парк, де на деревах світилися феї, а в куцах шаруділи кобольди.

А план Меггі мала такий: вона вирішила навчитися складати історії, як це робив Феноліо. Вона хотіла навчитися знаходити такі слова, які можна було б читати вголос матері, не потерпаючи, що з них хтось вийде і що той хтось дивитиметься на неї очима, сповненими туги за домівкою. Бо лише слова могли повернути їх додому – повернути всіх тих, хто був створений просто з літер. Меггі поклала собі, що саме слова стануть її ремеслом. А де можна опанувати це ремесло краще, як не в будинку, де за вікном феї в'ють у парку гнізда, а на полицях уночі перешіптуються книжки?

Як сказав одного разу Мо, писати книжки – це, крім усього іншого, ще й чародіяти.

(Переклад з німецької
Олекси Логвиненка)

Кадр із кінофільму «Чорнильне серце» (режисер Івн Софтлі, Німеччина, Велика Британія, США, 2008 р.).

АКТИВНОСТІ

Комунікація

1. Як ви розумієте назву твору Корнелії Функе «Чорнильне серце»? Поясніть, чому всім персонажам твору необхідне «Чорнильне серце».
2. Опишіть будинки Мо і тітки Елінор. Як вони відображають внутрішню сутність персонажів?
3. Чому Меггі й батько в кожну поїздку брали книжки?
4. Чи можна вважати Мо, а згодом і Меггі, співавторами Феноліо? Поясніть свою думку.

Аналіз та інтерпретація

5. Поділіть персонажів твору на позитивних і негативних, реальних і фантастичних.
6. Охарактеризуйте 1-2 персонажів твору за вибором (Меггі, Мортимер, Вогнерукий, Капрікорн, Феноліо).

Творче самовираження

7. Розкажіть про події роману від імені одного/однієї з персонажів (за вибором).
8. Як, на вашу думку, далі складеться доля Меггі? Що їй може чекати в майбутньому? Придумайте сюжет її наступних пригод у вигляді коміксу або аніме.

Цифрові навички

9. Знайдіть в інтернеті сайт К. Функе, підготуйте повідомлення про її книжки та книжкові серії.
10. Створіть пост для соцмереж про книжку К. Функе «Чорнильне серце».

Дослідження і проєкти

11. Доберіть 5-6 цитат відомих людей про книжки й читання. Які з їхніх думок найбільш актуальні для нашого часу?
12. Об'єднайтеся в групи. Підготуйте проєкт на тему «Всередині книжкового світу», у якому розкажіть про ваші пригоди та зустрічі з літературними персонажами, які могли б статися, якби ви опинилися «всередині» книжки.

Життєві ситуації

13. Як, на думку Мо, слід читати книжки? Сформулюйте 6-8 власних порад щодо того, як потрібно читати книжки.
14. Які книжки ви взяли б із собою в далеку мандрівку?
15. У чому, на ваш погляд, полягає цінність читання художньої літератури?

ЛІНА КОСТЕНКО

Нар. 1930 р.

І в епіцентрі логіки і стресу,
Де все змішалось – рідне і чуже,
Цінує розум вигуки прогресу,
Душа скарби прадавні стереже.

Ліна Костенко

Українську поезію ХХ століття неможливо уявити без Ліни Костенко. Її творчість є особливою епохою в нашій літературі й водночас утіленням духу нашого народу в сучасний період. *Ліна Василівна Костенко*

— українська поетеса високого регістру почуття й думки, берегиня національної сердечності. Її постать та лірика асоціюються із совістю й честю, добротою і правдою, відвертістю й душевністю.

Поетеса народилася 1930 р. в м. *Ржищеві Київської області* в родині вчителів. Коли їй було 6 років, сім'я переїхала до *Києва*. Тож дитинство її припало на роки Другої світової війни. Ліна Костенко згадує, як під час обстрілу, вона нашкрябала гілочкою на стіні свій перший віршик – і раптом стіна впала, страшенно налякавши дівчинку. Вже дорослою вона напише про це вірш.

У 1950-1960-х роках вийшли перші збірки Л. Костенко: *«Проміння землі»* (1957), *«Вітрила»* (1958), *«Мандрівка серця»* (1961).

Ліна Костенко завжди була віддана Україні, що за радянських часів відіграло фатальну роль у її долі. Вона брала активну участь в акціях протесту. Її вірші справляли сильне враження на людей. Дуже швидко молодода поетеса потрапила під цензурний нагляд – протягом шістнадцяти років вона ніде не могла опублікувати свої твори. Збірки *«Зоряний інтеграл»* (1963) і *«Княжа гора»* (1972) були заборонені. Щоправда, дещо вдалося видати тоді за кордоном, зокрема збірку *«Поезії»* (Балтимор-Париж-Торонто, 1969).

Ліна Костенко належала до покоління *«шістдесятників»*. Хоча тривалий час їй довелося писати для домашнього архіву, вона не полишала літературну справу, як не зреклася й своїх політичних поглядів. Активно боролася за свободу, виступила супроти наклепу на громадського діяча *В'ячеслава Чорновола*. Вона так само захищала лідера руху *«шістдесятників»* *Івана Світличного*, художника *Опанаса Заливаха*, їхнього однодумця *Богдана Гориня* та ін. На той час це було надто сміливо, оскільки за це можна було поплатитися свободою і навіть життям.

Повернення до літератури Ліни Костенко відбулося наприкінці 1970-х років. Вийшла збірка *«Над берегами вічної ріки»* (1977). 1979 р. був опублікований історичний роман у віршах *«Маруся Чурай»*, який мав численні перевидання. Збірки *«Неповторність»* (1980), *«Сад нетанучих*

скульптур» (1987), збірка віршів для дітей «Бузиновий цар» (1987), «Вибране» (1989), «Берестечко» (1999) охоче читала публіка. У сучасний період великою популярністю користується не тільки її поезія, а й проза, зокрема роман «Записки українського самашедшого» (2010).

Ліна Костенко відома також як перекладачка, публіцистка, сценаристка. Вона має багато літературних відзнак, її поезія і проза перекладені десятками мов. Але вона, як і колись, стоїть на захисті свободи. Вона завжди там, де порушуються права людини. Вона в обороні Слова й Культури.

Чайка на крижині

Твір як квітка

Вірш знайомить читачів із поширеним у поезії Ліни Костенко поняттям *крилатості* як руху за мрією. *Крилаті люди* у творчості мисткині – це ті, котрі здатні на незвичний, нестандартний вчинок, зробити духовний вибір і прямувати за мрією. *Крилатість* у художній свідомості Ліни Костенко – особливий стан активної духовності, творчості, злету уяви, який возвеличує людину, виокремлює її з натовпу. *Крилатість* як безцінний дар розкривається у поезії «Чайка на крижині». Вірш містить розгорнену метафору зими і розгорнену алегорію на людину, що літає (чайки). Зима як персоніфікована пора року природи; і чайка як алегорія людської крилатості (здатності до злету, мрійливості) – провідні образи

вірша. На думку поетеси, здатність літати (як природна властивість чайки чи мрія людини) не повинна витіснятися практичним досвідом і порадами оточення. Нехай навіть всім здається, що мрія позбавлена практичного підґрунтя, важливо бути окриленим і здатним на сміливий експеримент задля здійснення мрії!

Ліна Костенко. 2020 р.

Чайка на крижині

Барви емоцій

1. Як ви зрозуміли фразу «Навіщо крилатим ґрунт під ногами?»
2. Яких людей можна назвати «крилатими»?

На крилах читання

В цьому році зима не вдягала білої свити.
Часом вже й приміряла, та хтось її зразу крав.
Пошукала, поплакала... Що ж робити? –
Бідувала в старій із торішніх зів'ялих трав.

Як колись лютувала, стелила рядно ожеледиць.
Сперечалася з морем, несла сум'яття вітрів.
Все збиралась на силі, та не встигла огледіться,
Як проснулись дерева і на Одрі лід потемнів.

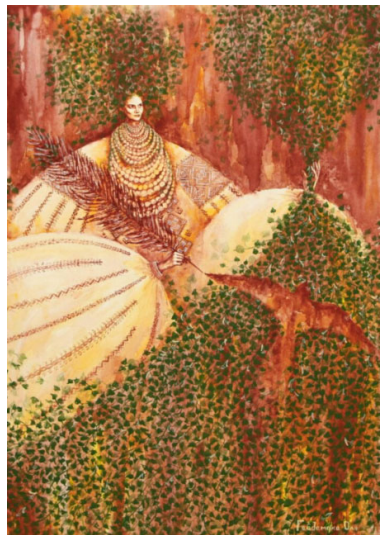
Крига буйно ломилась у відкриті двері протоки.
Лід кришився, б'ючись об каміння берегове...
І нарешті по Одрі – темній, широкій –
На останній крижині самотня чайка пливе.

– Ти куди ж розігналась? Чи була не до самого моря?
Чайки держаться гурту, а ти відпливеш одна.
А крижина тонка. А крижина майже прозора...
Ну, а що, як її підмие вода весняна?

Ну, а що, коли їй та удержать тебе несила?
затріщить і відломиться... Піде вода кругами...
– Дивна людино! Я ж маю крила,
Нащо крилатим ґрунт під ногами?

Владислав Єрко. Ілюстрація до твору
«Чайка Джонатан Лівінгстон». 2011 р.

Оля Гайдамака.

Крила. 2021 р.

Крила

Твір як квітка

Вірш утверджує ідею глибокого духовного наповнення людини – її крилатості, що проявляється індивідуально. Твір певною мірою пере-
гукується «Чайкою на крижині», але в ньому вже не снують алегоризо-

вані чайки, а просто і прямо розповідається історія крилатості людини. *Духовне багатство – найбільший скарб у житті*. Прагнення досягнути його і є підставою для окрилення людини. «*Крилатим ґрунту не треба*», вони керуються не суєтними та швидкоплинними потребами, а сягають високого духу, що струменить у вічність, над будь-якою дріб'язковістю. Ця поезія Ліни Костенко спрямована на відродження в людині її вічного сруменя духовності, нагадуючи про те, що людина здатна на високе й не повинна загрузати у мізерному й буденному. Під тиском щоденних турбот ми часто забуваємо своє високе призначення, тож поети нам його нагадують, спонукають до мислення й самозаглиблення.

Крила

Барви емоцій

1. Що можна вважати «крилами» для людини? Назвіть ці поняття.

На крилах читання

А й правда, крилатим ґрунту не треба.
Землі немає, то буде небо.

Немає поля, то буде воля.
Немає пари, то будуть хмари.

В цьому, напевно, правда пташина...
А як же людина? А що ж людина?

Живе на землі. Сама не літає.
А крила має. А крила має!

Вони, ті крила, не з пуху-пір'я,
А з правди, чесноти і довір'я.

У кого – з вірності у коханні.
У кого – з вічного поривання.

У кого – з щирості до роботи.
У кого – з щедрості на турботи.

У кого – з пісні, або з надії,
Або з поезії, або з мрії.

Людина нібито не літає...
А крила має. А крила має!

Створення патріотичного муралу з крилами. М. Рені (Одеська область). 2023 р.

АКТИВНОСТІ

Комунікація

1. Як ви сприйняли образ зими у вірші «Чайка на крижині»?
2. Що означає образ крилатості у вірші «Крила»?
3. Чому мисткиня звернулася до образів птахів? Які думки вони втілюють?

Аналіз та інтерпретація

4. Розкрийте авторську позицію у віршах «Чайка на крижині», «Крила». Якими є духовні пріоритети авторки?

Творче самовираження

5. Створіть малюнки до прочитаних віршів Л. Костенко. Прокоментуйте.

Цифрові навички

6. З допомогою інтернету прослухайте аудіозапис поезії (за вибором) Ліни Костенко у її виконанні. Запишіть свої враження (стисло).
7. Створіть пост для соцмережі про поезію мисткині. Спробуйте зацікавити інших читанням її лірики.

Дослідження і проєкти

8. Які вірші поетеси використовуються в сучасній культурі? Наведіть приклади.

9. Дослідіть поезію Л. Костенко після 24 лютого 2022 р. Як вона відгукнулася на трагічні події? Які вірші мисткині підтримують українців у боротьбі проти агресії? Виразно прочитайте і прокоментуйте їх, доберіть світлини.

Життєві ситуації

10. Чи знаєте ви людей, яких можна назвати «крилатими»? Розкажіть про них. Які якості їм притаманні?

11. Чому інколи оточуючі люди не сприймають і не розуміють «крилатих» людей?

12. Чи відчували ви стан піднесення, крилатості, коли ви ніби літаєте на крилах? Що спричинило цей стан?

ГАЛИНА МАЛИК

Нар. 1951 р.

Мені часто розповідають, що коли батьки читають дітям «Злочинців з паралельного світу», то малеча регоче в одних місцях, а дорослі – зовсім в інших. І ось це мені й подобається.

Галина Малик

Свобода мислення – те, що приваблює у літературі українську письменницю Галину Малик. Її улюблена книга – дилогія *«Аліса в Країні Див»* та *«Аліса в Задзеркаллі»* Льюїса Керрола: «Це казка всіх часів, народів і мене дуже дивує, коли навіть деякі колеги кажуть, що не люблять, не розуміють чи не сприймають її. Не пам'ятаю, коли

вперше прочитала, але відтоді вона зі мною завжди поруч... Я починала читати у 5 років (мама розповідала) і добре запам'ятала першу книжку, яку мама подарувала – українські народні казки, від «Солом'яного бичка» до «Бою на Калиновому мосту», «Котигорошка». І раптом... Аліса – абсолютно інша культура, філософія, інше парадоксальне світосприйняття, нічого логічного, все догори ногами, все на піввідчуттях, на додумуванні, на натяках, алюзіях... Це величезний шифр, у якому зашифровано стільки всього!».

Художній світ Галини Малик не менш дивовижний, поєднує реальність і вигадку, сповнений пригод, гумору, дотепності. Щирі й світлі герої протистоять жорстокості, байдужості, бездуховності. Авторка прагне дати відповіді на запитання, які хвилюють юних читачів.

Письменниця народилася у 1951 р. у Бердянську на Запоріжжі. Згодом з родиною переїхала на Закарпаття. Навчалася в Ужгородському державному університеті, працювала в Закарпатській обласній науковій бібліотеці редакторкою.

У творчому доробку – поетичні, прозові та драматичні твори для дітей та юнацтва, зокрема повісті «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії», «Злочинці з паралельного світу», «Вуйко Йой і Лишиня», «Мандрі і пригоди лицаря Горчика», збірки віршів «Незвичайна книжка», «Бешкетні вірші», «Іде грудень на коні» та ін.

Як зізналася Галина Малик, найулюбленішим героєм її творів є Хроня з повісті «Злочинці з паралельного світу». «Із його іменем вийшло так. Колись я побачила на вокзалі дитину, яку вели міліціонери. Це був хлопчина з такими великими сумними очима і такий хронічно нещасний, що аж серце защеміло. Отож, у виникненні імені Хроня важливу роль зіграла асоціація з хронічними хворобами нашого часу. А у закінченні «-ня» втілюється моє співчуття до знедолених. Тоді ж захотілося написати щось про внутрішню дуже сильну дитину, яка, незважаючи на всі нещастя (Хроня в моїй книжці виховувався в інтернаті й утік, бо там було погано), не втратила своєї душевної доброти, людяності. Це мало б зігріти дітей, коли вони читають. Але ж знаєте, є такий парадокс – дуже багатьом малим читачам більше подобається образ Кота Рати, що задумувався як негативний. Це такий собі приколіст, викидає всілякі колінця – думаю, дітям подобається в ньому ця веселість, а не він сам за сутністю. Хроня виписаний, можливо, не так чітко, не так рельєфно – це біда всіх позитивних образів. Усі хороші персонажі схожі один на одного. Вони безликі. А ось негативного героя можна виписати рельєфніше, знайти цікаві грані».

Барви емоцій

1. А як ви думаєте? Чи дійсно всі позитивні персонажі схожі один на одного? Наведіть приклад героїв з втору для підтвердження своєї позиції.

2. А ви читали книги про Алісу Льюїса Керрола? Якщо так, то які ваші враження? Чи подобалося вам «читання-розшифровування»

Злочинці з паралельного світу

Твір як квітка

Повість «Злочинці з паралельного світу» – про дитинство хлопчика Хроні, який через Чорнобильську катастрофу втратив батьків. Прагнучи розшукати їх, відправляється у зону відчуження. Його друзі незвичні – собаки Рекс і Доллі, кіт Рата, папуга Фері, крук Гай, які вміють розмовляти людською мовою.

Авторка порушила проблеми дитячої безпритульності, самотності й боротьби за виживання. Чорнобильську зону змалювала не тільки як покинуте людьми місто, а як символ дегуманізації, беззаконня, місце екологічної катастрофи, де розвелись мутанти. Повість спонукає задуматися над потворними явищами, які мають місце у суспільстві, а це боротьба влади за сфери впливу, зрадництво, пристосуванство. Контрастом до нього є життя давньоукраїнського селища на чолі з Пра, найстарішою жінкою Ягмою. До них Хроня потрапляє завдяки мандрівці у часі й просторі з дідами Цуром і Пеком, з якими познайомився у зоні відчуження.

**Злочинці з паралельного світу
(Уривки)
Книжка перша**

Барви емоцій

1. Чому Рекс виконував вказівки Хроні?

2. Що відчував кожен із героїв?

На крилах читання

Зустріч

Рекс добрався до вокзалу і сховався під старим вагоном, що стояв у тупику.

“Хроня, Хроня... – бідкався він. – Як я його знайду? А якщо й знайду, то що далі? Я ж по-людському розмовляти не вмію! Хлопець... Знаю я цих хлопців. Як тільки побачать собаку – камінь у руку і давай знущатися... А може, це мені все з голоду приверзлося?”

Здалеку почав наростати стукіт коліс. Рекс визирнув з-під вагона. Ревматичний вокзальний годинник показував за дві хвилини дванадцятю.

Захеканий старий електровоз прогуркотів повз Рекса й зупинився. З вагонів електрички почали виходити люди.

Ось вже й останній пасажир підтюпцем вибіг з вокзалу. Рекс чекав. Невдовзі почувлися легкі обережні кроки. Пес насторожився.

Пролунав легкий свист. Він обережно висунув голову з-за колеса й побачив перед собою якусь купу лахміття. З неї стирчала скуйовджена голова. Двоє блакитних очей дивилися просто на Рекса.

– Ти Рекс, чи що? – спитала купа лахміття. – Вилазь, тільки не кусайся!

– Чого б це я кусався? – несподівано сам для себе людським голосом проговорив Рекс і, вражений, затнувся. – Я-а-ак це я?.. – забелькотів він.

– Точно, Рекс, – сказав хлопець, бо це був хлопець, а не купа лахміття. – Давай, давай, це я, Хроня! Пішли, я знаю одне місце, бо знову на дощ збирається!

Рекс, ще не прийшовши до тями, покірно поплентався за хлопцем.

Вони пройшли дворами, спустилися брудними сходами й опинилися в старому покинутому будинку.

Серед підвалу, на перевернутому ящику з-під горілки “Кайзер”, у щербатій філіжанці стояла свічка. Хроня чиркнув сірником і запалив її. Рекс почав озиратися.

По кутках накидане дрантя, картонні коробки, уламки дерев’яних ящиків.

Хроня кинув щось на підлогу. Рекс побачив, що це була стара вовняна ковдра, у яку Хроня загортався. Сам хлопець був невисокий, худий і дуже брудний.

– Ти що, живеш тут? – несподівано для себе спитав Рекс. І завмер, бо ще ніяк не міг звикнути, що вміє розмовляти, наче людина.

– Та ні, – сказав Хроня, скидаючи мокрі черевики. – Іноді ночую, коли приїжджаю в це місто. А підвал ще взимку знайшов, як тільки втік з інтернату. Тут спокійно, ніхто сюди не ходить, так що не бійся.

– А я й не боюсь, – буркнув Рекс і ліг на підлогу.

Зненацька купа картону в кутку заворушилася. Рекс схопився на ноги й загарчав. З-під картонної коробки поволеньки вийшов здоровенний сірий котище з лисою від лишаю головою. На ній подекуди стирчали шерстинки так, що здавалося, ніби його невміло постригли. Кіт потягнувся й сказав:

– Не пісяйте кип'ятком, чуваки! Я свій. А дражнять мене Ратою.

“Ну й дива! – не міг отямитися Рекс. – І цей шпарить полюдському!”

Він знову було простягнувся на сухій підлозі, але тут зі сходів донеслося ляпання крил. До кімнати залетів великий барвистий папуга. Від різкого помаху його крил свічка згасла.

* * *

Небезпечний похід

Барви емоцій

1. Як мер зреагував на появу Хроні? Чому?

На крилах читання

Міліціонер, що чергував у вестибюлі будинку мерії, побачив на сходах папугу. Живого, великого папугу. Той спокійнісінько сидів і дзьобом перебирав пір'я під крилом.

Міліціонер тихенько вийшов зі своєї скляної будки і, скрадаючись, почав наближатись до папути.

Той зиркнув на нього скоса й насторожився.

– Ціпа-ціпа-ціп! – склавши губи трубочкою, тонким голосом покликав міліціонер.

– Дур-р-рня! – несподівано сказав голосно папуга і став відходити повагом далі, відводячи за собою міліціонера від сходів на другий поверх.

«Ого, він і розмовляти вміє!» – подумки зрадив міліціонер.

Він ішов за папугою, а той то підпускав його ближче, то відлітав на декілька кроків уперед.

Міліціонер так захопився ловами, що оглядатись йому було ніколи.

Тому він не побачив дивної картини: до вестибюля зайшла невелика компанія: хлопець, два бездомних собаки, облізлий кіт і хом'як.

Проте це дуже добре бачив Фері. А коли його друзі перебігли вестибюль і зникли на сходах, що вели на другий поверх, Фері спокійнісінько злетів у повітря й вилетів через двері чорного ходу, які завбачливо залишив відчиненими для нього Хроня.

Плюнувши спересердя і вилаявшись несподівано грубим басом, міліціонер повернувся на свій пост.

А Хроня з друзями тим часом піднялися на другий поверх і зупинилися перед скляними дверми.

— «Прийомна», — прочитав Хроня і сказав: — Це тут.

Скляні двері відчинилися, і з них вийшла кругленька голубоока молодичка з губками бантиком. Уздрівши химерну компанію, вона широко відкрила очі й ледве спромоглася вичавити з себе:

— А... а... а... це ще що таке?!

Але за мить бровенята її грізно зійшлися на перенісці й вона, опанувавши себе, закричала:

— Як вони сюди пробралися? Ужас! Нащо ти, мальчик, привів сюди цих сабак?! Негайно забирайтеся вон! Боже, вони вже наслідили на коврах!

Хроня знічено глянув на свої брудні черевики, а Рата, що саме чухався задньою ногою за вухом, де його вкусила блоха, сказав:

— Заткни фонтан, чувіха, ми до мера.

Сердито штурхонувши грубіяна, Рекс, щоб виправити становище, якомога ввічливіше проказав:

— Ми той... ми ненадовго. Мер у себе?

Тут з'явився Фері, який знайшов на четвертому поверсі відчинене вікно і приєднався до друзів. Він сів Хроні на плече і тут же вигукнув, очевидно, щоб вже остаточно заспокоїти розгнівану молодичку:..

— Де ключ від чар-р-рівного міста «Світоч»?!

Цього вже блакитноока дама знести не змогла. Вона заверещала, кинула теку, з якої повилітали якісь папірці, й підстрибом побігла коридором.

Рата прочинив двері до приймальні й широким жестом запросив:

— Шлях вільний, прошу пана до гілляки!

Мер сидів за столом і розмовляв по телефону. Певно, з начальством, бо, побачивши Хроню і його компанію, округлив від подиву очі, але слухавку не кинув, а продовжував, з чимось погоджуючись, кивати головою.

Хроня тим часом присунув стілець до столу, сів, а коло нього розташувалися всі решта.

Нарешті мер поклав слухавку й одразу закричав:

— Ето хто тебе разрешил заходить сюда с сабаками?

— Ніхто не розрішав, — сказав Хроня, — але ви не бійтеся, ми ненадовго. Ми лише запитати, чи вам відомо, скільки у нашому місті живе безпритульних людей і собак, і котів...

Але тут його перебив Рата, що досі уважно придивлявся до мера:

— Чуваки, гля, а він на мене схожий!

У мера, коли він почув Ратин голос, від здивування відвисла нижня щелепа. І дійсно, у мера був такий же короткий «їжачок» на голові, як у Рати. І очі у нього такі ж нахабні й блискучі, як у кота.

— Ето што ещо за фокуси? — нарешті спромігся мер.

— Це не фокуси, — сказав Хроня. — Вони всі справді вміють розмов-

ляти, – кивнув він головою на друзів. – Але ви не відповіли на моє запитання.

– У мене двадцять заводів і тридцять ресторанів, – сказав мер, – і мене некогда підтірає задницю кожному коту. Етим пусть займається міліція. Бездомних дітей – в інтернат, бездомних сабак – атлавить і унічтожить. Марія Петровна! – гукнув він. – Где мая ахрана?

Двері кабінету рвучко відчинилися, і на порозі став здоровенний стрижений хлоп'яга.

Широко розставивши ноги, він загородив собою вихід.

З-за нього визирала блакитноока дама, а за нею тупцював міліціонер з вестибюля.

«Ну все, ми пропали!» – встиг ще подумати Хроня.

Упійманий

Барви емоцій

1. Навіщо пес узяв на себе відповідальність за подальші події?

2. Що відчував кожен із героїв?

На крилах читання

Далі події розвивалися з такою швидкістю, що думати було ніколи.

До кабінету мера напхалося стільки людей, що ніде було повернутися. Вони всі щось кричали, когось ловили, чулося: «Полун-др-р-ра!», «Гівнюк!», «Тримай!», «Лови!». А коли все стихло, Хроня побачив, що його, важко дихаючи, тримає за руки міліціонер. Більше в кабінеті нікого з його друзів не було.

«Втекли чи впіймали?» – гадав Хроня, в той час як мер влаштував рознос міліціонеру, покусаний охороні, подряпаній секретарці й усій решті, що прибігла його рятувати.

Нарешті мер заспокоївся. Глянувши востаннє на Хроню, він наказав: – В детській распределитель ево!

* * *

Жахливий напівпідвал

Залякане хмарами сонце визирало то тут, то там. Осінній день неначе вагався: починатись йому чи ні.

Товариші по нещастю йшли до недобудованих будинків нового мікрорайону. Вів їх Рекс.

Наблизились до одного, давно покинутого будівельниками. Рекс спустився вниз сходами, у напівпідвальне приміщення. У коридорчику стояла вода. Але хтось понакидав там цеглин, і по них, наче по камінцях через гірську річку, усі пробралися досередини. У напівпідвалі було сухо. Усі його стіни були розмальовані дивними чорними закорючками, які зловісно виділялися на сірому бетоні. На одній стіні висіла якась біла ган-

чірка, теж розмальована чорною фарбою. Посередині стояв старий стіл, поряд – перекинуті ящики, які правили, очевидно, за стільці. Тут було моторошно.

— Що це таке? – чомусь пошепки спитав Хроня. – Куди це ти нас привів?

— Це місце, звідки я одного разу ледве вирвався, – похмуро сказав Рекс. – Бачиш оцю закорюку? – вказав він на малюнок на ганчірці.

— Ну?

— Знаєш, що це таке?

— Десь я таке вже бачив... – намагаючись пригадати, наморщив лоба Хроня.

— Це – фашистська свастика, – тихо пояснила Доллі. – А це – знак есесівців, – показала вона на іншу закорючку.

— Це ті, що у німців були під час війни! – згадав Хроня.

— Ну, й що далі? – не терпілось Раті, якому вже тут набридло.

— А далі те, що сюди приходять гратися дуже милі дітки, – сказав Рекс. – Я з ними знайомий. Одного разу я потрапив їм до рук. Оце ось у мене залишилося на пам'ять про нашу зустріч, – він показав на синій шрам від залізного прута.

— А що вони хотіли від тебе? – пересохлими губами спитав Хроня.

— Та нічого не хотіли, гірко посміхнувся Рекс. – Якось дивно вони граються: ловлять котів і собак, влаштовують над ними суд, потім котів вішають, а собак...

Рекс раптом замовк і нашорошив вуха. У коридорчику почулося ча-лапання і хтось тихо вилаявся. Хроня приклав пальця до губів і махнув рукою на стіл, за широкими канцелярськими тумбами якого можна було сховатися.

До підвалу ввійшов хлопець у чорній шкіряній куртці. На грудях куртка відстовбурчувалася. Хлопець постояв хвилину, звикаючи до півтемряви. Потім розстебнув блискавку куртки і за загринок з-за пазухи вийняв рудого kota. Кіт висів у його руці, наче ганчірка.

— Ги! – дурнувато гикнув хлопець, дивлячись котові в очі. – Ну, Рудий, готуйся до суду! Вибачай, що інших суддів нема – до бурси пішли. Але я й сам непогано впораюсь. Що там учора твоя хазяйка з вікна вякала? Що ми по її городу м'яча ганяли? Ну, думаю, їй тепер пару днів не до городу буде. Правду я кажу? Пра-а-авду! Вона свого котика улюбленого шукати буде. У газетку оголошення даватиме, по телевізору нагороду обіцятиме! А нам її нагорода не потрібна, пра-а-авда? Ги-ги!

Так розмовляючи з котом і тримаючи його за шкірку, хлопець відійшов у дальній куток напівпідвалу. Пововтузившись там, він повернувся до вікна. У руці в нього був телеграфний дріт і великий кухонний ніж.

У Хроні, який бачив усі ці приготування, похололо всередині.

А хлопець тим часом продовжував:

— А де наш улюблений Рудик буде? А Рудик собі спокійно висітиме

отут, у підвальчику! І твоя довбана хазяйка вже ніколи не гарчатиме на хороших хлопчиків, щоб вони не кидали камінчиками в її дорогого котика.

Наче зрозумівши свою долю, рудий кіт жалібно нявкнув.

— Пізно тепер нявчати, пізно, — сказав хлопець і накинув йому на шию дротяний зашморг.

В'язень

Що сталося потому — хлопець у чорній шкірянці не встиг зрозуміти. Зненацька він опинився на землі, а над ним шкірила зуби страшна розлючена собача морда. Повівши очима, він побачив поруч ще одну, а з іншого боку стояв якийсь обідранець, тримаючи в руках його ніж і дріт.

— Ану, піднімай його! — наказав комусь він.

Чорний величезний собака, який стояв лапами у хлопця на грудях, сильно шарпнув за шкіряну куртку, посадивши її власника прямо.

А потім, сівши поруч, пес сказав людським голосом:

— Що, не впізнаєш старих знайомих? А я тебе добре запам'ятав! Це ж ти зі своїм дружком Робертом мене якось сюди притягли на суд. А тебе Шкірянкою дражнять, або просто Шкірею.

Вирячивши зі страху й несподіванки очі, хлопець слухав Рекса.

— Ану, простягни руки! — продовжував Рекс і кивнув головою Хроні: — Зав'яжуй!

Побачивши, що Хроня зв'язує його руки, хлопець спробував було випрчитися, але завмер, почувши, що хтось боляче вхопив його зубами за вухо.

— Сиди тихо! — наказав Рекс. — А то залишишся без вуха! Ти ж знаєш, як воно, коли собакам хвосту відрубують?

— Що... що ви зі мною зробите? — перелякано спитав Шкіря.

— Ну-у-у... — задумливо протягнув Рекс. — Хвоста у тебе нема, отже, відрубувати нічого. Хіба що вуха...

Шкіря глянув на Хроню:

— Ти знаєш, що я з тобою зроблю, як звідси виберусь? — раптом люто скривив він рота. — Я тебе на шматки різатиму. І цей увесь твій звірінець — на шматки, на шматки!

— Ну й зараза! — гидливо кинув Хроня.

Він саме скінчив зв'язувати Шкірі ноги. Знешкоджений Шкіря скидався на перев'язану шпагатом сардельку.

— Запр-р-рошуємо на шоу самотнього холостяка! — гукнув з вікна Фері.

— Рятуйте! — раптом пронизливо крикнув Шкіря.

— Еге, кричи, кричи, ! — сказав Рекс. — Собаки та коти, яких ти тут катував, теж кричали. Але ж ти сам це місце вибирав і добре знаєш, що тут тебе ніхто не почує!

— Ви мене вб'єте? — раптом скривився, стримуючись, щоб не запла-

кати, Шкіря. І вже зовсім плаксивим голосом попросив: – Відпустіть мене, га? Я, слово честі, більше ніколи-ніколи не буду! А то моя мама буде хвилюватися.

– Треба їй було тоді хвилюватися, коли сусіди приносили котів, яким ти зі своїми приятелями хвости відрубав, – сказав Рекс. – А твоя мама що їм казала? Я знаю, мені розповідали! Твоя мама казала: «Буду я там за якогось кота дитину нервувати!»

– Відпусти-і-іть мене! – жалібно скиглив далі Шкіря.

Не звертаючи більше на нього уваги, Хроня підійшов до ганчірки зі свастикою і з огидою зірвав її зі стіни.

Тут його погляд впав на Доллі. Вона лежала на підлозі, заплющивши очі, і важко дихала.

– Доллі, що тобі? – присів біля неї Хроня.

Доллі відкрила сумні очі.

– Щось мені погано, – нутужно мовила вона. – Хроня, пам'ятаєш, ти обіцяв мені знайти мого професора?

– Аякже! – ствердно хитнув головою Хроня.

– Я думаю, – сказала Доллі, – настав час. Нам треба поспішати.

Рекс, що чув їхню розмову, поцікавився:

– Аз цим що будемо робити?

Хроня на хвилюку замислився, а тоді гукнув Рату.

– Слухай, – серйозно мовив він, дивлячись котові в очі, – на тебе можна покластися?

– Ти що, чувак, думаєш, я з гівна зроблений? – обурився Рата.

– Добре, добре, – заспокоїв його Хроня. – Розумієш, цього негідника треба провчити. Ти можеш його повартувати? Щоб ні він звідси не вибрався, ні його тут не знайшли?

– Будь спок! – виставив уперед подушечкою лапу кіт. – Усьо організуємо в мент! А ви?

– А нам треба терміново в одне місце, – суворо проказав Хроня. – Вартуйте його, поки ми не повернемось. Згода?

– Будь спок! – повторив ще раз Рата.

Він підійшов до рудого кота і щось нявкнув йому на вухо. Рудий зник за дверима.

– Що ти надумав? – спитав Хроня.

– Зараз Рудик приведе сюди усіх котів, які колись потерпіли від Шкірі та його банди, – пояснив Рата. – Так що йдіть собі спокійно! – додав він чомусь запевняючи, і очі його хитро зблиснули.

Хроня не барився. Він погладив Доллі й сказав:

– Пішли!

Не встигли вони вибратися надвір, як повернувся Рудик. З ним було два коти – в одного був відрубаний хвіст, у другого не було лівого ока.

– О'кей, чуваки! – сказав Рата. – Сідайте отут, і як тільки оцей нінзя ворухнеться, дряпайте його, кусайте і взагалі робіть з ним, що хочете.

Чув? – звернувся Рата до Шкірі. – Отож лежи тихо, бо цим хлопцям є що згадати! А я зараз повернуся, у мене є деякі справи. Рудик, за мною!

Він спритно перестрибнув залитий водою коридорчик і побіг до нових будинків.

А до напівпідвалу сходилися та сходилися коти з усього мікрорайону. Чутка, що спіймано їхнього головного мучителя, передавалася швидко котячим телеграфом. І за деякий час тут ніде було каменю впасти. Коти тісно обсіли Шкірю й невідривно на нього дивилися. Варто йому було ворухнутися, як вони люто сичали, вишкіряючи зуби, або починали загрозливо бурчати.

Шкіря в своєму житті ще не бачив стільки котів одразу. Він сидів, вичаївши очі, боячись не те що кричати, а навіть голосно перевести подих.

Панувала мертва тиша. На віконці сидів найжачений папуга Фері. Час від часу він промовляв:

— Шкір-р-ря! Шкір-р-ря! Зір-р-рка телебачення Укр-р-раїни!

Книжка друга Пляшкоїд

Барви емоцій

1. Наскільки відповідали дійсності побоювання Хроні про Зону?

2. Як Пляшкоїд приєднався до Хроні і Рекса?

На крилах читання

До Зони хлопець Хроня і великий чорний пес Рекс добралися, коли вже впали глибокі сніги. Натрапивши на порожню довгу будівлю, вирішили пересидіти у ній хуртовину.

За хвилю хлопець і пес вже міцно спали, притулившись один до одного. Вони так втомилися після довгої мандрівки, що не чули ні свисту зимового вітру, ні грюкоту напіввідірваної віконної рами, яку той немилосердно теліпав за вікном.

Але зненацька Рекс прокинувся і нашорошив вуха. З кутка, де лежала купа порожніх пластикових пляшок, почувся якийсь звук. Він був схожий на похрумкування.

Обережно, щоб не розбудити Хроню, пес виліз з-під поли хлопцевого пальта і рушив до кутка.

Хрумкання почулося виразніше.

«Мабуть, пацюк!» – подумав Рекс.

Додумати йому не вдалося, бо пляшки раптом розсунулися. Між ними стояло якесь дивне створіння.

Не кліпаючи, на Рекса дивилося двоє вибалушених очей. На людському наче обличчі, без вій і брів, стирчав довгий приплюснутий ніс, на кінці розділений надвоє. Руде ріденьке волоссячко прикривало велику лисину. Відвисла нижня губа та великі зморшковаті вуха робили обличчя зверхнім і пихатим.

Про Зону та все, що в ній відбувається, вони з Хронею чули багато байок. Одні з них були схожі на правду, інші – цілком фантастичні.

Тож бувалий у бувальцях пес Рекс зовсім не злякався. Він почухав задньою лапою за вухом і подумав: «Ну от, ще й за огорожу не перелізли, а вже якась чортівня починається!»

А дивна потворка тим часом вместилися на одну з пляшок, взяла тоненькими сірими ручками іншу пляшку і раптом уп'ялася в неї зубами. Почувся хрумкіт – і великий шматок пластмаси зник у неї в роті.

<...>

– Рекс! – раптом почувся сонний голос. – Ти з ким базариш?

– Та тут ось якась... – Рекс стримався, щоб не загострювати ситуацію, – грошей вимагає!

– Грошей? – підійшов Хроня. І собі не стримався: – Ні фіга собі! Ти хто?

– Я? Не знаю... – нижня губа почвари удавано жалібно відвисла.

– А що ти тут робиш?

– Що-що... Живу я тут.

Хроня озирнувся – ніде не було видно ніяких ознак житла – сама холодна земля та купи сміття.

– Мм-да, – протягнув хлопець. – Класно живеш. А чого ти голий? Хоч би загорнувся у щось – холодно ж!

– Я не голий, – заперечив пляшкоїд. – На мені шкура, таксаать, з підігрівом.

– З яким підігрівом?!

– З атомним! Ось помацай! – почвара простягла Хроні тоненьку ручку.

Хроня гидливо доторкнувся до зморщеної долоні і від несподіванки аж зойкнув – така вона була гаряча. Наче праска!

– Хи-хи! – задоволений справленим враженням, пляшкоїд закинув ногу на ногу. – Платити буеш?

– Тобі ж сказали – грошей нема!

– Тобі ж скаали... – перекинув Хроню пляшкоїд. – А тобі ж скаали, що грошей не треа. Гудзика дай!

Тут Хроня помітив, з якою пожадливістю почвара дивиться на великий пластмасовий гудзик, що на нього Хроня застібав комір у пальті.

– Гудзика? – здивувався Хроня. – А на фіга він тобі?

– А він пластмасові пляшки жере! – буркнув Рекс.

– Пляшки? Які пляшки?

– Різні, – сказав пляшкоїд, – від мінеральної води, від «Фанти», від квасу... А найсмачніші – від пива! – потвора заплямкала нижньою губою.

– Ну, пацан, так тобі ж ціни нема! – сказав Хроня. – Тими пляшками вже весь світ загидили. І багато вас таких?

– Я один. Бо я – унікальне природне явище! – скопив губу пляшкоїд.

— Мутант ти звичайний! — сплюнув Хроня.

Очі потвори злісно зблиснули. Вона просичала крізь зуби:

— Гудзика дай!

— Ну що ж, Рекс, це ми ще дешево відбулися, — Хроня зітхнув і, вийнявши з кишені складаного ножика, відрізав гудзика.

— На!

Р-рраз! — І гудзик зник у широкій пащеці потвори.

— М-м-м! — замурчала вона від задоволення. — Давно мені такої смакоти не перепадало! Ну, таксаць, вступне ви заплатили, можете залишатись!

— Залишатись ми тут не збираємося, — сказав Хроня. — Нам тут дещо знайти треба.

Пляшкоїд, здавалося, не слухав — він жував гудзика, наче жуйку. Гудзик розплавився і, відліплюючись від зубів, чмакав, наче справжня жуйка: чмак! чмак! чмак!

Рекс аж скривився:

— Ну ти й чмакаєш! Справжній Чмак!

— О! — сказав Хроня. — Ми тебе так і назвемо — Чмак!

— Чого це? — образився пляшкоїд. — А якось красивше, таксаць, не можна?

— Як красивше?

— Ну, там, — Рікі Мартін, або Ді Капріо!

— Тю, дивак! Тобі треба, щоб тебе з ними плутали? Я тобі таке ім'я придумав — ні в кого більше не буде! Ти ж сам казав — ти унікальне природне явище! Унікальне! Доганяєш?

Потвора подумала і кивнула головою:

— Ну тоді нехай буде!

— За це ти проведеш нас у Зону! — зметикував Хроня. Він уже зрозумів, що з цього пляшкоїда задарма нічого не вичавиш.

— А куди вам треба? — Чмак перестав жувати. — Якшчо недалеко — то о'кей, а якшчо далі — то за окрему платню!

Хроня глянув на два гудзики, які залишилися на пальті, і сказав:

— Добре, якось розрахуємося. Проведи хоч до першого села.

— Чмак! — чмакнув гудзиком пляшкоїд. — Гайда!

Цур і Пек

Чмак ішов попереду, залишаючи за собою у снігу дві прокладені його кривими ногами борозни. За ним клубочилася пара і чулося шипіння, наче хтось поплював на праску. Хоч він ледве сягав Хроні до коліна, йшов так швидко, що хлопець аж захекався, намагаючись не відставати.

Чмак довго вів їх уздовж огорожі — стовпів, поплутаних колючим дротом.

Нарешті біля одного стовпа він зупинився. Хроня побачив там невеличкий лаз, під яким була викатана у снігу льодяна гірка. Видно, Чмак

постійно ним користувався, бо впевнено впав на спину і з'їхав у вибалок за огорожею.

Ставши на ноги, він махнув рукою:

— Гайда!

Хроня з Рексом покотилися за Чмаком. Він повів їх далі полем. Рекс насторожено озирався, готовий у будь-яку мить захистити хлопця. Декілька разів їм траплялися дивні сліди на снігу – ніби собачі, але у декілька разів більші. Рекс принюхувався до них і тільки занепокоєно крутив головою – вони не пахли ні собакою, ні вовком, а чимось таким, від чого у Рекса хололо всередині.

Одного разу їм довелося перетнути розчищену дорогу. Нею саме їхав автобус.

— Пригніться, – сказав їм Чмак. – Це вахтові на роботу поїхали.

— А які у вас, таксаать, справи у Зоні? – запитав Чмак, коли вони рушили далі.

— Не твоє діло, – буркнув Рекс.

Хроня промовчав.

Чмак ще декілька разів пробував випитати, куди та навіщо йдуть Хроня з Рексом, але вони мовчали. І Чмак облишив спроби.

Нарешті попереду забовваніли якісь будівлі.

— Ну, ось і перше село, – прочмакав Чмак. Він усе ще жував гудзика. – Я своє, таксаать, відробив – на цьому привіт!

— Зачекай! – зупинився Хроня. – А як у ньому ніхто не живе?

— А що мені до того? У вас свої плани, у мене – свої, – Чмак мстиво примружився, аж його безбарвні каламутні баньки стали маленькими.

— А тут десь переночувати можна?

— Спробуйте! – І Чмак пірнув у найближчий замет, лишивши після себе дірку завбільшки як лисяча нора.

Хроня поправив заплічника з нехитрим своїм скарбом і запитально глянув на Рекса.

— Ходімо, – сказав пес Рекс. – Будем пробувати...

Перша хата скраю села була забита дошками. Друга і третя теж. У них вже давно ніхто не жив, бо дошки геть зчорніли від морозів, дощів та спеки.

Але їм таки вдалося знайти хату, в якій світилося. До порога від хвіртки вела розчищена доріжка.

Хроня тихенько постукав у двері. За дверима почулося шарудіння і невдоволений голос запитав:

— Хто там?

— То я – Хроня і пес Рекс, – невпевнено мовив Хроня.

— Яка ще Тоня? – невдоволений голос погучнішав. – Тьотю Асю з «Асом» я знаю, а тьотю Тоню з фервексом не знаю!

— Відійди, глухий пню, – почувся інший голос. – Дай я відчиню двері!

— Якась Тоня... Фервекс, фервекс... щось не пригадую, від чого він, – далі бурмотів невдоволений голос. – Від чого той фервекс?

— Від старих глухих дурнів! — сказав другий голос, і двері відчинилися.

На порозі стояв маленький сивий дідок з довгою бородою у білій сорочці майже до п'ят. У руці він тримав газову лампу, яка світила, наче електрична. Він приязно посміхнувся і сказав:

— Заходьте, переночуйте.

Перемерзлих друзів двічі запрошувати не довелося. Вони ступили до маленької кімнати, охайно прибраної. Одразу запахло чимось рідним і знайомим: сухими травами, соняшником, старим деревом, піччю.

Хроня зняв заплічника й огледівся. По стінах висіли пучечки різних трав, кетяги сухої калини та горобини. Під вікном стояв довгий дерев'яний стіл і такі ж лавиці. В печі голосно і радісно гутотіло полум'я, кидаючи на стіни червоні й жовті відблиски крізь нещільно причинені дверцята.

Тут Хроня завважив і другого дідка. Він був би точною копією першого, аби не тоненькі вербові гілочки з бруньками, які росли у нього... на голові.

Дідок з бруньками запитально дивився на Хроню, склавши руки за спиною. А потім не витримав:

— Ну, показуй той фервекс, хоч ти і не тьотя Тоня.

— Та ні, — знітився Хроня, — то не фервекс — то пес Рекс, — і показав на Рекса.

— Га? То ти нічого не рекламуєш?

— Ні, — розвів руками Хроня.

Дідок з бруньками одразу втратив інтерес до Хроні.

Зате перший господар сказав:

— Не зважайте на нього. Він у мене на тій рекламі того... І виразно покрутив пальцем біля скроні. — Менше з тим. Сідайте, будемо вечеряти. А! — похопився він, — я забув познайомитись. Мене звати Пек, брата — Цур.

Хроня з Рексом сіли до столу. Перед ними, наче з-під землі, з'явилися полив'яні миски, повні пахучої гречаної каші з маслом. Цур і Пек теж сіли до столу.

Цур поставив перед собою малесенький переносний телевізор. Телевізор працював.

Це, вочевидь, дуже розсердило Пека. Він почервонів, наче заслінка у печі, схопив великого кухонного ножа і покравяв телевізор спочатку на скибки, а потім і зовсім покришив його, наче варене яйце курчатам.

Цур втягнув голову в плечі і спідлоба дивився, що виробляє з телевізором Пек.

А Пек тим часом згорнув у купку те, що залишилося від гарнюнього маленького телевізорчика, відкрив заслінку і викинув у піч.

Тоді Цур ображено виліз з-за столу. Сів на ослінчика перед піччю, а миску з кашею поставив на коліна.

Потім сягнув рукою у піддувало і витяг з нього іншого, ще меншого, телевізорчика.

На екрані саме артист Богдан Бенюк їхав по селітру.

Цур вдоволено засопів і запхав до рота повну ложку гречаної каші.

«Е-е-е, – подумав Рекс, – це не прості дідки!»

Тим часом з чагарників, що росли напроти хати, скрадаючись, ви-йшла дивна постать з тонкими ніжками і круглим черевом. Вона тихенько додибала до вікна і зазирнула до хати. Побачивши те, на що вона сподівалась, потворка пірнула у найближчий замет.

Коли незвичайне шипіння, що супроводжувало кривоногого пузання, подаленіло, – запала тиша.

Місяць тонким серпиком визирнув з-за хмари і освітив блискучий сніг, що вкривав неозоре порожнє поле, серед якого зовсім самотньо світився маленький вогник.

Ацетонова банда

Хроню Цур із Пеком поклали на печі. Рекс улігся на килимку біля порога.

Щось непокоїло пса. Всі вже поснули, а він лежав і згадував. Якось дивно поглядав на Хроню Чмак. Якісь дивні були оті сліди на снігу. Та й взагалі, щойно вони ступили у Зону, Рекс відчув невловиму загрозу, яка висіла в повітрі.

І його передчуття справдилися: надворі пес почув обережні кроки. Одні, другі... Ого, аж п'ятеро чоловік скрадалися під вікном.

Рекс піднявся і носом обережно відхилив фіранку... Перед дверима стояла купка людей. У кожного в руках були якісь палиці...

Серце у Рекса мало не вискочило – то були не палиці, то була зброя.

Рекс одним стрибком опинився біля Хроні і стягнув з нього пошитку з клаптиків ковдру.

– Що? – спросоння злякався Хроня.

– Тс-с-с! – Рекс уже будив Цура і Пека.

За мить усі були на ногах.

– Хто це? – пошепки спитав Хроня.

– Погані хлопці, – сказав Пек похмуро. – Їх тут багато всяких і різних. Ми їх не боїмося, бо нам вони нічого не можуть зробити. А от вам треба заховатися.

Пек відкрив духовку збоку печі і сказав:

– Лізьте і сидіть тихо!

Хроня витріщив очі:

– Куди «лізьте»? Вона ж маленька! А по-друге, ми там спечемося!

Та Пек, не слухаючи, уже запихав до духовки Рекса. Хроня покрутив зачудовано головою, але поліз слідом. На диво, там не було ні тісно, ні гаряче.

Не встиг Пек заціпнути гачка на дверцятах духовки, як у хату постукали. Спочатку тихо, а потім сильніше і сильніше.

Удаючи, що позіхає зі сну, Пек підійшов до дверей і спокійно спитав:
— Ну, кого ще там знову принесло?
— Відкривай, міліція!
— Міліція? Яка ще міліція? – тягнув час Пек, дивлячись, як Цур запихає до печі Хроного заплічника.

<...>

Цю банду привів Чмак, але Цур і Пек заховали Хроню та Рекса, а самі перетворилися на червону ртуть, чим неабияк налякали Ацетона. Пек зібрав харчі в наплічник Хроні.

— Що, нам уже йти? – спитав хлопець.
Пек ствердно кивнув.
— Спасибі... – почав було Хроня, але Пек його перебив:
— Не треба, – краще послухай. Йтимете лише вдень. Ночуйте у покинутих хатах. Ось тобі вуглинка. Треба буде погрітися – кинеш через плече.
— Що, вона теж атомна?
— Ні, вона з нашого вогнища, – Пек кивнув на піч. – ЦЕ ВІЧНЕ ВОГНИЩЕ РОДУ, яке ми з Цуром підтримуємо і охороняємо. Біля нього грілися усі твої предки, Хроню. Але про це потім. До Покинутого Міста доберетеся за два-три дні...

Хроня гостро глянув на дідка: звідки Пек знає, куди йому треба? Він же нікому не казав, що йде до Покинутого Міста!

— Я багато чого знаю, – помітивши Хронин подив, сказав Пек. – Але не все кажу. Ми ще зустрінемося. Тоді й вуглинку віддаси. З Зони її вносити не можна. Ну, час рушати.

У Хроні на язиці крутилося багато запитань. Наприклад, яке це таке вічне вогнище роду? І які предки? Але Пек рішуче подав йому заплічника і підштовхнув до дверей.

* * *

Покинуте місто

Година швидкої ходи – і перед ними забовваніли коробки міських багатоповерхівок. Підійшовши ближче, Хроня вражено зупинився.

Перед ними було мертве місто.

Сніг лежав на дахах, на балконах, у проїмах вибитих вікон, на дитячих майданчиках. І трохи висвітлював чорні провалля порожніх віконних рам та роззявлені роти під'їздів.

Пригнічені побаченням, Хроня з Рексом довго шукали потрібну вулицю.

Нарешті знайшли табличку з назвою.

— Вул. Леніна, – задерши голову, прочитав Хроня. – Це тут.

Хлопець витяг із кишеньки заплічника папірця, на якому записав адресу. Хоч адресу ту давно знав напам'ять.

— Будинок тридцять один, квартира двадцять три, — прочитав він уго-
лос.

Сніг перед цим будинком був потоптаний.

Хроня зайшов до під'їзду. Ліворуч, біля входних дверей прибиті дві
цифри з білого металу: 23.

Хроня постояв, дослухаючись. Потім притулив вухо до дверей. Йому
почулося, наче за дверима хтось дихає. Шерсть на Рейсовому загривку
наїжачилася, і пес загарчав.

— Там хтось є? — спитав Хроня пошепки. Але Рекс не встиг відповісти.
Двері раптом прочинилися, і зі щілини висунулося дуло гвинтівки.

— Ану, руки! — сказав хрипкий голос.

Рекс почав несамовито гавкати. Хроня перелякано підняв руки, лише
крук і далі незворушно сидів на Хрониному плечі.

Двері прочинилися ширше, з них визирнув бородань у чорній плете-
ній шапці, насунутій по самі очі. Побачивши, що за Хронею нікого нема,
бородань відступив від дверей, не опускаючи гвинтівки, і наказав Хроні:

— Захаді!

Рекс перестав гавкати і зайшов за Хронею. Бородань не заперечував.
Він замкнув за ними двері й провів до кімнати. Поставив гвинтівку біля
себе і сів на стільця.

— Ну? — запитально дивився він на хлопця.

— Ви тут живете? — тремтячим голосом запитав Хроня. — Тобто, за-
вжди тут жили?

— Ну?

Хроня замовк. Він опустив голову і втупився у підлогу.

— Ладно, — сказав бородань. — Мене зовут Джохар. Чаю хочеш?

Хроня підвів голову. Очі у бороданя потепліли, і він уже не здавався
таким непривітним.

— Хочу, — сказав Хроня.

Новий знайомий повів Хроню на кухню. Там стояла маленька залізна
плита — буржуйка. На ній грівся чайник.

Джохар виклав на стіл хліб, цукор, ще щось їстівне.

Від їжі і тепла Хроня розімлів.

Раптом Джохар підвівся і обережно визирнув у вікно. Стиснув гвин-
тівку, яку так і не випускав з рук, і повернувся до Хроні:

— Тс-с-с!

Тихо ступаючи, підійшов до дверей і прислухався. Тепер і Хроня
почув у під'їзді чийсь кроки. У двері неголосно постукали.

— Хто? — спитав Джохар.

— Джохар, вийди, побазарить нада, — почув Хроня начебто знайомий
голос.

Джохар повагався, але все-таки відімкнув двері. Хроня з Рексом ви-
глядали з кухні.

На сходах стояв Ацетон у чорній дутій курточці, яка відстовбурчува-

лася від схованої під нею зброї. Коли він знову заговорив, у його голосі вчувалася загроза.

— Ну? – Джохар не приховував своєї ворожості.

— Джохар, ми з тобою дружно живем, правда?

— Ну?

— Отдай пацана. Ми знаєм, що він тут.

Джохар мовчав.

— Джохар, – знову почав Ацетон, – у нас свій бізнес, у тебе – свій. На фіг тобі розборки, а?

— Нет, – сказав Джохар. – Ухаді!

— А ти подумав?

— Падумав.

Тут з-за Ацетона вискочив Чмак. Він закричав, показуючи пальцем на Хроню:

— Он він, я його бачу!

І раптом Джохар зробив щось несподіване – розмахнувся своїм важким військовим черевиком і дав Чмаку такого копняка, що той вилетів з під'їзду і зарився у кучутуру снігу, аж за ним зашкварчало.

А тоді Джохар з усієї сили хряпнув дверима перед носом в отетерілого Ацетона.

— Гей, чечня! – гукнув той у закриті двері. – Ти ще пожалкуєш!

Він пішов подвір'ям, раз-по-раз оглядаючись на Джохарове вікно. А Джохар стояв і дивився на нього, аж поки той зник за рогом. Потім відвернувся від вікна і глянув на Хроню:

— Стрелят умєєш?

— Н-н-ні.

— Ухадит нада.

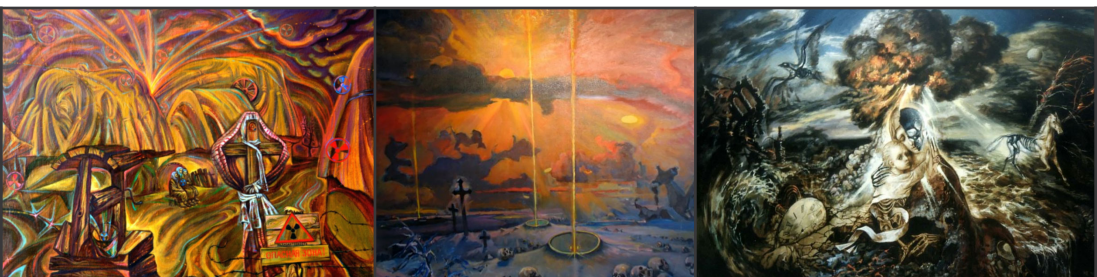
Джохар поскладав до торби якісь речі, взяв гвинтівку і махнув Хроні, щоб той ішов за ним. У кімнаті, що вікнами виходила на протилежний бік будинку, обережно відкрив вікно, роздивився довкола і вистрибнув на сніг. Хроня з Рексом стрибнули за ним. Та не встигли зробити й двох кроків, як з-за рогу вигулькнув Чмак. Побачивши втікачів, він шмигнув назад, щосили волаючи:

— Тікають! Тікають! Вони тікають!

Суцвіття культур

Темі Чорнобильської трагедії свої твори присвятили не лише письменники, а й художники, музиканти. Міні-альбом «Vidlik» української фолк-електронної співачки ОНУКА містить 5 україно– та англomовних пісень, в яких йдеться про ті страшні події.

Біль і приреченість людей, випалена земля, образи-символи з глибоким психологічним змістом закладені в картинах українських художників Володимира Плітіна «І впала зірка Полину», Микола Бондаренка «Трагедія Чорнобиля», Юрія Нікітіна «Чорнобильська Богоматір».

Зона відчуження постає в різноманітних образах й у вуличному графіті.

Дерево термінів

Зона відчуження (Чорнобильська зона) – заборонена для вільного доступу 30-кілометрова територія навколо Чорнобильської АЕС, що зазнала інтенсивного забруднення радіонуклідами внаслідок аварії у 1986 р.

Літературна прогулянка

Галина Малик в розмові з Наталкою Мелетич розповіла цікавий випадок про читачів її повісті «Злочинці з паралельного світу»: «Коли вийшли мої перші «Злочинці...», мене запросили в Ужгородську школу-інтернат на виступ. Зателефонувала вчителька і сказала: діти дізналися, що я живу в Ужгороді, і тому просять мене прийти на зустріч. Це був восьмий клас. Зустріч була довга й цікава, хоч і нелегка – з теми безпритульних дітей і тварин. А коли я вже рушила йти, двоє хлопців пішли провестися до автобусної зупинки. Виглядає, вони хотіли розповісти мені, як сталося, що ми зустрілися. Один із них узяв книжку в бібліотеці. Але розповідав мені про це його товариш. «Ви уявляєте, – казав він, – я вже сплю, а він (киває на друга) торсає мене і шепоче: “Та ти не спи, ось послухай, що тут написано!! Це ж про нас!” І так півночі не давав мені спати, поки не дочитав до кінця! А потім уже ми всі почали за ним читати!»

АКТИВНОСТІ

Комунікація

1. Що найбільше вас вразило в повісті «Злочинці з паралельного світу»?
2. З якою метою Хроня йде до мера міста?
3. З ким товаришує Хроня?
4. Чому Хроня став безпритульним?

Аналіз та інтерпретація

5. Визначте ключові проблеми, порушені авторкою у повісті.
6. Доведіть, що ця повість пригодницька.
7. Укладіть таблицю персонажів твору. Визначте, які є головними, а які другорядними, які реальними, а які вигаданими (казковими). Обґрунтуйте свою відповідь. Як змальовує їх Галина Малик?
8. Створіть гроно рис характеру Хроні за власною схемою:

ГОЛОВНИЙ ГЕРОЙ – ВЧИНКИ – РИСИ ХАРАКТЕРУ – ВНУТРІШНІЙ СВІТ – СТАВЛЕННЯ

Проаналізуйте мову твору. Якими є діалоги персонажів?

Використовуючи вибіркове читання, зачитуйте епізоди з описом мертвого міста. Чому його називають мертвим?

Творче самовираження

Напишіть коротке есе «Мое ставлення до бездомних людей і тварин»

Цифрові навички

Знайдіть в інтернеті більше інформації про Чорнобильську катастрофу і її відображення у мистецтві.

Дослідження і проєкти

Підготуйте коротке повідомлення про наслідки Чорнобильської катастрофи.

Життєві ситуації

Висловіть власні міркування щодо поведінки, вчинків Хроні і Шкірі?

Як можна запобігти знущанню над бездомними тваринами і боротися з такими, як Шкіря?

НАТАЛІЯ ДЕВ'ЯТКО

Нар. 1983 р.

Наш світ – найбільше диво, він повний чарівництва і говорить до людини сотнями голосів, тільки треба навчитися бачити ці дива навколо себе і чути, про що розповідає тобі світ.

Наталія Дев'ятко

Українська письменниця, перекладачка, журналістка Наталія Дев'ятко народилася у 1983 р. у м. Дніпропетровську (нині м. Дніпро). Навчалася в Дніпропетровському національному університеті імені Олеся Гончара та Запорізькому національному університеті. Сфера її діяльності – журналістика, редакторська та викладацька робота, наукові дослідження. Авторка веде блог рецензій та відгуків на твори для дітей «Книжкова Скриня», координує літературні конкурси, веде активну громадську діяльність.

У творчому доробку Наталії Дев'ятко психологічна проза, фантастика, фентезі, казки для дітей та юнацтва. Широку популярність здобули її трилогія *«Скарби примарних островів»* (2011-2020), роман *«Злато Сонця, синь Води»* (2014), повість *«Легенда про юну Весну»* (2015).

«Для мене письменництво – це подорож по ще незвіданому світу, можливість записати те, що там побачиш і відчуєш», – каже письменниця. Наталія Дев'ятко експериментує із жанрами, творить особливі художні світи, де переплітаються реальність та уява, оживають герої легенд та казкові істоти, поряд діють добрі й не зовсім шляхетні герої. Авторка в кожному з персонажів втілює частинку власної душі, роздумів про життя, шукає відповіді на сутнісні питання.

Легенда про юну Весну (2015)

Твір як квітка

«Легенда про юну Весну» – фентезійно-пригодницька повість, в якій паралельно розгортаються дві сюжетні лінії. Перша – розповідь про дітей, які втекли з табору відпочинку, щоб зустріти світанок на березі моря. Друга – розповідь вожатого Валентина про дівчину Вею-весну та казкову історію, яка відбулася в місті Дайрані. Протистояння добра і зла, жорстокості й людяності, магії і світла – основа казки. Вея, Тінтірлат, Лалолант протистоять Явконду і чаклунці Грейж. Герої проходять випробування й постають перед моральним вибором. Не всі вибирають правду і вірність, хтось обирає зраду і владу.

Авторка порушила складні питання щирості й корисливості, справжності й фальшу, здатності жертвувати, знаходити сили для прощення чи бути непримиренними.

Легенда про юну Весну (2015)

Повість
(Уривки)

Барви емоцій

Хто з фантастичних персонажів сподобався/сподобалася дітям? А хто не сподобався/не сподобалася? Чому?

На крилах читання

Здавалося, відлуння наказу королеви Тінтірлат ще не стихло.

Христина дивилася на вогонь багаття, яке вони склали, щоб відігнати ніч. Влад натягав гілок і водоростей найбільше за всіх, і тепер діти просто підкладали сухі гілочки, підживлюючи полум'я. Валентин відмовився залишати їх самих, допоміг розпалити вогонь, і це було першим кроком до їхнього порозуміння, а ще казка про кохання і двобой.

Маленьке, проте живе вогнище затьмарювало яскраві зірки. І ввижалося, ніби не у казковій оповіді, а тут, під цим оксамитовим небом, зупинила королева двобій, що мав скінчитися смертю.

Але такі думки надто неймовірні...

– А мені більше подобається Явконд. Він крутий, – Христина здригнулася від слів Влада. – Я б його раз! Раз!

Хлопчик показав, як би він розмахував мечем. Ангела притулилася до дорослого, позіхнувши крадькома: все ж не дурні люди визначили час відбою.

Вожатий всміхнувся.

– Не сумніваюся. Проти тебе він не протримався б і п'яти хвилин.

– Тю! Лаолант його перший поранив, – Митьку зовсім не хотілося спати. – Явконд – шахрай. Він у червоне вирядився. Владе, коли додому повернемося, я твою футболку візьму, коли піду Жоркіну піку бити!

– Хто тобі її дасть! – пирхнув Влад. – У тебе в самого червона майка є!

– А мені більше подобається королева Тінтірлат, – Христина відвела погляд від полум'я, та полум'я не залишило її очей.

Ім'я королеви пролунало мелодійно, ніби саме було втіленням чарівництва.

– Вея краща. Вона так танцює... – Ангела знову солодко позіхнула, вожатий погладив її по голові, як улюблену доньку.

– А хто вам більш за всіх подобається? – запитала Христина у дорослого.

– Мені важко судити, я ж бо знаю, що було далі.

– І ми хочемо знати, що буде далі, – відгукнулась Ангела, пообіцявши собі, що не засне, доки не дослухає легенду до кінця.

– Далі... – замислено повторив Валентин.

У багатті луснула товста гілка, і струменем злетіли золоті жарини.

* * *

Лаолант видужав швидко, бо про нього піклувалася Вея. Поцілунки завжди кращі від ліків: так вважали і він, і вона.

Обидві родини схвалили союз, і незабаром зіграли весілля.

Друзі ще не бачили ні Лаоланта, ні Вею такими гарними, вони неначе випромінювали кохання і віру в щасливе майбуття. Мов білосніжні лебеді, закохані схилялися перед батьками, присягалися в вірності, і цілувалися, тепер вже не потай.

Щастя... Один з найщасливіших днів. Сонячний, безхмарний і не політньому прохолодний.

Здавалося, цей день неможливо забути і зрадити...

Здавалося...

Але сьогодні закохані купалися в радості, а на білому вбранні поки не залишилося слідів розчарування. Плями, які не змити ні прощенням, ні каяттям.

Вея і Лаолант поїхали у Дайран на наступний бал вже як чоловік і дружина. Заручені темною ніччю, вони дякували королеві Тінтірлат і Королеві-Ночі.

Й обидві королеви оберігали їхнє щастя.

В ясну днину весілля Лаоланта і Веї Явконд не бачив сонця. Світло дня не торкалося його обличчя вже багато днів.

В'язниця. Глухі стіни чи відсутність вітру – що гірше для того, хто не знав неволі?

Королева Тінтірлат сувора. Та вбивство не відбулося, а в дуелі ніхто не роздивився підлості. Засудивши дуелянта на мовчазну самотність, королева не відміряла строк покарання, принаймні, не сказала про нього Явконду.

Втративши лік часу, Явконд марив Веєю. Дівчина йому снилася, зводила зрозуму, кликала за собою, вабила і зникала.

Він прокидався у темряві, тільки капала мертва вода, що не знає часу і жалю. Текла, як життя. Як його життя, яке минало поза стінами темниці. Без нього.

Нагорі свята змінювали бали, нові юні серця запалювалися коханням і билися в такт. А в серці Явконда кохання переродилося в пристрась, в чорну жагу, перегоріло, стаючи отрутою.

Сонце могло випарувати отруту, поки вона не настоялася, та сонце не зазирає під землю.

Лаолант і Вея оселилися в маленькому будиночку в тихих володіннях чоловіка. Вони весь час проводили разом, здавалося, вони не розлучаються ні на хвилину.

Ставши світлом один для одного, вони освітлювали світ спокоєм і благодаттю, наповнюючи його чарівництвом.

Посаджені закоханими квіти, коли їх зрізали, не в'яли тижнями і пахли так, наче щойно принесені з саду. Хмари, обтяжені градом, не закривали небеса, а дощі, сильні і недовгі, дзвінко били по листю.

Диво йшло разом із закоханими, залишаючи непомітні легкі сліди. Варто тільки прислухатися, замовчати, відволіктися від буденних думок, і світ звучав дзвіночками в лугових травах, сопілкою в світлих дібровах, барабанами в пухканні спілих грибів-дощовиків.

Чари жили в пір'ї птахів й осипалися з хутра звірів, залишаючи на землі золотавий пил. Та зібрати це золото ніхто не прагнув. Не викувати перстень з такого золоту, та ступаючи по ньому, не пам'ятаєш зла, і навіть зло не вірить у власне існування.

Лише дітей поки не давало сонце молодят. І подеколи Лаолант діставав суху квітку, схожу на щербате серце. Задумливо дивився на неї, поринаючи у єдину таємницю, якою не поділився з коханою.

Скінчилася осінь, королівство пережило м'яку зиму. Прийшла весна. Двері темниці відчинилися перед Явкондом у час барвистого цвітіння тюльпанів.

Ніхто не зустрів його, ніхто не вітав, ніхто не став для нього вісником волі.

Явконд пішов з Дайрану пішки, не озираючись. Він ще не знав, що частина його багатств безслідно щезла, як і деякі, кого він вважав вірними друзями.

Колишній кращий дуелянт королівства ішов в бік сходу, до своєї фортеці.

Він ненавидів сяюче світило, що дивилося на нього, як на нікчому, застигло очі злими сльозами. Ненавидів Лаоланта, який виявився слабким супротивником. Ненавидів королеву Тінтірлат за добро, поставлене понад власний закон. І навіть Вею ненавидів, хоча ще більше жадав зустрічі з нею.

Природа оживала, прокидаючись від солодкого прохолодного сновидіння, та Явконд не бачив різнобарв'я. Біле марево відчаю застеляло погляд.

Мелодійний голос покликав його на ім'я, і марево вмить злетіло. Явконд ледь не захлинувся світом, що виплеснувся на нього.

Голос повторив його ім'я. Жінка, що з'явилася нізвідки, обходила спантеличеного чоловіка колом.

Королева Грейж. Висока, струнка, овіяна льодистою, нелюдською красою. Жінка, про яку говорили більше, ніж про всі бали королеви Тінтірлат. Тому що боялись.

– Здравствуй, – привіталася королева Грейж.

– Здравствуй, – відповів Явконд, спокійно, дивлячись їй в очі.

– Я можу повернути, як було, – вона посміхнулася.

Явконд мовчав, розуміючи, що лише чари Грейж не дають відчаю вчепитися в нього знову.

– Побори мене.

Чаклунка зірвала дві травинки, в її руках стебельця вирости, стаючи гострішими за метал. Смарагдові мечі увіткнулися в землю.

Безумство... Навіть до ув'язнення він би не зміг перемогти королеву Грейж. Людина не може здолати чаклунку...

Явконд витяг ближчий меч.

* * *

– Не треба! Не розповідай далі!

Анжела тремтіла, дорослий обійняв дівчинку, заспокоюючи.

– Але ж ще нічого жахливого не сталося, – трохи здивувався оповідач.

– А королева Грейж – добра фея? – розлютилася Христина. – Нащо вона в цій історії?

Вожатий печально подивився на Христину.

– Без неї не було б, про що оповідати. Лише коли всі, кому судилося стати частиною історії, сходяться, – лише тоді струмочки стікаються в море, і воно може змінити світ.

Діти не зрозуміли дорослого, та слова дивно відлунилися в темряві, тому вони не заперечили, не засміялися. Справжнє море безтурботно перекочувало гальку.

– Але ж Явконд переможе, так? – дещо боязко запитав Влад.

Вожатий зітхнув.

– Мені шкода засмучувати тебе, Владе, але Явконд не переміг. Місяці ув'язнення без сонця і свіжого повітря, отрута ненависті... Двобій чарівними мечами, що відгукуються на кожний рух душі... Улюбленою зброєю королеви Грейж! Можливо, єдиною, яка могла її поранити...

Бо чаклунка завжди билася по-справжньому, – дорослий замислився. – Явконд не міг виграти, та королева Грейж не взяла з нього ані слова, ані клятви. Накинула переможеному на плечі прозорий плащ і перенесла Явконда до брами його фортеці. І залишила, знехтувши.

Він знову замислився, і діти чекали, притихло навіть море.

– Але я б хотів розказати зараз не про Явконда, – знову поринувши у думки, натхненно мовив Валентин.

* * *

Вея і Лаолант жили в злагоді, не даючи приводу для тихих злих розмов. Та дедалі частіше діставав Лаолант засохлу квітку, яка майже втратила колір, вдихав примарний духмян і згадував золоторогого оленя.

Мрія про дивовижного звіра затьмарювала золото чистої любові, полонила розум і пам'ять. І одного весняного дня він прокинувся досвіт, узяв лук, поцілував кохану, що посміхалась уві сні, і пішов шукати золоторогу тварину.

Вея спала так солодко, що лише зітхнула, відпускаючи чоловіка у безстрокову подорож.

Лаолант їхав лісами і луками, залишаючи королівство позаду. Дихали холодом гори, але подорожній не збирався дряпатись стрімчастими засніженими схилами.

Іноді йому здавалося, наче тінь оленя майорить попереду. Лаолант прищорював коня, намагаючись наздогнати звіра. Та лише стукіт копит

приносив безтурботний вітер.

Далеко від дому, ніким не впізнани, Лаолант забував рідний край, і навіть жодної вістки не надіслав Веї.

Шлях привів його на круті прибережні скелі чужої країни.

Однак не чув голосу моря Лаолант, стукіт копит золоторогого красеня бився в причарованому мрією людському серці.

Вея прокинулась раптово, щойно світанкова тінь чоловіка зникла за пагорбом. Босоніж вибігла на подвір'я, та сонце, що сходило, не говорило до неї, мовчали птахи, мовчали трави.

Похнюпившись, ішла покинута дружина у спустошений дім. Такий холодний і чужий. Вея тоді не знала, наскільки крижаним стане її гніздечко, яким шаром снігу воно вкриється, як не витримає обіймів зими.

Дівчина гуляла улюбленим садом, ловила рожеві сніжинки яблуневих пелюсток. Вона чекала на повернення коханого. Чекала день, чекала два, чекала, коли осипався яблуневий цвіт і розквітав бузок.

Поза очі її називали вдовою, та ніхто не засуджував Лаоланта. Бо ніхто не бачив його з тої пори.

Птахи прилітали в сад, що шелестів сумом, але чари більше не жили в їхньому пір'ї, і золото не осипало траву іскристими зірочками.

Королева Тінтірлат надсилала листи, але Вея спалювала їх, не відкриваючи. З'явитися на балу одній здавалося зрадою.

Вея відчувала під серцем дитину і дарувала любов тій, яка ще не народилася, сподіваючись, що дитя буде схоже на Лаоланта.

Явконд одним з найперших дізнався про зникнення суперника. Лютий на тих, хто його зрадив, він не зустрічався навіть з вірними, не впевнений, що вони не злякаються гніву королеви, спроможного зачепити і їх ненароком.

Сова ухкала у нього за вікнами замість співів солов'я.

Одне ув'язнення змінило інше, і покарання, накладене на самого себе, було ще жорстокішим.

Явконд повертав втрачену майстерність, не помічаючи, як змінюються його очі. І прислужникам здавалося, неначе іноді звичайний меч хазяїна перетворюється на смарагдовий, а за його спиною яскравіють чарами червоні крила.

Жах вселяла присутність Явконда, що став безжальним і підступним. Краса його не вмерла, але назавжди змінилася, а молодість залишилася поза часом.

Якщо раніше він вбивав лише на дуелях, то тепер життя, як і біль, перестали мати значення. Пошкрябаний смарагдовим мечем чаклунки, Явконд перестав відчувати і свій біль, і чужий. Різнокольоровий світ перевернувся, впав, залишивши цілісним єдиний уламок минулого – пристрасть до Веї.

І коли в палаці з невагомими шпильями гриміло нове свято, білявий вершник мчав до будиночка Веї, щоб вкрати дівчину.

Сова летіла за ним.

—

Валентин задивився на полум'я і втратив нитку оповіді. З найближчого дерева злетіла, ухнувши, тінь. Діти здригнулися.

— Несправедливо це, що Лаолант поїхав, — прослідкувала за тінню Христина.

— А вам не здається, що його причарували? — запитав Влад, кинувши на вожатого благальний погляд, щоб підтвердив здогадку.

— Вірно, Лаоланта причарували, — всміхнувся Валентин. — Але ж не обманом, хіба ні? Чи він не сам обрав, з ким залишитися: з коханою чи з колишнім вільним життям мисливця?

— Для нас це надто складно, — але Анжела подумала, перш ніж відповісти. — Хай Христина каже, вона найстарша.

— На два дні старша від Влада, — ухилилася від відповіді подруга.

— А я їсти хочу, — втрутився Митько.

Діти розсміялися, але дорослий замислився.

— Ходімо, пошукаємо, — він підвівся.

— Як чайки будемо дохлу рибу жерти? Чи гладку чайку підсмажимо?

— Влад струсив з шортів сухі водорості.

— Не смій так говорити! Чайки — це душі загиблих моряків, мені тато розповідав!

Христина штовхнула друга, але не розрахувала силу, і якби не дорослий, Влад би всівся у багаття.

— Обережно, діти, — вожатий суворо подивився на дівчинку.

— Ти що, здуріла! — налякано ощирився Влад.

Христина зніяковіла: вона не бажала, щоб так сталося.

— Вибач, я не навмисно. Владе?..

Хлопчик відвернувся. Незрозумілий розбрат опалив його крилом сильніше, ніж міг підпалити справжній вогонь.

— Ходімо до моря, — занепокоївся Валентин, прямуючи до води.

Діти знайшли ще живу рибу, яка застрягла між каменями. З неї справили скромну пізню вечерю. Хліба не було, а ось солі скільки завгодно — море поряд, саме повітря сіллю насичене.

Дмухаючи на ароматну рибу і перехоплюючи гарячі шматочки, діти слухали голос Валентина, ідучи по ньому, наче крученою стежиною, все далі і далі.

Явконд, звісно ж, вкрав Вею і, наче вітер, домчав здобич у свою фортецю. Пропажу виявили лише на ранок, як і кров на подвір'ї.

Двоє заступилися за господину, але тепер не могли розповісти, хто винен в нічному злодійстві.

Чутки поповзли по королівству, Явконду приписували зникнення Ла-

оланта. Але брама негостинної фортеці залишалася зачищеною для цікавих очей, а ризикувати життям і свободою заради пліток не вистачало сміливості.

Вея жила, неначе королева, вбрана у шовк. Найчастіше в червоний, який так любив Явконд. Посміхаючись вдень, вона ридала вночі. Господаря фортеці дівчина бачила лише за обідом, та ще, як стояла біля вікна, коли він їхав на цілі дні.

Явконд залишав домівку все частіше. Птахи збиралися в зграї, готуючись до перельоту на південь, раніше цього року, ніж зазвичай.

Вея здіймала руки до лякливих зграй, бажаючи взяти її з собою, але птахи не підлітали до вікна, а думки про дитину не дозволяли зробити крок вниз.

Віднедавна Вея перестала вірити в легенди ті чарівний порятунок.

Що ж трапилось з Лаолантом? Море заступило йому шлях, обіцяючи загибель, якщо він підніметься на корабель. Море знало про минуле і майбутнє більше, ніж люди. І кораблі-привиди нерідко кидали якорі в його гаванях. Народжували жах, та не прокльони і стогони, як могли б, якби море не потопило справжні врегати і бригаанти разом з їхніми капітанами.

Лаолант приходив на скелі три дні і три ночі, і коли третьої ночі зійшов місяць, він побачив на березі жінку з ніжним, та холодним поглядом чаклунки.

– Ти шукав мене, – сказала королева Грейж.

– Я шукав золоторого оленя, – заперечив мисливець.

Королева Грейж дзвінко засміялась.

– Але це мій олень, і квіти, що ростуть під моїми вікнами, схожі на щербаті серця. Ти шукав мене, Лаоланте.

Чаклунка підійшла до нього і поцілувала, напуваючи серце холодом, та не віднімаючи волю і пам'ять.

– Бажаєш повернутися до коханої чи спочатку побачити золоторого оленя? – запитала вона, відпускаючи Лаоланта.

Мисливець згадав, як давно він не бачив Вею. Вона ж не знає, що з ним і де він. Але мрія була так близько, лише простягни руку...

– Я хочу побачити оленя, – відповів мисливець.

Море звелось, обливши їх роз'яченими бризками. Чаклунка плеснула в долоні, і водне полотно вкрилося кригою.

Темні глибини звільнилися за мить, та, взявшись за руки, двоє зникли раніше.

Такого шторму, як тієї ночі, не пам'ятали навіть сиві діди – жодний човен не повернувся додому.

Палац чаклунки сильно відрізнявся від палацу в Дайрані. Захований в квітучій долині, у буянні дивовижних рослин, він і сам здавався квіт-

кою, що розпускається. Чудесні тварини, що ходили стежками зачарованої долини, не боялися чоловіка: вони рідко зустрічали людей і не знали, що мисливці можуть заподіяти їм зло.

Трохи наляканий Лаолант слухняно ішов за чаклункою. Він захоплювався чарівною долиною і якимось чином знав, що може залишитися тут на довгі роки, майже навечно, не втрачаючи молодості.

Сяюче павутиння лягало на його одяг, створюючи неповторний візерунок. Золоторогий олень покірно схилив голову перед людиною.

По листю вдарили перші краплини дощу, загравши, мов кришталеві дзвіночки.

Краса Грейж більше не здавалася крижаною. Ніжні риси, тонкі брови, ясний погляд. Серце затремтіло, наче невагомі шпилі Дайранського палацу дотягнулися і сюди.

Лаолант сам поцілував чаклунку.

Вже зжали золотий хліб, а в зачарованій долині не пожовтів жодний листок.

Лаолант жив, як мед пив. Полював на золоторогого оленя, і, торкаючись хутра звіра, стріли оберталися на багряні, майже чорні троянди. Чоловік Веї складав букети з цих троянд і дарував господині долини.

Навіяний з дитинства жах перед чарівництвом іноді нагадував про себе, та згодом чари здолали і його. Жах відступив перед їхньою красою.

Він бажав, і бажання одразу збувалися. Йому було добре, тож Вею не кликав у мріях нерозумний мисливець. Ні, він не забував про кохану, та серце не відгукувалося хвилюванням на спогади про неї. І чомусь Лаолант побоювався, що дівчина, схожа на дитя, зустріне його на одній зі стежин зачарованої долини.

Блукаючи серед лісу, Лаолант набрів на озеро, біля якого сиділа королева Грейж. У непорушній воді відбивалося небо, але не чаклунка і не людина.

– Ти вродлива і незвичайна, та я не кохаю тебе, – сказав Лаолант, опускаючись на траву поряд із чаклункою.

– То йди, – вона була спокійніша від водяної гладі. – Ніхто, навіть я, не затримає тебе, якщо ти захочеш залишити долину.

Лаолант не відповів, на воду впав поїдений жовтизною листок, пішли легкі кола. Листок потонув.

– Чому ти не йдеш? – запитала королева Грейж, озирнувшись.

– Як я можу повернутися до Веї після того, як я її зрадив, покинув, не сказавши навіть, чому поїхав?.. – та ні гіркоти, ані ненависті не відчувалося в його мові. – І кохання тут ні до чого.

Чистий, холодний погляд чаклунки дістав до самих глибин душі Лаоланта.

– Якщо так, то я дам тобі владу, Лаоланте. Велику владу, якої у тебе ніколи не було. І дам мету. Величну мету, варту легенд. Але приставши

на мою пропозицію, ти не зможеш відмовитись, а засумнівавшись, загинеш. Краще повертайся до Веї. Вона любить тебе і зможе загоїти рани від мого гострого погляду й твоєї отруйної зради.

Та Лаолант не повернувся до коханої, не зміг... Він заповнив порожнечу зради метою і владою, обіцяними чаклункою.

Але не лише слово Лаоланта зберігала в пам'яті королева Грейж. Явконд теж присягнув їй, погодившись на таку саму пропозицію. Тому так часто їхав він зі своєї фортеці, слідуючи за совою.

Дивний птах вів його крізь марево, приводячи у країни, де розмовляли іншими мовами. Повертаючись назад, Явконд не міг без крилатого провідника знайти пройдені недавно стежки.

Чаклунка називала його королем, а чужі народи стали його підданими. Він називав чаклунку богинею і Посланницею Світла, Дочкою Місяця.

Явконд мав створити для Посланниці Світла армію, зробивши воїнів не чуттєвими до благань, викоренивши жалість з юних сердець. Бо лише юні з ясними очима вбиралися в кольори, обрані Дочкою Місяця.

Ще вчора вони складали пісні, а тепер малювали шедеври на піску не пензлем, а вістрями мечів. Але їхня рука мала не схибити.

Явконд вчив їх, ділячись із молодими творцями тим мороком, який спізнав сам.

Суцвіття культур

Безсмертна «Весна» Сандро Боттічеллі

Італійський живописець Сандро Боттічеллі (справжнє ім'я – Алессандро ді Маріано ді Ванні Філіпепі) у 1482 р. написав картину «Весна». Відродження природи, поєднання минулого й теперішнього – філософія буття, передана через зображення молоді дівчини, яка розкидає квіти. Весна постає серед інших образів юних дівчат і хлопців.

*Сандро
Боттічеллі.
Весна. 1482 р.*

АКТИВНОСТІ

Комунікація

1. Про що дітям розповів вожатий Валентин?
2. В особах яких персонажів втілено добро і зло?
3. Який вибір здійснили Леолант і Явконд?

Аналіз та інтерпретація

4. Складіть план і перекажіть прочитаний уривок. Які емоції ви відчували, читаючи кожен фрагмент? Намалюйте схему, використовуючи смайли навпроти кожного пункту плану.

5. Які дві сюжетні лінії переплітаються у творі? Як вони розмежовані?

Творче самовираження

6. Які проблеми порушено в повісті? Створіть відповідний асоціативний кущ.

Цифрові навички

7. Знайдіть в інтернеті й послухайте «Легенда про юну Весну» у виконанні авторки. Поділіться враженнями.

8. Знайдіть в інтернеті відгуки про повість Наталії Дев'ятко. Випишіть цікаві цитати. Чи погоджуєтеся з думками критиків?

Дослідження і проекти

9. *Робота в групах.* Підготуйте буктрейлер або відеовідгук про повість «Легенда про юну Весну».

Життєві ситуації

10. Чи доводилося вам переживати зраду? Як слід вчинити з людиною, яка зрадила? Чи можна її пробачити? Поділіться своїми міркуваннями.

НІЛ-РІЧАРД-МАККІННОН ГЕЙМАН

Нар. 1960 р.

Ми маємо робити речі прекрасними. Не робити світ потворнішим, ніж він був до нас, не спустошувати океани, не передавати наші проблеми наступним поколінням. Ми маємо прибирати за собою і не залишати наших дітей у світі, який ми так нерозумно зіпсували, обікрали й знівечили.

Ніл Гейман

Барви емоцій

1. Чи хотіли б ви опинитися в іншому, кращому світі? Яким він має бути?

2. Якби у вас була можливість поміняти ваших батьків або близьких людей на інших, ви б зробили це? Якими б мали бути ваші нові родичі й близькі?

Ніл-Річард-МакКіннон Гейман – сучасний англійський письменник, автор численних романів, коміксів, кіносценаріїв. Він народився і провів дитинство в м. Портчестері (Велика Британія), розташованому неподалік від Ла-Маншу, або Англійського каналу (як його називають англіїці).

Після закінчення школи Ніл працював журналістом, згодом почав писати оповідання, а на початку 1980-х років захопився створенням коміксів разом із художником Дейвом Маккіном. Одну із серій коміксів про Піщану людину («The Sandman») у 1991 р. було відзначено Всесвітньою премією фентезі.

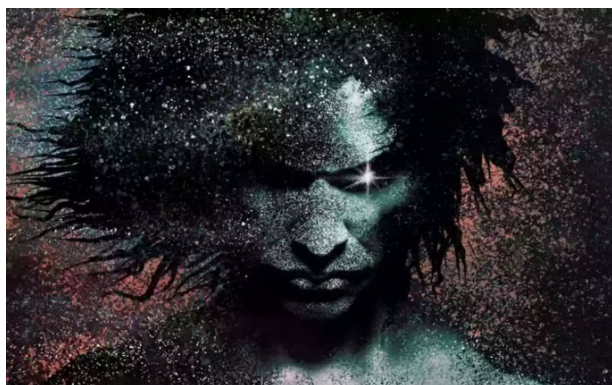
Ніл Гейман з успіхом дебютував як письменник-фантаст. У збірках «Ангели і відвідування» (1994), «Дим і дзеркала» (1998) фантазійні сюжети з казковими та містичними персонажами спонукають читачів і читачок із захопленням стежити за розвитком дії.

Повість-казка «Кораліна» (2002) принесла письменникові велику популярність і нові престижні премії. У 2009 р. режисер Генрі Селік створив анімаційний фільм «Кораліна у світі кошмарів», який ще більше привернув увагу до книжки та її автора, а головну героїню – дівчинку Кораліну зробив улюбленицею сучасних підлітків.

У 2013 р. Ніл Гейман отримав Британську національну літературну премію за роман «Океан у кінці вулиці».

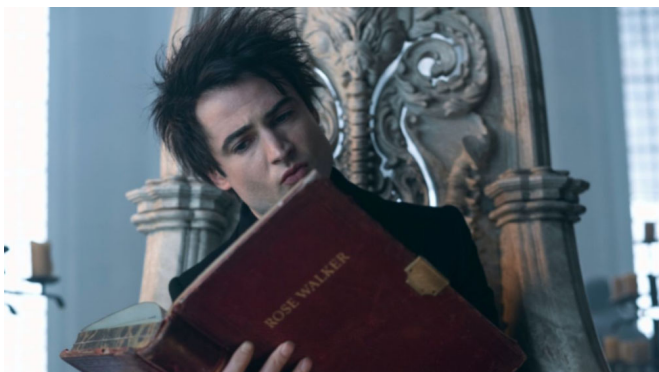
За що люблять твори письменника не юні й дорослі читачі? За те, що він пише про сучасні проблеми сучасною мовою. Він уміє зазирнути в

глибини душі, яка на початку третього тисячоліття стикнулася з глобальними викликами й крихкістю життя. Водночас Ніл Гейман завжди уміє знайти потрібні слова й моральну опору для тих, хто загубився в складному світі.

Ніл Гейман. Із серії коміксів «Піщана людина». 1990-ті роки.

*Кадр із серіалу
«Піщана людина»
за мотивами коміксів
Ніла Геймана
(режисер Алан Хейн-
берг, США, 2022 р.).*

Літературна прогулянка

Чи залежить майбутнє від читання?

Якось Ніл Гейман замислився над питанням, від чого залежить наше майбутнє. І знайшов несподівану відповідь – від читання! У 2013 р. він прочитав у Лондоні лекцію на тему «Чому наше майбутнє залежить від читання» і пояснив свою позицію. Митець звернувся до молоді з палким закликом читати й уявляти: «Одного разу Альберта Ейнштейна запитали, як ми можемо зробити наших дітей розумнішими. Його відповідь була простою і мудрою. Якщо ви хочете, щоб ваші діти були розумні, сказав він, читайте їм казки. Якщо ви хочете, щоб вони були ще розумніші, читайте їм ще більше казок. Він усвідомлював цінність читання й уяви. Я сподіваюся, що ми зможемо передати нашим дітям світ, де вони будуть читати, і їм будуть читати, де вони будуть уявляти й усвідомлювати». Знайдіть в інтернеті й прочитайте лекцію Ніла Геймана. Чи погоджуєтеся ви з ним?

Кораліна (2002)

У глибинах тексту

Фантастичний світ твору. Головна героїня повісті-казки Ніла Геймана – дівчинка Кораліна Джонс. Вона має не лише незвичайне ім'я (саме *Кораліна*, а не *Кароліна*), яке люди чомусь не можуть правильно запам'ятати, а й незвичайну вдачу. Вона любить досліджувати довколишній світ і сміливо поринати у таємниці. Тому саме з Кораліною трапилася несподівана й загадкова пригода. Її родина переїхала до старого будинку, де дівчинка виявила замкнені двері, за якими на неї чекав «інший світ» з «іншою мамою» та «іншим татом».

Моральне випробування героїні. Спочатку Кораліні дуже сподобалося в «іншому світі», бо там «інші батьки» годували її смаколиками, купляли красиві речі, дозволяли робити все, що вона хоче. Але дещо викликало тривогу і занепокоєння в дівчинки. «Інша мама» й «інший тато» замість очей мали гудзики. Не було в «іншому світі» й справжньої любові та людяності. Тому Кораліна вирішила повернутися додому. Проте її повернення було тривалим і небезпечним. Перешкоди дівчинці чинили не лише страшні фантастичні персонажі, а навіть «інша мама» та «інший тато», які виявилися втіленням лихих сил. Однак Кораліні вистачило сили й наполегливості знайти шлях додому. Чи то був сон, чи правда? Хто знає... Головне, що героїня усвідомила – щастя поруч із близькими людьми, які тебе люблять.

Кораліна (2002)

Повість-казка

(Скорочено)

Чарівні казки більш ніж правдиві – не тому, що вони розповідають нам про існування драконів, а тому, що переконують нас: драконів можна побивати!

Г. -К. Честертон

1

Барви емоцій

1. Чому Кораліна наголошувала на правильності вимови свого імені? Яке це мало значення для неї?

На крилах читання

Кораліна натрапила на ті двері невдовзі після того, як родина переїхала в цей будинок.

А будинок був старий-старезний. (...)

Коралініна родина купила не весь дім – надто він вже був великий. Купили вони лишень частину його.

А в тому старому домі жили-поживали й інші люди.

Міс Примула й міс Форсібілла жили в помешканні, що під Коралініною квартирою, на першому поверсі. Обидві вони були вже старенькі-кругленькі, ділячи житлову площу з добрим десятком підстаркуватих шотландських тер'єрів, а клички в тих псів були Гаміш, Ендрю, Джок, десь-щось таке. Давно колись були панни Примула й Фарсібілла акторками-лицедійками, про що міс Примула звістила Кораліну відразу ж, як тільки її здибала.

– Розумієш, Кароліно, – мовила міс Примула, перекрутивши Коралініне ім'я, – обидві ми, я і міс Форсібілла, були славетні актриси свого часу. Ми виступали на кону, люба. Ой, не дозволяйте Гамішу ум'яти весь фруктовий пиріг, бо заболить йому живіт – цілу ніч мучитиметься песик!

– Я – *Кораліна*, – виправила дівчинка. – Не Кароліна, а *Кораліна*!

А над Коралініним помешканням, під самим дахом, жив схибнутий дідуган із великими вусами. Він признався Кораліні, що тренує мишачий цирк, але нікому його не показує – поки що.

– Одного чудового дня, Каролінко, коли всі мої артисти будуть готові, тоді всі-всі в цілому світі побачать чудеса мого мишачого цирку. Ти спитала, чом тобі не можна побачити цей цирк негайно? Ти ж саме про це мене просила?

– Ні, – тихо заперечила Кораліна. – Я просила Вас не називати мене Кароліною. Бо я *Кораліна*.

– Тому тобі поки що не можна милуватися моїм мишачим циркум, – пустив повз вуха її заперечення господар горища, – що миші ще не готові, ще недосить видресировані. А ще ж вони, як на те, відмовляються співати пісеньки, які я складаю для них. Геть усі написані для них пісні звучать у

їхніх устах, неначе умба-юмба. А в білих мишей мало б виходити то-ненько: та-на-на, ти-ни-ни. Чи я не тими сирами їх годую?

Кораліна йому, звісно ж, не повірила. Який там іще мишачий цирк? Вигадує старий. Те-те, півмітки плете.

Наступного дня після переїзду Кораліна пішла на розвідки.

Спершу дівчинка обстежила сад. Великий то був сад, а за ним, аж туди під паркан, простерся тенісний корт. Але ніхто в домі не грав у теніс, і паркан, яким обведено корт, світив дірками, а парканна сітка здебільшого переїржавіла й поопадала. Був там іще розарій, повний зачуханих, заїдених тлею троянд. Був іще кам'яний сад: наче хто абияк накидав сюди валунів. А он чарівне коло, але утворювали його слизькі брунасті поганки: наступиш випадком – і з ніг збиває такий жахливий сморід!

Був там і колодязь. Першого ж дня, як тільки вїхала сюди Коралініна родина, обидві старі панни, міс Примула й міс Форсібілла, особливо застерегли Кораліну, яка небезпечна ця криниця, й порадили обходити це місце десятою дорогою. А Кораліна, саме для того, щоб точно знати, де воно, та щоб непомильно обходити лихий колодязь, і вирушила на його оглядини.

І таки знайшла його – аж на третій день: на затіненому лужку біля тенісного корту, за купочкою дерев, ледве прозирало крізь високу траву низьке цегляне коло. Колодязь був закиданий дерев'яними дошками – щоб ніхто знеобачки не шугнув туди. В одній дошці на місці вибитого сучка чорніла дірка, тож Кораліна до самого вечора практикувалася вціляти туди камінчиками й жолудями – і вичікувала, лічачи секунди польоту, аж поки вчує плюсь! коли кинуте сягне далеко вниз плеса.

Ще Кораліна хотіла знати, які тваринки мешкають у тому саду. На-трапила на їжака – і на зміїне линовище (але ні вужа, ні гадюки не побачила). Уздріла ще брилу, схожу на горилю, і гадюку, схожу на каменюку опуклу.

А ще там знай вигулькував зарозумілий чорний кіт: то на мурі всядеться мурлика, то на гілляці, й все на Кораліну видивляється. Але щоразу, як тільки Кораліна зробить спробу наблизитися до нього, аби погратися, котяра десь щезав. Був – і нема!

Оце так Кораліна збула свої перші два тижні в новому домі: обстежуючи подвір'я, сад і прилеглі території. (...)

Батьки Кораліни були дуже зайнятими людьми. В один із дощових днів тато, щоб Кораліна не заважала йому працювати на комп'ютері, запропонував дівчинці перелічити двері й вікна в будинку. Вона виявила замкнені двері в одній із кімнат. Мама відчинила замкнені двері, але за ними виявилася тільки цегляна стіна. По той бік була інша квартира, яку все це продавали.

Стариган, що живе в мансарді й дресує мишей для цирку, несподівано повідомив Кораліні, що миші просять її не відчиняти двері. Міс

Примула та міс Форсібїлла, читаючи майбутнє на чайному листі, сповістили Кароліні про жакливу небезпеку. Про всяк випадок вони дали їй амулет – камінчик із дірочкою посередині.

3

Барви емоцій

1. Що незвичайного було в «іншому світі», який Кораліна знайшла за замкненими дверима?

2. Чи був той світ кращим за реальний?

На крилах читання

Наступного дня вже сяяло сонце, і мама повезла Кораліну до найближчого міста – оновити донечці її шкільний гардероб. (...)

Кораліна набачила рукавички з зеленим мерехтінням:

– Мамо, купи!

Але мама відмовилася це купити, набравши натомість білих шкарпеток, синіх шкільних колготок, а ще чотири сірі блузки й темно-сіру спідничку.

– Але ж, мамо, усі в школі мають сірі блузки і все таке, та ні в кого немає зелених рукавичок! Я була б одна-єдина з такими рукавичками!

Однак мама її не почула, бо саме розбалакалася з продавчиною. А предметом їхньої балачки був пуловер для Кораліни, і зійшлися дві жінки на тому, що найвигідніше буде взяти отой – страхотливо великий та мішкуватий, зате в ньому вміщалося стільки сподівань на те, що дитина до нього доросте, одне слово – пуловер на виріст.

Кораліна розчаровано поблукала геть, задивившись на виставку гумових чобіт, уподібнених до жаб, качок і кролів. (...)

Залишившись удома сама, Кораліна знехтувала всіма засторогами й відімкнула зачинені двері. Цього разу вона знайшла за ними не цегляне мурування, а темний довгий коридор, який веде до будинку, що майже не відрізняється від її власного.

– Кораліна?

Звучало наче матінки голос? Кораліна увійшла до кухні, звідки й долинув той голос. А там стояла жінка, спиною до гості. Трохи подібна на Коралініну матір. От тільки...

От тільки в цієї шкіра була така біла, мов папір.

От тільки була ця жінка вища зростом і худіша.

От тільки пальці в неї були такі довгі, а ще вони всякчас рухалися, а темно-червоні нігті були загнуті й гострі.

– Кораліно? – повторила жінка. – Це ти?

І тут вона обернулася. Очі в неї... були не очі, а великі чорні гудзики!

– Час підобідку, Кораліно, – повідомила жінка.

– Хто ви? – запитала дівчинка.

– Я – твоя інша мати, – відповіла жінка. – Піди й скажи своєму іншому татові, що підобідок готовий. – Тут вона відчинила дверцята духівки. Зненацька Кораліна збагнула, яка вона голодна. Запахло такою чудовою смакотою! – Ну, іди ж!

Кораліна пройшла коридором до татового кабінету. Там, спиною до неї, сидів чоловік за клавіатурою.

– Привіт! – сказала Кораліна. – Я... я хочу сказати, що вона сказала, що підобідок готовий!

Чоловік обернувся до неї.

І в нього очі були мов гудзі: великі, чорні, блискучі!

– Привіт, Кораліно! – обізвався він. – Я помираю з голоду.(...)

Кращого курчати Кораліна ще зроду не куштувала. Її мама іноді готувала курча, але все те було або з пакетів, або заморожене, і виймалося з духовки таке пересушене, аж горло дерло, а смаку – ніякого. Коли ж до курчати брався тато, він купував справжнє курча, але витворяв з ним різні чудні штуки: то у вині потушкує, то начинить чорносливом, то в тісті запече, а Кораліна принципово відмовлялася навіть торкатися до такого кухторення.

Тож вона взяла собі ще курчати.

– Я й не знала, що маю ще й «іншу матір», – обережно призналася Кораліна.

– Та знаєш! І всяк знає! – запевнила інша мати, блискочучи своїми чорно-гудзиковими очима. – Я гадала, що після підобідку тобі захочеться погратися у твоїй кімнаті з пацюками.

– З пацюками?

– З горища.

Кораліна в житті не бачила пацюка чи там щура, хіба по телику показували. Яка цікавинка! Схоже, зрештою цей день виявиться ще й дуже цікавим!

Після підобідку Коралініні «інші батьки» заходилися мити посуд, а дівчинка подалася коридором до своєї іншої спальні.

«Інша спальня» відрізнялася від її справжньої домашньої спальні. Почати з того, що пофарбовано цю в якийсь відворотний відтінок зелені й чудернацький різновид рожевого.

Кораліна вирішила: спати отут їй не хотілося б, але поєднання відтінків тут страх яке цікаве – куди цікавіше, аніж у її домашній спаленьці.

Коли Кораліна стала навколішки й зазирнула під ліжко, вона помітила п'ять десятків крихітних червоних оченят, що витріщилися на неї. Пацюки стали колом, повлазили один на одного й утворили піраміду, на вершечок якої видерся найбільший пацюк. Вони заспівали моторошну пісеньку. Згодом прийшов «інший схибнутий стариган», пацюки обліпили його й він забрав їх обідати.

Барви емоцій

1. *Що цікавого сказав «інший кіт» Кораліні? Яка його думка вам сподобалася? Чому?*

2. *Чому Кораліна раптом вирішила повернутися додому?*

На крилах читання

І зовні дім мав такий самий вигляд. Чи то майже такий самий.(...)

Позаду неї хтось чемно пирхнув.

Кораліна обернулася. На ближчому до неї мурі сидів великий чорний кіт – достеменно той самий великий чорний котяра, якого вона була здибала на подвір'ї біля власного помешкання.

– Добрий день! – привітався мурлика.

Голос його звучав десь у Коралініній потилиці, це був той самий голос, яким вона продумувала свої слова, але чути було: *цей* голос чоловічий, а не дівчачий.

– Привіт! – обізвалася Кораліна. – Я бачила подібного на тебе kota у саду вдома. Ти, певне, «інший кіт»!

Кіт похитав головою.

– Ні, – пронявчав він. – Я не «хтось інший» чи там «щось інше». Я – це я! Тут він схилив голову набік і блиснув зеленими очима.

– Ви, люди, розмазані по всій цій місцевості. А от коти не роздвоюються. Якщо ти тямиш, що я маю на увазі.

– Припустімо. Але якщо ти – той самий кіт, якого я бачила вдома, то як це ти навчився розмовляти?

Коти не наділені плечима, як, скажімо, люди. Але цей кіт стенов (плечима?) – і то був єдиний рух, що почався від кінчика хвоста, а скінчився підняттям котячих вусів.

Вдома коти не розмовляють.

– Невже? – здивувався кіт.

– Ні, не розмовляють, – наполягала Кораліна.

Кіт легко зіскочив з муру на траву, якраз біля Коралініних ніг. І витріщився на неї знизу вгору.

– Що ж, ти, певне, добре знаєшся на цих речах, – сухо зазначив кіт. – А зрештою, що я можу знати? Я ж просто кіт.

І він рушив геть, високо й гордо тримаючи голову й хвоста.

– Повернися! – попрохала Кораліна. – Будь ласка! Я перепрошую. Щиро перепрошую.

Кіт зупинився й сів, а тоді почав умиватись – самозаглиблено, явно забувши про існування Кораліни.

– Знаєш ми... ми могли б стати друзями! – запропонувала Кораліна.

– Ми могли б виявитися взірцями якої-небудь екзотичної породи африканських слонів-танцюристів, – промовив кіт. – Але ми не слони. Принаймні, – додав він із якоюсь котячою зверхністю, – я не слон!

Кораліна зітхнула.

– Будь-ласочка! Скажи, як тебе звати? – запитала Кораліна. – От я – Кораліна. А яке твоє ім'я?

Кіт позіхнув – повільно, обачливо, показавши глибини свого рота й дивовижно рожевого язика.

– Коти не мають імен, – нарешті прорік він.

– А невже? – не повірила Кораліна.

– Чого не мають, того й не мають, – potwierдив свою заяву кіт. – Це ви, люди, маєте імена. І це тому, що ви не знаєте, хто ви є такі. А ми знаємо, хто ми такі, ото ж імена нам і не потрібні!

Кораліна виснувала: щось у цьому котів є таке егоїстичне, аж дратує! От ніби тільки він, у будь-якому світі чи місці, може бути важливою персоною!

Половина її душі хотіла бути дуже грубою, тоді як друга половина бажала бути чемною і поступливою. І чемна сторона перемогла!

– Скажи, будь ласка, що це за місце?

Кіт швидко роззирнувся надовкола.

– Це – тут! – повідомив він.

– Та й я це бачу! Ну а як ти сюди потрапив?

– Так само, як і ти потрапила. Просто зайшов. Ось так, – пояснив кіт.

Кораліна простежила, як кіт поважно пройшовся по моріжку. Ось він зайшов за дерево, але з другого боку не з'явився. Дівчина підійшла до дерева й зазирнула за стовбур. Кіт пропав!

Вона повернулася до будинку. Потім знову щось чемно муркнуло позаду. Кіт повернувся!

– Утім, – мовив він, – це було розумно з твого боку прихопити з собою захист.

– Захист?

– Саме так я й висловився, – potwierдив кіт. – І принаймні...

Тут він урвав свою мову, пильно задивившись на щось, чого перед ним не було.

Тоді низько пригнувся й потихеньку почав скрадатися. Ступив два чи три кроки... Здавалося, він полює невидиму мишу. Зненацька кіт задер хвоста і стрілою шугнув у шалину.

І зник серед дерев.

Кораліна зчудувалася: і чого він так?

А ще вона замислилася: невже всі коти вміють розмовляти? Зокрема й там, звідки Кораліна приїхала? Вміють, але просто не хочуть розмовляти? А чи коти вміють розмовляти лише коли перебувають ось тутечки, хоч би де те «тутечки» було?

Кораліна прийшла до колишніх актрис і стала свідком дивних перетворень. «Інші» міс Примула та міс Форсібїлла, які виглядали молодшими за реальних, влаштували пречудову циркову виставу прямо у власній квартирі. Повернувшись «додому», дівчинка знову зустріла

«іншу маму»: яка ще раз запевнила, що любить Кораліну й запропонувала їй назавжди залишитися в «іншому світі».

– Я рада, що тобі тут подобається, – сказала Коралініна «інша мати». – Бо нам хотілося б, щоб ти повірила – це і є твоя справжня домівка. Ти могла б лишатися тут весь час – лишитися тут назавжди! Якби ти заходила...

– Гмм, – гмукнула Кораліна. Вона заклала руки в кишені й почала це обмірковувати. Пучки її пальців торкнулися камінчика, якого справжні панни Примула й Форсібілла дали їй учора, – камінчика з наскрізним отвором посередині.

– Якщо ти бажаєш лишитися, – заговорив її «інший тато», – то лишається тільки єдина дрібничка, яку нам би треба зробити, аби ти могла залишитися тут на все життя.

Вони увійшли до кухні. На порцеляновій таці посеред кухонного стола лежала катушка чорних ниток і довга срібна голка, а поруч – пара великих чорних гудзиків.

– Я так не думаю, – заперечила Кораліна.

– Ой, а ми ж так хотіли б! – забідкалася її «інша мати». – Хотіли б, щоб ти лишилася з нами. І це ж така дрібничка...

– І це зовсім не боляче! – запевнив «інший тато».

Кораліна вже знала: коли дорослі тебе умовляють, ніби щось тобі не болітиме, то воно таки болітиме. Чи не завжди так. Вона похитала головою

Її «інша мати» саянула білозубою усмішкою, а коси на її голові загойдалися, мов водорослини під морською поверхнею.

– Ми бажаємо тільки того, що було б найкраще для тебе! – запевнила вона.

І поклала руку на Коралініне плече. Дівчинка позадкувала.

– Зараз я йду додому, – повідомила Кораліна. І знову заклала руки в кишені. Її пальчики стисли просвердленого камінчика.

Рука «іншої матері» перебігла по Коралініному плечу, мов переляканий павук.

– Якщо ти цього бажаєш, – мовила «інша мати».

– Так! – твердо сказала Кораліна.

– Але ми ще побачимося з тобою, – пообіцяв «інший тато». – Коли ти повернешся.

– Угу, – протягнула Кораліна.

– І тоді ми будемо разом як одна велика щаслива родина, – запевнила «інша мати». – Назавжди – на все життя!

Кораліна позадкувала. Тоді крутнулася й прожогом забігла до вітальні, відчинила двері в дальшому кутку. Там не було цегляного муру – була просто пійма, така чорна нічна підземна темрява, аж здавалося: там чи не ворушаться якісь потворища?

Кораліна завагалася. Сахнулася назад. Її «інші батьки» йшли до неї, простягаючи руки. Вони дивилися на неї чорними гудзями своїх очисьок. Чи принаймні їй так увижалось, ніби вони дивляться на неї? Вона не могла бути певна, так це чи ні.

Її «інша мати» простягла вперед одну руку й ледь кивала, кличучи, білим своїм вказівцем. Її бліді вуста вимовляли: «Вертайся скоріш!» – хоча з них не виходив жоден звук.

Кораліна зробила глибокий вдих і ступила крок у пільму, де шепотіли чудні голоси й завивали далекі вітри. Вона допевнилася: у неї за спиною чигає щось старе-престаре й забарне-презабарне. Серце її калатало так гучно й відчайдушно, що дівчина боялася: воно от-от вирветься їй з грудей. Щоб не бачити пільми, заплющила очі.

Зрештою вона вдарилася об щось і злякано розплющила очі. Вона гупнулася об крісло, в її вітальні.

Відчинені двері за її спиною були заблоковані грубим цегляним муром.

Вона повернулася додому! (...)

Повернувшись до своєї квартири, Кораліна зрозуміла, що її справжні батьки зникли. Вони не повернулися й наступного дня. Кім розбудив дівчинку і привів до дзеркала, крізь яке вона побачила своїх рідних з батьків. Вони подали їй знак, написавши на склі: «Допоможи нам». Кораліна усвідомила, що «інша мати» захопила їх у свої лабеті.

5

Барви емоцій

1. Як Кораліна пояснила котові причину свого рішення повернутися до рідної домівки?

На крилах читання

– Коли я була ще маленька дівчинка, – почала вона розповідати котові, – й коли ми ще жили в нашому старому будинку, давно-давно колись, мій тато взяв мене на прогулянку по пустирищу, яке лежить між нашим будинком і крамницями.

Як по правді, то було не найкраще місце для прогулянки. Там валялося повно того непотрібу, що люди викидають: старі каструльки, биті тарілки, ляльки без рук і ніг (...). Мама й тато взяли з мене обіцянку, що я ніколи не підубстежувати те місце, бо там забагато гострих речей, і що, як схопить судомо, і все таке.

Але я все казала й казала їм, що хочу оглянути ту місцину. Тож одного дня тато взув свої великі коричневі черевики, одягнув на руки рукавиці, а мене взув у чобітки, нацупив на мене джинсики й светр, і ми подалися на прогулянку.

Ми гуляли хвилин двадцять чи й більше. Спустилися вниз на дно річища, де колись протікав струмок, і тут тато раптом каже мені: «Кора-

ліно! Тікай! Нагору! Швидко!» Видихнув він ці слова напружено, це був наказ, і я послухалася. Помчала під гору. Коли я бігла, щось ужалило мене ззаду в руку, вище ліктя, але я все бігла...

Коли я вже вихопилася на вершину пагорба, то почула: хтось тупоче: гуп-гуп, слідом за мною. То був мій тато: мчав, мов шалений носоріг. Добігши до мене, він схопив мене під пахви й переставив через гребінь пагорба на протилежний схил.

І тоді ми поставали й відхекувались, засапані, озираючись назад, на те сухе річище.

А в повітрі було повно жовтих ос. Певне, ми, гуляючи, наступили на якусь трухляву гілляку й зруйнували осине гніздо. І поки я бігла на гору, до гребеня пагорба, мій тато, щоб дати мені час для втечі, лишився на місці, взявши на себе укуси розлючених комах. Коли ж він нарешті побіг, то загубив свої окуляри.

Я отримала тільки один укус – одне жало, вище ліктя. А тато дістав тридцять дев'ять укусів – і жал, по всьому тілу. Ми полічили їх потім, у ванні.(...) Десь перегодом, після обід тато знову подався на пустирище – знайти свої окуляри. Казав, якби відклав це діло назавтра, то вже й не згадав би, де вони йому злетіли з носа.

Скоро й повернувся, вже в окулярах. Сказав: не боявся, коли стояв там, а оси жалили його, завдаючи болю; він тільки дивився, як я тікаю. Бо знав: він має дати мені досить часу, щоб утекти, а інакше оси накинуться б на обох нас. (...)

І ще він сказав, що це не було мужністю з його боку – просто стояти, щоб тебе жалили, – сказала Кораліна котові. – Не було мужністю, бо він не злякався: це було єдине, що він міг би зробити. А от те, що він знову подався туди, по свої окуляри, знаючи: оси нікуди звідти не поділися; коли він по-справжньому боявся – ото й була мужність! (...)

– І тому ти повертаєшся до її світу? – запитав кіт. – Бо твій тато врятував тебе колись від ос?

– Не дурій, – сказала Кораліна. – Я повертаюся по них, бо вони – мої батьки. І коли б вони завважили: я пропала, то, я певна, батьки б зробили те саме для мене. (...)

Попри страх Кораліна знову пішла в «інший світ», щоб протистояти «іншій матері» і врятувати своїх батьків. Там на дівчинку очікувало чимало небезпек з боку «інших батьків». Врешті-решт Кораліна зрозуміла, що «інший світ» – створіння відьми. Кораліна вирішила її перехитрити.

11

Барви емоцій

1. Чому Кораліна не повірила «іншій матері»?

На крилах читання

(...) – То ти вернулася, – мовила «інша мати». В її словах не було радості. – І принесла з собою нечисть.

– Ні! – заперечила Кораліна. – Я принесла друга.

Дівчинка відчувала, як кіт заляк під її долонями, от ніби хотів утекти звідсіля. Кораліні кортіло притиснути його до себе міцно-міцно, мов іграшкового ведмедика, для більшої впевненості, але вона знала: коти не люблять, щоб їх м'яли-стискали, – а ще здогадувалася: перелякані коти здатні покусати й подряпати тебе, коли їх спровокувати, навіть якщо вони твої друзі.

– Ти ж знаєш: я люблю тебе, – рівним тоном сказала «інша мати».

– Тільки якось дивно ви це виказуєте, – відчикрижила Кораліна.(...)

– Отже, – провадила Кораліна, обіруч міцно обхопивши kota, – я знаю, де вони мають перебувати. Ти заховала їх у коридорі між двома будинками, правда ж? Вони там, за тими дверима!

І вона ще й кивнула головою в напрямку дерев'яних дверей.

«Інша мати» лишилася нерухомою статуєю, але тінь посмішки поповзла по її обличчю.

– Ой, невже там?

– Чом би вам і не відчинити їх? – підказала Кораліна. – Батьки мої точно там!

Дівчинка знала: це – єдиний її шлях додому. Але все залежало від потреби «іншої матері» потішитися перемогою – тій треба було не просто перемогти, а ще й продемонструвати, що вона ж перемогла! (...)

«Інша мати» підійшла до дверей і вставила ключа в шпарину.

Крутнула.(...)

– Ось! – мовила карга, показуючи руками на коридор. Вираз зловтіхи на її обличчі не віщував нічого доброго. – Ти помилилася! Бо й не знаєш, де твої батьки, чи не так? Вони не тут! – «Інша мати» обернулася до Кораліни. – І віднині ти залишаєшся тут – на віки вічні!

– Ні! – відрізала Кораліна, – не залишаюсь!

І вона щосили жбурнула чорного kota в обличчя «іншої матері». Кіт заволав і впав карзі на голову, люто вишкіривши зуби й несамовито шматуючи їй лице пазурами. Хутро наїжене – він був начебто знову майже такий самий, як і завжди.

Не чекаючи, щоб побачити, чим скінчиться та сутичка, Кораліна простягла руку до полиці, схопила снігову кулю й засунула на самісіньке дно кишені свого блакитного халатика.

Кіт дико-переливчасто занявчав і вгородив свої зуби в щоку «іншої матері»! А карга ну бити його руками! Кров цебеніла з ран білого її обличчя – не червона кров, а якась густа, смоляниста чорна юха. А Кораліна шаснула до дерев'яних дверей.

Висмикнула ключа із замка.

– Облиш її! До мене! – крикнула дівчинка чорному котові. Той засичав і люто гребонув своїми гострющими пазурами, наче бритвами, по об-

личчю «іншої матері» (...) Тоді кіт зістрибнув на підлогу й кинувся до Кораліни.

– Швидко! – крикнула дівчинка.

Кіт прискочив до неї, й разом обоє ступили в темний коридор(...)

Кораліна штовхнула двері, щоб зачинити їх.

Двері чогось виявилися ніби важчі, ніж мали б бути – то було мов силкуватися зачинити двері проти буряного вітру. А тоді Кораліна відчула, як щось із протилежного боку почало їх штовхати супроти неї.

«Зачиніться! – подумки звеліла вона. А тоді ще й вголос мовила: – Ну давайте, будь-ласочка!» І відчула, як двері зрушили, стали зачинятися, попри той примарний шквал.

Несподівано вона відчула: тут, у коридорі, біля неї є ще й інші люди! Кораліна не могла обернутися до них, щоб їх роздивитися, але вона й так, не дивлячись, знала, хто вони такі.

– Допоможіть мені! – попросила вона. – Ви всі!

Ті ж інші люди, що були в коридорі (трос дітей, двоє дорослих), були чомусь надто нематеріальні, щоб натиснути на двері. Але їхні руки зімкнулися біля її рук, що тисли на велику залізну дверну ручку, й несподівано дівчинка відчула себе ще й якою дужою!(...)

Щось зіскочило з Кораліниного плеча й легко приземлилося на підлогу.

– Біжім! – пронявчав кіт. – Не можна гаятися в цьому препоганому місці! Хутко! (...)

Бігти довелося під гору, і Кораліні здалося, ніби ця дорога розтяглася на неймовірно велику відстань. Стіни коридору нагадували чиясь пащу. Коли врешті саянуло денне світло, Кораліна помчала до нього.

Кораліна замкнула двері ключем і поклала ключа назад у свою кишеню.

Чорний кіт забився у найдавший куток кімнати, висолопивши рожевого кінчика свого язика й витріщившись широко розплющеними очима. Кораліна підійшла до мурлики й присіла навпочіпки.

– Вибач! – попрохала вона. – Вибач, що я кинула тобою в неї! Але то був єдиний спосіб загавити її на хвилю, аби всім нам вибратися звідтіля. Адже вона нізащо не дотримала б свого слова, правда ж?

Кіт зиркнув на дівчинку, а тоді поклав голову їй на долоню й почав лизати її пальці язиком – шорстким, мов наждак. І заворкотів.

– То ми друзі? – спитала Кораліна.

Вона сіла в одне з тих бабусиних незручних крісел, а кіт стрибнув їй у пелену й зручно там уместився. Світло, що пробилось крізь вітражне вікно, було денне світло, щире, золоте, надвечірнє світло – а не примарне світельце білого туману. Блакитне небо мало відтінок бірюзи. Кораліна знову бачила дерева, а далі, за деревами, зеленіли пагорби, які ген на обрії ставали блякло-пурпурово-сірими. Небо ще ніколи не було таким небесним, а світ іще ніколи не здавався таким світлим-світовим!

Кораліна задивилася на листя дерев, на плетиво світла й тіней на потрісканій корі берестка за вікном, а тоді перевела погляд на свою пелену й замилювалася, як розкішно сонячне світло золотить кожну волосинку на котівій голові, кожен білий його вус.

Ніколи нічого цікавішого, подумалося їй, вона ще в житті не бачила!

Отак, захоплена цікавлющою якістю світу, Кораліна мовби й не завважала, як вона й прилягла, скрутилася котячим калачиком у некомфортабельному бабусиному кріслі. Не завважала й, коли поринула в глибокий сон без сновидінь.

12

Барви емоцій

1. Чому Кораліна прокинулася щасливою?

На крилах читання

Мама лагідно розбуркала її.

– Кораліно! – сказала вона. – Дорогесенька, як це ти довмілась заснути в такому химерному місці? Бо й справді, ця кімната лишає тільки бажати кращого. А ми по всьому будинку тебе шукали!

Кораліна потяглася, заморгала.

– Перепрошую, – мовила вона. – Я тут заснула.

– Та бачу вже! – сказала мама. – А де взявся той котяра? Коли я заходила, він чекав під входними дверима. Кулею вилетів, як я відчинила!

– Певне, мав якусь таку потребу, – пояснила Кораліна. А тоді міцно-міцно, до болю в руках, обняла свою маму. А мама міцно-міцно обняла свою донечку.

– Обід за п'ятнадцять хвилин! – оголосила мама. – Не забудь помити руки. (...) І як це ти так розтовкла собі те рознещасне коліно?

– Послизнулася, – пояснила Кораліна.

Вона пішла до ванної кімнати, вимила руки й очистила від бруду закривавлене коліно. Помастила цілющою мастю свої садна й подряпини.

Тоді зайшла до своєї спальні – справжньої, реальної своєї спальеньки. Заклала руки до кишень своєї нічної сорочки й дістала звідти три кульки, камінчика з отвором, чорного ключа і спорожнілу снігову кульку.

Кораліна потрусила снігову кульку й задивилася, як крутиться сніг, пролітаючи крізь воду й заповнюючи спорожнілий світочок. Поклала

кульку й спостерігала, як падає сніг, як замітає те місце, де колись стояла пара крихітних людей.

Потім дівчинка дістала зі своєї коробки для іграшок шворку, просилила її у вушко чорного ключа, а тоді зав'язала кінці шворки на вузлик й почепила собі ключа на шию.

Ось так! – мовила вона. Тоді перевдяглася, а ключа сховала під теніску. Шкірою відчула, який він холодний. А камінчик опинився уже в іншій кишені.

Кораліна пройшла коридором до татового кабінету. Він сидів спиною до неї, але вона, тільки побачивши його, вже знала: його очі, коли він обернеться до неї, будуть татові добрі сірі очі. Тож вона підкралася ззаду й поцілувала в ту його потилицю, вже й лисувату.

– Привіт, Кораліно! – обізвався тато. Тоді озирнувся, усміхнувся донечці. – А це за що?

– За нізачо! – відповіла Кораліна. – Просто інколи мені буває маркітно без тебе. От і все!

– Ой чудово! – вигукнув тато. Він перевів комп'ютер у сонний режим, підвівся, а тоді, без будь-якої на те причини, підхопив Кораліну на руки (чого не робив уже так давно – хоча ще носив на руках її навіть тоді, коли почав бурчати, мовляв вона вже завелика виросла, аби з нею носитися) і заніс донечку аж до кухні.

На обід була піца, і хай її скухторив у домашніх умовах тато (тож кірка була тут тлуста й глевка-непропечена, там – затонка й підгоріла), та хай навіть посипав він її шматочками зеленого перцю, а ще напхав туди м'ясних кульок і – чого-чого! – ананасових качанчиків, Кораліна з'їла всю ту третю частину, яку їй поклали на тарілку.

Ну, з'їла, все то все... окрім, хіба, отих ананасових качанчиків.

А за часинку по обіді не забарилося й ліжечко.

Кораліна так і лягла з тим ключем на ший, а ті сірі кульки поклала під подушку, й наснився їй тієї ночі сон.

Ніби вона опинилася на пікніку: під старим дубом на зеленому лузі. Сонце вже підбилося високо в небі, а те небо, що над її головою, було таке недоторканно синє-синє – поки білі хмари купчилися собі десь іще там, на обрії.

На траві була простелена біла льняна скатертина, а в мисках, салатницях їжі було горою: вона бачила салати й бутерброди, горіхи й фрукти, дзбани і з лимонадом, і з водою, і з густим шоколадним молоком. Кораліна сиділа з одного боку скатертини, що виконувала роль стола, а три інші сторони зайняли троє інших дітей. І вбрані вони були в щонайдивніші строї!(...)

Це найкращий з пікніків, пані! – сказав хлопчик Кораліні.

– Авжеж! – погодилася Кораліна. – І я так думаю. Тільки не знаю, хто це все влаштував.

– Як це не знаєш? Гадаю, це влаштувала ти, панночко! – сказала висока дівчинка, що сиділа навпроти Кораліни. Вбрана була вона в брунатну, якусь трохи неоковирну сукню, а голову їй прикривав брунатний капелюшок, із зав'язками під підборіддям. – І ми так щиро дякуємо тобі за це, й за все, що й словами не висловити! (...)

І тоді, як воно й буває у снах, пікнік скінчився, і вони бавилися на лузі, бігаючи, галасуючи й кидаючи одне одному блискучого м'яча. Тут Кораліна збагнула, що це їй сниться, бо жодне з них так і не втомилося, не захекалось і не засапалось. Сама вона навіть не спітніла. Вчотирьох вони просто сміялися й гасали, а гра їхня була почасти у квача, почасти в піжмурки, а почасти – якісь чудові виступці й підтюпці.(...)

– А я просто рада, що все це скінчилося, – призналась Кораліна.

Невже так розігралася її уява? Чи то й справді якась тінь упала на личка тих трьох дітей – гостей пікніку?

Крилата дівчинка, чий обруч у косах блискотів, мов зірка, на мить торкнулася пальцями Кораліниного зап'ястя.

– Це скінчилося для нас трьох, – мовила вона. – Ми пройшли цю заставу на нашій дорозі. Від цього місця ми троє вирушимо до країв, яких немає на картах, і ніхто з живих не годен сказати, що станеться згодом...

Тут вона затнулася.

– Тут криється якийсь «але», чи не так? – запитала Кораліна. – Я це відчуваю. Мов дощову хмару.(...)

– Вона ненавидить тебе! – випалив хлопчик. – Вона ж бо так довго нікому й ні в чому не програвала. Будь мудра! Будь хобра! Будь винахідлива!

– Але ж це не чесно! – обурилася Кораліна, у своєму сні. – Нечесно і край! Це мало скінчитися раз і назавжди!

Малий замазура встав і міцно обняв Кораліну.

– Втішся тим, – прошепотів він, – що ти жива! Ти живеш!

І тоді у своєму сні Кораліна побачила, як зайшло сонце і в посутенілому небі замерехтіли зорі.

Кораліна стояла на лузі й дивилася, як трійко дітей віддалялися від неї (двоє – ступаючи ногами по землі, одне – летючи в повітрі), а трава довкола сріблиться в сяйві величезного місяця.(...)

(Переклад

Олександра Мокровольського)

АКТИВНОСТІ

Комунікація

1. Як Кораліна жила в реальному світі? Чи все її влаштовувало?
2. Що їй спочатку сподобалося в «іншому світі»?
3. Які персонажі мають двійників? Чому?
4. Чому фальшивий «інший» світ зникає для Кораліни?
5. Які зміни відбулися в свідомості головної героїні протягом сюжету?

Аналіз та інтерпретація

6. У творі є багато словосполучень зі словом *інший/інша*: «*інша мати*», «*інший тато*», «*інший світ*», «*інший містер Бобо*» тощо. У якому значенні вжито це слово? Доберіть синоніми.

7. Знайдіть подібності й відмінності твору «Кораліна» з повістю-казкою «Аліса в Країні Див».

8. Визначте недоліки й переваги «іншого» та реального світів. Запишіть свої спостереження в таблицю.

9. Опишіть зовнішність і характери персонажів твору «Кораліна».

Творче самовираження

10. Доберіть заголовки до розділів книжки. Поясніть.

Цифрові навички

11. Запропонуйте рубрики веб-сайту, присвяченого повісті-казці «Кораліна» Н. Геймана.

12. З допомогою інтернету подивіться мультфільм «Кораліна у світі кошмарів» (режисер Генрі Селік, США, 2009). Із якими кошмарами, на вашу думку, стикнулася Кораліна? Як вона їх подолала?

Дослідження і проєкти

13. *Робота в групах*. Підготуйте комікс (у стилі аніме) за твором «Кораліна». Створіть малюнки й представте свій задум у класі.

Життєві ситуації

14. Як змінилися уявлення Кораліни про життя після подорожі до «іншого світу»? А ваші після прочитання книжки?

15. Створіть шкалу власних життєвих цінностей (від 1 до 7). На перше місце поставте найбільший пріоритет для вас, на останнє – найменший.

КЛАУС ГАҒЕРУП

1945 – 2018

Слухай биття свого серця, ти настільки живий, наскільки живою може бути людина.

Клаус Гаґеруп

Барви емоцій

1. Що таке стрес і депресія?

Чи доводилося вам переживати подібні стани?

2. Як ви долали їх? Хто або що вам допомогло?

Клаус Гаґеруп – один із найталановитіших письменників Норвегії, який створив багато книжок для дітей і підлітків. Він народився 5 березня 1946 р. в м. Осло (Норвегія), його батько був ученим, мати – письменницею, старший брат – драматургом, поетом і прозаїком. Клаус Гаґеруп теж був вельми обдарованою особистістю і залишив значний добробок у різних жанрах. Він став автором романів, п'єс, віршів, сценаріїв для кінофільмів. Особливо подобається підліткам усього світу серія творів Клауса Гаґерупа про Маркуса, хлопчика, який мав чимало внутрішніх комплексів, але зумів знайти шляхи їх подолання: «Маркус і Діана» (1994), «Маркус і дівчата» (1997), «Маркус і Сірмунд» (2003) та ін. Напрочуд цікавими є й інші твори митця: «У страху великі очі» (2006), «Дівчинка, яка рятувала книжки» (2007), «Вище за небо» (2009), «Золота Вежа» (2009) та ін. Письменник переймався психологічними проблемами, які переживає кожна людина на шляху дорослішання. У його творах для молоді йдеться про непрості стосунки підлітків із батьками, шкільні взаємини, перше кохання, пошуки життєвого шляху. Якщо раптом вам стане тяжко й тривожно на серці, відкрийте якусь із книжок Клауса Гаґерупа – і вам стане набагато легше! Митець переконує нас у тому, що в житті, яким би складним воно не було, завжди є вихід. Усе залежить від нас!

Обкладинки книжок Клауса Гаґерупа

Золота Вежа (2009)**У глибинах тексту**

Проблематика твору. У повісті «Золота Вежа» йдеться про те, як спокійний і влаштований світ раптом може бути зруйнований внаслідок непередбачених обставин. Лише одна мить – і все може змінитися. І люди можуть змінитися через різні трагічні випадки. Як же тоді бути? Як пережити важкі події? Як не втратити себе й продовжувати жити далі? Як допомогти іншим? Саме про це йдеться у творі «Золота Вежа» Клауса Гаґерупа, у якому порушено проблеми подолання стресового стану й депресії, людської взаємодітримки й взаємодопомоги, що здатні дати духовну опору кожному.

Трагічний випадок у родині Федерів. Головними героями твору є підлітки Генрик і Маріанна Федери, які живуть у Норвегії. Їхні батьки – мати Ірена й батько Антон – мали невеличку крамницю «Скарби Федерів», де продавали старі речі й скарби зі своїх колекцій. Брат і сестра дуже любили одне одного. Генрик навчав Маріанну нічого не боятися. Він хотів бути льотчиком, а Маріанна – стюардесою, щоб вони літали в одному літаку й були завжди разом. Однак із ними несподівано трапилася подія, що змінила їхнє життя і життя всієї родини.

Якось Федери поїхали до м. Копенгагена, в парк атракціонів Тіволі. Генрик і Маріанна піднімалися на Золоту Вежу, а потім у захваті летіли вниз. Маріанна нічого не боялася поруч із Генриком. Незабаром настала зима, і Генрик, який перебував у захваті від Золотої Вежі, запропонував Маріанні покататися на тобогані (сани для катання з гір). Підлітки видерлися на високий пагорб і стрімко помчали вниз... Але це було дуже небезпечно. Попереду були жовті ворота сестер Югансен, сани перекинулися, Маріанна впала у сніг, а Генрик вдарився головою об залізо. Хлопчика довго лікували, але він так і не зміг відновитися повною мірою. Він став зовсім не таким, як раніше, перестав реагувати на інших, говорити й сміятися,

Як подолати психологічну травму? Генрик зазнав значної фізичної й психологічної травми. Водночас великий стрес вразив і Маріанну. Вона болісно переживала втрату брата, якого вона любила раніше – веселого, сміливого, активного. Тепер вона не впізнавала нового Генрика, що не сміявся, не говорив, а постійно будував якусь дивну високу споруду, потім руйнував її і знов будував. А Маріанна намагалася зрозуміти, що він будує, але це їй ніяк не вдавалося. Вона навіть забула його голос і сміх, який любила понад усе. Дівчинка силилася пригадати, але це ніяк не вдавалося, і від того вона впадала у відчай.

Маріанна тривалий час жила у стресовому стані. Вона постійно щось мила, прибирала, чистила. Більше часу стала займатися уроками, аби тільки не зупинятися в своїх діях і не замислюватися над тим, що трапилося з її братом. А ще в Маріанну вселився страх. Вона боялася жити повною мірою. Вона вже не мріяла літати, не хотіла стати стюардесою й боялася не лише за себе, а й за інших людей, що були поруч. Маріанні важко було позбутися страху, що носила у своєму серці, як тяжку ношу.

У родині Федерів не говорили про їхнє горе. Мати Ірена і батько Антон поводитися так, ніби нічого не сталося, але їм також було боляче. Окрім того, вони мусили боротися за виживання, адже крамниця «Скарби Федерів» майже не приносила прибутків, а на лікування Генрика було витрачено багато грошей. Ось так несподівано змінилося життя Федерів: Золота Вежа – жовті ворота – удар і – зовсім інше життя не тільки для Генрика, а й для Маріанни та батьків.

Проте навіть тоді, коли в житті немає виходу, завжди знаходиться хтось, хто може допомогти й дати надію на краще. До крамниці Федерів завітав фокусник пан Гарсен, який мав чарівну здатність копіювати голоси людей. Це вміння мав і його онук – хлопець Вемунн. Саме вони допомогли Федерам у скрутну хвилину.

Коли Ірена і Антон вже вирішили продати крамницю, Вемунн запропонував продавати в ній голоси людей, що були дорогими для їхніх рідних і близьких. А Маріанна повинна була запам'ятовувати ці голоси й допомагати Вемуннові. Отже, крамниця Федерів перетворилася на чарівну крамницю голосів.

І життя почало поступово змінюватися. Пан Гарсен і Вемунн допомогли Маріанні подолати депресію, вона пригадала голос і сміх Генрика. І нарешті дівчинка зрозуміла, що Генрик будував – це була Золота Вежа, де вони востаннє були щасливими разом. Перше кохання відкрило Маріанні нове життя, в якому варто жити, незважаючи на важкі випробування й стреси.

Повість Клауса Гагерупа «Золота Вежа» цікава не лише захопливими подіями. Твір спонукає замислитися над тим, яким крихким є людське життя і здоров'я, тому потрібно берегти одне одного й намагатися уникати небезпечних ситуацій. Але якщо навіть щось трапиться, не варто боятися випробувань, необхідно зберігати силу духу, людяність і любов, які завжди допоможуть.

Літературна прогулянка

Золота Вежа в парку Тіволі

Парк Тіволі – відоме місце розваг у Данії. Його відкрили 1843 року в Данії, колись його відвідував відомий казкар Ганс-Крістіан Андерсен. Одним із популярних атракціонів парку є *Golden Tower* – Золота Вежа, 63 метри висотою. Люди піднімаються нагору, а потім із великою стрімкістю летять униз. Це захопливо й страшно. У цьому атракціоні є певна символіка. Він подібний на людське життя, яке може несподівано змінитися. Тому Клаус Гагеруп обрав саме цей образ провідним символом твору.

*Золота вежа у парку Тіволі. м. Копенгаген (Данія).
Сучасне фото.*

Золота Вежа (2009)

Повість
(Скорочено)
Розділ 1

Барви емоцій

1. Як ви розумієте значення словосполучення «невиправданий ризик»? Знайдіть у тексті епізод, коли це сталося з персонажами книжки. Чи дотримувалися вони принципів безпечної життєдіяльності?

На крилах читання

(...) Найбільше їх зачарувала Золота Вежа. Вона була така висока, що Маріанна подумала: «Напевно, найвища вежа в світі». Власне кажучи, їй не хотілось підніматися так високо, але Генрик її переконав.

– Це не страшно, – сказав він. – Яке то задоволення! Та і я ж буду поруч. Якщо ти зі мною не поїдеш, то шкодуватимеш усе життя. Ну ж бо, Маріанно! Немає чого боятися.

І вона пішла з Генриком у Золоту Вежу. Підіймаючись нагору, вони сиділи впритул одне біля одного. Їхали поволі. Дуже поволі. Ніби цілу вічність. І саме та повільність і робила поїздку вгору напрочуд зловісною. Адже Маріанна знала: коли вони дістануться нагору, їм треба буде спускатися вниз. На шаленій швидкості. Без можливості зупинитися. Нагору вони наближались все повільніше й повільніше. Урешті-решт опинилися мало не в небі. І там зупинилися. «Невдовзі це все закінчиться, – подумала Маріанна. – Невдовзі все минеться». Та ось Генрик обернувся до неї і майже крізь сміх мовив:

– Тепер ми помчимо, як вітер, Маріанно!

– Так, – відповіла вона. – Тепер помчимо, як вітер.

І наступної миті вони помчали вниз. Ніколи в житті Маріанна не була така налякана й щаслива, як тоді. Вона заплющила очі й, поки вони, мов безкрилі птахи, падали додолу, слухала їхні з Генриком захоплені голоси.

Коли вони вже стояли на землі, Маріанна затремтіла від полегшення й радості, що справді на таке наважилась.

– Генрику, а, може, піднімемося ще? – спитала вона. – Може, піднімемося ще раз?

– Аякже, – відповів він. – Піднімемося. Коли знов сюди приїдемо, то ще раз піднімемося на Золоту Вежу.

То було влітку. Потім настала осінь. А тоді зима. Зима з холодними днями, снігом, сонцем і слизькими дорогами. Саме одного такого дня Генрик спитав у Маріанни, чи не хотіла б вона покататися з ним на тобогані*.

Вони не каталися на ньому кілька років, і як тільки виїхали на вершину пагорба Веннбакен, Маріанна відчула в тілі таку саму напругу, як і тоді, коли вони піднімалися на Золоту Вежу в парку Тіволі в Копенгагені. Вона сіла позад Генрика на сани й притулилася до його спини.

*Тобоган – дерев'яні сани для катання з гір.

– Міцно тримайся, Маріанно! – крикнув він. – Бо тепер помчимо як вітер!

«Еге ж, – подумала вона, – так і буде». Але змовчала, оскільки вони вже спускалися вниз. Тож вона з усієї сили вхопилася за Генрика.

Напередодні вночі з неба добряче натрусило, і свіжий сніжок красиво і м'яко лежав поверх тоненького шару льоду. Пагорб Веннбакен стрімко спадав униз, де починався поворот. За поворотом пагорб тягнувся далі мимо жовтих воріт сестер Югансен. Раніше, катаючись га тобогані, Генрик завжди легко огинав поворот, а сестри Югансен стояли на воротах і махали йому руками. Цього разу там ніхто не стояв, і Генрик не впорався з поворотом. Він помчав по кризі вперед і врізався у ворота. Це сталося лише за якусь мить, але та мить навіки закарбувалася у Маріанниній пам'яті. Руки, що міцно обхоплювали Генрика. Жовті ворота, що наближались. Швидко, як блискавка, й поволі, як вічність. І поштовх. Поштовх, від якого вони вилетіли з саней: Маріанна впала у м'який сніг на узбіччі дороги, а Генрик увігнався в жовті ворота. І – мовчання. Мовчання, яке запало навіки. Генрикове мовчання. Спершу – тиждень лежання у лікарні в комі. Потім – місяць у дитячому шпиталі. Тоді вдома. Спати. Їсти. Дивитися у вікно. Спати. Їсти. Але весь час одне й те ж мовчання. Мовчання, що оселилося в його душі й зробило його іншим. Тим, кого вона не знала. Тим, якого вона впізнавала лише вві сні. Щоночі. Їй снувся брат. Її брат, якого їй не вистачало більше, ніж кого-небудь іншого в цілому світі.

Ольга Московченко. Ілюстрація до твору «Золота Вежа». 2011 р.

Розділ 2

Барви емоцій

1. Як кожен із Федерів реагував на трагічну подію?

На крилах читання

Відтоді, як два роки тому Генрик увігнався саньми у ворота сестер Югансен, його мовчання стало часткою Маріанниного життя. Вона почала звикати до цього й менше про це думати. Окрім того, коли вона забувалася й питала його про щось, то не отримувала відповіді. Тоді її серце проймало втратою, й вона якомога швидше переводила думки на інше. Ірена й Антон поводитися так, мовби все було гаразд. Вони розмовляли з Генриком, наче він був цілком звичайний хлопець. А він таки й був звичайний хлопець. Хіба що нічого не говорив, але ж багато хто не говорив. Іноді. Вімінність була в тому, що Генрик загалом нічого не говорив. Ніколи. Ані слова. Проте Маріаннині батьки вдавали, ніби часом таке бувало. І таким чином витримували його мовчання. (...)

До того, як Генрик утратив голос, Маріанна була звичайнісіньким дівчам. Невеличка, чорнява, з гострими рисами обличчя, в круглих окулярах, вона мала карі очі, тонкі ноги й руки, гладенькі, не дуже довгі коси й маленькі, злегка настовбурчені вуха. З неї була не те щоб сумлінна й не те щоб нездара учениця. Вона сиділа в класі на останній парті й на перервах, коли не було потреби, говорила небагато. Вона досить прудко бігала й плавала швидше за всіх інших дівчат. У неї було кілька гарних друзів і кілька таких собі. Вона нікого не дражнила, і її теж ніхто не дражнив. Вона була страшенно задоволена життям і понад усе хотіла стати дорослою. Після жовтих воріт усе полетіло шкереберть.

Більше її не захоплювали зустрічі з Генриком. Воно б куди краще, якби він був такий же страхополох, як і вона. Тоді не сталося б ніякої біди, і все було б так, як і раніше. Вона більше не намагалася уподібнюватись до нього. Жодного разу відтоді не стрибала з п'ятиметрової вишки. Уже не мріяла ані літати, ані стати авіадиспетчером, і вона більше ніколи не захоче підійматися на Золоту Вежу. Якби Генрик не вмовив її тоді заїхати нагору, то й не взяв би її з собою кататися на тобогані. Тоді вони знайшли б якесь інше заняття, а маючи інше заняття, не поїхали б на пагорб Веннбакен, і не увігналися б у ворота сестер Югансен. Власне, усе почалося з тієї Золотої Вежі. Маріанні несла було про це думати, але якби навіть вона й облишила ті думки, то не зуміла б позбутися страху, який носила в собі. Він мов пазурами здавлював її потилицю. Маріанна почала триматися осторонь від усіх. Вона перестала ходити в басен, кіно й гуляти з дівчатами по обіді. Але ставала дедалі сумлінніша в школі й хтозна-скільки могла просиджувати в своїй кімнаті за уроками. Її контрольні з математики завжди були бездоганні, а історію вона знала назубок. Більшість учителів, окрім учительки норвезької мови та літератури пані Гальвошен, захоплювалися її успіхами. (...)

І не лише в школі вона поводитися інакше. Дівчинка почала більше допомагати й удома. До жовтих воріт у її кімнаті часто панував такий безлад, що Ірена безліч разів попереджувала: мовляв, якщо ти не поприбираєш, то я візьму й віднесу цей мотлох до «Скарбів Федерів» і продам його за безцінь. Тепер усе закрутилося іншим трибом. Маріанна мила в своїй кімнаті двічі на тиждень, щодня в ній прибирала, а вранці, перед тим, як вирушити до школи, застеляла ліжко. Щовечора, вона йшла на кухню й мила посуд, який не влязав у машину. (...)

І хоч Маріанні ця допомога йшла на користь, батьки усе-таки вважали, що то вже було занадто. (...) Відшкрябавши каструлю дочиста, Маріанна обережно поставила її в шафу. Потім підійшла до вікна й кілька хвилин там стояла. Якби мама чи тато заглянули на кухню, то спитали б, що вона там бачить тепер, коли надворі темно. І Маріанна відповіла б, що не бачить нічого, – і то була б щира правда. Бо вона ні на що й не дивилася. Вона прислухалася. До голосу. Голосу, який вона забула, голосу, задля якого ладна віддати що завгодно, якби тільки ще раз його почути.

Голосу, що лишився за жовтими ворітьми сестер Югансен. Голосу Генрика. Іноді вона заходила до нього, щоб погратися. Тоді вони сідали долі й складали леґо. Великий будинок і міста з леґолюдьми, яких Генрик совав туди-сюди, поки Маріанна підбирала їм голоси. Коли Генрикові набридало гратися, він ударяв по кубиках і лягав на ліжко лицем до стіни. Тоді Маріанна прибирала кубики. (...)

Ольга Московченко. Ілюстрація до твору «Золота Вежа». 2011 р.

Якось до крамниці «Скарби Федерів» завітав старенький фокусник пан Гарсен. Він міг творити різні дива, розповідати цікаві історії, а також імітувати голоси людей. У його присутності Генрик жвавішав. Маріанна раділа з того, але в її душі оселився новий страх: а раптом із паном Гарсеном щось трапиться?

Розділ 3

Барви емоцій

1. Як Генрик сприймав появу пана Гарсена ?

На крилах читання

(...) Маріанна ніколи не була в пана Гарсена вдома, але уявляла собі той дім як допотопний склад, захащений мільйонами непотрібних речей... (...) Може, край полиці там лежить важезний латунний підсвічник. Якщо пан Гарсен його якось зачепить, то він, напевно, впаде і влучить йому в голову. Чи, крий Боже, одного дня пан Гарсен у всьому тому безладі об щось зачепиться й скрутить собі шию? Вона знала, що старенькі люди часто ламають шию, коли падають. Хто тоді йому допоможе? (...)

Генрик, як звичайно, по суботах ходив із нею до крамнички. Він мав там персональний стілець. (...) Він сидів на своєму стільці й позирав на покупців, що заходили й виходили. Коли в крамничці не було нікого, він дивився перед собою заплушченими очима. Хтозна, що в нього було на думці, проте він нікому не докучав. (...)

Уперше Генрик побачив пана Гарсена, сидячи на стільці. Удруге Герик випростався й подався вперед. Утретє він підвівся, укланувши за прилавком. Четвертий раз він підійшов зовсім близько до старенького фокусника й стояв біля нього доти, доки пан Гарсен закінчив розповідати про давньоминулі часи. Тоді Генрик повернувся на своє місце, а пан Гарсен тим часом купив якусь дрібничку, злегка підняв капелюха і, як завжди, сказав «до побачення». І хоч він ніколи не звертався до Генрика навпростець, у Маріанни було відчуття, що вони одне з одним розмовляли. (...)

Ольга Московченко. Ілюстрація
до твору «Золота Вежа». 2011 р.

Розділ 4

Барви емоцій

1. *Що спричинило бурхливий вибух емоцій Маріанни?*

На крилах читання

То був кепський суботній день. Єдине, що продали Федери, то це футляр для окулярів. Ірена з Антоном трохи непокоїлися, що пан Гарсен не прийшов, як звичайно, о пів на дванадцятку.

– Напевно, він просто запізнився, – сказав Антон, коли годинник показав дванадцятку.

– Тільки б нічого з ним не сталося, – мовила Ірена. (...)

І так вони втішали одне одного аж до пів на четверту. Потім махнули на те рукою.

– Схоже, що він сьогодні не прийде, – заявила Ірена.

– Так, мабуть, щось завадило, – згодився Антон.

– Атож, – мовила Ірена, – хоч, напевно, щось несерйозне.

– Звісно, щось несерйозне, – мовив Антон. – Напевно, він прийде в понеділок.

– Я теж так думаю, – сказала Ірена. – Усе буде гаразд. Ти ж зі мною згодна, Маріанно?

Маріанна тихенько сиділа за прилавком і слухала, як мама й втішали одне одного. Чим більше вони переконували одне одного, що все було гаразд, тим більше вона впевнювалася в тому, що так не було. Вона відчувала в себе на потилиці пазурі.

– Нічого не гаразд! – крикнула вона. – Якби все було гаразд, то він давно прийшов би, а він не прийшов! Він ніколи більше не прийде! Він зник назавжди!

Вона не тямала, що казала. Слова були просто розбурханим страхом, який вона в собі носила. Тепер він вивалювався з неї.

– Ви нічого не розумієте. Це ваша провина! Ви мали бути там, ви мали бути там, коли це сталося. А вас там не було. Ви весь час тільки базикаєте. Ви тільки прикидаєтеся. Усе не так. Нічого не гаразд. Нічого ніколи не буде гаразд. Він пропав назавжди! Він більше не прийде. Це ваша провина! – репетувала вона.

А потім замовкла. Вона стояла за прилавком із роззявленим ротом, поки пазурі попустили. Ні Ірена, ні Антон не здобулися на жодне слово. Вони пополютніли на виду й витріщили на неї очі. Вона почула біля себе якісь приглушені звуки. То був Генрик. Він лежав, схилившись вперед, головою на прилавку, але не можна було розібратися – сміявся чи плакав.

Антон провів рукою по своїй чуприні. Ірена просто дивилася. Маріанна підійшла до них.

– Вибачте, – мовила вона. – Я так не думала. Я не думала нічого з того, що казала. Просто казала та й усе.

– Ми розуміємо, – сказав Антон, і далі проводячи рукою по чуприні. – Еге ж, Ірено?

– Еге ж, – відповіла Ірена. – Сонечко, ми тебе дуже добре розуміємо. – Вона обняла Маріанну. – Тут ніхто не винен. Просто так сталося.

«Зараз я буду плакати, – подумала Маріанна. – Зараз я буду плакати». (...)

Пан Антон і пані Ірена пішли провідати пана Гарсена. З ним усе було гаразд. Крамниця «Скарби Федерів» збанкрутіла, і батьки вирішили її продати, пан Гарсен і його онук Вемунн знайшли несподіваний вихід – імітувати й продавати в крамниці людські голоси.

Розділ 5

Барви емоцій

1. Про який голос найбільше у світі мріяла Маріанна?

На крилах читання

(...) Велика перевага в колекціонуванні голосів та, що колекція займає дуже мало місця. Якби ми знали, скільки осель битком набиті іграшковими машинами, щипцями для лuskanня горіхів, черевиками, пошто-вими марками, ляльками, футболками, сірниковими коробками та маленькими пляшечками, то бодай двічі подумали б, перш ніж починати щось колекціонувати. З голосами інакше. Неймовірно, як багато голосів поміщається в голові й не вилітає з неї. Правда, трохи жаль, що ти не можеш поділитися своєю колекцією з іншими, якщо сам не вмієш імітувати голосів, – а ніхто з колекціонерів голосів того не вміє. (...)

У колекції голосів насправді найцінніші не ті, що найособливіші з усіх. Якраз навпаки. Найкращі – найзвичайніші. І чим звичайніший голос, тим важче його запам'ятати. То, власне, через те, що звичайний голос набагато менше вирізняється з-поміж інших голосів, ніж красиві, огидні та химерні. Чим більше інших голосів схожі на один голос, ти звичайнішим він стає. Це те, що знають усі колекціонери голосів. Через те більшість їх мріє роздобути собі найзвичайніший у світі голос, хоч ніхто ще його не знайшов.

Один голос Маріанна мріяла мати в своїй колекції понад усе. То був Генриків голос. О, якби ж то вона могла почути його ще раз! Більше нічого в світі вона й не бажала б! Їй так його не вистачало, що її серце аж розривалося, але хоч скільки вона прислухалася, не могла його більше почути. Навіть у закапелках пам'яті. Вона чула Генриків голос тисячу разів. Тепер він зник. Вона його забула. Та все ж не переставала сподіватися. І попри те, що вона вже давно не чула, як він говорив, однак жила надією, що одного дня почує голос, схожий на Генриків. Голос, що зму-

сить її пригадати. Новий голос, що спонукатиме її впізнати той голос, який вона забула, такий, що вона зможе взяти до своєї колекції. Там вона опікуватиметься ним і щодня його слухатиме. Тоді він лишиться в неї навіки. Навіть якщо виходитиме він не від нього, а з її голови. (...)

Ольга Московченко. Ілюстрація до твору «Золота Вежа». 2011 р.

Розділ 7

Барви емоцій

1. Що гнітило Маріанну?

На крилах читання

(...) Посеред кімнати височіла споруда, викладена із зелених, жовтих, блакитних та червоних кубиків леґо.

Вона була така велика, що Маріанна не помітила Генрика, поки не зайшла аж у кімнату. Він стояв біля вікна з двома невеличкими фігурками леґо в руках. Маріанні не видно було, яку саме споруду він зводив, але їй та споруда здавалася схожою на сходи, які тягнулися в небо, чи на водоспад, що з нічого круто спадав донизу. Вона хотіла зловити Генриків погляд, але він не дивився на неї. Він знов напівзаплющив очі й не відводив їх від споруди, мовби щось у ній шукав або не зовсім знав, як будувати далі. Маріанна підійшла до нього, примружила очі й почала дивитися так, як він. (...)

– Що ти будуєш? – спитала вона.

Генрик підійшов до споруди з леґо й пересунув одного кубика, а тоді відступив назад і почав роздивлятися знов. Наче Маріанни там не було. Наче він був сам.

– Мені б так хотілося, щоб ти щось сказав, – мовила Маріанна. – Мені б так хотілося, щоб ти розповів, що будуєш.

Вона звела на нього очі. Він був майже на голову вищий від неї. Він був її старший брат, і вона його більше не впізнавала.

– Мені тебе не вистачає.

Здається, він раптом знайшов те, що шукав. Підійшовши до споруди, він поставив дві фігурки з леґо на вершину. Потім вернувся до Маріанни і став поруч так, як стояв. «Ніби якийсь краєвид, – подумала вона, – спотворений краєвид, стежка, що підіймається на круту скелю, і двоє маленьких людей на вершині».

– Я не розумію, що ти будуєш, – мовила вона. – Я нічого не розумію.

Тоді він глянув на неї. Потім стенив плечима й ударив по кубиках леґо так, що вони попадали додола.

– Тепер принаймні нема чого розуміти, – сказала Маріанна й старанно поскладала кубики назад у коробку. (...)

Розділ 13

Барви емоцій**1. Що розвеселило Генріка?****На крилах читання**

(...) Вемунн узяв дідуся за руку й допоміг йому залізти на стіл. Пан Гарсен стояв там кілька секунд і стогнав.

– Уже не шістдесят шість, – сказав він. – Справді, ні. Що я звичайно тоді казав, Вемунне?

– Ти звичайно просив, щоб усі дотримувалися тиші, дідусю.

– Он як, – сказав пан Гарсен. – Я мушу попросити вас дотримуватись абсолютної тиші, а то станеться щось жахливе.

Зненацька Маріанну охопив такий страх, що вона майже перестала дихати. Страх схопив її пазурами за потилицю й підняв. Зі стільця. Над столом. Крізь стелю поніс у небо, в запаморочення, якого вона не могла витримати, в запаморочення, що змусило її впасти. Униз, до чогось страшного, що мало статися.

Тож вона сиділа. На стільці. Непорушно. Охоплена страхом, вона не зводила погляду з Вемунна, який виліз на плечі пана Гарсена. Там він виставився й кілька секунд постояв. (...)

Мов у тумані Маріанна побачила, що Вемунн махнув їй вільною рукою. Аж тут, як грім серед ясного неба, вона почула десь далеко свій власний голос.

– Глядіть, щоб ви нічого не побили!

Тієї миті Вемунн відпустив руки пана Гарсена, красиво перевернувся в повітрі й приземлився на підлозі перед Маріанніним стільцем.

А тоді розвів руками.

– Що скажеш?

– Мені здається, це було чудово, – прошепотіла Маріанна. – І як добре, що ви нічого не потрошили.

І тут Генрик почав сміятися. Він сміявся, сміявся і сміявся. Сміх просто вилітав із нього. Як звуки флейти. Як пісня із пташки. Немов цвірінькання. Голосне. Дзвінке. Упродовж кількох хвилин. Без передишки. Так, як він сміявся колись. Дуже давно. Ще до жовтих воріт. Отак він сміявся. Отак сміявся її брат. Генрик Федер. Ось тутечки. Тепер. Сьогодні. І поки він сміявся, Маріанна відчула, що пазурі її відпустили. Страх зник з її тіла, а Генриків сміх пробрався їй під шкіру. Він клекотів у ній. Він змушував її тремтіти. Він мовби витікав із її очей слюзами. Він мовби виривався з її рота схлипом. Він мовби наповнював її вуха музикою. Потім він щез. Поволі. Так, як сама собою зникає луна. Так, як хвилі раз-по-раз плещуться об берег, поки стають дедалі меншими й меншими і врешті-решт зникають зовсім. Як море... (...)

Розділ 19

Барви емоцій

1. *Що хотіла зберегти у своїй «новій колекції» Маріанна?*

На крилах читання

Додому вони пливли на пароплаві, що курсував між Данією та Норвегією. Маріанна й Вемунн стояли удвох, не зводячи з моря очей. Була ніч, і на палубу більш ніхто не вийшов. Вони перехилялися через поруччя і дивилися на білу піну, яку відгонило хвилями кудись у пітьму, що зникала далеко за обрії. Гуркіт мотору й гул моря перетворювалися на шум, а в самій гущі того шуму їй учувався голос. Генриків голос. Голос її брата, і вона знала, що чутиме його стільки, скільки житиме на світі.

Вона вийняла з кишені данську крону й кинула її якомога далі у воду. Вемунн обернувся до неї.

— Навіщо ти її кинула?

— На щастя. Якщо я кидаю крону в море й задумую бажання знов приїхати в Тіволі, то так і буде.

— Ти в це віриш?

— Ага, — відповіла Маріанна, — хоч хтозна, чи можна вірити. Може, це добре?

Вона вийняла ще одну крону й подала йому.

— Кинь і ти.

— Немає потреби. Я знаю, що приїду знов.

Маріанна повернулася до нього.

— І коли ж?

— За тиждень. Я буду перебиратися.

— До Копенгагена?

— До мами й тата. Спершу ми замешкаємо в Копенгагені, а тоді по-мандруємо далі.

— А куди?

— Я не знаю. Мало куди. По світу.

Він кинув крону, що дала йому Маріанна, понад поруччям.

— Навіщо ти кинув? — спитала Маріанна. — Ти ж знаєш, що знов приїдеш.

— Я не задумав, щоб знов приїхати в Тіволі, — тихо відповів Вемунн.

— А що ж ти задумав?

— Я задумав, щоб знову тебе побачити.

Вони стояли і якусь мить дивилися на море, перш ніж Маріанна глянула на нього.

— Я перестала колекціонувати голоси, — сказала вона.

Вемунн не обертаясь.

— Чому?

— Я маю всі голоси, які мені потрібні.

Він кивнув головою.

— Атож, напевно, маєш, — згодився він.

– Я почала колекціонувати щось інше.
 – Що саме?
 – Погляди.
 – Погляди?
 – Атож, – мовила вона. – Глянь на мене, Вемунне.
 Він обернувся до неї.
 – Чому...
 – Помовч. Просто дивись на мене.
 Вони стояли і більше як пів хвилини дивилися одне на одного.
 – Тепер я його маю.
 – У своїй колекції?
 – Так, тепер я його ніколи не забуду.
 – Ну і який у мене погляд?
 – Такий, яким я його відчуваю.
 Вемунн підступив на крок до неї.
 – Яким ти його відчуваєш?
 – Він такий, що мені здається, ніби я вмію літати, – відповіла вона й перевела погляд на море. (...)

(Переклад Галини Кирпи)

Арт-галерея

«Пісня Герди» від Клауса Гагерупа

Вірш Клауса Гагерупа «Пісня Герди» став піснею до однієї з п'єс митця. Коли ми чуємо ім'я Герди, то одразу згадуємо героїню казки Ганса-Крістіана Андерсена «Снігова королева» та її брата Кая. Їхній добрий домашній світ зруйнувала одна несподівана подія – скалка від дзеркала злого троля, що залетіла в око Кая. Хлопчика забрала із собою Снігова Королева у далекий холодний світ вічної зими. А ще він раптом став зовсім іншим – мовчазним, холодним, чужим для всіх. Герда довго шукала його не лише в географічному просторі, вона шукала того, колишнього Кая – доброго, веселого, жвавого. Щось подібне відбувається й у повісті Клауса Гагерупа «Золота Вежа», тільки вже в реальному світі. Знайдіть в інтернеті й послухайте «Пісню Герди» на слова Клауса Гагерупа. Висловіть враження.

Владислав Єрко. Ілюстрація до твору «Снігова Королева». 2002 р.

АКТИВНОСТІ

Комунікація

1. Як ви вважаєте, чому Генрик і Маріанна потрапили в небезпечну ситуацію? Чи було це випадковістю?

2. Як вплинув трагічний випадок на життя Генрика, Маріанни, їхніх батьків?

3. Доведіть цитатами з тексту, що Маріанна після травми Генрика переживала сильну депресію. У які моменти дівчинка почала виходити з цього стану?

4. Які дива відбуваються в повісті «Золота Вежа»? Кого й від чого вони рятують?

5. Як ви гадаєте, поведінка Генрика – це сміливість чи нерозважливість? Аргументуйте.

6. *Дискусія.* Чи несуть батьки відповідальність за те, що трапляється з їхніми дітьми? Чи винні лише діти? Обґрунтуйте.

Аналіз та інтерпретація

7. Розкрийте зв'язок між Золотою Вежею й жовтими воротами. Поясніть символічний зміст цих образів.

8. Як ви розумієте слова *співчуття, терпіння, милосердя, любов*? Проілюструйте їх прикладами з твору.

Творче самовираження

9. Доберіть 3-4 прикметники для визначення голосів персонажів твору.

10. Придумайте (усно) продовження історії про Маріанну, Генрика й Вемунна.

11. Опишіть (письмово) голос і погляд найдорожчої для вас людини (10-12 речень).

Цифрові навички

12. Відомою перекладачкою творів Клауса Гагерупа українською мовою є Галина Кирпа. З допомогою інтернету знайдіть інформацію про неї. Які твори норвезького митця та інших письменників вона переклала?

13. Знайдіть в інтернеті й подивіться один із кінофільмів за мотивами творів Клауса Гагерупа (наприклад, «Маркус і Діана», 1996, Норвегія, режисер Свейн Шарфферберг або ін.). Поділіться враженнями.

Дослідження і проекти

14. *Робота в групах.* Підготуйте проєкт на одну з тем (за вибором):

1) «Правила безпеки в умовах воєнного стану»;

2) «Як подолати страх?»;

3) «Чому стан депресії небезпечний і як із ним боротися?».

Життєві ситуації

15. В одному зі своїх інтерв'ю Клаус Гагеруп сказав: «*Я хотів би віддати Україну...*». Уявіть, що вам пощастило зустрітися з письменником. Розкажіть йому (усно) про психологічні проблеми, які переживаєте ви або ваші однолітки в наш час (10-12 речень).

АННА АУДГІЛЬД СУЛЬБЕРГ

Нар. 1975 р.

Хай я потвора, але є люди, яким значно важче жити...

Анна Аудгільд Сульберг

Анна Аудгільд Сульберг

Великою популярністю у європейських підлітків користуються книжки норвезької письменниці Анни Аудгільд Сульберг. Вона народилася 1975 р. і багато років працювала у видавництві, але згодом вирішила сама писати книжки. 2014 р. вийшла перша повість письменниці *«Хто проти суперкрутих»*, яка одразу полонила серця юних читачів у різних країнах. Невдовзі авторка вирішила продовжити історію про головну героїню твору – дівчинку Анне Беа, її однокласників і родину. 2015 р. опубліковано повість *«Суперкруті догралися»*, 2016 р. – *«Привиди проти суперкрутих»*, 2017 р. – *«Таємниця суперкрутих»*. Ймовірно, мисткиня буде й надалі продовжувати писати цикл про суперкрутих і про тих, хто не підкоряється їм, а має власну думку й позицію. Будемо стежити за новинками! А поки що – прочитаємо із задоволенням першу повість про Анне Беа, котра показує приклад стійкості й мудрості у складному, а подеколи жорсткому світі.

Обкладинки книжок українських видань творів Анни Аудгільд Сульберг

Літературна прогулянка

Як ви можете прокоментувати висловлювання?

- «Кожен переживає конфлікт між бажанням «бути не як всі» і страхом «нічим не відрізнитися від інших». (Еріх Фромм)
- «Хто не хоче бути білою вороною, той стає сірою масою». (Маршалл Розенберг)
- «Якщо ти не визнаєш, що інші мають інакшість, тебе також ніхто не визнає...». (Анна Аудгільд Сульберг)
- «Не біда з'явитися на світ у качиному гнізді, якщо ти вилупився із яйця лебедя». (Ганс Крістіан Андерсен)
- «Причиною того, чому спільнота не сприймає одинака, завжди є його несхожість... Бути «білою вороною» означає відчувати свою невідповідність». (Лариса Волошина)

Тео ван Хойтема. Ілюстрація до казки Г.К. Андерсена «Гидке каченя». 1893 р. (Нідерланди)

Хто проти суперкрутих

Твір як квітка

Чи відчували ви колись, що ви не такі, як усі?.. Що є красивіші й успішніші за вас? Що ви маєте певні таланти, але чомусь опиняєтеся позаду за інших? Що вас зневажають, а подеколи – булінгують? Такі прикрі явища інколи трапляються в нашому житті, проте навіть за таких тяжких обставин людина му- сить вчитися виживати й залишатися собою, як це робить героїня повісті А. Аудгільд Суль-

берг «Хто проти суперкрутих». Дванадцятирічна Анне Беа, яка навчається в сьомому класі, має вроджену фізичну особливість – альбінізм, що завдає їй чимало труднощів і душевного болю. Однак навіть тоді, коли здається, що немає ніякого виходу, все ж таки знаходиться хтось, хто буде з тобою поруч і дасть тобі впевненість і надію. Вірний друг Нільс завжди поруч і готовий жертвувати собою, аби тільки дівчинці було трохи легше. Анне Беа знайшла в собі сили і зважилася на виклик проти суперкрутих дівчат, які вважають її аутсайдеркою. Головна героїня довела всім і передовсім самій собі, що вона може досягати своєї мети всупереч обставинам і думці оточуючих її людей. А ви так змогли б?.. І як ви ставитеся до тих, хто не такий, як усі? Чи здатні на розуміння й підтримку? Повість А. Аудгільд Сульберг «Хто проти суперкрутих» спонукає замислитися над проблемами, що існують чи не в кожному колективі. Тож давайте думати й розбиратися разом!

Хто проти суперкрутих

(Уривки)

Дурепа набита

Барви емоцій

1. У яких значеннях вжито слово найкрутіша? Доберіть до нього синоніми.

2. Чи правильну позицію обрала Anne Бея у ставленні до Теї?

3. У чому головна героїня відчувала себе талановитою?

На крилах читання

(...) Усі знають: якщо Тея щось каже, то це – правда. Вона найкрутіша дівчина в сьомих класах і може дати фору навіть старшокласникам. Хочеш із нею дружити, лукав, але в усьому погоджуйся. І якщо не хочеш – теж. Як не слухатимешся, попусе вона тобі крові. Про це я знаю геть усе. (...)

Коли стало відомо, що вони шукають до Конкурсу талантів вокалістку, охочі потрапити на прослуховування з'явилися уже за кілька хвилин. Ми з Нільсом упродовж двох днів на кожнісінькій перерві чули завивання претенденток. Дівчата співали й голосили в шкільних коридорах, аж вуха в'янули. Але хоч трохи талановитих серед них не було. Я добре прислухалася.

Та щось я, видно, таки пропустила. Бо на третій день усі перерви минали вже цілком нормально. Ніхто не тинявся школою, не мутикав собі під ніс, ніхто не чіплявся до Магнуса, Фелікса чи Бйорна Інге й не канючив, щоб їх узяли до гурту. «Фьокк Йостін», вочевидь, знайшов собі вокалістку.

Я обернулася до Нільса.

— Тея?! – аж гикнула я. – Тея?!

Мені перехопило горло.

— А я ж була такої доброї думки про «Фьокк Йостінів»! Гадала, вони серйозні, і їм потрібна дівчина, яка вміє співа...

Я замовкла на півслові.

Ніздрі Нільса затремтіли.

— Що? – прошепотіла я. – Щось сталося? Щось із твоєю мамою?

Нільсові ніздрі, як мої очі. Що сильніше він хвилюється, то більше вони тремтять. А зараз його ніс тріпотів, мов прапор на вітрі.

— Н-не сердься тільки, – затинаючись, сказав Нільс. – Ал-л-ле цілком можливо, що... що...

— Та що?

— Щ-щ-що Тея вміє співати...

Я відвернулася.

Навіть на слово не могла спромогтися.

Хай уже Тея най-найкрутіша серед семикласників і кохана дівчина Фелікса з «Фьокк Йостіна», але співати... співати вона таки не вміє! Тея співає препогано. Я ходила з нею у дитинстві на хор, я знаю, що кажу. Спів – це єдине, у чому я була талановітша за неї.

Єдине! (...)

Космічна істота

Барви емоцій

1. Прокоментуйте ставлення інших до головної героїні. Чи було щось образливе для дівчинки в такому ставленні?

2. Що Анне Беа називала Нормальним Світом?

3. Поясніть ставлення Анне Беа до самої себе. Чи можна з нею погодитися?

4. А як до неї ставилися інші?

На крилах читання

Я, власне кажучи, Анне Беа. Анне назвали на честь бабусі, маминої мами, а Беа – улюблене дівоче ім'я мого тата.

Аннебіно мене називає лише Нільс.

Усе почалося з того, що він подумав, ніби це моє справжнє ім'я. З першого ж дня у школі нас посадили поруч. Ми ніколи раніше не зналися. На щастя, Нільс не такий, як Браге, той, уперше побачивши мене в дитячому садочку, почав насміхатися. А Нільс нахилився до мене й запитав:

— Ти хто?

Не «як тебе звуть», а «ти хто». Ніби я якесь дивне створіння з космосу, яке раптом приземлилося біля його парти. Мабуть, такою мене і вважав.

— Я – Анне Беа, – відповіла я.

А що тут було ще казати.

Однак Нільс, вочевидь, був настільки вражений космічною істотою поруч, що йому аж мову відняло, і він не дуже розчув мої слова.

Наступного ранку він одразу ж підбіг до мене на своїх тоненьких ніжках-патичках, усміхнувся усмішкою, яка розділяє його личко навпіл, і гукнув:

— Привіт, Аннебіно!

Тепер мову відняло мені.

Виявилося, що його мама розповіла йому, чому я маю такий вигляд, який маю, і він тому перекрутив моє ім'я. Згодом, хоч Нільс уже й знав, як мене звуть насправді, прозиванка причепилася.

Спершу він називав мене так жартома. Та потрохи ім'я прижилося. «Аннебіно, ну будь ласочка, – міг сказати Нільс, коли ми готували уроки. – Як допоможеш мені з матюмою, я навчу тебе стрибати на батуті!» Або: «Невже не можна перемакнути дупу на вищу передачу, Аннебіно?» – коли я надто повільно переходила вулицю. Або: «Молодець, Аннебіно!» – коли я нарешті навчилася стрибати на батуті.

Зрештою, ім'я намертво закріпилося за мною.

Тепер я навіть не помічаю, коли Нільс так до мене звертається. Мама й тато – теж звикли. Вони завжди гостро реагують, якщо діти чи навіть дорослі ображають мене. Але до Нільса ставляться прихильно, знають, що він хороший.

Іноді й самі кличуть мене Аннебіно. Гадаю, навіть не помічаючи

цього, але я помічаю. Не тому, що це мене якось зачіпає, просто дивно чути ім'я «Аннебіно» від когось іншого. Це ж він так мене назвав.

Окрім Нільса, лише Магнусові з «Фьокк Йостін» дозволено так мене називати.

Магнус має русяві кучері, двох старших братів і є улюбленцем нашої «вищої касті». Коли одинадцятого січня Магнусові виповнилося дванадцять років, йому zorganizували забаву з дискотекою, музика аж дах зносила; а під сходами до льоуху навіть облаштували «цілувальний» закуток. Нас із Нільсом ніхто, звісно, не запрошував, а в школі в понеділок тільки й балачок було, що всю супер-пупер касту сьомих покликали, і навіть декого з восьмого та дев'ятого класу!

Отакий він хлопець!

Я ж, навпаки, постійно, від самого народження, належала до нижчої касті. На мій дванадцятий день народження першого березня з'явився лише Нільс. Я, власне кажучи, і не розраховувала, що прийдуть інші однокласники, тому почувалася не надто розчарованою. Святковий торт належав тільки нам двом, а лакричними «хробачками» так об'їлися, що нас ледь не знудило. Я купила їх трішки більше, ніж треба, бо трохи сподівалася на появу Марі та Льви-Мерете.

Отака я дівчинка.

Гадаю, ви розумієте, що я і Магнус не є близькими приятелями.

Хоч нам нечасто випадала нагода поговорити, він мені таки дуже подобається. І сама не знаю чому, бо ж Магнус вічно водиться з дурбеліками, Бйорном Інге й Феліксом, не кажучи вже про гламурних зараз – Тею, Роню та Ширін.

Якщо добре подумати, то, мабуть, причина саме в цьому. Хай Магнус має поганий смак у виборі друзів, сам він зовсім не дурбел. От, скажімо, ніколи не обзивав мене. І ДЦП-Селіну чи Печеного Бірка теж ніколи не кривдив. А міг би запросто – такий красунчик, крутелик і суперзірка. Йому б не одне пробачалось. Як пробачають Теї майже всі її витівки, достатньо їй покліпати своїми довгими віями й усміхнутися своєю цукерковою усмішкою – і як люди не помічають фальшу!

Навіть не подумайте собі, ніби Магнус здогадується, що він мені подобається, дурні ви, чи що! Тільки Нільс знає, про кого я мрію, малюючи серденька на полях підручника з суспільствознавства. Нікому іншому я про це не зізнаюся. До того ж я знаю, якими мікроскопічно мізерними є мої шанси. Хлопці не люблять таких, як я. У кожному разі, не такі круті, як Магнус.

А тепер ви, мабуть, подумаєте, що я й справді страшенно закомплексована й затуркана дівчинка, на яку ніхто не звертає уваги. Така собі миршава мишка в окулярах, сидить за першою партою і зливається зі шпалерами на стіні.

Якби ж то мені аж так пощастило.

Але ні, не з моїм щастям.

Окрім того, що ми обоє ходимо до одного 7-А класу, нас із Теєю поєднує лише одне. Нас усі знають.

Усі в школі знають, хто я.

Не тому, що я така кльова.

Не тому, що гарнюня.

І вже точно не тому, що можу всіх зачарувати.

Причина в тому, що я – потвора.

(Переклад Наталії Іваничук)

АКТИВНОСТІ

Комунікація

1. Що вам подобається і що не подобається в персонажах твору?
2. Які стосунки були в класі, де навчалася Анне Беа?
3. Які прикросі пережила головна героїня? Чи змогла вона піднятися над своїм самоприниженням?
4. Хто з персонажів і як допомагав Анне Беа?

Аналіз та інтерпретація

5. Як варто ставитися до людей з особливими потребами?
6. Як люди з особливими потребами мають ставитися до самих себе й до інших?

Дослідження та проєкти

7. Дослідіть хвороби, про які йдеться у творі. Що відчувають люди, які хворіють на них? Як можна їм допомогти? Які умови створити для них?

Творче самовираження

8. Напишіть 3-4 поради для головної героїні.

Цифрові технології

9. Створіть буктрейлер або презентацію на тему «Люди з особливими потребами потребують...».

Життєві ситуації

10. Чи варто йти всупереч суперкрутих?
11. Яким чином можна здолати особисті комплекси, зумовлені фізичними особливостями організму?